

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola
Neveléstudomány

Szociálpedagógia szakos hallgatók a felsőoktatásban és a munkaerő- piacon

Témavezető: Prof. dr. Kozma Tamás
Egyetemi tanár

Készítette: Benkő Brigitta
Neveléstudományi Doktori Program

TARTALOM

I. ÉRTELMEZÉSI KERET	4
1. BEVEZETÉS	4
1.1. A szociálpedagógus-képzés a magyar felsőoktatásban	6
1.2. A képzés társadalmi indokoltsága	9
1.3. Fogalomhasználat: szociálpedagógia / szociális munka	10
1.4. A kutatás célja, tárgya, főbb kérdései	12
1.5. A kutatás módszerei, mintavétel	13
1.6. Kutatás főbb fókuszpontjai	14
1.7. A kutatás feltevései	21
2. A KEZDETEKTŐL A PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSIG	24
2.1. A szociálpedagógia értelmezése	24
2.2. Adalékok a szociálpedagógia és a szociális munka történetéhez	26
2.3. A felsőoktatáshoz vezető út	30
2.4. A felsőfokú képzések reformlépései Európában és az Egyesült Államokban	31
2.5. A szociális képzések globális előírásai és ezek kritikája	33
2.6. A magyar szakmai képesítési követelmények	35
II. SZAKIRODALMI KUTATÁSOK	37
3. A SZOCIÁLIS SZAKMÁT VÁLASZTÓK MOTIVÁCIÓI	37
3.1. A hetvenes és nyolcvanas évek kutatásai	37
3.2. A kilencvenes évek kutatásai	39
3.3. A szociális munka választására ható tényezők, a motivációs komponensek változása	44
3.4. A megváltozott motivációk hatása a szociális képzésre	48
4. NEMI ARÁNYOK, A NEMI ÖSSZETÉTELRE HATÓ TÉNYEZŐK	51
4.1. A nemek és a foglalkozási szegregáció	51
4.2. A nemi arányok alakulása a szociális képzésekben	53
4.3. Gazdasági, társadalmi tényezők hatása a nemi összetételre	56
5. PÁLYASZOCIALIZÁCIÓ, MUNKAERŐ-PIACI REMÉNYEK, TÉNYEK	61
5.1. A képzéssel és az elhelyezkedéssel kapcsolatos vélemények, elvárások	61
5.2. Szakmai elvárások rövid és hosszú távon	66
5.3. A szakmai életút alakulása, főbb munkaterületek	69
5.4. Hazai kutatások	73
III. A SZOCIÁLPEDAGÓGUS KÉPZÉS, SZOCIÁLPEDAGÓGUS HALLGATÓK	81
6. A KÉPZÉS	81
6.1. A magyar szociálpedagógus - képzés megkésettisége	81
6.2. Képzőhelyek, tananyag, oktatók	82
6.3. Az egyes intézmények térbeli kisugárzása és a hallgatói rekrutáció	85
6.4. Az intézmények és a hallgatók regionális megoszlása	91
7. A SZOCIÁLPEDAGÓGUS KÉPZÉS ÉS A FELSOROKTATÁS BŐVÜLÉSE	95
7.1. Expanzió a felsőoktatásban	95
7.2. A szociálpedagógia szak és az expanzió	97
7.3. A képzési volumen alakulása intézményenként	99
7.4. A képzés expanziója különböző nézőpontokból	104
7.5. Expanzió és társadalmi összetétel	109
7.6. Az expanzió és a nemek aránya	114
8. NAPPALI TAGOZATOS HALLGATÓK	117

8.1. A hallgatók demográfiai jellemzői.....	117
8.2. Középiskolai előélet, tanulmányi előmenetel	118
8.3. Honnan szereztek tudomást a képzésről?.....	121
8.4. Mit várnak a főiskolás évektől?	122
8.5. A hallgatók társadalmi háttere	123
8.6. A szülők iskolai végzettsége	127
8.7. A hallgatók anyagi helyzete, hallgatói munkavállalás	130
8.8. Felekezeti összetétel, vallásosság.....	132
8.9. Egyéb jellemzők: bizonytalanságok, kétségek, tervek.....	134
9. LEVELEZŐ TAGOZATOS HALLGATÓK.....	138
9.1. Levelező tagozatos hallgatók a magyar felsőoktatásban.....	138
9.2. Levelező tagozatos hallgatók a szociálpedagógus képzésben	139
9.3. A levelezős hallgatók társadalmi háttere.....	140
9.4. Demográfiai és egyéb jellemzők	143
9.5. A levelező tagozatos hallgatók foglalkozása	144
9.6. Miért döntöttek a továbbtanulás mellett?	146
9.7. A munka melletti tanulás terhei	148
9.8. Felekezeti összetétel, vallásosság.....	149
9.9. Jövőkép: félelmek, tervek	150
10. SZAKVÁLASZTÁS – INTÉZMÉNYVÁLASZTÁS	152
10.1. Intrinzik, extrinzik ösztönző tényezők	152
10.2. Manifeszt szakválasztási motívumok.....	155
10.3. A negatív életesemények jelentősége a választásban.....	161
10.4. Szakválasztás és személyiség.....	163
10.5. A képzőhelyválasztás szempontjai.....	166
11. HALLGATÓI VÉLEMÉNYEK A KÉPZÉSRŐL.....	169
11.1. A képzés megítélése néhány aspektusból	169
11.2. A képzés pozitívumai	170
11.3. A képzés negatívumai	173
11.4. Hiányzó ismeretek, készségek, kompetenciák	176
11.5. A képzés és a képzéshez kapcsolódó szolgáltatások kvantitatív megítélése	179
IV. A KÉPZÉS UTÁN	183
12. KAPCSOLÓDÁS A MUNKA VILÁGÁBA ÉS EGYÉB JELLEMZŐK.....	183
12.1. A szociálpedagógia szakot végzettek és a munkaerő-piac.....	183
12.2. A minta jellemzői	184
12.3. A végzett hallgatók főbb demográfiai, szociokulturális jellemzői.....	185
12.4. Gazdasági aktivitás, inaktivitás, az elhelyezkedésben szerepet játszó tényezők	189
12.5. Az elhelyezkedés területei.....	192
12.6. Szakirányú tevékenységeket végzők.....	195
12.7. A szociálpedagógusok és a közoktatás	196
12.8. Kliensek és problémáik	199
12.9. A munkával, a munka egyes attribútumaival való elégedettség	202
12.10. A jövőre vonatkozó tervek és képzésben eltöltött évek megítélése.....	204
13. ÖSSZEFOGLALÁS.....	210
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	222
MELLÉKLET	228

I. ÉRTELMEZÉSI KERET

1. BEVEZETÉS

A kilencvenes évek közepétől eddig még soha nem tapasztalt mértékű tömegesedés ment végbe a magyar felsőoktatásban. A népességben egyre fokozódott a felsőfokú tanulmányokra irányuló aspiráció. Ez az expanziós folyamat abban különbözik a középfokú oktatásban a korábbi évtizedekben végbement expanziótól, hogy a vele kapcsolatos kérdések, vélemények, ellentmondások a szélesebb nyilvánosság elé kerültek (Kozma 1998). Már nemcsak a szakértők, az oktatáspolitikusok, hanem a média is gyakran foglalkozik a tömegesedés kérdésével, és maguk az érintettek, a hallgatók és családjaik is egyre érzékenyebben reagálnak azokra a megnövekedett bizonytalansági tényezőkre, amelyek az elhelyezkedés nehézségeit vetítik előre. A leendő hallgatókat azonban ez nem téríti el attól a szándékuktól, hogy a felsőoktatás résztvevői legyenek. A tömegesedés legfőbb hajtóereje a felsőoktatás iránti növekvő társadalmi igény. Az expanzió azonban maga is csak egy megnyilvánulási tünete a társadalmi, gazdasági változásoknak. A fejlett társadalmak többségében drámai folyamatok zajlanak a munkához – pontosabban a fizetett munkához – való viszonytal kapcsolatosan (Baethge 2001) (Dahrendorf 2004). A munkaerő-piac egyre keményebb feltételeket diktál az oda belépni szándékozók számára, és ez a tény kihat szinte minden társadalmi csoport tanuláshoz való attitűdjére. Akik tehetik, előre menekülnek, azaz a mind magasabb szintű iskoláztatást választják, mert ezt tekintik a sikeres státuszszerezési folyamat legfőbb zálogának. A diploma potenciális belépőjegy a munka, és az ahhoz kapcsolódó jogosultságok világába (Dahrendorf 1996).

A felsőoktatás elitista korszakában a képzőintézményeket többnyire a konzisztensen jó helyzetű hallgatók látogatták. A felsőoktatás differenciálódásával, diverzifikálódásával a hallgatóság szociálisan heterogénebb összetételű lett. A fokozottabb mértékű heterogenitás nemcsak a szociális összetételben, hanem sok más tényezőben is megmutatkozik; a jelentkezés motívumaiban, az intézményhez, a tanuláshoz, a tananyaghoz való viszonyban stb.

S azt se felejtjük el, hogy a felsőoktatási intézmény a benne tanulók számára tanulmányaik alatt élettérként szolgál; keretet ad mindennapjaiknak, formálja értékrendszerüket, személyiségüket. A

társaikkal, az oktatókkal és a képzéshez kapcsoló egyéb személyekkel való interakcióik tanulási folyamatot is jelentenek, amelynek hatása nemcsak szakmai szocializációjukat befolyásolja, hanem egész pszichoszociális fejlődésüket. Tehát a felsőoktatási intézmény fontos nevelésszociológiai, szocializációs színtér is. Egy társadalom szempontjából az sem közömbös, hogy milyen arányban részesednek ezekből a tudás- és részben szimbolikus javakból a felnövekvő nemzedékek.

A felsőoktatás bővülése sem szüntette meg azonban a felsőoktatásba kerülés társadalmi különbségeit. Nem csupán az a kérdés, hogy ki jut be, hanem az, hogy hova, milyen szintre, milyen képzési területre, milyen életkilátásokat ígérő képzési területre (Róbert P. 2000). A piacgazdaságra való áttérés felerősítette az egyes képzési ágak közti, e tekintetben már korábban is meglévő különbségeket.

A dolgozatban egy olyan szak hallgatóit mutatjuk be, akik a közvélekedés szerint a differenciált, szegmentálódott felsőoktatás kevésbé „piacképes” területéhez sorolhatók. Amennyiben a felsőoktatás bővülése a bekerülési esélyegyenlőtlenségek csökkenését is jelenti, akkor éppen a kevésbé divatos, szerényebb karrierlehetőségeket ígérő területek lehetnek azok, ahol az „új” hallgatói tömegek (Hrubos1999) a megjelenésére számíthatunk, akiknek szociális, kulturális karakterisztikumai több vonatkozásban különbözhetnek a felsőoktatást hagyományosan igénybevevő társadalmi csoportokéitól.

A szociálpedagógus-képzés a magyar felsőoktatás történetének legújabb kori szakaszához köthető. Az első kísérleti tanév hallgatói az 1989/90-es tanévben kezdték meg tanulmányaikat. A mára is jellemző teljes képzési vertikum a kilencvenes évek közepére alakult ki. Jelenleg nyolc felsőoktatási intézményben – eredeti profiljukat tekintve pedagógusképző főiskolákon – sajátíthatják el az érdeklődők a szakma tudásanyagát.

A képzés bővülése, terjeszkedése abban az időszakban történt, amikor a magyar felsőoktatás kezdte elveszíteni elit jellegét, és rohamosan emelkedett a felsőoktatásba belépők száma. A munkaerő-piac szükséglete és a diplomások száma közti feszültségek napjainkra már nyilvánvalóvá váltak. A szociális végzettségük esetében sincs ez másképp. A hallgatói

*- Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, (NYME – ATFK) **Győr**
 - Apor Vilmos Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, (AVKF) **Zsámbék**
 - Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, Sopron (NYME – BPFK) **Sopron**
 - Eszterházy Károly Főiskola, (EKF) **Eger**
 - Jászberényi Tanítóképző Főiskola, (SZIE – JFK) **Jászberény**
 - Nyíregyházi Főiskola, (NYF) **Nyíregyháza**
 - Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, (VTIF) **Esztergom**
 - Wargha István Pedagógiai Főiskola, (DE – HWPFK) **Hajdúböszörmény**

létszámok rohamos emelkedése e területen is érzékelhetővé tette a diplomák inflálódását.

Polónyi István és Timár János 2001-ben megjelent könyvükben vészjósló képet festenek a felsőoktatás mennyiségi fejlesztésének kedvezőtlen következményeiről. A fő veszélyt nem a diplomás munkanélküliségben, hanem a dequalifikációban látják. Nem tagadjuk, hogy a felsőoktatásnak az egyik legfontosabb funkciója a munkaerő-piac keresletszükségletének kielégítése, azonban a felsőoktatásnak már csak tradíciójánál fogva sem lehet kizárólagos értékmérője a gazdasági racionalitás szempontjainak abszolutizálása. Az egyre kiszámíthatatlanabb jövő sem ezt kívánja (Dahrendorf 2004). A felsőoktatás feladataihoz az életesemények komplexitását kezelni tudó, önmagáért felelősséget vállaló, önmagát versenyképesebbé tevő, az információáradatban eligazodni, szelektálni jobban tudó diplomások kibocsátása is hozzátartozik.

A választott szak hallgatóinak bemutatásával azt is szeretnénk demonstrálni, hogy nem közelíthetünk egyoldalúan, kizárólag gazdasági megfontolások alapján a felsőoktatás extenzív növekedésének kérdéséhez. Miközben jogosan aggódunk a minőségromlás, az elhelyezkedési nehézségek miatt, azt is látnunk kell, hogy a felsőoktatás szinte ugyanolyan fogyasztási cikk, mint bármi más. Az állam erőszakos módon az igényeket nem szoríthatja vissza, mert az sértené az oktatási javakhoz való hozzáférés esélyegyenlőségét (Lukács 2002).

1.1. A szociálpedagógus-képzés a magyar felsőoktatásban

Jóllehet a magyar felsőoktatás diverzifikálódása és differenciálódása már jórészt az államszocialista időszakban lezajlott (Ladányi 2002), a szociálpedagógus-képzés mégis csak mintegy másfél évtizedes múltra tekinthet vissza. Ennek részben társadalomtörténeti, részben szakmatörténeti okai vannak. A szociálpedagógia/szociális munka a tradicionális értelmiségi foglalkozásokhoz képest viszonylag későn indult el a professzionalizálódás útján, az Etzioni és Goode-féle felfogásban inkább az ún. félprofessziók közé tartozik. (Etzioni 1969, Goode 1968). A klasszikus professziókhöz képest több attribútum vonatkozásában is deficitet mutat, elsősorban a kognitív tudáscsomag tekintetében. Ki ne ismerné azt a jelenséget, amikor a szociálpedagógusok megrettennek, ha egy kívülálló arról kérdezi őket, hogy mit is csinálnak tulajdonképpen? A válasz olyan sokrétű és diffúz, hogy nehéz néhány mondatban összefoglalni.

Ugyanígy gondot jelent a fogalmi behatárolás is (Kleve 2001). Ez azokban az országokban is így van, amelyekben már jóval régebbre nyúlnak vissza a szakmai tradíciók.

Hazánkban a felsőfokú, diplomát adó szociális képzésekben két alapszak van; a szociális munkás és a szociálpedagógus. Világviszonylatban a szociális munkás elnevezés az elterjedtebb, a szociálpedagógus megnevezést csak Európa egyes részein használják. Mindenekelőtt szülőhazájában, Németországban és a német nyelvterületeken, valamint azokban az országokban – így hazánkban is –, amelyek a német kultúrához, tudományhoz az átlagosnál szorosabb szálakkal kapcsolódnak.

A szociálpedagógus-képzés épp csak túljutott a kikristályosodás szakaszán, máris új kihívásokkal kell szembenéznie. Olyan változás van kialakulóban, amikor az intézményeknek a mennyiségi szempontok helyett a minőségi jellemzőkre kell tenniük a hangsúlyt. A demográfiai okokból szűkülő kereslet is ebbe az irányba követel elmozdulást. Jelen dolgozat egy olyan időszakról ad pillanatfelvételt, amikor a hallgatói létszámnövekedés folyamata még töretlennek mutatkozott.

A szak ismertté válása, terjeszkedése a felsőoktatás látványos bővülésével esett egybe.

Azoknak az országoknak a tapasztalataiból kiindulva, amelyekben a bővülés már korábban végbement, prognosztizálható, hogy a hallgatók társadalmi összetétele mind horizontális, mind vertikális értelemben heterogénebbé válik. Ez vonatkozik azokra az indítékokra is, amelyek a felsőoktatásba való belépésre ösztönöznek (Hrubos 1999). A belépőknek már csupán egy részre jön azzal a motivációval, hogy egy adott foglalkozásra akar felkészülni. A többiek – hogy milyen arányban, az szakonként, tudomány- és tevékenységi területenként nagyon eltérő – azért lépnek be a felsőoktatásba, hogy majdani munkaerő-piaci pozíciójukat valamilyen diploma megszerzésével javítsák, a munkanélküliséget időlegesen elkerüljék vagy időt nyerjenek még kiforratlan önkeresési, önmegvalósítási törekvéseikhez.

A hallgatói jogviszonyban eltöltött évek a munka világánál kötetlenebb, kedvezményekkel, valamilyen szintű szociális juttatásokkal is támogatott évek, s így az individuális létezési technikák kikísérletezésének, a posztmodern életforma határai kitapogatásának, kipróbálásának szabadabb játékterét nyújtják, mint a későbbi, a felnőtt szerepek teljes vállalásának kötelezettségeivel terhelt évek. A felnőtté válás, a keresővé válás megnehezülése sok fiatalot ösztönöz az oktatási rendszerben való „parkolásra”. Ennél fogva egyre magasabb arányban

támasztanak igényt a felsőoktatás iránt a magasan iskolázott társadalmi csoportok mellett a többi társadalmi csoportokból érkezők is.

Az elmúlt évtized azt is megmutatta, hogy nem kizárólag a nappali tagozat iránti igény növekszik töretlenül, hanem a munka melletti tanulás iránti is. Ennek következtében prosperál eddig soha nem tapasztalt mértékben a levelező képzés. Az okok részben mások, mint a nappali tagozat esetében. A levelező tagozatosoknál a munkaerő-piacon való bennmaradás, előrelépés, változtatás kényszerei meghatározóbbak, mint az életforma-választás kérdései. A munkanélküliség élményét megtapasztalt vagy azt reális veszélyként anticipáló népesség egyre inkább felismeri a tanulás jelentőségét (Liskó 1998), és – ha erőforrásai azt lehetővé teszik – él a bővülés adta lehetőségekkel. Az életsratégiáknak ilyen irányú módosulása állandó utánpótlást biztosít a részidős képzésnek. A levelező tagozatosok egyre növekvő száma azt is mutatja, hogy a tanulás a népesség egy bizonyos hányadánál már nem kötődik csupán az életpálya kezdeti szakaszához: az egész életen át tartó tanulás kezd valósággá válni. A vizsgált szakon az átlagosnál erőteljesebb eltolódás történt a levelező képzés irányába. A hallgatók közel héttizede levelező tagozaton tanul.

A szociálpedagógus szak esetében a képzés mennyiségi fellendüléséhez a diplomaszerezés általános felértékelődése mellett az a speciális ok is hozzájárult, hogy korábban ilyen jellegű képzés nem létezett. Az újonnan életre hívott vagy új struktúrában új szemlélettel működtetett, az emberi jólét, jóllét fokozására irányuló cselekvési programok, intézmények nem rendelkeztek a szükséges felsőfokú végzettségű szakembergárdával, s a hiányzó szakemberigény kielégítéséhez a nappali tagozat nem lett volna elégséges. A képzésnek tehát nem egyszerűen utánpótlást biztosító, hanem hiánypótló szerepe volt.

A 2003/04-es tanévre vonatkozó felsőoktatási statisztika szerint szociálpedagógia szakon 6180-an tanulnak. A szak jellemző sajátossága a már említett levelezős túlsúly mellett a női dominancia. A nappali tagozatosok 85%-a, a levelező tagozatosok 81,5%-a tartozik a női nemhez.

1.2. A képzés társadalmi indokoltsága

A modern társadalmakban a redisztribúció révén a jövedelmek egy részét az állam a piaci kudarcot vallott csoportok javára átcsoportosítja azért, hogy élethelyzetüket elviselhetővé tegye. Elismer bizonyos speciális szükségleteket, s ezek kielégítésére új társadalmi intézményeket teremt, amelyek egyúttal munkalehetőséget jelentenek sok középosztálybeli vagy ide feltörekvő egyén számára. Az ily módon keletkezett munkakörök egyre nagyobb hányada felsőfokú végzettséget igényel.

Hazánkban a rendszerváltozás utáni megváltozott politikai környezetben a szociális képzések iránt két új törvény – a szociális törvény valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény – indukált jelentős keresletet. A jogalkotás az e téren kialakult társadalmi igényeket követte, hiszen nemcsak politikai, hanem gazdasági rendszerváltozás is végbement, s a gazdasági struktúraváltásnak, a versenytársadalom feltételeihez való igazodásnak hatalmas társadalmi ára volt. Egyre leplezetlenebbül mutatkoztak meg a növekvő szociális problémák, amelyek hatékony kezeléséhez a magasan képzett, színvonalas szakembergárda nélkülözhetetlen feltétel.

A szociális szakma belsőleg erősen rétegzett; az egyszerű gondozási feladatoktól a tanácsadói tevékenységen, a szakmai projektek menedzselésén át az oktatói, kutatói tevékenységekig terjed. A szociális képzési programok is visszatükrözik a különböző munkakörök által megkívánt igényeket. Hazánkban csakúgy, mint a világ szinte bármely szegletében a középfokú képzéstől a doktori képzésig többszintű képzési programokkal találkozhatunk.

Magyarországon ma a szociálpedagógusok főiskolai szintű képzésben részesülnek. Ez a végzettség lehetővé teszi azt is, hogy négy szemeszterrel kiegészítve szociálpolitika vagy szociális munkás szakon egyetemi szintű végzettséget, ill. azt követően akár doktori fokozatot is szerezzenek.

A szociálpedagógusi végzettség többféle területen, többféle munkakörben jogosít elhelyezkedésre. A végzett szakemberek elsősorban a gyermekjóléti alapellátásban, a gyermekvédelmi szakellátásban, a foglalkoztatáspolitikai intézményrendszerben, a közoktatásban, az egészségügyben és a szociális igazgatásban számíthatnak keresletre. Az álláshelyek döntő többsége az állami szektorban létesül, de a közeljövőben számolni lehet a

nonprofit szektor és az egyházak fokozódó szerepvállalásával is. Az önfoglalkoztatás, a magánpraxis terjedése Magyarországon – fizetőképes kereslet hiányában – egyelőre nem tűnik reális alternatívának, a nálunk jóval fejlettebb társadalmakban azonban egyáltalán nem számít ritkaságnak. (D'Aprix, Amy S. et al.(2004)) Hazánkban a szociális szolgáltatások közül a gyermekeket ellátó szolgáltatások mutatják a legdinamikusabb fejlődést, s ezzel álláslehetőséget kínálnak a tanulmányaikat befejező szociálpedagógusoknak. A gyermekek részére nyújtott, jogszabályokban nevesített szolgáltatások száma huszonnégy. Gyermejjóléti törvényünket korszerű szemlélete miatt nemzetközi szinten is elismeréssel említik (Bugarszky 2004).

1.3. Fogalomhasználat: szociálpedagógia / szociális munka

Mint már említettük, a szociálpedagógia mint elnevezés globális viszonylatban kevésbé elterjedt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy azok a tartalmak, módszerek, amelyeket a szociálpedagógia fogalma hagyományosan lefedett, ne lennének benne az általánosabban elterjedt „szociális munka” fogalmi konstrukciójában. A kétféle elnevezés hasonló gyakorlati cselekvési területeket takar. Hasonló társadalmi problémákra adott válaszreakciókként jöttek létre, csak más társadalmi- és tudománytörténeti kontextusban. Amit ma szociálpedagógia alatt értünk, nem csak a szociálpedagógia hagyományaiból eredeztethető (Böhnisch 1992), hanem benne foglaltatnak azok az elemek is, amelyeket sokáig csak a szociális munka tartalmi összetevőiként tartottak nyilván. Tiersch szerint a szociálpedagógia elsődlegesen már a hátrányos helyzetről, a nehéz körülmények között élők – gyerekek és felnőttek – hiányzó anyagi forrásairól, a számukra nyújtott támogatásról, az önsegítéshez való segítségnyújtás kompetenciájáról szól. (Tiersch1994).A szociális munka definícióját vizsgálva azt látjuk, hogy nem létezik egy mindenki által egyöntetűen elfogadott meghatározás. Ennek hátterében egyrészt az áll, hogy a szociális munka körébe tartozó tevékenységek, intézmények, módszerek maguk is állandóan változnak, másrészt szerepet játszik az is, hogy a szociális munka értelmezése nem független az értelmezők kultúrájától, világnézetétől.

Az IASSW (International Association of Schools of Social Workers) és az IFSW (International Federation of Social Workers) által 2001-ben elfogadott hivatalos definíció szerint a szociális munka elősegíti a társadalmi változást, az emberi kapcsolatokban a problémamegoldó képességet, segíti, megerősíti az embereket a saját jólétükért tett erőfeszítésekben, az emberi

viselkedésre és a társadalmi rendszerekre vonatkozó elméletek felhasználásával azokon a pontokon avatkozik be, ahol az ember interakcióba kerül a környezetével. A beavatkozás az emberi jogok és a társadalmi igazságosság elvein alapul (V. Sewpaul , D. Jones 2004).

Mivel sokan, főként a nem nyugati kultúrkörben szocializálódottak nem értenek teljesen egyet ezzel a meghatározással, túlzottan konfliktuselméleti megközelítésnek tartják, annak kiegészítését a következőképpen javasolják: A szociális munka feladata, hogy elősegítse a társadalmi változást és a stabilitást, az emberi kapcsolatokban a problémamegoldást és a harmóniát, a különböző etnikai csoportokban respektálja az egyedi hagyományokat és kultúrákat. Ott avatkozzon be, ahol az individuum összekapcsolódik a szignifikáns másokkal. Az emberi jogok mellett helyezzen súlyt az egyén felelősségére és a kollektív harmóniára is.(V. Sewpaul - D. Jones, (2004)

Az 1950-es évek óta a szociálpedagógia és a szociális munka Németországban is kölcsönösen közeledett és nyitott egymás felé. Az utóbbi évtizedekben definitívé is a két terület lassú egymásba fonódásának lehetünk tanúi. Felismerték kölcsönös egymásra utaltságukat, de ettől természetesen az „egységesülés” folyamata nem lett súrlódásmentes. Ezt mutatják a felfellobbanó viták a „tudomány” és a „szakma” múltját, elnevezéseit illetően. Az álláspontok egyfajta kompromisszumos megoldás felé tendálnak. A képzések és a foglalkozás elnevezésében is tapasztalhatjuk ezt a kettős elnevezés kapcsán (szociálpedagógia/szociális munka). A gyakorlati tevékenység, a munkaterület megnevezésében színre lép a tierschi „szociálmunka” megnevezés. (Kozma, Thomasz 2000). Tulajdonképpen bármelyiket is használjuk, mindig a két terület hagyományaiból szintetizálódott entitásra gondolunk (Kersting 1996). A „szociálmunka” kifejezés nyelvileg sajnos nem érzékelteti a két terület ötvöződését, s a laikusok számára akár furcsának is tűnhet.

Dolgozatunkban – miután a legtöbb esetben csak a képzésekről beszélünk – leginkább a szociális képzés kifejezést használjuk. A felsőfokú képzés területén a szociális munka elnevezés jobban hódít. Még azokban az országokban is, ahol bachelor szintnél használatos a szociálpedagógia elnevezés, s a master és doktori szintnél már csak a szociális munka megnevezést használják.

1.4. A kutatás célja, tárgya, főbb kérdései

A kutatás célja

A dolgozat elsődlegesen egy megismerési célokat szolgáló empirikus kutatás eredményeit mutatja be. A kutatás alanyai egy olyan terület hallgatói, akikről eddig még nem készült átfogó jellegű kutatás, akik a differenciált, szegmentált felsőoktatási viszonylatrendszer alsóbb szegmensében helyezkednek el.

A magyar felsőoktatás struktúrájában újszerűnek és fiatalnak számító képzés több szempontból is rászolgál arra, hogy a figyelem középpontjába kerüljön. A többféle ember- és viselkedéstudomány tartalmait magába sűrítő és mindamellett praxisorientált képzés többféle vizsgálati témát nyújthatna, azonban a sok lehetséges vizsgálati dimenzió közül elsősorban azokra koncentráltunk, amelyek leginkább összefüggést mutathatnak a felsőoktatás extenzív növekedésével. Így került a középpontba a képzés rekrutációs bázisa, a hallgatóság nemi, életkorbeli, társadalmi összetétele, a hallgatók motivációi, a képzésről alkotott véleményük, a képzésben eltöltött évek hozadékai és a munkaerő-piachoz való kapcsolódás kérdései.

Miután hazai viszonylatban mindezekről nem készült átfogó jellegű vizsgálat, a rendelkezésre álló szakirodalmat és kutatási eredményeket kiindulási pontként használva belefogtunk egy nagyobb részben leíró, szerényebb mértékben magyarázó jellegű, alapvetően kvantitatív, de helyenként kvalitatív módszereket is alkalmazó kutatásba, amelyhez a mintavételi keretet a nyolc hazai képzőhely adta.

A dolgozatban nem azonos mélységben került kidolgozásra minden fent említett témakör. Vannak úgymond fő témák és melléktémák. Ezzel együtt is reméljük, hogy a kutatással oly módon sikerül a szociálpedagógus hallgatókat és a képzést bemutatnunk, hogy közben a felsőoktatás egészének megértéséhez is közelebb jutunk.

A kutatás tárgya, főbb kérdései

- A különböző tanévek statisztikai adatainak elemzése révén az expanziós folyamat bemutatása.
- A szociálpedagógia szakot választók motivációinak vizsgálata; a szakválasztási motivációk összehasonlítása a nemzetközi vizsgálati eredményekkel.

- A hallgatók társadalmi összetételének bemutatása, a tagozatok közti különbségek feltérképezése, összehasonlítva a magyar felsőoktatás egészét jellemző tendenciákkal ill. a nemzetközi tendenciákkal.
- A főiskolán eltöltött évekkel szembeni elvárások; annak bemutatása, hogy mit várnak a fiatalok a diploma megszerzésén túl a főiskolán eltöltött évektől.
- A képzés megítélése, erősségének, gyenge pontjainak bemutatása.
- Munkaerő-piaci helyzetkép; munkát keresők és találók aránya, az elhelyezkedés területei.
- A munkakereséssel kapcsolatos tényezők; annak feltérképezése, hogy a végzett hallgatók mennyi idő elteltével találtak munkát, milyen tényezőknek tulajdonítják, ha találtak ill. ha nem találtak munkát.
- A munkájukkal, ill. munkájuk egyes jellemzőivel (jövedelem, előmenetel, munkatársak, munkaidő stb.) való megelégedettség, ill. ezek szubjektív fontossága.
- Az elhelyezkedés társadalmi és individuális háttértényezői (családi háttér, kapcsolati tőke, nem, régió; kommunikációs képesség, a diploma minősítése stb.).
- A képzésben eltöltött évek szocializációs hozamai.

1.5. A kutatás módszerei, mintavétel

Miután az volt a célunk, hogy a szociálpedagógus hallgatókról a fent említett vonatkozásokban megbízható és általánosítható ismereteket kapjunk, a vizsgálati módszert ehhez a célhoz igazítva választottuk meg. Így lett a kutatás fő módszere a survey, amely alkalmas arra, hogy nagy létszámú mintáról adatokat gyűjtsünk. Ezt egészítette ki a már meglévő statisztikai adatok elemzése, elsősorban az expanzióra és a nemek arányainak változására vonatkozóan. Emellett még kiegészítő jelleggel interjútechnikát is alkalmaztunk, részben a kérdőíves vizsgálatok előtt a releváns kérdések felderítésére valamint a kapott eredmények kiegészítésére, értelmezésére.

A mintavétel rétegzett eljárással történt. A nyolc magyarországi képzőintézmény minden évfolyamán megkérdeztük a nappali tagozatosok egynegyedét, a levelező tagozatosoknak 15%-át. Ily módon a mintába került hallgatók létszáma 925 fő volt. Ebből 428 fő nappalis és 497 fő levelezős.

A harmadik részminta a végzett hallgatókból állt, akiket szisztematikus véletlen mintavételi eljárással választottunk ki az 1994 és 2001 között végzettek listájáról. A megkérdezés postai

úton történt. A válaszolók száma 246 fő. A vizsgálat lefolytatása a 2001/02-es tanév folyamán zajlott. Az adatok feldolgozása SPSS program segítségével történt.

1.6. Kutatás főbb fókuszpontjai

Az expanziós folyamat bemutatása

A kutatás egyik fő célja a szak expanziós folyamatának bemutatása a különböző évek statisztikai adatainak elemzése révén intézményi, tagozati, nemi bontásban. Az egyes intézményeket a tervezési-statisztikai régiók szerint csoportosítottuk. Minden egyes képzőintézmény létszámait elemeztük abból a szempontból, hogy mekkora a földrajzi kisugárzása. Az egyes intézmények különböznek a tekintetben, hogy melyik tagozat felfuttatását részesítették előnyben, milyen felső limiteknél húzták meg a határvonalat, milyen arányban vesznek fel költségtérítéses hallgatókat.

A dolgozatban röviden áttekintjük az expanzióval foglalkozó jelentősebb elméleteket és az expanzió az esélykülönbségekre gyakorolt hatását. A képzés volumenének változásával a képzésben résztvevők nemi, társadalmi és etnikai jellemzői is változnak (R. Perry , V. Cree 2003). A nemi arányok – amelyek egyébként is kedvezőtlenek a szociális képzésekben – még jobban eltolódnak a nők javára, ha a társadalmi háttér szerint megoszlás is elmozdul az alacsonyabb státuszúak irányába. Multietnikális országokban a nemi és az etnikai összetétel változásának hatása egymásba fonódva érvényesül.

A hallgatói rekrutáció

Egy másik fontos csomópontja a vizsgálatnak a hallgatói rekrutáció bemutatása, azaz annak feltérképezése, hogy kik és miért jelentkeznek erre a szakra. Milyen külső-belső ösztönző vagy kényszerítő tényezők állnak döntésük hátterében? Mennyien vannak azok, akik csak egyéb alternatívák hiányában sodródtak a szakra? A képzés folyamán hogyan változik szakválasztásukhoz való viszonyuk? Mennyire erős bennük a szándék arra vonatkozóan, hogy kitartsanak szakválasztásuk mellett?

Egy-egy külön fejezetet szentelünk a nappali és a levelezős hallgatók demográfiai, társadalmi összetételének (szülők, nagyszülők foglalkozása, szülők iskolai végzettsége, anyagi helyzet), felekezeti hovatartozásuk, vallásosságuk bemutatásának. Ez utóbbi azért került a látókörünkbe, mert feltételeztük, hogy a segítő pálya választásánál szerepet játszhat a keresztény értékekkel

való azonosulás. A másik ok, amiért azt gondoltuk, hogy a vallásosságra érdemes figyelmet fordítani, annak tulajdonítható, hogy a nyolc képzőintézmény közül kettő egyházi fenntartású. Mindezek mellett bemutatjuk a hallgatók szakválasztásukkal kapcsolatos belső dilemmáit, valamint életpályájuk alakítására vonatkozó további szándékaikat.

A társadalmi helyzet komplex fogalom, amely többféle elméleti keretben értelmezhető és empirikusan többféle indikátorral mérhető. Ezek közül figyelembe vettük a foglalkozást, annak ellenére is, hogy többen már vitatják ennek szerepét a társadalmi helyzet értelmezésében (Hradil 1987). Azonban egyetértve Glassal úgy véljük, hogy a foglalkozás még mindig számos más tényező kombinált hatását tükrözi, (Glass 1954) s emiatt érdemes egy rétegképző ismérvként számolni vele. Egyértelműbb vertikális elrendeződést mutat az iskolai végzettség szerinti kategorizálás. A középfok esetében külön kezeltük a gimnáziumi és a szakközépiskolai végzettséget, a felsőfok esetében pedig az egyetemi és a főiskolai végzettséget. A szülők iskolai végzettségét nemcsak külön-külön, hanem együttesen is figyelembe vettük azt feltételezve, hogy más-más szocializációs miliőt jelentenek az iskolai végzettségüket tekintve különböző kombinációjú családok. Hogy ez mennyire jó ötletnek bizonyult azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy sok esetben ez lett az a független változó, amellyel a vizsgált függő változó szignifikáns kapcsolatot mutatott.

A státuszismérvek között a nemzetközi szakirodalom a legtöbb esetben nem tartja nyilván a települési jellemzőket. A hazai gyakorlatban Kolosi státuszcsoportjainak kialakításánál szerepel a település, a lakókörnyezet, mint egyenlőtlenségi dimenzió.

Hogy fontos változó –e társadalmi háttér jellemzésénél a települési jellemző vagy sem, az mindig függ az adott társadalom urbanizációs fejlettségétől és történelmi hagyományaitól. Amennyiben egy társadalomban már az urbanizációs vívmányok a térben egyenletesen szétterültek és az életesélyekre már csekély a hatásuk, akkor a társadalmi helyzet indikátorai között nem szükséges figyelembe venni őket. Magyarországon azonban még nem itt tartunk, így indokoltnak tartottuk a településfajta önálló szerepeltetését is.

Az anyagi helyzetet két objektív (lakáshelyzet, tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság és egy szubjektív mutatóval (önbesorolás) mértük.

Nem tartozik a társadalmi háttér külön figyelembe vett indikátorai közé a munkanélküliség általi érintettség. Viszonylag stabil gazdasági helyzetben az iskolázottsággal mutat szoros összefüggést

és a többségnél csak átmeneti jelenségnek számít. Azonban a rendszerváltozás utáni évek a magyar gazdaságban a rendhagyó évek közé számítanak. A munkanélküliség megtapasztalása az előző rendszer teljes foglalkoztatottságához képest sokkoló élmény volt a társadalom számára. Azért kérdeztünk rá, mert feltételeztük, hogy a szakválasztásban – akár öntudatlanul is – fontos szempont lehet a biztonságra való törekvés. A szak /szakma azok számára, akik a segítő szolgáltatásokra szorulóknak számából indulnak ki, relatíve előnyt éppen a biztonság dimenzióban ígér.

Az eddigi szakirodalmi tapasztalatok alapján sejteni lehet, hogy a szóban forgó segítő foglalkozást választók legfontosabb jellemzőikben hasonlítani fognak a pedagógusokhoz. Nemcsak azért, mert ugyanazon intézményi keretek között képzik őket, hanem azért is, mert a szakválasztás motivációikban nagyfokú hasonlóságok lehetnek. A sok egyéni választás mögött vannak bizonyos társadalmi és pszichés szabályszerűségek (Kozma 2004).

Ha társadalmi összetevők oldalról nézzük, akkor elsősorban a szociális összetétel hasonlóságára gondolunk: mindkét csoportnál a hallgatók többségét az inkonzisztens helyzetű közép és alsó-közép státuszcsoporthoz származók alkotják. A konzisztensen jó helyzetű felső státuszcsoporthoz ezek a pályák nem elég vonzóak, mert nem ígérnek kiemelkedő karrierlehetőséget.

A másik hasonlóság a jelentkezők nemével és a női nemi szerepekhez kapcsolódó szerepkészlettel függ össze. A másokra való odafigyelés, a gondoskodás, törődés, a gyermekszeretet, az elesettebbek támogatása tradicionálisan a női szerep princípiuma.

Sokan csak homályos elképzelésekkel rendelkeznek arra vonatkozóan, hogy ezen törekvésük milyen konkrét foglalkozásban, tevékenységben tudna testet ölteni. Ezért csak elindulnak egy olyan irányba, amelyről azt feltételezik, hogy céljaikat hosszú távon előmozdítja.

Miután egy viszonylag új keletű szakról, szakmáról van szó, keveseknek van hiteles képe arról, hogy a szociálpedagógia elnevezés konkrétan milyen tartalmakat, tevékenységeket takar. Ezen a problémán valamelyest enyhíthet, ha a jelentkező a nyílt napon felkeresi az intézményt, vagy ha társasági körében van olyan személy, aki információval szolgálhat. A középiskola kevés fogódzót ad a fiataloknak a döntéshez. Nincsenek olyan pályaelemzőkkel, tanácsadással foglalkozó szakemberek, akik áttekintést tudnának nyújtani a felsőoktatás kínálatáról, az egyes szakok várható munkaerő-piaci keresletéről. Emiatt a fiatal meglehetősen magára marad annak

az eldöntésben, hogy hajlamainak, adottságainak milyen pályák felelnének meg a legjobban. Így sokak számára a „pályaorientációt” csak az előző évek ponthatárainak tanulmányozása jelenti.

A szociálpedagógia szak ebben a vonatkozásban nem riasztja el a jelentkezőket. Az elnevezésnek is sajátos vonzereje van azok számára, akik csak annyit tudnak magukról, hogy nem tárgyakkal, anyagokkal, hanem emberekkel szeretnének foglalkozni.

Természetesen ilyenfajta „csábítással” nem kizárólag a szociálpedagógia szak rendelkezik. Vannak egyéb szakok is, amelyekre a nehezen behatárolhatóság, a más szakmáktól elválasztó szigorú demarkációs kritériumok hiánya jellemző. Ezek többnyire szintén ún. semiprofessziók, és általában női hallgatókat vonzanak (humánerőforrás menedzser, humán szervező, kommunikáció, művelődésszervező).

Az eddigiekben elmondottak elsősorban a nappali tagozatot választókra jellemzőek. A levelező tagozatosok rekrutációja a hasonlóságok mellett több ponton is eltér a nappali tagozatosokétól. Miután többségük munka mellett tanul, erősebben érvényesül a munkakör, munkahely megtartásának vagy a foglalkozásváltásnak az igénye.

Egyik tagozatnál sem hagyhatjuk figyelmen kívül a kínálat keresletgerjesztő hatását. A helyben lévő vagy elviselhető ráfordításokkal elérhető képzések – amelynek szakismeretei, kompetenciái ráadásul a mindennapi életben is hasznosíthatók – felkelthetik olyan jelentkezők érdeklődését is, akik egyébként nem is gondoltak volna a diplomaszerzésre.

A felsőoktatás bővülése Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban mindenütt együtt járt a horizontális értelemben vett társadalmi tagozódás szerinti „új”, elsősorban különböző etnikai kisebbségi csoportok és a nők fokozottabb megjelenésével. Ebből az következne, hogy az eddigieknél nagyobb arányban jelennek meg hazánkban is a cigány kisebbségből származó hallgatók. Ez már csak azért is kíváncsatos lenne, mert a magyar társadalom egyik előttünk álló, mindeddig megoldatlan problémája a cigányság integrálása, amelynek egyik kulcseleme cigányértelmisség létszámának növelése. A roma származású szociálpedagógusokra különösen szükség lenne a roma fiatalok iskolai pályafutásának sikeresebbé tételéhez. Ez a folyamat egyénként is nehezen képzelhető el szociálpedagógiai beavatkozás nélkül. A kérdőívben – kerülendő mindenfajta megkülönböztetést – direkt módon nem kérdeztünk rá, hogy ki vallja magát cigánynak, azonban minden intézményben kíváncsiak voltunk arra, hogy vannak-e olyan hallgatók, akiket a környezetük cigánynak tart, függetlenül attól, hogy ők vállalják-e származásukat vagy sem. Ismerve a magyar társadalomban elfoglalt helyüket, iskolai

pályafutásuk zsákutcáit, minden eddigi felzárkóztatásukra irányuló kísérlet dacára sem gondoltuk, hogy a felsőoktatási expanzió említésre méltó arányban megemeli a képzésbe való bejutási arányukat.

Szakoválasztás, motivációk

Bár hallgatók motivációinak kutatása nemzetközi viszonylatban nem új keletű kutatási irány, a szociális szakmáknál mégis a viszonylag ritkán vizsgált témák közé tartozik. Ez a hiány már csak azért is meglepő, mert a diákok motivációinak megismerése, megértése komoly hatással bír szakmai fejlődésükre és a szakmában való maradásukra, valamint visszahat az oktatás és képzés szempontjaira, sőt, a szociális szakma alakulására is. A motivációknak szerepük van a szakmai tudás elsajátításában és alkalmazásában, a szakmába való integrálódásban, a szakmai identitás kifejlődésében.

A motivációk ismerete a képző intézmények számára sem közömbös, hiszen a hallgatók motivációi bizonyos szűrőfunkciót is betöltenek abban a vonatkozásban, hogy a feléjük irányuló szakmai szocializációs hatások közül melyeket engednek érvényesülni. A befogadók motivációi ellenében a kívánt pályaszocializációs hatás aligha érhető el. A motivációk ismeretében az intézmények kísérletet tehetnek arra is, hogy ezeket befolyásolják, módosítsák, változatos curriculummal reagáljanak a hallgatók igényeire, amennyiben még a változtatások nem kezdik erodálni a szakma határait. A felsőoktatás későmodern fejlődési szakaszában bekerülők motivációs készletének sokszínűsége kihat arra is, hogy milyen véleményük lesz a képzésről, a képzés egyéni megtérüléséről.

A szakoválasztásban döntő szerepet játszik az indulási helyzet, az a társadalmi csoport, az az életvilág, ahonnan a hallgató jön; emellett vonatkozási csoportja(i), egyéni képességei, érdeklődési területei, értékei, céljai, amelyek jegyében szervezi az életét. Mikrokörnyezetének egész múltja és jelene ott rejtőzik láthatatlanul a „döntés” mögött. A motivációban többféle pszichés és társadalmi meghatározottság egybefonódva érvényesül, amelyek a valóságban egységet alkotnak, s amelyeknek mérés-technikai különválasztása szinte lehetetlen. Ennek következtében csupán arra vállalkozunk, hogy megkíséreljük a szociálpedagógia szak melletti döntést értelmezni a racionális választás – vagy inkább a korlátozott racionális választás – elméletének segítségével. A racionális választás elmélete szerint racionálisan dönteni annyi, mint a megvalósíthatónak tűnő alternatívák halmazából kiválasztani a valamilyen szempontból

legtöbb haszonnal kecsegtető alternatívát (Simon1982). Racionálisnak – nagyon tágra értelmezve – akkor nevezhetünk egy cselekvést, ha X-nek alapos oka van arra, hogy Y-t megtegye. Az „alapos ok” alapján a döntéseket meghozó diákok több alcsoportra oszthatók. Ezekről az alcsoportokról a későbbiekben részletesen szólnunk.

A nemek kérdése

A szociálpedagógusi pálya az ún. „elnőiesedett” pályák közé tartozik, csakúgy, mint minden olyan pálya, ahol valamilyen módon az emberek kiszolgálása, nevelése, gondozása, ápolása áll a középpontban. Ezeket a tevékenységeket a nők sokáig minden különösebb végzettség nélkül, legtöbb esetben a női szerepkészlethez tartozó kötelezettségből végezték. Történetileg nézve a másokról való gondoskodás a női szerep egyik attribútuma volt, s ebből sok mozzanat a jelenben is megmaradt. Még mindig tartja magát az a közvélekedés, hogy a „tipikus női munkák” kevesebb szakértelmet követelnek, és leginkább olyan képességeket, adottságokat, személyiségvonásokat feltételeznek, amelyeket a nők inkább birtokolnak, mint a férfiak.

Emellett azt a tényt, hogy melyik nemhez tartozók választják az adott „női” pályát, azt az ott elérhető jövedelem is erősen befolyásolja. Nyugat-Európában sokáig egyfajta elrejtőzési, menekülési vagy önmegvalósítási lehetőséget jelentett a szociális szak az átlagtól valamilyen szempontból eltérő férfiak számára (Logan 2001). A többség toleránsabbá válásával ezek a motivációk többnyire okafogyottakká váltak, és egyes szerzők szerint a férfiak aránya a pályán emiatt is csökken. Másrészt a pálya középosztályi jellegének lassú, de már érezhető módosulása is hozzájárul a női dominancia fokozódásához. Egyre több munkás családi háttérrel rendelkező egyén jelenik meg a képzésekben, s a munkás családokból elsősorban a nők és nem a férfiak választják ezt a pályát. A szakma gyakorlói és kutatói a fokozódó elnőiesedést a társadalmi presztízs további csökkenéseként élik meg (A.Christie 2001). Tanulmányunkban áttekintjük hazai viszonylatban a nemi összetétel alakulását.

Hallgatói vélemények a képzésről

Egy külön fejezetet szentelünk annak, hogy a hallgatók miképp vélekednek szakmai szocializációjukról, miképp látják a tananyag mennyiségi, minőségi elemeit, a különböző tananyagrészek fontosságát, a gyakorlati képzésben a különböző készségek, kompetenciák fejlesztésének és felhasználásának szerepét. Feltérképezzük, mit tartanak a képzés erősségeinek

és gyengeségeinek. Noha a hallgatói visszajelzések szubjektívek, ha kellő számban összegyűjtésre kerülnek, minden tévedésük és pontatlanságuk ellenére is releváns tényezők lehetnek – természetesen nem önmagukban, hanem más értékelési módszerek kiegészítéseképpen – a képzési és az intézményi minőségbiztosításnak. (Fábry 2002) A hallgatók véleménye egy keresztmetszeti felvételt ad arról, hogy egy adott pillanatban hogyan ítélik meg a képzést ill. a képzés minőségéhez direkt (pl.: előadások színvonala, jegyzetellátás, könyvtár) vagy indirekt kapcsolódó szolgáltatásokat, intézményi juttatásokat (számítógépes oktatást, adminisztratív személyzet munkája stb.).

Nem állt szándékunkban rangsort felállítani a vizsgált szakot működtető intézmények között, leginkább a képzés tartalmi oldalával kapcsolatos véleményeket akartuk feltérképezni. A hallgatói meglátások, kritikai észrevételek a tananyag-korszerűsítés folyamatában hasznosítható elemeket is tartalmazhatnak, s erre az útkeresési időszakon túljutott képzésnek szüksége is lehet.

Munkaerő-piaci helyzetkép

A végzett hallgatók külön vizsgálati populációt alkottak. Őket is survey módszerrel, postai úton kérdeztünk meg arról, hogy miként sikerült a munkaerő-piachoz való kapcsolódásuk; milyen ágazatokban, milyen munkakörökben tudtak elhelyezkedni, mennyi jellemző körükben a dequalifikáció. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy milyen tényezőknek tulajdonítják a sikeres állástalálást, mennyire elégedettek jelenlegi munkájuk, munkahelyük különböző attribútumaival, és hogyan képzelik el további szakmai pályafutásukat. Arra vonatkozóan is tettünk fel kérdéseket, hogy utólag hogyan ítélik meg a képzést.

A főiskola mint szocializációs színtér

A főiskolán eltöltött időszak nemcsak a szakmai szocializáció szempontjából fontos, hanem a hallgatók személyiségfejlődésében is meghatározó jelentőséggel bír. Ha a pszichoszociális fejlődést Erikson nyomán egy egész életen át tartó folyamatnak fogjuk fel, nem kétséges, hogy a főiskolával mint intézménnyel és annak kultúrájával való érintkezés nyomot hagy a személyiség alakulásában. A főiskolai környezet új normatív elvárásokat közvetít a hallgatók felé, különböző új szerepvárásokkal állítja szembe őket, amelyeknek a sikeres beilleszkedés érdekében meg kell felelniük. Miután a képzésbe lépők személyisége, kultúrája, motivációs készlete sem egynemű, a főiskolán eltöltött évek hatásai, hasznai is sokfélék lehetnek. A jelenlegi hallgatóktól afelől

érdeklődtünk, hogy a mit várnak a képzés éveitől a diploma megszerzésén túl, a végzett hallgatóktól pedig a képzésben való részvétel hasznaira és a négy év legmaradandóbb élményeire kérdeztünk rá.

1.7. A kutatás feltevései

Nem minden témakörre vonatkozóan rendelkezünk előzetes feltevésekkel, hisz célunk több esetben éppen a feltárás volt, minden preconcepció nélkül. Ehhez a kérdéscsoporthoz tartoznak mindenekelőtt a képzés megítélésére és szocializációs hatására vonatkozó kérdések. Más esetekben eddigi ismereteink ill. korábbi kutatások eredményei alapján fogalmaztunk meg bizonyos feltevéseket. Ezek közé tartoznak a társadalmi összetételre, az expanzió és a hallgatói összetétel változásának kapcsolatára, a szakválasztásra és az elhelyezkedéssel kapcsolatos kérdésekre vonatkozó feltevések.

A társadalmi összetétellel kapcsolatban az volt a feltevésünk, hogy – mivel főiskolai szintű és viszonylag alacsony presztízsű szakról van szó – a szakot választó hallgatók társadalmi összetétele lefele tér el a felsőoktatásban tanulók egészére jellemző társadalmi háttértől, azaz kisebb arányban találunk körükben magasan kvalifikált, kedvezőbb helyzetű rétegekből származó hallgatókat és nagyobb arányban alacsonyabb társadalmi státuszú családokból kikerülő hallgatókat.

Szociológiai vizsgálatokból tudjuk, hogy a különböző szakok, pályák társadalmi rekrutációs bázisa különböző (Ferge 1972, Ladányi 1999, Gábor 2000). Ha egy szak szerényebb karrierlehetőségeket ígér, akkor ezekre a pályákra beáramolhatnak a kedvezőtlenebb státuszú családokból származók is. Miután a szociálispedagógusi pálya ezen utóbbiak közé tartozik, azt várhatjuk, hogy a szak elsősorban a nem diplomás szülők gyermekeinek felsőoktatás iránti igényeit elégíti ki.

A felsőoktatás bővülése nem automatikusan jelenti minden társadalmi réteg számára a fokozottabb hozzáférés lehetőségét. Már csak azért sem, mert a szelekció egy korábbi fokozatnál, a középiskolába lépésnél nagyon erős, így a középiskolából már eleve egy szelektált népesség juthat át a felsőoktatásba. Ráadásul a középiskolás népességben az önszelekció jelentősége is nagyon számottevő. A kedvezőbb helyzetű, főként több kulturális tőkével rendelkező rétegek gyerekei alacsonyabb teljesítmény esetén is bátrabban jelentkeznek a

felsőoktatásba, míg az alacsonyabb státuszúak többnyire csak magasabb szintű teljesítmény esetén mernek próbálkozni a továbbtanulással (Csákó et al. 1998).

Miután a magyar felsőoktatásban sok új, eddig szinte ismeretlen vagy semi-profession jellegű szakokon keletkeztek nagyobb számban „üres helyek”, és kevésbé a tradicionális, általában magasabb presztízssű szakokon, feltételezhető, hogy a felsőoktatásban hagyományosan jelenlévő felhasználói csoportok mellett elsősorban a fent említett területeken jelennek meg új felhasználói csoportok. Ezek elsősorban a szakmunkások és az önfoglalkoztató kisvállalkozók lehetnek. A szakképzetlen munkásrétegek a felsőoktatás bővüléséből csak igen kevésbé profitálhatnak, hiszen már korábbi elágazási pontoknál elakadnak. Ugyanezt elmondhatjuk a roma származású hallgatókkal kapcsolatban is.

A *nemi összetétel* változásával kapcsolatban azt gondoltuk, hogy a nemzetközi trendhez – a fokozódó elnőiesedéshez képest – ellenkező előjelű folyamatot fogunk tapasztalni. Arra számítottunk, hogy a képzésben kis mértékben nőni fog a férfiak aránya. A folyamat a háttérben több ok is meghúzódhat. Egyrészt a képzés és a pálya ismertebbé válása felkeltheti az olyan férfiak érdeklődését is, akik eddig a felvételi tájékoztatót ki se nyitották az óvó- és tanítóképzés oldalaknál, másrészt a munkaerőpiac általános nehézségei arra ösztönözhetik a férfiakat, hogy kevésbé válogassanak, s éljenek egy pálya lehetőségével akkor is, ha azt a közvélekedés „nőiesként” tartja nyilván.

A *szakválasztásnál* abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a diákok motivációi rendkívül összetettek, sokfélék, sokrétűek. Talán sok esetben helyesebb is lenne motivációs komponensekről és nem egyetlenegy motivációról beszélni. A szociálpedagógia szakot választók között a szakot hivatásul választóktól a megélhetési forrást keresőkön és a bizonytalanokon át egészen a véletlenül odasodrókig többféle típus megtalálható.

Azt azonban feltételezhetjük, hogy a többség racionálisan döntött, azaz a tanulmányi eredményeit, az adottságait, az érdeklődése irányát, a ráfordításokat és a majdani hasznosítási lehetőségeket mérlegelve úgy gondolta, hogy számára az adott pillanatban a szociálpedagógia szak választása a legmegfelelőbb.

Nehezíti a motivációk kutatását, hogy az ösztönző tényezők egy része csak látenszen van jelen. Ráadásul ezek egy része diszfunkcionális indíték, amely inkább a pszichoanalitikus megközelítés

hatáskörébe tartozhat, így ezek felderítésére nem is kívánunk vállalkozni: se a kutatás, se annak módszere(i) sem teszik ezt lehetővé.

Elfogadtuk azt a feltételezést, amelyet A. Christie és E. Kruk is képvisel: a szak választása még nem egyenlő a szakma választásával. Az e mögött meghúzódó okokat részben másnak tulajdonítjuk, mint A. Christie és E. Kruk. Álláspontunk szerint a szakra felvett hallgatók egy része elsősorban nem azért nem akar szociálpedagógus lenni, mert a képzés során, a gyakorlatokon megtapasztalja a szakma nehézségeit, hanem sokkal inkább azért, mert már a belépéskor sem akart kifejezetten szociálpedagógus lenni, bár nem is zárkozik el ettől teljesen. A felvételizők egy részének nincsenek határozott elképzelései arra vonatkozóan, hogy milyen munkatevékenységet szeretnének folytatni. Puha elképzeléseikhez keresnek olyan szakot, amelynek bekerülési kritériumai viszonylag könnyen teljesíthetőek. Természetesen a motivációk változása a tanulmányok folyamán nem zárható ki.

Az *elhelyezkedéssel* kapcsolatosan azt feltételeztük, hogy időben előre haladva egyre csökken a szakirányban elhelyezkedni tudók száma, ill. a magasabban iskolázott családokból kikerülők lesznek azok, akik nem szakirányban helyezkednek el, hanem egyéb más felsőfokú végzettséget igénylő munkakörökben, mert azt feltételeztük, hogy ők választhatják leginkább eszközjelleggel a szakot a lefelé történő mobilitás elkerülése érdekében.

Az eddigiekben felsorolt témakörök kifejtése négy nagyobb egységre tagolódik. Az első részben leírást adunk a szociálpedagógia és a szociális munka eddigi történetéről, egymáshoz való viszonyáról, konvergálásáról valamint a szakmává válás képzési összetevőiről. A második részben áttekintjük azokat a releváns nemzetközi és hazai kutatásokat, amelyek tanulmányunk kérdésfeltevéseit nagyrészt befolyásolták, amelyeknek eredményei további kutatásra inspiráltak. A harmadik részben bemutatjuk a hazai szociálpedagógus-képzés szereplőit: az intézményeket, az intézmények képzési kapacitásait és természetesen mindkét tagozat hallgatóit, ill. a hallgatók képzéssel kapcsolatos véleményeit. A negyedik részben a képzésből már kikerült hallgatók munkaerő-piaci részvételével valamint a képzés utólagos megítélésével foglalkozunk.

2. A KEZDETEKTŐL A PROFESSZIONALIZÁLÓDÁSIG

2. 1. A szociálpedagógia értelmezése

Nyelvi és gondolati képződményeink visszatükrözik azt a kort, amelyben keletkeznek. A XIX. század eleje-közepe több embertudományi, társadalomtudományi terület szárnybontogatásának időszaka. Erre az időszakra nyúlnak vissza a szociálpedagógiai szemlélet eredői is. Ez az a korszak, amikorra Európa társadalomfejlődés szempontjából fejlettebb régióiban a kapitalista gazdaság már elért egy bizonyos szintet, s ezzel párhuzamosan a fejlődés ellentmondásos arca is megmutatkozott. Szinte törvényszerű volt, hogy az ezekre való, a kor adott szintjén történő tudományos reflektálás bekövetkezzen. Bár maga a fogalom 1851-ben bukkant fel először Diensterweg használatában, korábban is voltak olyan tevékenységek, amelyeket ma a szociálpedagógia címkével illethetnénk. Az azóta eltelt időben a szociálpedagógia értelmezését illetően számos különböző felfogás látott napvilágot. Ha tudománytörténetileg nézzük, akkor az szociálpedagógia értelmezése nem független az adott kor társadalmi viszonyainak, problémáinak észlelt súlyossági fokától, a pedagógia mint tudomány fejlettségétől, valamint a tudomány művelőinek személyes habitusától, amely bonyolult összefüggésben áll az előbbi kettővel.

A szociálpedagógia kialakulása és első fénykora tehát arra az időszakra esik, amikorra a gazdasági, társadalmi viszonyok változásai és e változások kedvezőtlen következményei elkerülhetetlenné tették a beavatkozás szükségességét. A kézműipar erodálódása, a gyáripar előretörése, a városiasodás, a városi lakáshiány, az öröklött közösségek felbomlása egyre növelte azok számát, akik védtelenül álltak szemben a társadalmi változások következtében megjelenő veszélyekkel (Mollenhauer 1968).

Az iparosítás következtében a munka- és lakóhely szétválása, a hagyományos háztartások felbomlása, a szükségszerű strukturális és földrajzi mobilitás, az alsóbb társadalmi osztályokban a nők és gyerekek egy részének kényszerű munkavállalói státuszba kerülése, a rokoni kapcsolatok gyengülése, a felgyorsuló szekularizáció kikezdte azt a relatív védettséget, amelyet a többség a rendi társadalomban élvezett. Az önmagukon segíteni nem tudók serege elérte azt a kritikus tömeget, amely már a társadalmi integrációt veszélyeztette, s a kialakuló válságtudat a

társadalmi (szociálpedagógiai) válaszreakciók kimunkálásának irányába hatott (Mollenhauer 1968).

A szociálpedagógia második fénykorát egyes szerzők szerint (Winkler 1998) napjainkban azt U. Beck által Risikogesellschaftnak nevezett új társadalomban éli. Ennek egyik oka, hogy az individualizációs folyamat soha nem látott mértékben előre haladt, olyannyira, hogy pl. Csányi Vilmos már „egyszemélyes” csoportokról beszél. Az egyén szabadságra ítéltetett – sokan azonban keresztként hordozzák individualitásuk terhét: ezt nevezi Castel (Castel 1998) negatív individualizációnak.

Ha az ember nem akar kirekesztődni a társadalomból, akkor nap mint nap meg kell teremtenie magában az „önműködéshez” szükséges feltételeket annak érdekében, hogy a társadalomba bekapcsolódhasson. Az a társadalmi környezet, amelyben boldogulni kell, szélsőségesen bonyolult, nehéz benne eligazodni, a versenyfeltételek rendkívül kemények, így nehéz jó döntéseket hozni. Az embert még soha ennyi és ilyen mértékű személytelen és fölötté álló erő nem fenyegette, mint manapság. Ebben az áttekinthetetlennek tűnő világban, ha nem akar kirekesztetté válni, mindenkinek el kell tudnia készíteni a maga „projektjét” (Winkler 1995). Mindez az olyan kritikus helyzetek megsokszorozódásához vezet, amelyekben az egyén már csak külső segítséggel tudja helyrebillenteni a felbomlott egyensúlyt. Ilyenkor léphet közbe a professzionális segítő, a szociálpedagógus/szociális munkás. Az alkalmazkodási kényszer, annak pszichés, morális, szociális terhei már nemcsak a hagyományosan rossz helyzetű csoportokból kikerülőket érinti – sokáig ők voltak a szociálpedagógia hagyományos homogén célcsoportjai – hanem egyre heterogénebb helyzetű egyéneket.

Dahrendorf terminológiájával élve e segítség igénybevétele egy jogosultság, hiszen a modern demokráciák története egyben azt is jelenti, hogy az egyéneknek az ellátmányok egyre szélesebb köréhez – amelyek az életminőségüket javítják – lesz jogosultságuk. A szociálpedagógiai segítségnyújtás (tanácsadás, tárgyalás, közbenjárás, képviselő, gondoskodás, beszerzés) is tulajdonképpen ellátmány. Bárki igénybe veheti, aki úgy érzi, hogy a rendelkezésére álló erőforrások nem elégségesek a legkülönbözőbb jellegű (pl.: gyermeknevelési, életvezetési, anyagi) problémái megoldásához. A szociálpedagógus segít kidolgozni egy stratégiát, amely kivezethet az adott válsághelyzetből.

2.2. Adalékok a szociálpedagógia és a szociális munka történetéhez

A szociálpedagógiának történeti előzményei – elsősorban szellemtudományi előzményei – német nyelvterületen voltak. Európa nagyobbik felén a II. világháború után az Egyesült Államokból importált szociális munka kifejezés terjedt el. Bizonyos országokban egymás mellett él a két kifejezés – ezek közé tartoznak a német nyelvterülethez tartozó országok ill. néhány skandináv ország, valamint hazánk is. Bár a nyelvhasználat különbsége akár tartalmi különbségeket is fedhetne, a valóságban a két, hagyományaiban némiképp különböző terület folyamatosan közeledik egymáshoz, lassan teljesen egybeér, összefonódik. Ma már a megnevezésben is a kicsit nehézkes szociális munka/szociálpedagógia megnevezést használják, esetleg a tierschi szociálmunka kifejezést (Kozma – Tomasz 2000), amelyről azonban csak a beavatottak tudják, hogy mindkét terület hagyományait bele kell érteni.

Németországban a törésvonal nem a bachelor szintű szociális képzések között húzódik, hanem az egyetemi, master szintű, szellemtudományos beágyazottságú elméleti szociálpedagógia képviselői és „Sozialarbeitwissenschaft” képviselői között. A szakfőiskolák ez utóbbiak táborához húznak.

Annak ellenére, hogy az utóbbi 30 évben sok minden történt a szociálpedagógia és a szociális munka történetének kutatásában, ez a terület még mindig nem egészen feltárt. Ennek okai szerteágazóak. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szociálpedagógia – a neveléstudomány részeként – csak a múlt század hatvanas éveinek végétől lett egyetemi diszciplína. Csupán azóta rendelkezik a kutatáshoz szükséges erőforrásokkal, amelyekre minden professzionális történeti kutatás rá van utalva. Nem becsülhetjük alá azt a problémát sem, amit a szociális munka tárgyának „kitalálása” jelentett. Az utolsó kétszáz év története terminológiaiilag a szegénygondozástól, a jóléti gondozáson, a szociálpedagógián át vezetett a napjainkban leggyakrabban használatos kifejezéshez, a szociális munkához. A világ számos pontján nem tapad a szociális munka fogalmához homály, zavarosság – legalábbis ami a szakmával foglalkozókat illeti –, viszont a német nyelvterületen és a német kultúrával sok ponton érintkező kelet-közép-európai országokban már egy összekuszáltabb, változékonyabb fogalomhasználattal találkozunk.

Az elnevezéseket figyelve F. Kondrad. És F. Sollfrank felvetik azt a kérdést is, hogy mindig ugyanarról a dologról volt-e szó, vagy a különböző elnevezések tartalmi eltolódásokat is

jeleznek.(F. Kondrad. És F. Sollfrank 2000) . Tény, hogy a szociális munka új tevékenységi területeket hódított meg, megváltoztatta a klasszikus szociális munka intézményeinek karakterét. Jó példa erre az óvoda. amely története kezdetekor, a XIX. században kétségtelenül a szegénygondozáshoz állt közelebb, aztán 1945 után egyre kevésbé, ma pedig már egyáltalán nem sorolható oda. Éppen a szociális munka története mutatja, ahogy azt e szakterület egyik kutatója, C. Sachsse írja, a szociális változás folyamatában maga a tevékenységi terület is változik. (C. Sachsse 1995).

Nem feledkezhethünk meg arról sem, hogy a „szociális munka” gyűjtőfogalom tárgykörébe sorolt területek olyan területek, amelyeken saját múltját keresve több különféle társadalomtudományi diszciplína osztozkodik. Jó példa erre az ápolás vagy a szegénygondozás, amelyeknek történeti kutatása tárgya a mediavisztikának, a gazdaság- és társadalomtörténetnek, a nőtudománynak stb. A szociális munka tudományának Alice Salamon, Gertrud Bäumer és mások munkásságához visszanyúlva sikerült német nyelvterületen is megtalálnia a saját gyökereit. Mellesleg az 1970-es évek nőmozgalma is önmagára ismert A. Salamonban, amikor saját eszmélésének kezdetét kereste. A dolognak egy másik aspektusa, hogy a nevezettek nem véletlenül nők. A szociális munka mint professzió konstruálásában döntő mértékben nők vettek részt. A szociális munka tehát kettős értelemben is igazi női „felfedezés” mint tudomány ill. szakma, hiszen mind elméleti megalapozói, mind gyakorlati kivitelezői a női nemhez tartoznak. (H. Tugenner 1971, Müller 2000)

Hozzájárul a szociálismunka tudomány mint önálló tudomány izmosodásához az utóbbi időkben fellángoló elméleti vita, amelyben a szociálpedagógia egyetemi képviselőivel szemben kell képviselniük saját szakmai álláspontjukat. Ennek az elméleti vitának, amely több évtizedes késéssel újra fellobbant, kezdete Klaus Mollenhauer egyedülálló munkásságához köthető.

A történeti megközelítésnek a legegyszerűbb és a leggyakrabban használt módszere kétségtelenül az életrajzi vonatkozások felvázolása. Ezt az utat választja azon szerzők többsége, akik a szociálpedagógia / szociálismunka történetével foglalkoznak, mint pl. A. Feustel, aki Alice Salomon írásait válogatta és szerkesztette. Feustel és munkatársai Alice Salomon írásait több kötetbe gyűjtötték és példamutatóan kommentálták..A munka nemcsak A. Salomonnak állít méltó emléket, hanem hozzájárul a Sozialarbeitwissenschaft megalkotásához, generálásához (A. Feustel 1997)

Szintén életrajzi ihletésű S. Schnurr munkája, amely a Szociális Munkás Céh tagjainak magatartását vette nagyító alá a weimari köztársaságból a nemzetiszocializmusba vezető átmenet éveiben. (S. Schnurr 1997) Schnurr munkája árnyalja az akkori évekről kialakult képet, felhívja a figyelmünket arra, hogy az egydimenziós megközelítés nem tartható. Leírja, hogyan élték meg a szociális reformok iránt fogékony szociálpedagógusok, szociális munkások az átalakulási folyamatot; identitásuk fenyegetettségeként, cselekvőképtelenül, kikényszerített konformista módon, vagy felszabadulásként. A támogatástól az alkalmazkodáson át a burkolt ellenállásig többféle magatartással találkozhatunk. A viszonyok sokkal összetettebbek voltak, mint azt sokáig hittük, s a résztvevőket az elhamarkodott alkalmazkodás, az elért értékek fölött érzett büszkeség és a politikai naivitás egyaránt jellemezte.

H. G. Homfeldt, R. Merten és J. Schulze-Krüdener (1999) nagyrészt szintén biográfiai megközelítést alkalmaztak. Könyvük oral history akadémiai milliőben, amely főként a szociálpedagógia bizonyos képviselőinek egyetemi munkásságán keresztül ad egy átfogó, de kétségtelenül szubjektív leírást a szociálpedagógia egyetemi fejlődéstörténetéről. Izgalmas olvasmány, amely kedvet csinál ahhoz, hogy a témában intenzívebben elmélyedjünk. (H. G. Homfeldt, R. Merten és J. Schulze-Krüdener 1999)

A biográfia áll a középpontjában a H. Maier által összeállított kézikönyvnek, amely a szociális munka több száz képviselőjének életrajzi adatait gyűjti össze. A válogatás kritériumai nem egyértelműek. Az olvasónak az az érzése támad, hogy a személyeket illető kesze-kuszaság visszatükrözi a modern szociális munka kialakulása körüli állapotokat. (H. Maier 1998)

A történeti megközelítés másik nagy ága az elméleti diskurzus. Ha egy diszciplínában a „klasszikusok” keresése túl sokáig napirenden van, akkor az azt jelentheti, hogy az adott tudománynak még mindig nem sikerült a maga tárgyát sem saját maga, sem a tudományos közvélemény számára elfogadható módon megkonstruálnia. Éppen ennek a körülménynek köszönhető, hogy a német egyetemi szociálpedagógia képviselői az utóbbi években igyekeztek megteremteni egy tudományos kánont a szociálpedagógia „klasszikusairól” (H. Niemeyer 1998). De mi teszi a klasszikusokat klasszikusokká? Egy bizonyos: saját kiemelkedő teljesítményük. Azonban ez a tény adja egyúttal az önmagát a klasszikusok révén definiáló szociálpedagógia sebezhetőségét. Mert, ha csak a teljesítmény számít, akkor nehezen védhető, hogy az „alle anderen”, mint pl. Pestalozzi, Wichern, Wilker valamint Molenhauer és Thiersch miért nem tartoznak oda. Niemeyer a szociálpedagógiát a neveléstudomány részdiszciplínájának

tekinti, és nyíltan elhatárolja a szociális munkától / szociálismunka tudománytól. Számára azok a szerzők, akik ebbe az eredeti szociálpedagógiai irányvonalba nem illeszthetők be, mint pl. Alica Salomon, Gertrud Bäumer vagy Carl Mennicke, kizárják magukat a „klasszikusok köréből.”

Más szerzőknél a „klasszikusok” listája kiegészül olyan szerzőkkel, mint pl. a már említett A. Salomon, G. Bäumer, C. Mennicke, Giesecke, Müller, Lösch. Esetükben is arról van szó, hogy érvényes kérdést és választ adjanak arra a kérdésre, hogy mi a szélesen értelmezett szociális munka tárgya. Érthetően a körbe más személyek is beletartoznak, mint a nohli szemléleti alapokon verbuválódott csapatba. Azaz éppen azokról a reprezentánsokról van szó, akik a szociálpedagógia / szociális munka közti törésvonalat kitapinthatóvá teszik (W. Thole, M. Galuske, H. Gängler 1998).

Elmondhatjuk, hogy a szociálismunka-tudomány tudományelméleti elhelyezését illetően mindig újra meg újra fellángolnak a viták, amelyekben alapvetően két álláspont ütközik.

Egyik oldalon állnak a szociálpedagógia túlnyomórészt egyetemi képviselői (H. Niemeyer), a másik oldalon pedig az önálló szociálismunka-tudomány mellett kiálló reprezentánsok, akik viszont főleg a szakfőiskolákon tevékenykednek. Felbukkan egy eldönthetetlen középső álláspont is (W. Thole), amely a pedagógia határait nagyvonalúan kitágítja és egy közbülső álláspontot képvisel. A „klasszikusokra” való hivatkozás mint legitimációs alap jól tükröződik a Niemeyer, Schröer, Böhnisch által összeállított tanulmánykötetben. A 16 szerző legtöbbször a szociálpedagógiának olyan fogalmára hivatkozik, amely az ifjúságra vonatkozó szociális cselekvésekre, valamint a devianciákkal küzdők nyomon kísérelésére és a deviancia által fenyegetett ifjúságra fókuszál. A szociálpedagógia ebben az értelemben lényegében az ifjúság gondozással, ifjúságsegítéssel azonos. Azaz azon szerzők számára, akik a „klasszikusokra” hivatkoznak, Herman Nohl az etalon. Az ő felfogása adja a szociálpedagógia mértékadó elméleti kereteit. (Niemeyer, Schröer, Böhnisch 1997)

Még egy ilyen elméletileg viszonylag lezárt tanulmánykötetben is felsejlik lappangva a szociálpedagógia és a szociális munka közti törésvonal. Ha egy szerző az individuálpszichológia szociálpedagógiára gyakorolt hatását említi, akkor valójában csak a szociális munkára gyakorolt hatásra lehet gondolni, hiszen a szociális munka és az adleri individuálpszichológia között volt összeütközés a múlt század húszas éveiben.

Ugyancsak ellentmondásos az a megközelítés is, amely a szociális tevékenységeket férfi – női működési területekként kívánja felosztani, s ily módon húzna elválasztó vonalat a

szociálpedagógiai tevékenységek mint inkább „férfias” és a szociális munkás (szegénygondozás) mint inkább „nőies” tevékenységek között.

A Niemeyerék által szerkesztett kötet azt is mutatja, hogy a klasszikusokra való hivatkozás akár akadály is lehet, hisz a klasszikusok nem minden megnyilvánulása szorítható be az utódok által barkácsolt elméleti keretbe. Mindezeket látván – Bourdieu homo academicusára gondolva – nem feledkezhetünk meg arról, hogy a látszólag akadémikus szempontrendszer szerint zajló vita háttérben tudományon túli okok húzódnak meg. Amikor az egyetemi szociálpedagógia képviselői azért küzdenek, hogy vindikálhassák maguknak a jogot a diszciplína elméleti kereteinek a kicövekeléséhez, akkor azt is látnunk kell, hogy egy olyan terepen folyik a küzdelem, amelyet valakik sokáig kizárólagosan birtokoltak. A feltörekvő szakfőiskolák képviselői személyében vetélytársak jelentek meg a színen.

2.3. A felsőoktatáshoz vezető út

A diplomás szociális képzések Európában mindenütt a felsőoktatás diverzifikálódásának időszakában jöttek létre. Akkor, amikor az egyetemi szintnél rövidebb idejű, többnyire alacsonyabb presztízssű, a felsőoktatásba belépő „új” tömegek befogadására alkalmas, a régi középfokúból átminősített vagy a közép- és a felsőfok (vagy másképp megfogalmazva a másodfokú és a harmadfokú szektor) között elhelyezkedő intézményekből (akadémia, politechnikum) létrehozták a most már egyértelműen a felsőfokhoz (harmadfokhoz) tartozó új intézményeket.

Európa néhány országában a szociális képzések eleve megkettőződve jöttek létre. Az Egyesült Államokból importált szociális munka elnevezés hódított, s maga alá gyűrte a háborús vesztes Németország által már jóval korábban használt szociálpedagógia fogalmát. A hatáskörükbe tartozó gyermek- és ifjúságvédelmi, jóléti tevékenységeknek mind a pedagógiában, mind a szociális gondoskodás történetében jelentős hagyományai vannak. A szociálpedagógia / szociális munka mint segítő tevékenység arra az emberspecifikus megkülönböztető jegyünkre épít, amely az állatvilágban szinte alig létezik. Bajba került embertársunk iránt együttérzést, szánalmat tanúsítunk, és képesek vagyunk proszociális viselkedésre (Csányi 1999).

Ahogy Csányi Vilmos írja, az ember legmeghatározóbb tulajdonsága konstrukciós képessége. Nemcsak tárgyi, hanem szociális konstrukciók létrehozására is képesek vagyunk. Ezek közé

tartozik az intézményes segítő viszony mint olyan szociális konstrukció, amelyben fajspecifikus önzetlen segítségre való készségünk intézményes eszközökkel megerősítve megnyilvánulhat.

Nem intézményes keretek között a segítség nem régre visszanyúló tevékenység. A nem hivatásos segítő – a laikusok – már évszázadok óta jelen vannak a segítség különböző színterein, és valószínűleg nem is fognak onnan soha kiszorulni. A munka világának zsugorodása valamint a posztmateriális értékrend terjedésének következtében még az is előfordulhat, hogy lesz az embereknek egy olyan csoportja, mely léte igazolását a másokért végzett, értelmes cselekedetekben fogja látni. A modern ill. a posztmodernitás felé tartó társadalmakban, vagy ahogy U. Beck nevezi: a kockázati társadalmakban az egyén és a társadalom kapcsolódását elősegítő láncszemek, hagyományos közösségek megroppantak, maguk is belső válsággal küzdenek. A hivatásos segítő ebbe az űrbe lép be.

A felsőoktatásban a szociálpedagógiai feladatokra való felkészítésnek nem volt hagyománya. A XX. század első harmadáig csak többnyire egyházi, nőegyleti, tanfolyamszintű képzésekkel találkozhattunk. A középfokú képzés is csupán a világháború után indul meg a nyugati országokban és viszonylag későn, a század utolsó harmadában válik felsőfokon megszerezhető szakképzettséggé. Az erős anglo-amerikai hatás ellenére a szociális képzésnek minden országban megvannak a maga sajátos szociokulturális, politikai attribúumai, amelyek sajátos nemzeti színezetet kölcsönöznek neki. A képzések tartalma a globális, regionális és lokális szakmai standardok sajátos ötvözetéből áll össze.

2.4. A felsőfokú képzések reformlépései Európában és az Egyesült Államokban

2001-ben a szociális képzésben a Master szint létrehozásával a német szakfőiskolákon is megkezdődött egy átalakulási folyamat. Ez a folyamat formálisan az ún. angol-amerikai rendszer átvételéhez jelent, miközben maga az etalonként használt angol és amerikai képzés is változott.

A szociálismunkás-képzést mind az Egyesült Államokban, mind az Egyesült Királyságban kb. ugyanabban az időben vizsgálták át és változtatták meg. A két ország szociális képzési rendszere között ugyan sok a hasonlóság, de a különbségek is számottevőek. Tulajdonképpen azt is meg lehetne kérdőjelezni, hogy van-e egyáltalán angol-amerikai képzési rendszer, hiszen a különbségek figyelemreméltóak (Müller 2003). Mindenesetre úgy tűnik, hogy az angol nyelvű térségekben a gyakorlatorientáltság és a tudományosság nem zárja ki egymást.

Mindkét ország képzési rendszerében közös az erős gyakorlati orientáltság, a szociálpolitikával való felvértezetttség, és az univerzális irányultság. Müller aggódik, hogy az angol-amerikai képzési rendszer átvételével a német képzések csak a címet, az elnevezést veszik át, de a tartalmi oldal, az a minőség, amit a megreformált angol, amerikai képzések nyújtanak, a német rendszerből hiányozni fog. Felteszi a kérdést, hogy az egyfázisú diplomásképzés a jelenlegi formájában egy kifutó modell-e. Németország is csatlakozni kíván a bolognai folyamathoz, azaz áttér a kétfázisú képzésre. Ennek következtében a jelenleg négy éves szakfőiskolai szociális képzés képzési idejét le kell csökkenteni, s ezt csak a gyakorlati képzés rovására tudják megtenni. Ezzel viszont a szakma sokat fog veszíteni, hisz várhatóan a szociális szakemberek többsége a bachelor szintnél meg fog állni, a master szintig csak kevesen fognak eljutni. Azoknak is egy része azzal a szándékkal, hogy tovább léphessen a doktori szintre. Emiatt a ténylegesen szociális tevékenységet folytatók szakmai képzettségi színvonala feltehetően csökkenni fog, hisz a bachelor szint általánosan képző elemei csak a szakmai képzés rovására valósulhatnak meg. Az egyfázisú négyéves főiskolai képzés eddig sikeresen egyesítette magában a gyakorlatközelséget és a tudományosságot, Ezt azonban a jövőben csak a master szint fogja nyújtani. A master és Ph.D szint a szociálismunka-tudomány presztízsét növelheti elsősorban.

Angliában szintén 2001-ben reformálták meg a szociálismunkás-képzést. Az eddigi szakmai végzettséget bizonyító diplomát a Bachelor of Social Work végzettséggel váltották fel.

E képzés három éves, és magába foglal kettő – összesen 200 napos – gyakorlati részvételt. A képzési standardokban külön választották az akadémiai és a szakmai standardokat. Az akkreditációs követelmények biztosítják a keretfeltételeket. Létrehoztak egy központi ügynökséget – General Social Care Council (GSCC), amely afölött őrökdi – együttműködve az akadémiai minőségbiztosítási ügynökséggel (QAA) – , hogy a szakmai standardokat a képzőhelyeken és a különböző működési területeken betartsák. Ez a szervezet vezeti a foglalkozási registert is. A master szint szakmai felelőssége kizárólag az egyetem szakmai hatáskörébe tartozik, számukra csak az akadémiai oldal (QAA) követelményei mérvadóak.

Az Egyesült Államokban a szakmai standardok képzésbeli megvalósulásért a Council of Social Work Education (CSWE) felel, amely – szemben a szigetországgal – már több mint ötven éves múltra tekint vissza. A Council of Higher Education Accreditation ezt a szervezetet elismeri, mint egyetlen ezen a képzési területen. Szemben a szigetországgal, mind a bachelor,

mind a master szint esetében felügyel a szakmai standardok betartására. Figyelme kevésbé a részletekre, inkább a képzés centrális meghatározó jegyeire, értékeire irányul.

A szakma és a képzés XXI. századi fejlődési távlatairól nem egységesek az elképzelések az Egyesült Államokban. Az amerikai szociális munkában az utóbbi időben ismét felerősödött a terápiás szemlélet és a középrétegekre való orientáltság. Ezt Specht és szerzőtársa, Courtney erősen kritizálja. Az új irányvonalat a szociális munka eredeti küldetésének feladásaként értékeli (H. Specht, M.E. Courtney 1994). Nem hagyták ennyiben a dolgot, kritikájuknak azzal is nyomatékot adtak, hogy létrehoztak egy alternatív, a californiai szakfőiskolák köréből verbuválódó szövetséget, amely egyszerre akar újszerű is lenni, de úgy hogy őrzi a szakma hagyományos orientáltságát is. Erre szerintük egy olyan megosztott társadalomban, mint az Egyesült Államok, nagy szükség van. Az újszerűség leginkább abban testesül meg, hogy a képzés Internet alapú, a tananyag a California State University honlapjáról letölthető.

2.5. A szociális képzések globális előírásai és ezek kritikája

A szociálisképzések céljaira vonatkozóan 2004-ben a Szociális Munkások Nemzetközi Szervezete és a Szociális Képzések Nemzetközi Szervezete közösen megfogalmaztak egy olyan globális kritériumrendszert, amely szándéka szerint a különböző nemzetközi és nemzeti szakmai szervezetek véleményét figyelembe véve egyfajta „minimum” programként, ideáltípusként szolgálna az elméleti és gyakorlati oktatásához. A dokumentum tartalmazza a képzésekkel szemben támasztott főbb követelményeket. Kilenc vonatkozásban fejt ki előírásait. Ezek a következők:

1. A szociálismunkás-képző intézmények fő céljaira vagy küldetési nyilatkozatára vonatkozó standardok
2. A képzés célkitűzéseire és eredményeire vonatkozó standardok
3. A képzések curriculumára vonatkozó standardok
4. A professzió paradigmáira vonatkozó standardok
5. Az oktatókra vonatkozó standardok
6. A szociális munkás hallgatókra vonatkozó standardok
7. A struktúrára, az adminisztrációra, a vezetésre, a forrásokra vonatkozó standardok

8. A kulturális, etnikai változatosságra és nemek közötti egyenlő elbánásra vonatkozó standardok
9. A szociális munka értékeire és az etikai kódexre vonatkozó standardok.

A dokumentum készítői szándékuk szerint az alábbi célokat tűzték ki maguk elé. A célokat áttekintve megállapíthatjuk, hogy különböző mértékben sikerült realizálni őket.

- védjék a szociális munkás szolgáltatást igénybevevő klienseket
- vegyék figyelembe a globalizáció hatásait a szociális munkás curriculumra és gyakorlatra
- könnyítsék meg a hallgatók mozgását a képzőintézmények között
- könnyítsék meg a végzett szociális munkások mozgását a különböző országok között
- tegyenek különbséget a szociális munka és a nem szociális munka között
- vonják meg a határt az országos és helyi standardok között
- könnyítsék meg a partnerséget a nemzetközi diákcsera programokban
- tegyék lehetővé, hogy az erőforrásokban gazdagabb intézmények segítséget tudjanak nyújtani a gyengébb adottságú intézményeknek

A dokumentumot áttekintve kiderül, hogy a kitűzött céloknak nem minden vonatkozásban sikerült megfelelni, ill. vannak a fent említett célok között olyanok is, amelyek globális standardok nélkül is kivitelezhetők. A dokumentum nem pontosítja, hogy ki a szociális munkás és ki nem. Az sem derül ki, hogyan valósul meg a kliensek védelme.

A globális standardok dokumentuma elismeri a változatosság fontosságát, ám ez a változatosság faji ill. kulturális különbségeket jelent. Olyan különbségeket; kulturális, nemi és osztálykülönbségeket jelent, amelyek olyan multikulturális országokban léteznek, mint az USA, Kanada, az Egyesült Királyság. Azonban nem tudják megcélozni az olyan jellegű különbségeket, amelyek a különböző kultúrájú és értékrendszerű országokban az emberi jogokról és a társadalmi elnyomásról szólnak.

Az ázsiai országokban alapvető kulturális különbségek fordulhatnak elő a nyugati országokhoz képest, amelyeknek ideológiájába beletartozik az individualizmus, a demokrácia és a kereszténység. Ezekről nagyon különböznek az afrikai, ázsiai közel-keleti országok, amelyek máshogy értelmezik az emberi jogokat, az elnyomást, az egyenlőséget, a társadalmi változást. Az ázsiai országokban pl. a fő értékek olyan kultúrákból származnak, mint a konfucionizmus, a buddhizmus, a hinduizmus és az iszlám. Az ázsiai országokban sokkal inkább a közösségen van a hangsúly az individualizmussal szemben, sokkal inkább a felelősségen, mint az emberi

jogokon, sokkal inkább a társadalmi normákon és a renden, mint az egyenlőségen, és sokkal inkább a stabilitáson és biztonságon, mint a társadalmi változáson. Sokkal több az olyan elem, az olyan belső érték az ázsiai kultúrákban, amelyek arra készítetik az egyént, hogy elfogadja a sorsát, a szegénységet, a szenvedést. A nem nyugati kultúrkörben ezért a szociális munkában is más értékek kerülnek előtérbe: a kötelesség a jogokkal szemben, a társadalmi normák betartása az egyenlőséggel szemben, a család az egyénnel szemben, a stabilitás a változással szemben (Yip Kam –shing 2004). A magyar szociális képzések etikai kódexe és képzési tartalmai az anglo-amereikai kritériumrendszer elveit követik.

2.6. A magyar szakmai képesítési követelmények

A szociális munkások nemzetközi szervezetének szakmai ajánlásait a különböző országok lokális szinten figyelembe veszik, amikor megfogalmazzák a saját országukra vonatkozó szakmai standardokat. A hazai képesítési követelmények szerint a szociálpedagógus és a szociális munkás olyan szociális szakember – olyan értelmiségi –, aki ismeri a társadalom működésének szabályszerűségeit, különösképpen a javak egyenlőtlen elosztását kiváltó okokat és mechanizmusokat. Képes a szociális problémák össztársadalmi összefüggésekben való szemléletére, azok konkrét élethelyzetekben való meghatározására, innovatív kezdeményezésekre, a társadalompolitikai, szociálpolitikai intézményrendszer megújítására. Személyes magatartásával a szociális érzék és aktivitás, a szolidaritás és az érdekérvényesítő képesség fejlesztésére törekszik. Az egyén és környezete közötti egyensúlytalan helyzetekben homeosztázisra törekszik.

A szociálpedagógus speciális feladatai:

- a gyereket, fiatalt érintő társadalmi egyenlőtlenségek, problémahelyzetek és az ezeket kiváltó okok, kielégítetlen szükségletek, veszélyeztető tényezők komplex szemléletű elemzése,
- az ember és környezete viszonyrendszerében a gyermek és a fiatal személyiségfejlődése, szocializációja és tevékenysége sajátosságainak elemzése,
- a különböző szociális helyzetű gyerekek, fiatalok, ezek csoportjai, közvetetten családjai és pedagógusai számára adekvát segítségnyújtás a szociális munka, a gondozás, a nevelés-oktatás, a szabadidő-pedagógia korszerű eszközeivel, s ezen folyamatok tervezése,

kivitelezése, ellenőrzése, értékelése (azaz gyerekek és fiatalok körében folytatott szociális munka)

- a gyerekek, fiatalok és csoportjaik összekapcsolása problematikus élethelyzetek megelőzését, javítását szolgáló erőforrásokkal,
- partneri kapcsolatok kialakítása más szakemberekkel (orvos, pszichológus, jogász, szociális munkás, védőnő, gyógypedagógus) a kompetenciahatárok ismeretében

II. SZAKIRODALMI KUTATÁSOK

3. A SZOCIÁLIS SZAKMÁT VÁLASZTÓK MOTIVÁCIÓI

3.1. A hetvenes és nyolcvanas évek kutatásai

A szociális munkás diákok motivációi kutatásának a középpontjában a 1970-es évek eleje óta az a kérdés állt, hogy vajon az a tény, hogy valaki szociális munkás lesz, az politikailag deviáns cselekedet-e, vagy pedig a diákok egyéni és szakmai kiteljesedésüket keresik jövőendő munkájukban. Ezt a kutatási kérdésfeltevést Pearson indította el 1973-ban megjelent A szociális munka, mint közbetegségek magánosított megoldása c. tanulmányában. (Pearson 1973) Empirikus vizsgálatot végzett az Egyesült Királyságban és amellett érvelt, hogy a szociális munkássá válás választása nyílt, elutasítása a mindennapi élet „normális” értékeinek, azaz a primitív politikai lázadás formája. Pearson továbbá azt is felvetette, hogy a szociális munkát oktatók nem tudták az oktatás javára fordítani ennek a lázadásnak a lehetőségét, vagyis azt, hogy a hallgatók visszautasítják a „normális” értékeket és nem viszik át ezt a nézetrendszerüket a kliensekkel való munkájukba. Így a társadalom elleni lázadásuk megmarad egyéni szinten és legfeljebb saját maguknak idéz elő egyfajta kielégülést, azonban nem járul hozzá a társadalmi változásokhoz.

Pearson amellett, hogy elkezdte a motiváció kutatást megalkotott egy módszertani eljárást is, amely a mondat kiegészítéssel módszeren alapul, s amelyet a későbbiekben mások is alkalmaztak. (Holme & Maizels, 1978; O'Connor et al., 1984; Solas, 1994; Uttley, 1981.)

Pearson strukturálatlan interjúkat készített 73 hallgatóval, közülük 36-nak írásbeli feladatot is adott. A következő nyitott kérdésekre kellett választ adniuk, amely nem kizárólag egyetlen válaszlehetőség lehetett. Mit kívánnak elérni ill. elkerülni azáltal, hogy a szociális munkát választották?

Az első kérdést illetően Pearson azt az eredményt kapta, hogy a diákok 13%-a karrier előmenetelt kíván elérni, 27%-a megkívánja változtatni a társadalmat valamilyen módon, 80%-uk személyes kiteljesedést remél a szociális munka által. A második kérdést illetően, hogy mit szeretnének elkerülni a szociális munka választása révén, a következő válaszok születtek: 7%-uk el akarja kerülni a mókuskereket, a rutinmunkát, 80%-uk utalt arra, hogy a társadalom bizonyos jellemzőit kívánja elkerülni, mint pl. az anyagiasság, a megkülönböztetés, szűklátókörűség, énközpontúság. Pearson a kapott eredményeiből azt a következtetést vonja le, hogy a szociális munkás hallgatók többsége politikailag deviáns, elutasítja a mindennapi élet „normális” értékeit. Néhány évvel később, de még mindig a hetvenes években Holme and Maizels a Pearson által elkezdett módszert alkalmazva egy sokkal nagyobb elemszámú mintán vizsgálta a szociális munkás foglalkozás választásának motivációit. 1423 szociális munkást kérdeztek meg, akiket a helyi hatóságok részlegei alkalmaztak (Home ; Maizels1978).A válaszok a legnagyobb arányban náluk is azt mutatták, hogy a szociális munkások az önmegvalósítás egy formáját keresik a munkájukon keresztül . A szociális munka egyes aspektusait visszautasítják, mondván, hogy az unalmas és rutinjellegű. Holme és Maizels azt találta , hogy a fiatalabb diákok és szociális munkások inkább megkérdőjelezzik az anyagiasságot és a versenytársadalom értékeit.. Ugyanakkor a kutatók nem vonták le azt a következtetést, hogy a többség által elfogadott társadalmi értékek visszautasítása deviáns dolog lenne. Mindez azt mutatja, hogy az eredmények értékelését nagyban befolyásolja a kutatók személyes értékrendszere, hogy ők maguk, hogyan viszonyulnak a fogyasztói társadalmat működésben tartó értékekhez, mechanizmusokhoz, mennyire tartják kulturális axiómának vagy megkérdőjelezhetőnek ezeket.

A következő vizsgálat már átvezet bennünket a nyolcvanas évekbe. Pearson valamint Holme és Maizels eredményeit Uttley összehasonlította a saját eredményeivel, amelyekhez 191 új -zélandi szociális munkás diák megkérdezése révén jutott. Hasonlóságokat tapasztalt az új -zélandi és az Egyesült Királyságban élő diákok válaszaiban főként abban a tekintetben, hogy elutasítják a konvencionális értékeket. Uttly azt tapasztalta, hogy ebben nem befolyásoló tényező a kor, a nem, a társadalmi –gazdasági háttér, az oktatás valamint a hallgatók alkalmazásbeli munkatapasztalata. (Uttly 1981) Ugyanakkor Pearsonnal ellentétben Uttley nem talált bizonyítékot arra, hogy a szociális munkás szakok diákok a társadalom ellen lázadnának. Azért választják ezt a képzést, mert ezáltal szakmai és gazdasági javakat kívánnak elérni ill. az is

jutalomértékkel bír számukra, hogy hasonló értékeket valló kollégákkal dolgozhatnak.

Az új- zélandi diákok inkább identifikálódtak a mikroszintű változásokkal, inkább preferálják az egyéni, családi és kiscsoportos munkát, mint a közösségi alapú kezdeményezéseket. Még azok is akik a makroszintű megoldásokhoz vonzódnak kételkednek abban, hogy a szociális változások makroszinten egyáltalán lehetségesek-e.

A fentiekkel ellentétes eredményekre jutott O' Connor, aki 1984 - ben vizsgálta munkatársaival a szociális munkás diákok motivációit szintén a Pearson-féle mondat kiegészítéssel módszerrel. 54 fő első és 49 fő harmadévfolyamos szociális munkás szakos valamint 110 fő pszichológia szakos hallgatót kérdezett meg a queenslandi egyetemen. O' Connor azt találta, hogy mindkét szaknál a másokon való segítségi szándék volt a leggyakoribb vonzerő, ugyanakkor a aszociális munkás szakos hallgatók nagyobb arányban akartak elérni személyes kiteljesedést és társadalmi változást. Ez utóbbit O'Connor a szociális munkás képzés és tréningek hatásának tulajdonította.

Hasonlóan Holme és Maizels eredményeihez O'Connorék is azt tapasztalták, hogy leginkább az életkor a szignifikáns faktor az ún. „normális” értékek elutasításában. A fiatalabb hallgatók viszonyulnak ambivalensebben a fogyasztói társadalom materiális értékeihez. . Egyébként a konvencionális értékek elutasítása nem meghatározó faktor a szociális szak választásában. A diákokat a várható egyéni hasznok sokkal erősebben vonzzák, mint a konvencionális értékek elutasításának demonstrálása.

3.2. A kilencvenes évek kutatásai

Hasonló megállapításra jutott Soles is, aki 1994-ben folytatott e témában kutatásokat egy két éves kurzus minden szemeszterében. A képzésük egyetlen stádiumában sem gondolták a hallgatók, hogy a jövőben szerepük lenne valamilyen szélesebb skálán mozgó szociális változás előmozdításában. Soles szerint ez a diákok politikai beállítottságában történt általános jobbrtolódást tükrözi vissza. (Soles 1994)

Az eddig ismertett tanulmányok meglehetősen ellentmondásos következtetéseket vontak le a szociális munkássá válás motivációit illetően, jobban mondva a szociális munkás szak választását illetően, ugyanakkor implicite azt feltételezték, mintha a szociális szak választása azonos lenne magának a szociális munkás tevékenységnek a választásával is

A. Christie és E. Kruk 1994- ben folytatott vizsgálatában már érződik, hogy külön kezelik a két dolgot ; a szociális képzésben való részvétel választását és ill. a szociális munkának, mint

foglalkozásnak a választását. Kutatási eredményeiket kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes alkalmazásából nyerik, a döntéshozatali folyamat komplexitását hangsúlyozzák, s megkérdőjeleznek néhány a szakma választásával kapcsolatos közhelyszerű feltételezést.

1998-ban közreadott kutatási eredményeik egy nagyobb lélegzetű, longitudinális vizsgálat részeredményei, amelyek egy öt egyetemet érintő kutatási projektből származnak. A tanulmány, amelyről az alábbiakban szó esik az University of British Columbia (UBC) és a Lancaster University eredményeit foglalja magába. A diákoktól azt kérdezték, hogy

- mi vonzotta őket legjobban a szociális munkához
- van-e valamilyen fenntartásuk azzal szemben, hogy szociális munkások legyenek
- vannak-e a szociális munkának olyan területei, amit nem szeretnének művelni.

A kérdésekre adott válaszokat öt témakör köré csoportosították.

- szervezeti kérdések
- személyi kérdések
- szakmai és karrierkérdések
- kliensek fontossága
- szocietális kérdések

A válaszolók között mind Kanadában mind az Egyesült Királyságban a nők voltak jelentős többségben. A hallgatók mintegy 80%-a nő. A kanadai egyetem diákjai jellemzően fiatalabbak voltak, az átlagéletkoruk 25 év volt, míg a lancasteri egyetemen 31 év. A kanadai diákok háromnegyede volt a 20-as éveiben, a szigetországiaknak csak fele.

A kanadaiak a legkülönbözőbb módokon határozták meg az identitásukat, bőrszín, etnikum, születési hely, vallás, szüleik származása a szigetországbeliek viszont csak fehéreként vagy britként azonosították magukat. A kanadai diákok válaszai a csoport változatosságot tükrözik, valamint azt, hogy másképp értelmezik kanadai környezetben az etnikum kifejezést. Az UBC egyetem felvételi rendszere ösztönzi az etnikai változatosságot azáltal, hogy plusz 5% pontot ad a jelentkezők eredményeihez, ha valamelyik kisebbségből származnak.

A brit egyetem etnikai homogenitása kizárja az összehasonlítás lehetőségét ebből a szempontból. (Az a döntés, hogy tegyenek-e fel kérdést az etnikai hovatartozásra komoly vitákat vetett fel a kutatásban közreműködők között.)

A vizsgálat főbb kérdései a következők voltak: Miért akarnak a diákok szociális munkások lenni és milyen aggodalmaik vannak a döntésüket illetően? Várhatólag mit nem fognak szeretni a

szociális munkában? Az első kérdésre vonatkozóan mindkét egyetemen hasonló okokat jelölték meg a megkérdezettek. Nevezetesen: emberekkel szeretnének dolgozni, karriert akarnak építeni, egy szakma részesei kívánnak lenni. Ezek fontosabb okok voltak, mint a társadalmi, szervezeti vonzódások. A fő különbség a két egyetem között, hogy a kanadaiak inkább akarnak emberekkel dolgozni, a briteket viszont jobban vonzza a karrierépítés.

Általában kicsi a különbség a férfi és a női válaszok között. A kanadai mintában mutatkozott némi eltérés. A férfihallgatók inkább kívánnak emberekkel foglalkozni és karriert építeni, míg a nők személyes, társadalmi és szervezeti okokat is említettek. A kor nem tűnik jelentős tényezőnek a válaszokat illetően, eltekintve a 20-29 évesek válaszaitól, akik a kliensekkel való foglalkozást az átlagnál jobban preferálják, számukra ez volt a legfőbb indok, ami a képzésbe vonzotta őket. Az etnikai hovatartozás vonatkozásában is volt némi különbség a kanadai diákok között. A többségi etnikai csoporthoz tartozók az általános trendeket mutatják, a kisebbségi csoportokhoz tartozók viszont nagyobb hangsúlyt helyeznek a kliensekkel végzett munkára.

A döntésükkel kapcsolatos aggodalmaik a következők voltak: A kanadai diákok többségének aggodalma személyes, azzal kapcsolatos, hogy képesek-e ellátni ezt a munkát, elviselni az ezzel járó stresszt. A brit hallgatók inkább szervezeti tényezők miatt aggodnak, mint pl. a túl sok munka, a felelősség szintje, a bürokrácia.

A nők mindkét egyetemen szélesebb skálán mozgó aggodalmakról számoltak be: szervezeti, személyes képességeiket illető, kliensekkel való munka, szakmai, karrierjellegű és a szociális munka társadalmi szerepére vonatkozó aggodalmakról. Ezzel szemben a férfiak nem említik a személyes képességeikre vonatkozó, valamint a kliensekkel végzett munkára vonatkozó aggodalmaikat. Ők a szervezeti és karrierjellegű aggályaiknak adtak hangot. Az életkor nem szignifikáns változó a diákok válaszainak alakulásában.

A kutatók arra is kíváncsiak voltak, hogy várhatóan mit nem fognak szeretni a szociális munkában? Mindkét egyetem diákjai elsősorban szervezeti kérdésekkel kapcsolatos faktorba sorolható válaszokat említettek, mint a bürokrácia magas szintje, az intézményesítés, a jóléti irodák, szervezetek versenykövetelményei, a kliensek elvárásainak való szembesülés.

A nem és az etnikum nem bizonyult jelentős tényezőnek a válaszok alakulásában.

A relatív kicsi minta nem teszi lehetővé, hogy Pearson állításával kapcsolatban – miszerint a szociális munkát választó hallgatók politikailag deviánsok - a szerzők ténymegállapításokat tegyenek.

Jelentős egyetértés van mindkét egyetem diákjait illetően az ösztönző és eltántorító tényezőket illetően, valamint az aggodalmaikat illetően, hogy miért nem akarnak szociális munkások lenni.

A társadalmi változások elősegítése helyett a diákokat jobban vonzza az emberekkel való foglalkozás, a karrierépítés lehetősége, az, hogy egy hivatásuk lehet. Mindkét csoport jobban aggódik a személyes és szervezeti, mint a szociális tényezők miatt és várhatóan a többség nem fogja kedvelni a munka szervezeti aspektusait.

Az eddig ismertetett eredmények a kvantitatív adatok kiértékeléséből születtek, amelyek széleskörű, de vázlatos analízist nyújtvák a diákok válaszáinak. Ezzel szemben a kvalitatív adatok mélyebb betekintést engednek a diákok pályára ösztönző és attól eltántorító tényezőibe. A szerzők hangsúlyozzák, hogy az a döntés, hogy valaki szociális munkás akar-e lenni, egy meglehetősen összetett folyamat eredménye és sok bizonytalanság van a diákokban ezzel kapcsolatban. Megkérdőjelezzik azt a feltételezést, hogy a diákok azért, hogy jelentkeznek egy szociális munkás képző programba, ez egyúttal azt is jelenti, hogy azt választják, hogy szociális munkások legyenek. Bár a két dolog nem zárja ki egymást, de nem is esik feltétlenül egybe. Sok diák számára feszültségek és bizonytalanságok vannak a két döntés közötti kapcsolatban.

Ha a kurzus elején kérdezzük meg a diákokat, akkor a válaszaik valószínűleg többet mutatnak arról, hogy miért akartak szociális munkás diákok lenni, mint arról, hogy miért akarnak szociális munkások lenni. Abban a pillanatban, amikor a diákok jelentkeznek a szociális munkás oktatásba, nagyon sokan nem biztosak abban, hogy mit jelent a szociális munka. Sok diáknak nem volt még kapcsolata szociális munkásokkal és keveset olvastak a szociális munkáról.

Egy kanadai diák mondja: „Ha egészen őszinte akarok lenni, nem voltam biztos benne, hogy mit is jelent a szociális munka a mindennapi munkában. Most már tudom, hogy szociális munkásnak lenni, nagyon sokféle dolgot jelent és nem könnyű jellemezni pontosan.”

Azok a diákok, akiknek nem vagy kevés kapcsolata volt szociális munkásokkal, leginkább a médiára hagyatkozhatnak, hogy segítsenek nekik a döntésben. Azonban ezek a bemutatások gyakran félrevezetőek lehetnek. A szociális munkásokat sokszor „szentként” ábrázolják a karikatúrákban, vagy esetleg bürokrataként. (Golding 1991). A diákok leginkább negatív vagy legjobb esetben kétértelmű bemutatásával találkozhatnak a szociális munkásnak és ugyanakkor magas szintű közérdektelenség tapasztalható a tekintetben, hogy mivel is foglalkoznak a szociális munkások valójában.

Pearson úgy vélte, hogy az új diákok motivációi különösen árulkodóak, mivel őket még nem

befolyásolta a tanárok elvárása és a rutin. Ez igaz lehetett a 70-es évekre, azonban napjainkra egyre több szociális munkás oktatás kíván meg valamilyen tapasztalatot bejutási kritériumként a szociális /jóléti munka terén. Habár a diákoknak a 90-es években már több kapcsolata van a szociális munkával, mégis vannak aggodalmaik, hogy valóban a megfelelő szakmát választották-e, ill. megfelelnek-e erre a szakmára. A tanulmány szerzői nem közölték, hogy a vizsgált intézményekben vajon követelmény volt –e az előzetes tapasztalat.

Az alábbiakban bemutatunk néhány hallgatói választ. Az egyik brit diák mondja: „nagyon sok aggodalmam van, hogy megfelelek-e, ez –e a helyes irány számomra, nem kerülök-e bele túlságosan mélyen, mindig biztonságos helyzetekbe kerülök-e.”

A diákokat gyakran kérdezik meg arról, hogy vannak-e olyan személyes tulajdonságaik, amelyek ahhoz kellenek, hogy szociális munkások legyenek. Egy brit diák válasza: „Ami elbizonytalanít, hogy elég erős, elég kemény vagyok –e ahhoz, hogy tudjak kezelni bizonyos helyzeteket.” Remélem, túljutok ezen. Egy kanadai diák válasza: „Van néhány személyes tulajdonságom, amelyek szerintem károsak; szeretek egyedül lenni. Túl szégyenlős vagyok és félek az idegenektől.” „Túl fiatalnak nézek ki, nem hiszem, hogy az emberek hinnének a tanácsaimnak.”

A hallgatók leírásaiból, aggodalmaiból egy olyan képet tudunk megrajzolni, miszerint a szociális munkásnak nyitottnak kell lenni, extrovertálnak, érzelmileg meglehetősen keménynek. Képesnek kell lenniük arra, hogy megbecsüljék a személyes kockázat szintjét. Valamint középkorúnak kell lenniük.

A szociális munkásokról kialakult kép elbátortalanít néhány diákot, másokat ugyanakkor vonz az a lehetőség, hogy a legkülönbözőbb emberekkel dolgozzanak és izgalmas kihívásokkal találjuk magukat szembe. Még ha egy diák dolgozott is a szociális munkában, még akkor is lehetnek bizonytalanságai. A szociális munkás szerep változik, és amire befejezik a tanulmányaikat maga a szociális munka is változik. A diákok észrevették, hogy a szociális munka erősen függ a helyi és központi kormányzatok magatartásától.

Néhány diák még a szociális munka folyamatos létét is megkérdőjelezte.

„Aggodalmaim vannak, hogy a szociális munka nem fog létezni a jelenlegi kormány magatartása miatt” mondja egy brit diák. Többen attól félnek, még ha létezik is a szociális munka, nem fog egy olyan utat biztosítani, amelynek követésével eléri az olyan céljait, mint pl. a társadalmi változások elősegítése. Egy kanadai diák mondja: „Még nem tudom, hogy akarok-e segíteni azáltal, hogy a társadalmi változások elősegítője legyek, de kíváncsi vagyok, hogy az én

szerepemmel, mint szociális munkás nem éppen ellene dolgozok-e a kívánt hatásnak ”.

Egy másik diák véleménye erről. „ Hogy biztosít-e a szociális munka olyan környezetet, amely az ideológiai aggodalmaimat a helyére teszi, azt majd csak az idő mondja meg.”

A diákoknak valószínű mindig is voltak aggodalmaik azzal kapcsolatban, hogy szociális munkások legyenek, hogy mit is jelent a társadalom számára ez a munka. A 90-es évekre már a tanárok körében is megjelent a bizonytalanság érzése. A diákok egyre növekvő száma, valamint a kormánypolitikák megjósolhatatlan változásai az elbizonytalanodás irányába hatnak.

3.3 A szociális munka választására ható tényezők, a motivációs komponensek változása

Az, hogy valaki szociális munkásnak tanul-e nem létezhet a kérdés pénzügyi következményeinek átgondolása nélkül, mivel egyre nagyobb pénzügyi nyomás nehezedik a diákokra, mind Kanadában, mind az Egyesült Királyságban.

A szociális munkások csökkenő száma főleg a szigetországban azt jelenti, hogy a frissen végzett szociális munkások egyre nehezebben találnak munkát maguknak. Emellett még sokszor a tanulmányaik végére súlyos diákhitel problémákkal találják szembe magukat.

Ez pedig befolyásolja azt, a döntést, hogy akarnak –e tanulni , ill. milyen aktivitást mutatnak a megtanulandó tananyag iránt. Összességében a kedvezőtlen folyamatok beindulása ellenére is a szociális munkás képzés még mindig viszonylag jó esélyeket garantál a munkavállaláshoz. Non-profit és önkéntes irodák, kormányzati – jóléti intézmények még mindig szép számmal vesznek fel szociális munkásokat, különösen a magas munkanélküliséggel sújtott régiókban. Néhány diák döntését, hogy szociális munkásnak tanuljon épp ez a tény motiválta, mivel alig van egyéb munkahely a környéken.

A diákok azt a döntésüket, hogy szociális munkások legyenek nem egy légüres térben, nem egy oktatási vakumban hozzák meg. Az egyéb oktatási lehetőségek elérhetősége vagy elérhetetlensége szintén befolyásolja azt a döntést, hogy valaki szociális szakra menjen-e.

A kutatás azt mutatta, hogy néhány diák számára a szociális munkás program választása lényegében a pszichológiai tanulmányok alternatívája. Egy kanadai diák mondja : „ Először pszichológia szakra akartam menni, de rájöttem, hogy az mennyi iskolázást, tanulást igényel, ezért úgy döntöttem, hogy más szakmát választok.”Két másik kanadai diák érvei: „ BA képzettségem van pszichológiából, de úgy döntöttem, hogy a szociális munka több lehetőséget

fog nyújtani, hogy emberekkel dolgozzak napi szinten és konstruktív módon fogok tudni segíteni megoldani problémáikat.” „Tanácsadói készségeket akarok szerezni, de a pszichológia túlságosan freudi és individualisztikus.”

Több diák számára a szociális munkás képzés választása csupán egy más karrierhez vezető út első állomása, vagy valamilyen egyéb kíváncsú cél elérésének eszköze. Egy brit diák válasza: „Én már dolgoztam oktatási ügyekkel kapcsolatos tanácsadásban, de soha nem akartam szociális munkás lenni. De igenis akarok társadalmi változásokat és a szociális munkához kapcsolódó előadásokat akartam hallgatni.” Egy másik diák számára a szociális munkás képzés annak az útnak az eleje, hogy Master végzettsége legyen tanácsadó pszichológiából.

Kanadában a szociális munkás végzettség követelmény lehet a szociális szektorban adminisztrációs munkakörök betöltéséhez. Így vannak olyan diákok is, akik ebből a kényszerből fakadóan iratkoznak be a szociális képzésbe. Ezek az adminisztrációs munkák nem egyértelműen a szociális munkához kapcsolódó területek és a diákokat sem feltétlenül érdekli a szociális munka, pusztán az igazgatásban akarnak dolgozni és ehhez egy eszköz a szociális munkás végzettség megszerzése. „Rájöttem, ha nincs egyetemi diplomám csak korlátozott lehetőségeim vannak a karrier területén. Ezért átnéztem az újságokat, átgondoltam milyen munkák érdekelnek, amelyek főleg a non-profit szektorban lévő adminisztrációs munkák, de ezekhez általában szociális munkás végzettség kellett, - BSW vagy MSW szint -, lényegében ez az ami a szociális munka tanuláshoz vonzott” – mondja az egyik megkérdezett diák.

A fenti négy téma jelzi, hogy a szociális munkások motivációinak kutatását nem lehet egyszerűen arra a vitára visszavezetni, hogy a szociális munkások politikailag deviánsok vagy esetleg semleges technokraták, és a kutatás azt is jelzi, hogy a diákok motivációinak csak egy részét lehet feltérképezni kvantitatív módszerekkel.

A. Christie és E. Kruk kutatása kvantitatív és kvalitatív módszerekkel egyaránt bepillantást nyújtott a diákok motivációiba. (A. Christie és E. Kruk 1998) Olyan diákok motivációiba, akik a szociális munkás képzés elején tartanak. Egy longitudinális vizsgálat keretében azt is meg fogják vizsgálni, hogy a diákok motivációi hogyan változnak a képzés során. A kutatás eddig azt mutatta, hogy igen komplex a diákok motivációinak természete, amely arra készítette őket, hogy jelentkezzenek szociális képzésre, ill., hogy szociális munkások legyenek.

Már A. Christie és E. Kruk vizsgálata is jelezte, hogy a szociális munkás hallgatók egy része egy pszichológiai képzés alternatívjaként kezeli a szociális képzést.

Ez a trendet még hangsúlyosabban mutatja A. S. D' Aprix, K. M: Dunlap, E. Abe és R.L. Edwards vizsgálata az Egyesült Államokban. (D' Aprix et al. 2003). A szerzők egy kvantitatív vizsgálatot végeztek az USA három különböző régiójában Master képzésben résztvevő nappali tagozatos szociális munkás hallgatók körében. Két régióban állami egyetemeken tanuló diákokat vizsgáltak egyben pedig egy magán egyetem hallgatóit kérdezték meg. A megkérdezettek mintegy 87%-a tartozott a női nemhez., 70%-uk fehérbőrű amerikai volt, 13%-uk külföldi hallgató. Ez utóbbi arány jelentősen eltér fölfelé a nemzeti átlagtól. A hallgatók életkora is fölfelé tért el az amerikai egyetemi átlagéletkortól. A megkérdezettek 91%-a 26 és 40 év közötti volt és csak 9%-uk volt 25 év alatti, míg átlagosan az Egyesült Államokban a hallgatók 39%-a 25 év alatti.

Ebben a vizsgálatban is megkérdezték, hogy

- miért választották a szociális munkás képző programot,
- milyen képességeket, készségeket, tudást és gyakorlati tapasztalatot remélnek a képzéstől,
- milyen foglalkozást, vagy milyen típusú munkát remélnek öt év múlva,
- milyen klienscsoporttal vagy milyen probléma területekkel szeretnének dolgozni,
- milyen típusú foglalkozásokhoz gondolják megfelelőnek a MSW-t.

Mondat kiegészítéses módszerrel kellett válaszolniuk arra a kérdésre, hogy milyen esetben fogják magukat jól érezni a master végzettséggel. És végül megkérdezték, hogy szeretnének –e valami egyebet mondani a szociális munkás képzéssel kapcsolatban.

Az első kérdésre a leggyakoribb válasz az volt, hogy azért választották az MSW-t, mert piacképes és praktikus. Számos hallgató kommentálta úgy a döntését, hogy könnyebb bejutni és elvégezni, mint egy klinikai pszichológiai programot, viszont ez a képzettség is lehetővé teszi, hogy a tanácsadásban dolgozzanak. A legtöbben azt remélik, hogy az MSW képzésben olyan képességeket, készségeket, ismereteket sajátíthatnak el, ami hasznos a klinikai gyakorlatban. A megszerzett tudást sokan magánpraxisban óhajtják majd kamatoztatni. Csak kevés hallgató említette, hogy a közösségi vagy intézményi változásokkal kapcsolatos tananyagot vár a képzéstől. A többség azt reméli, hogy pszichológia terápiákkal kapcsolatos munkakörben fogja elkezdni karrierjét valamilyen nonprofit ügynökségnél, de öt éven belül a többség már magánpraxist is akar folytatni. Csak kevés hallgató mutat érdeklődést a közösségi szociális munka vagy az adminisztratív jellegű munkakörök iránt. A legtöbben szenvedélybetegekkel, gyerekekkel, időssekkel, mentális problémákkal küzdőkkel, családokkal és nevelőszülői

gondozással szeretnének foglalkozni. Csak kevesen említették, hogy hátrányos helyzetben lévő emberekkel kívánnak dolgozni. Nem kizárólag a szakma tradicionális munkahelyeiben gondolkodnak, több területre rugalmasan alkalmazhatónak vélik a MSW képzettséget.

Arra a nyitott kérdésre, hogy milyen esetben fogják magukat jól érezni a MSW végzettséggel, a leggyakrabban individuális, főleg anyagi természetű hozamokat említene, mint pl. lesz egy fix jövedelem, visszafizetem a diákhitelt, el tudom tartani magam, Ha utalnak is a leendő munkájukból fakadó pozitív érzésekre, ezek akkor is inkább tipikus klinikai munkához köthető örömök. A legtöbb hallgató nem osztja azt a felfogást, hogy a szociális munkásnak feltétlenül az állam által működtetett ügynökségeknél kellene dolgozni és a klientúrát illetően sem a hagyományos klienscsoportokban gondolkodnak. Szívesebben dolgoznának olyan középosztálybeliekkel, akiknek életvitelbeli problémáik vannak.

Jóllehet a minta kicsi volt és nem volt reprezentatív, a kutatók mégis úgy vélik, hogy a hallgatók válaszainak jelzésértéke van, ami mellett nem mehet el a szociális munkás képzési program. A hallgatók motivációinak, a képzéssel szembeni elvárásainak változása nem napjainkban kezdődött, hanem egy folyamat része, amelyre már korábbi kutatások is felhívták a figyelmet (Mc Donell, 1990), Bogo et.al, 1993). Már ezek a kutatások is divergenciát állapítottak meg a hallgatók aspirációi és a szakma számos értéke között.

A fenti szerzők tanulmányai meglehetősen ellentétes következtetéseket vontak le a szociális szakmát választó diákok motivációit illetően. Pearson (1973) eredményét, miszerint a szociális munkások politikailag lázadók, nem támasztotta alá Holmes és Maizels (1978) eredménye, akik a diákok önmegvalósítási vágyait hangsúlyozták. Uttley (1981) a szakmai és gazdasági motívumok jelentőségét emelte ki, valamint a hasonló értékeket vallókkal való együttműködést. O'Connor (1984) arra a következtetésre jutott, hogy a szociális szakot választó diákok fő motívuma az önjutalmazás, egyéni hasznok reményében választják ezt a pályát. Solas vizsgálatában is az egyéni és szakmai önkitaljesedés a fő motívum. Csak O'Connor és munkatársai adtak valamilyen szintű választ Pearson következtetésére, ugyanakkor Pearsonnal ellentétben ők arra a következtetésre jutottak, hogy a diákok érdeklődése a társadalmi változások iránt a képzés folyamatában erősödik.

A diákok társadalmi hovatartozása és motivációi között nincs szignifikáns kapcsolat. Ugyanakkor, mint azt Holme és Maizels, valamint O'Connor és munkatársai egyaránt tapasztalták, az életkor meghatározó tényező abban, hogy a diákok mennyire utasítják el a

hétköznapi élet „normális” értékeit. Egyébként az ilyen diákok aránya – Pearson felvetésével ellentétben - nem számottevő.

Ennek több oka is lehet . Az egyik ilyen tényező az általános jobbratulódás, a jóléti állam, a jóléti politikák korábbi gyakorlatának megkérdőjelezése, a jóléti kiadások csökkentésére irányuló neoliberális politikai akarat és ezek bonyolult hatása az egyéni elkötelezettségekre. A középosztályosodás, a társadalmi szolidaritás csökkenése, a versenytársadalom kihívásaival szembeni egyéni stratégiák előtérbe kerülése mind hozzájárulhat az igazságosabb társadalom iránti küzdési vágy lanygulásához , feladásához.

Mint ahogy azt A. Christie és E. Kruk kutatása mutatja, még azok a diákok is kételkednek a szociális munka társadalmat jobbtó lehetőségében, akik óhajtják a társadalmi változásokat. Sőt az is felmerült bennük, hogy nem járulnak –e inkább hozzá a státus Qu fenntartásához, nem éppen az ellenkező hatást érik-e el, mint amire törekszenek (A. Christie, E.Kruk 1998).

Ez eltántoríthat radikálisabb szemléletű diákokat attól, hogy szociális munkás képzésben vegyenek részt, hiszen ma már egyéb alternatív formái is vannak annak, ha valakik elutasítják az uralkodó értékeket. Megjelentek egyéb alternatív társadalmi mozgalmak, mint pl. zöldmozgalmak, antiglobalizációs mozgalmak, s nem kell feltétlenül a szocietális viszonyokba való beavatkozás lehetőségéért vagy illúziójáért a szociális munkát választani.

Az, hogy valaki szociális munkás akar-e lenni, kapcsolódik ahhoz, hogy mennyire akar munkát a képzés után. A képzés mellett döntésnek köze van az általános foglalkoztatási helyzethez. A szociális munkás végzettséggel a 90-es években még mindig viszonylag jól el lehet helyezkedni. A szociális munka jellege a 70-es évek óta megváltozott, így tehát azok a munkák, amelyeket a diákok választhatnak szintén megváltoztak. A társadalom intézményei másképp reagálnak a felvetődő problémákra, ezért változott az oktatás milyensége is, s ennek következtében más motivációjú hallgatókat vonz a szociális munkásképző program.

3.4. A megváltozott motivációk hatása a szociális képzésre

Ha a szociális munkás hallgatók motivációi összetettek, változatosak és folyamatosan változnak, milyen hatása lehet ennek a képzésükre? Először is az oktatóknak át kell értékelniük a diákokról alkotott azon elképzelésüket, hogy aki a szociális munkás képzésbe jelentkezik , az feltétlenül szociális munkás is akar lenni. Ha felvetjük ezt a kérdést, akkor elképzelhető, hogy az oktatók

egy része másképp fog tekinteni azokra, akik nem akarnak szociális munkások lenni. Sok oktató rossz néven veszi, hogy a diákok előtt nyitva áll az a lehetőség, hogy a szociális képzés területéről egyéb más képzési ill. szakmai területekre is át tudnak menni. Ugyanakkor mindez az egyes diák hasznára válhat és előnyös lehet bizonyos humán szolgáltatásokra specializálódott munkaadók számára is.

Az eredményekből le lehet vonni azt a következtetést is, ha az oktatók építeni szeretnének a diákok motivációira, akkor meglehetősen változatos curriculummal kell előállniuk valamint változatos tanítási módszerekkel kell rendelkezniük. Ha a képzés elején feltérképezzük a diákok motivációit, akkor azokat a továbbiakban a képzés javára lehet fordítani.

A hallgatói motivációk hatását az adott képzési programokra egyre több vizsgálat tűzi ki kutatási célként. Az oktatók, kutatók egy része berzenkedve fogadja, hogy a diákok csupán eszközként használják az adott képzést távolabbi céljaik eléréséhez. Racionális választóként viselkedve céljaik eléréséhez a leginkább megvalósíthatónak mutakozó utat, kerülőutat választják

A szociális munkás képző programok többféleképpen reagálhatnak a diákok megváltozott motivációjára. Elvileg megtehetik azt is, hogy minderről nem vesznek tudomást és továbbra is igyekeznek a szociális munka hagyományos értékei szerint folytatni a képzést. Valószínűleg így módon egyre kevesebb diák számára jelent vonzerőt a képzés, ill. egyre többen csak a kapott végzettséget igazoló bizonyítványért iratkoznak be a képzésekbe. Mindez leértékeli a képzést és kedvezőtlen hatással lehet olyan személyek motivációjára, akik hivatásként szeretnék választani a szakmát. Lehetséges alternatíva az is, hogy a megszokott, régi értékekhez ragaszkodva megnehezítik a bejutást ezekbe a képzésekbe oly módon, hogy a belépési kritériumokat szigorítják vagy a szociális képző programokat szigorúbb akkreditációs eljárásnak vetik alá.

Manapság a képzések burjánzása tapasztalható, amely mind abban érdekelt, hogy hallgatókat toborozzon.

A szociális képzéseknek többet kellene tenni azért, hogy a médiában megjelenjenek és megkíséreljék átformálni a szociális munkásokról kialakult sablonos és nem túl pozitív képet és be kellene mutatni a szakma tényleges tevékenységét és értékeit hitelesen a médiában. Mindez potenciálisan új hallgatói csoportokat is vonzhatna a képzésekbe, akiknek az értékei közel állnak a szakma tradicionális, az elesetteket, a partvonalra sodródottakat segítő értékeihez. A szociális munkát története során a kliensek számára nem pénzért nyújtott szolgáltatások jellemezték, és a jelenlegi nemzetközi és lokális képzési előírások is meg kívánják tartani ezt a gyakorlatot.

A másik lehetőség, hogy maga a szociális képzés változik meg. A realitásokat figyelembe véve egy bizonyos mértékig alkalmazkodik a hallgatók elvárásához és nagyobb hangsúlyt fektet a pszichoterápiás eljárásokat tanítására, hogy ezzel alkalmassá tegye a végzetteket többféle klinikai munkakör betöltésére. (Barker, 1991). Ez akár a szakma hasznára is válhatna, növekedhetne a szakma létszáma, befolyása, presztízse minőségi kontrollja és hatékonysága. Ugyanakkor ez eltávolodást jelent a szakma eredeti küldetésétől, amely az elesettek, , társadalomból kirekesztettek, kirekesztődők erőforrásokkal való felruházását tekinti alapvető feladatának és feltehetőleg a pszichológus/pszichiáter szakma rosszallását is kiváltaná.

4. NEMI ARÁNYOK, A NEMI ÖSSZETÉTELRE HATÓ TÉNYEZŐK

4.1. A nemek és a foglalkozási szegregáció

A férfi- női világ dichotómiája a munkaerő-piacon is leképződik, és ennek következtében vannak teljesen vagy szinte teljesen nemek szerint szegregált foglalkozások. Mi áll ennek a szegregációnak a háttérében? A válasz több rétegű és messziről a múltból kell indítani.

A XX. sz.-ban alapvető változások játszódtak le a nemi szerepek, az ezekhez tartozó elvárások vonatkozásában, amelyek gyökeres változást idéztek elő mind a család, mint intézmény mind a munka világában. A nők (önkéntes) tömeges munkába állása, eltartottból keresővé válása megszüntette a nők férfiaktól függő kiszolgáltatottságát. Mégsem érkeztünk el még oda, hogy a két nem a munka világában, a karrier tekintetében egyenlő esélyekkel indulna. Ennek elsősorban nem a férfiak az okai – bár van némi ellenérdekeltségük az ügyben – de a fő ok, ahogy azt V. Fuchs nemrégiben megjelent kitűnő könyvében írja, az, hogy a nők a karrier és a család között örlődnek és mivel erősebb késztetést éreznek arra, hogy gyermekük legyen, és annak jólétéről gondoskodjanak, ezzel saját magukat hozzák hátrányos helyzetbe a munkaerőpiacon. (V. Fuchs 2002).

Az, hogy a nők többsége kereső tevékenységet akar végezni, nem kétséges, viszont a nők gyermekek iránt érzett nagyobb felelőssége ellentétben áll azzal, hogy olyan állást vállaljanak, amely szokásszerűen megkövetelheti a túlórázást, az utazást, a rugalmatlan vagy rendszertelen munkaidőt. Mindez azonban még nem ad választ arra a kérdésre, hogy a munkamegosztáson belül miért specializálódtak bizonyos foglalkozásokra az egyik ill. a másik nem tagjai, valamint miért van az, hogy azok a foglalkozások, amelyekben többnyire nők az alkalmazottak, alacsonyabb presztízűek, anyagi megbecsültségük kedvezőtlenebb. Vajon azért alacsonyabb presztízűek-e mert nők töltik be, vagy fordítva, mivel női foglalkozások alacsony presztízűek? Hajlamosak vagyunk a nemek szerinti szegregációt a férfi és a nő közötti természetes biológiai, pszichikai különbségekkel magyarázni. Eltekintve néhány egyes, nehéz fizikai erőfeszítést igénylő munkától, a természetes különbségekre való hivatkozás nem állja meg a helyét.

A foglalkozások szegregációja inkább összefügg a foglalkozások presztízisével, amely maga is több tényező egymásra hatásából adódik. Ennek egyik eleme a szakértelem, vagyis, hogy

mennyire speciális tudás kell a foglalkozás gyakorlásához. A társadalmilag sokra tartott, hosszú tanulási folyamatot, magas szakértelmet igénylő értelmiségi pályáknál a nők eleve több évtizedes, esetenként évszázados hendikeppel indultak. Korlátozás nélküli, bármilyen egyetemi szak felvehetősége a nők számára csak XX. századi fejlemény.

Ha számba vesszük, hogy melyek a tipikus női foglalkozások, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy elsősorban azok, amelyeknek köze van a nők hagyományos, családon belüli szerepeihez, mint pl. az ápolás, gondozás, gyermeknevelés, azaz mások számára nyújtott szolgáltató tevékenység (Stiegler 1994). Ezek a női foglalkozások a munkamegosztás viszonylag kései szakaszában kezdtek el fizetett szakmává válni. Ehhez paradox módon az is hozzájárult, hogy a nők a családon belül már csak részlegesen voltak képesek ellátni ezeket a feladatokat. Természetesen az egyes foglalkozások a professzionalizálódás folyamatában különböző stációnál tartanak. Az ide tartozó szakmák képviselőinek minden igyekezete ellenére, amely arra irányul, hogy azt bizonyítsák, hogy ezen foglalkozások speciális szaktudással üzhetők és ezek tanulhatók, tehát nem a női princípiumhoz köthetők, a presztízsemelkedés egyelőre még várat magára.

Ugyanakkor az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy azon nők számára, akik ezeket a foglalkozásokat választják, ez a munka önként, szívesen vállalt saját magukhoz mértén reális foglalkozási karriert jelentő munka. (Neményi M. 2001). Ezekben a foglalkozásokban a magánéleti és a foglalkozási szerep határai nem válnak el élesen. Ezekben a foglalkozásokban a nők nem pusztán szakértelmüket adják, hanem személyiségüket, s a szakértelmi és a hétköznapi tudáselemek nem választhatók szét vegytisztán. Ugyanakkor az a tapasztalat, hogy azoknak a foglalkozásoknak a presztízse mindig magasabb, ahol a szakértelem a produktum létrehozásában, a nyelvezetben kristálytisztán megmutatkozik. Miután ez a legtöbb női foglalkozásnak minősített szakma esetében nem áll fenn, ez is lehet az egyik magyarázó faktora a női foglalkozások alacsonyabb presztízisének.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a „női” szakmák díjazását sem. Ezen szakmák képviselői nincsenek kedvező alkupozícióban a munkáltatóval szemben, amely nem más, mint szinte kizárólagosan az állam. A bér nem egyéni, nem teljesítményen alapuló megegyezés tárgya, hanem központi bérmegállapodások eredménye.

4.2. A nemi arányok alakulása a szociális képzésekben

Nem újdonság az a tény, hogy a szociális szakmákban a nemi hovatartozás igen jellegzetes. Első körben ezt Walton tárta fel abban a tanulmányában, amely a nők és a szociális munka közti kapcsolatot vizsgálta. (Walton 1975). Azóta számos tanulmány vizsgálta a szociális képzésbe belépők nemi arányait., mely folyamatosan jelentős eltolódást mutatott a nők javára.

R.W. Perry és V.E. Cree vizsgálata ennek a tárgykörnek a kérdéseit teszi naprakésszé egy olyan időben, amikor a szociális munkásképzőbe jelentkezők száma drasztikusan csökken. (R.W. Perry, V.E. Cree 2003). Nemcsak azt kívánják megállapítani, hogy a nem kérdése kritikus fontosságú-e abban a döntésben, hogy valaki a szociális munkát választja-e karrierjeként, ugyanakkor azt is szeretnék megmutatni, hogy miközben a jelentkezők száma egyre csökken, maga a szociális munka is egyre inkább női szakmává válik.

A közvetlen indítékot a statisztikai elemzéshez a 2001-es jelentkezések tapasztalatai szolgáltatták. Észrevették, hogy a férfi jelentkezők száma meglehetősen alacsony, és arra voltak kíváncsiak, hogy ez egy egyedülálló jelenség-e az edinburgi egyetemen vagy egy általánosan jellemző kép. Elkezdtek statisztikai adatokat gyűjteni ennek a kérdésnek az eldöntéséhez és a kapott adatok két tényezőre is markánsan rávilágítanak. Egyrészt az adatokból nyomon követhető a szociális szakra jelentkezők létszámának csökkenése 1995 óta. Másrészt ezen belül a férfi jelentkezők számának a csökkenése 1993-tól kezdve. R. W. Perry és V. E. Cree tanulmányukban statisztikai adatokat közölnek az Egyesült Királyságbeli hallgatók létszámának alakulásáról és megpróbálnak magyarázatot adni a nemi arányok módosulása mögött meghúzódó okokat illetően.

A szociális munkások neme iránti érdeklődés nem új keletű. A szakma kezdetétől fogva sokat írtak annak a szükségességéről, hogy a férfiakat be kellene hozni ebbe a szakmába. Úgy gondolták, hogy a férfiak nagyobb arányú részvétele növelné a professzionális jelleget és a bérhelyzet is javulhatna ezáltal. Legkorábban ezzel a kérdéssel Youngusband foglalkozott már 1947-ben. Úgy vélte, hogy talán el lehetne érni, hogy a szociális munkások keresete magasabb legyen, mint egy gyors és gépirő, (Youngusband, 1947) s a magasabb kereset biztosan több férfit vonzana. Azóta is számos tanulmány született a nemek szerepével kapcsolatosan a szociális szakmákban.. Walton azt találta, hogy a férfiak inkább olyan munkakörökben voltak nagyobb arányban jelen, ahol valamiféle kontrollt gyakorolhattak, mint pl. próbaidős tisztek, iskolalátogatók, hivatalnokok. Ezzel szemben a nők sokkal inkább gondozó szerepekben voltak

megtalálhatók, mint pl. gyermekgondozás, kórházi munka, jótékonyági munka (Walton 1975). Az 1980-as években a feminista szociális munkások és diplomások új generációja kiemelték a nők központi szerepét a szociális munkás párbeszédben. Howe felvázolta a hierarchikus és vertikális szegregációt a nemek között a szociális munkán belül, miszerint a férfiak vannak inkább vezető beosztásban és a nők pedig többnyire végrehajtó szerepkörben. (D.Hove 1986)

Az 1990-es években mozdultak előre azok a kutatások, amelyek megkísérelték behatóbban kutatni a férfiak szerepét a szociális munkában. Újabb kutatók kapcsolódtak be a munkába, mint pl Cavanagh és Cree (1996) és Christie (2001). Azt állították, hogy a férfiaknak és a nőknek együtt kell keresni a kihívásokra adott választ és megváltoztatni a szociális munka elkerülhetetlenül sexista és patriarhális jellegét. Azt gondolják, hogy fontos áttekinteni a nemi arányok alakulását azokban az időkben, amikor az elhelyezkedést illetően krízishelyzetről beszélhetünk. Lényegében R. W. Perry és V. E. Cree nem tesz mást, mint megpróbálnak új szempontokat bevonni az elemzésbe. Elfogadják, hogy a szociális munkás gyakorlat női jellegű marad és reménytelenül lassú előrelépés történt abban, hogy kiegyensúlyozzák a nők arányát a szociális munkás gyakorlat és képzés vezetésében.

Két fő útja van annak, hogy valaki szociális munkás lehessen: az egyik az, hogy részt vesz egy speciális szociális munkás felvételi eljárásban (SWAS) ill. az egyetemi és főiskolai felvételin keresztül (UCAS). A SWAS főleg nem –graduális és posztgraduális programokat ajánl, az UCAS főleg diplomás programokat. Mindkét intézmény szolgáltat adatokat a jelentkezések számáról. Általában decemberben zárul le a jelentkezés. A SWAS jelentkezések 1995-ben érték el a legnagyobb számot 11526 jelentkezéssel. Azóta folyamatos csökkenés tapasztalható, habár az kínált képzések száma is csökken, de nem a képzések számának csökkenése a döntő tényező a jelentkezők számának csökkenésében. 1993 és 2000 között az UCAS jelentkezések száma meglehetősen stabil maradt. 1997-ben volt a legmagasabb 3670 fővel és 1994-ben volt a legkevesebb 3059 fő. Ebből az következik, hogy olyan időszakban, amikor a szociális képzésre jelentkezők száma csökken, megmagyarázható, hogy a SWAS jelentkezések száma miért csökken. A jelentkezők egy része ugyanis inkább a diplomát adó képzések választja a nem diplomással szemben. Bár előfordulhat duplikáció a jelentkezők között, hogy lényegében többen mindkét rendszerben regisztráltatják magukat, hogy növeljék az esélyeiket. Mégis ezeknek a jelentkezéseknek az összege mutatja a legjobban az érdeklődés mértékét a szociális munka iránt. Ebből a szempontból egyértelmű eredmény született, az 1995-ös jelentkezési szám, 15132, öt

év múlva 2000-ben lecsökkent 7958 –ra. A csökkenő érdeklődés tehát egyértelműen megállapítható. Az adatok azt is mutatják, hogy a férfi jelentkezők aránya is folyamatos csökkenést mutat 1993 óta, vagyis a férfi jelentkezők csökkenése már korábban bekövetkezett, mint az általános csökkenés. 1993-ben a SWAS jelentkezők 31%-a volt férfi, az UCAS-ban 29%. 2000-ben a SWAS jelentkezők 20%-a volt férfi, az UCAS –ban pedig 14%.

Tehát a férfiak jelentkezésének csökkenését nem lehet kizárólag az általános csökkenéssel magyarázni. A SWAS jelentkezések esetében a csökkenés 1993- tól kezdve az összes korcsoportot érinti, a legjellemzőbb azonban a 25 év fölötti korcsoportokra., ahol 57%-os csökkenés volt ezen időszak alatt. 1996-tól kisebb mértékű csökkenés volt az UCAS jelentkezőknél a 25 év alatti korcsoportban, míg 13%-os emelkedés történt a 30-39 éves korúak között és 31%-os emelkedés a negyvenen felülieknél.

A jelentkezők számának csökkenése magával hozta a képzésben résztvevők számának csökkenését is. A sikeres jelentkezők száma jól mutatja, hogy hányan vesznek részt a képzésekben évente és mutatja az egyes a programok befogadó képességének a változását is.

Jelentős különbség van a SWAS és az UCAS programok között. Míg a SWAS jelentkezők száma csökkent, addig a UCAS programban résztvevőké kevésbé változott. A SWAS jelentkezők száma az 1993-as 3422 –ről 2409 főre csökkent 2000-ben.

Ugyanazon idő alatt a sikeres férfi jelentkezők száma mintegy a felére csökkent, míg a sikeres női jelentkezők száma alig több mint 20%-kal mérséklődött. Az UCAS - nál a jelentkezések volumene máshogy alakult. A jelentkezők száma meglehetősen stabil maradt. A sikeres jelentkezők száma a 1994-es 1000 főhöz képest 2601 főre nőtt 2000-ben, és ez emelkedés együtt jár a sikeres női jelentkezők számának emelkedésével. A sikeres női jelentkezők száma az 1994-es 1139-ről 2000-re 2213 főre nőtt, míg a sikeres férfi jelentkezők száma meglehetősen stabil maradt, olyan 400 körüli. Ez azt mutatja, hogy az UCAS által biztosított képzési helyek száma nőtt, míg a SWAS - nál csökkent és lényegében a női jelentkezők voltak a nyertesei ennek a változásnak.

Az eredmények azt mutatják, hogy 1993 óta jelentkezik ez a trend.. A szociális munkába belépni szándékozók száma jelentős apadást mutat az Egyesült Királyságban. A jelentkezők között férfiak aránya szintén csökkent. A diplomás képzési programok száma növekszik, a diplomát nem nyújtó programok számlájára, a posztgraduális képzésekre jelentkezők száma meglehetősen stabil. Ugyanakkor a 25 év fölötti SWAS jelentkezők számának csökkenését kiegyensúlyozza az

UCAS képzésekre jelentkező 25 éven felüliek számának emelkedése.

A kutatásban megpróbálnak rávilágítani, hogy miért csökkent általánosságban a szociális munkás képzésben részt venni kívánó jelentkezők száma. Miért vannak jellemző nemi különbségek és miért csökkent gyorsabban a férfi jelentkezők száma lényegében a szociális képzés minden szintjén. A jelenség okainak megvilágítására anélkül törekednek a szerzők, hogy valamiféle aranyigazságot akarnának felfedni, vagy megdönthetetlen érveket vonultatnának fel. Elismerik, hogy több empirikus kutatást kellene végezni ahhoz, hogy teljes egészében megértsék ezeket a trendeket.

4.3. Gazdasági, társadalmi tényezők hatása a nemi összetételre

Nem tagadhatjuk, hogy a pénzügyi okok fontos szerepet játszanak abban a döntési folyamatban, hogy valaki jelentkezik-e egy képzésre vagy sem. A brit kormány megreformálta a felsőoktatási juttatásokat, ellátásokat, aminek az lett a vége, hogy az ösztöndíjakat különböző díjakkal, diákhitelekkel helyettesítik, melynek negatív hatása lett a szociális munkás képzésre való jelentkezésre. Bár a felsőoktatásban résztvevők létszáma folyamatosan nőtt az elmúlt években a 25 év felettiek száma mintegy negyedével csökkent a 1995 és 2000 közötti években. (Sanders 2001). A legtöbb szociális szakra jelentkező hallgató, ha képzési szintektől függetlenül vizsgáljuk a jelentkezők számát, hagyományosan a 25 és 34 év közötti korosztályból került ki és talán épp ez az a korcsoport, amelyet a legrosszabbul érintettek a változások.

A R. Perry és V. Cree által gyűjtött statisztikák arra mutatnak meglepő módon, hogy a 30 év fölöttiek aránya növekedett a diplomás képzéseken részt vevők körében. Talán ez arra mutat, hogy a diploma megszerzése nagyobb jelentőséggel bír az idősebb jelentkezők karrier elképzeléseiben a szociális munka területén. Az érettebb diákok döntése, hogy felsőfokú képzésbe lépnek be, meglehetősen összetett és törekeny dolog, nagy kockázat faktorral. Úgy tűnik, hogy mindez igaz mind a nőkre, mind a férfiakra. Sok nő, aki felsőfokú képzést kezd el, felelősséggel tartozik mások sorsa iránt, gondoznia kell tőle függő embereket. Tanulmányaik folyamán meglehetősen nagy anyagi és emocionális kockázatokkal kell szembenézniük.

Ugyanakkor általában a férfiak viselik az anyagi jellegű felelősséget a családokban, és ezért a családi stabilitást nem kockáztatják azáltal, hogy nappalis vagy akár estis diákok legyenek.

A diákok csökkenő jelentkezését magyarázandó, az anyagi nehézségeket említik leggyakrabban

a szociális képző programok.

Magyarázó ok lehet az is, hogy az Open University sok diákot elcsábít. Az ő képzésükben való részvétel mellett dolgozni is lehet és a munkáltatók támogatják őket. Nem meglepő, hogy ebben a képzésben nagyobb a férfiak aránya, 26-29 % közötti egészen a program indítása, azaz 1997 óta.

A pénzügyi kérdések nemcsak a tanulás éve alatt elsődleges fontosságúak, hanem talán még fontosabbak a képzés befejezése után. Ennek eredményeképpen a szociális munkás fizetés és munkakörülmények még nagyobb hatással bírnak arra a döntésre, hogy valaki jelentkezzen-e egyáltalán a képzésbe. A szociális munka stresszes és fárasztó munka (Balloch et al, 1999).

Ugyanakkor a szociális munkás fizetések és munkakörülmények nem tudnak lépést tartani a hasonló foglalkozásokkal. Pl a skót tanárok jelentős javulásokat értek el, mind a fizetés mind a munkakörülmények javulása területén. Ugyanakkor a szociális munkások egyre inkább vesztesek a közszolgálati egyéb dolgozókhoz képest Egyesült Királyság szerte.

2001 áprilisában az országos statisztikai hivatal kereseti kutatása rámutatott, hogy a szociális munkás fizetések jelentősen alacsonyabbak, mint pl a diplomás ápolóké vagy középiskolai tanároké.

Mivel 16 % hiány van a terepeken dolgozó szociális munkások arányában, ez egyértelműen mutatja, hogy a szociális munkás szakma alkalmazási krízisben van (Community Care 2002.).

Kisebb mértékű munkanélküliség és munkahiány állapotában az emberek, s úgy tűnik különösen a férfiak, inkább a gazdaság egyéb területein helyezkednek el, ahol több pénz tudnak keresni és jobban bízhatnak abban, hogy a munkájukat megfelelően értékeli.

Ez vezet el a következő témához, a szociális munka elismertségéhez. Széles körben elfogadott, hogy a szociális munkának elég gyenge az általános elismertsége. Az Egyesült Királyság egyes részein a gyermekvédelmi munkát sokkal inkább konfliktusjellegűnek találják, mint kooperatívnak. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy a szociális munkásokat sokan közellenségnek tekintik, olyan embereknek, akik nem tudják megvédeni a gyermekeket ill. néhány kirívó esetben, a szociális munkások maguk is mint visszaélők jelennek meg. Néhány szociális munkás szakember egészen addig az álláspontig elmegy, hogy valószínűleg a szociális munkás szakma biztonságosabb lenne férfiak nélkül. Nagyon valószínű, hogy a szociális munka negatív bemutatásának van egy olyan következménye, hogy sokan inkább nem jelentkeznek a szociális munkás képzésekre.

Az is lehetséges, hogy a szociális munka kedvezőtlen képe a férfiakat még jobban elriasztja. Meglehetősen alacsony társadalmi státusz kapcsolódik a szociális munkához. Történelmileg mindig a férfiak töltötték be a magasabb presztízsű foglalkozásokat, s elképzelhető, hogy önértékelésüket kedvezőtlenül befolyásolja egy alacsony presztízsű pálya. S ráadásul a közvélekedés a férfiak motivációit bizonyos szituációkban megkérdőjelezi, különösen a gyermekgondozásban. A férfiakat – néhány negatív példát túláltalánosítva – gyakran veszélyesnek látják a gyermekekre. Ugyanakkor létezik az ellenkező tendencia is. A férfiakat ösztönzik arra, hogy dolgozzanak óvodában, iskolákban, azért hogy szerepmoddellként szolgálhassanak a fiúk számára. Ez különösen az olyan egyszülős családok gyerekeinél lehet fontos, akiket az anya nevel. A férfiak jelenléte a szakmában mindenképpen egy olyan kérdés, amely további átgondolást igényel.

A férfi nemi szerepek változása többféleképpen is kihat a szakma választására. Ha szélesedik azoknak a tevékenységeknek a köre, amelyek beleférnek a társadalmilag elvárt és tolerált szerepeltvársba, akkor gyengülnek a nemi sztereotípiák és nem minősül férfiatlan tettek a nőisnek minősített szerepkészlet bizonyos elemeinek átvétele. És ez a szociális szakma választására ösztönözhet. A másik oldalon viszont már az is enyhébb megítélés alá esik, ha egy férfi szexuális orientációja nem kellően maszkulin.

A szociális szakma az általa deklarált értékekből következően az átlagosnál toleránsabb módon viszonyult a mássághoz, ennek következtében a múltban a szociális munka vonzotta azokat a férfiakat, akik így úgy érezhették, hogy néhány vonatkozásban mások, mint a többiek, és úgy érezték, hogy sokkal jobban ki tudják fejezni önmagukat a gondozási munkákban, mint egyéb területen.. (Cree 1996) Ennek az volt a negatív oldala, hogy ezeket a férfiakat néha nem ismerték el igazi férfiként.(Williems 1993). A társadalmi megítélés változásával egyre bővültek a lehetőségek, más szakmák is nyitottabbakká váltak az olyanférfiak számára, akik magukat az átlagtól eltérőnek érezték.n. Ez nem a jelenti, hogy a homoszexszuális vagy transzszexuális férfiakkal szembeni megkülönböztetés teljesen eltűnt volna, de érezhetően csökkent a stigmatizáció és sokkal több lehetőség van számukra olyan területeken is, ahol korábban nem fogadták volna őket szívesen, mint pl. a rendőrségnél vagy a fegyveres erőknél.

Cree tanulmányának az a fő mondanivalója, hogy azok a férfiak, akik a múltban a többségtől való bizonyos eltérésük következtében szociális munkát választották, már nem csak ide jelentkeznek. Erre vonatkozóan nem történt kutatás, ez csak egy spekuláció, de a felvetés

érdekesnek tűnik, amit érdemes lenne empirikusan ellenőrizni.

A próbaidős képzésekben és magában a próbaidős szolgáltatásban történt változásoknak jelentős hatása volt a szociális munkás képzésekre történő jelentkezésekre. A 1996-os döntés miszerint a próbaidős diákokat bevettek a szociális munkás képzésekbe Angliában és Walesban, ez megszűnt és ezzel egy hosszú kapcsolat szakadt meg a szociális munkás képzés és a próbaidős szolgálat között. (Annison, 2001) E helyett egy új két éves, a próbaidőt igazoló végzettséget vezettek be. Ennek a változásnak, miszerint a próbaidős tisztek már nem a szociális képzésen belül kapták a képzéseket, ez különösen a férfiak számára volt fontos mivel a próbaidős tiszt hagyományosan férfifoglalkozás volt (Walton 1975). Ez a kép is kezdett változni az elmúlt néhány évben. Egyre több nő, sőt szinte már több nő vett részt próbaidős képzésen, mind Angliában, mind Walesban, de lényegében maga ez a változás is oka lehet annak, hogy egyre kevesebb férfi kerül be a szociális képzésbe a próbaidős képzés jogállásának megváltoztatása következtében.

A szociális munkát, mint professziót nem lehet úgy tárgyalni, hogy az ember figyelmet ne szenteljen a társadalom vertikális szerkezetében elfoglalt hely ill. az etnicitás kérdésének

A szociális munka a korábbi években elsősorban középosztálybeli foglalkozás volt és a középosztálybeli jelentkezőknek aránytalanul magas számát mutatta. (Shaw, 1985). Hagyományosan egy női foglalkozás volt olyan tulajdonságokon alapult, amelyeket femininnek tartottak. Ezenkívül a szociális munka főleg „fehér” foglalkozás volt, ezt 1997-ben állapította meg Wallis és Lyons, (Wallis-J., Lyons, 1997). Ha mindezt egybevetjük világos, hogy a szociális munkások a múltban fehér, középosztálybeli nők voltak, míg a munkásosztálybeli és középosztálybeli férfiak és főleg a fekete és ázsiai eredetű férfiak nem választották a szociális munkát. Hogy ez mennyiben változott az elmúlt években az még mindig kérdéses.

Az oktatás szempontjából a nők általában jobban szerepelnek, mint a férfiak, a kora iskolai évektől kezdve egészen az egyetemig. Jelentősen nőtt a nők részvétele a munkaerőpiacon. Ráadásul egyre több lehetőségük van a munkásosztálybeli nőknek, hogy felsőoktatásban vegyenek részt, mivel erre különböző képzések és lehetőségek vannak. Az újabb tanügyi esélyteremtő fejlesztések elsődlegesen a nők javát szolgálják a felsőoktatás területén, beleértve a szociális munkát is. Bár történt némi előrelépés, hogy ösztönözzék a fekete és ázsiai diákokat a szociális oktatásba, egyéb karrierek, mint pl. a jogi vagy az orvosi továbbra is több lehetőséget kínálnak a fekete és ázsiai embereknek az előrejutásra (Panaser, 2003). Tehát ezért arra lehet

következtetni, hogy a nők akár középosztálybeliek, akár munkásosztálybeliek, akár feketék vagy ázsiaiak a szociális munkás diákok többségét fogják alkotni a jövőben. Míg a munkásosztálybeli, fekete vagy ázsiai férfiak valószínűleg kisebbségben maradnak.

A szervezeteket továbbra is mélyen érintik a nemi hagyományok. Ezért nem meglepő, hogy a szociális munkát még manapság is női foglalkozásnak tekintik, és ezért a férfiak kevésbé választják a fent említett, valamint más okok miatt is. De R. W. Perry és V. Cree úgy hiszik, hogy ez nem a végleges történet. A jövőben a szociális munka kevésbé lesz középosztályi foglalkozás, feketék és ázsiaiak is, akik az önmegvalósítás különböző útjait járják, valószínűleg többen fogják választani a szociális munkát. Posztmodern világunkban a nem és a szociális munka kapcsolata folyamatos változásban van. A szociális munkában a jövőben valószínűleg még több nő fog dolgozni, és a munka sem lesz ugyanaz, mint pl. a XIX. század végén, amikor jellemzően középosztálybeli nők voltak azok a filantrópok, akik ellátták a szociális munkát.

Ha a szociális munka továbbra is jól felkészült jelentkezőket fog vonzani a jövőben, akár férfiakat akár nőket, akkor meg kell próbálni fölfejleszteni a szociális munkás szakmát. A mainál pozitívabb képet kell kialakítani a szakmáról.

A szociális munka jelenlegi problémái az Egyesült Királyságban - a szerzők szerint - a Thacher irányítása alatti Nagy Britanniának az eredménye. Az individualizmus kultúrájának, a versenyszellem fokozásának és a társadalmi szolidaritás pénzügyi feltételei megnyirbálásának a termék. Ezért erőfeszítéseket kell tenni, hogy újra konstruálják a szociális munkát, mint egy inklúzív társadalom alapvető alkotóelemét, amely elősegíti a jólétet. Ha a szociális szolgáltatás felhasználói egyre nagyobb számban tudják majd javítani személyes körülményeiket, az pozitívan hat vissza remélhetőleg a szakma presztízsére is .

5. PÁLYASZOCIALIZÁCIÓ, MUNKAERŐ-PIACI REMÉNYEK, TÉNYEK

5.1. A képzéssel és az elhelyezkedéssel kapcsolatos vélemények, elvárások

Ebben a fejezetben áttekintjük a munkába állásra, a munkába való átmenet periódusára vonatkozó kutatásokat, amelyek információt adnak a jelenlegi munkaszituációkkal való megelégedettségükről is. Beszámolunk továbbá azokról a minősítésekről, amelyekkel a volt ill. a jelenlegi hallgatók véleményezték a képzést. Megtudhatjuk, hogyan értékelték minőségi jellemzőit abból a szempontból, hogy a szakismeretekre, a gyakorlatra, a különböző készségek, kompetenciák gyakoroltatására, fejlesztésére mekkora hangsúlyt fektettek és a praxis oldaláról nézve mindez elégségesnek bizonyul-e.

B. Kolleck és Ch. Mantey a berlini Alice Salomon Szakfőiskolán végzett hallgatókat kérdezték meg abban a tárgykörben, hogy mennyire jól készíti fel a képzés a hallgatókat a szakma gyakorlására, a praxis szempontjából mennyire releváns a főiskola által nyújtott tananyag. Az egykori hallgatók véleménye számot ad a gyakorlat aktuális igényéről és gazdag szellemi tárházat jelenthet a curriculumban szükséges változtatások megtételéhez.

Jelentősége ellenére erről a kérdéskörrel a német publikációkban csak ritkán esik szó, inkább csak kivételképpen van jelen, többnyire csak más kutatási témák mellett részkérdésként. Kevés kutatás helyezi ezt a kérdéskört fókuszpontba (Kreutz 1981), (Skiba 1984), állapítják meg a szerzők. (Kolleck B., Mantey Ch.2005).

Kolleck B. és Mantey Ch. 1991 és 2003 között végzett hallgatókat kérdezett meg kérdőíves módszerrel postai úton. 143 fő válasza szolgálnak elemzésük alapjául. A válaszolók nemi megoszlása megfelel a szakmában dolgozók nemi megoszlásának; 70%-uk nő, 30%-uk férfi. A válaszolók átlagéletkora 39 év. A vizsgálatban az aktuális foglalkozási szituációra, a munkakeresés jellemzőire és a jövedelem nagyságára is rákérdeztek a kutatók. A válaszolóknak csak mintegy 40%-a dolgozott teljes munkaidőben, további 15% heti 30 órában, a többiekre pedig atipikus foglalkoztatási viszony jellemző. A megkérdezés időpontjában 7,3%-uknak semmilyen foglalkozási viszonya nem volt. A munkanélküliségük átlagosan 20 hónapja tart, 50%-uk több, mint 9 hónapja nem dolgozott. Tehát a válaszolók egy szűk csoportjánál már tartós munkanélküliségről beszélhetünk.

Tanulmányuk befejezése után rögtön munkába állt 20%-uk, majd ugyanennyien találtak munkát három hónapon, illetve egy éven belül. Több, mint egy év elteltével tudott elhelyezkedni 5 %-uk és mintegy egy harmaduk nem kezdett álláskeresőbe egyszerre a diploma megszerzése után.

A tanulmányi időbe integrált gyakorlat 20%-uknak segített a munkához jutásban.

Akik dolgoznak, azoknak 75%-a alkalmazottként dolgozik, 9,5%-uk önfoglalkoztató, a többiek egyéb jogviszonyokban foglalkoztatottak. Átlagosan 22 pályázatot nyújtottak be az állás/munka elnyeréséhez. Ez a magas szám jelzi az elhelyezkedés nehézségeit. A foglalkoztatottak 90%-a dolgozik szociális területen, 17%-uk vezetői beosztásban. 34% -uk érzi úgy, hogy munkája nagyon szoros kapcsolatban van azzal, amire a tanulmányai alatt felkészült. Amint az arányok mutatják a vizsgált berlini főiskolán végzettek körében a dequalifikáció jelensége kisebb mértékben van jelen, mint országosan.

A szociális szolgáltatásokban dolgozók több, mint fele a tanácsadásban és segítségben dolgozik, ami jórészt azt a területet fedi le, mint hazánkban a családsegítés és gyermekjóléti szolgálat. Mintegy negyedük az egészségügyi és szociális rehabilitációban, a fennmaradó rész pedig az iskoláskori és az iskoláskor előtti szociálpedagógiai szolgáltatásokban.

A kutatók arra is keresték a választ, hogy milyen tényezőknek tulajdonítják a sikeres elhelyezkedést. A válaszok megerősítik azt a tudásunkat, hogy a munkáltatók elsősorban a szakmai tapasztalatokat értékelik és ez a tény maga után vonja az első munkába állás nehézségét, hisz még egy olyan gyakorlatorientált képzés, mint a szociálmunkás/szociálpedagógus képzés esetében is csak korlátozott gyakorlati tapasztalatai lehetnek a pályakezdőknek. A gyakorlat mellett a válaszadók szerint a legfontosabbak a megfelelő személyes adottságok, mint a jó fellépés, nyelvi kifejezőképesség, jó áttekinthetőség az adott szakterületen, valamint az elektronikus adatkezeléssel kapcsolatos ismeretek. A legkevésbé fontos, hogy kiknél, milyen professzoroknál, milyen eredménnyel, milyen főiskolán tanult az elhelyezkedni szándékozó. A szociális szférában a nyelvtudás és a külföldi munkatapasztalatok nem jelentenek különösebb előnyt.

R. Mathias – Williems és N. Thomas végzett vizsgálatot a welsi Swansea egyetemen, amelyet Szép remények. A szociális munkás diákok karrier elvárásai címmel adtak közre. (N. Mathias, N. Thomas 2002) A kutatás 1998-ban történt, olyan hallgatók körében, akik éppen tanulmányaik végén jártak. A kutatás célja az volt, hogy megvizsgálja a szociális szakos hallgatók karrierelvárásait, ahogy a diploma kézhezvételéhez közelednek. Továbbá arra is kíváncsiak

voltak, hogy milyen a hozzáállásuk a munkakereséshez, ebben milyen tényezők fontosak, mennyire érzik magukat szakmailag felkészülve az előttük álló munkavégzésre. Ezeken kívül a szociális munkásokat alkalmazó munkaadókat is megkérdezték arról, hogy a frissen végzettek mennyire felelnek meg az alkalmazók elvárásainak. Létezik-e valamilyen kapcsolat a diákok és a jövőbeni alkalmazók elvárásai között. Szükség van-e egy átfogóbb munkaerő tervezésre a szociális munkán belül.

Sok vita van akörül, hogy a hallgatók felkészítése megfelel –e a velük szemben támasztott követelményeknek, (O'Connor and Dalglish 1986) ugyanakkor kevés kutatás történt abban a vonatkozásban, hogy a hallgatók mit gondolnak a felkészítésükről a képzés során.

A szakirodalom áttekintése során azt tapasztaljuk, hogy többen vizsgálták a szociális munkás diákok visszatekintő véleményét Shaw , Walton, (1978), Davies, (1984), Gibbs és Cigno, (1986) ugyanakkor alig foglalkozott vizsgálat a hallgatók elvárásaival a képzés befejezése előtt.

Williams and Thomas 44 diákot kérdezett meg a képzés végén, ill 9 hónappal a gyakorlati munkavégzés elkezdése után. Azt tapasztalták, hogy van különbség a megszerzett tudás és az elvárások között.

Olyan kérdéseket tettek fel, hogy milyen szándékaik vannak a munkájukkal, munkahelyükkel kapcsolatban, mit várnak a legkevésbé ill. a leginkább. A saját alkalmasságuk szintjét hogy becsülik meg. Pearson mondat kiegészítéssel módszerét is alkalmazták, vagyis szintén feltették azt a kérdést, hogy mit várnak a szociális munkától, ill. mit kívánnak elkerülni általa, mint friss munkavállalók. Egy szociális munkás képzéshez tartozó hallgatókat vizsgáltak, ennek következtében a szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy óvakodjunk az általános következtetéseket levonásától. (Négy diplomát adó szociális munkás képző program működik Walesban.)

Azt is figyelembe kell venni, hogy a diákok egy adott időpontban lettek megkérdezve , és lényegében a véleményük változhat.

A válaszolók. 66 .%-volt nő, 34 % férfi. Életkorukat tekintve a modális kategória a 26-35 év közöttiek, ők tették ki a minta 43%-át , 20%-uk volt 26 év alatti, 26% 36-45 év közötti, a többiek idősebbek. A képzésbe való belépés alsó életkori határa 21 év.

A diákok igen nagy többsége munkába kívánt állni a képzés befejezése után, mégpedig teljes munkaidőben, Többségük (71%) az állami szektorban valamelyik helyi szociális munkás irodában kívánt elhelyezkedni. 23%-uk az önkéntes szektorban, 6%-uknak ez a tényező nem

számított.

A válaszolók 91%-a mondta azt magáról, hogy majd egy közösségi csoport tagjaként fog dolgozni. A legtöbben (38%) a közösségi gondozás területén szeretne elhelyezkedni. Ezt követte a gyermekjólét (29%), a közösségfejlesztés (15%), s a bűnügyi igazságszolgáltatás (12%).

Valamivel több, mint a fele a válaszolóknak azt gondolja, hogy bármilyen klienscsoporttal szívesen dolgozna. A maradék 47% nem bárkivel, aminek az az oka, hogy hiányosnak találták a képzésüket, készségeiket, tapasztalataikat bizonyos területeken. Néhányan azt mondták, kényelmetlenül éreznék magukat, ha bizonyos klienscsoportokkal dolgoznának, ami jelentheti az érdeklődés hiányát is, valamint azt is, hogy nem szívesen alkalmaznának saját értékeikkel nem harmonizáló szociális munkás értékeket bizonyos klienscsoportokkal szemben. (szexuális bűnelkövetők, gyermekvédelem, droghasználók)

A kutatás arra is kereste a választ, hogy milyen tényezők fontosak az első munkavállalásnál. A hallgatóknak az alábbiakból kellett megjelölni hatot, amely számukra jelentőséggel bír.

- földrajzi elhelyezkedés, fizetés, egyéb juttatások, képzési lehetőség előremeneteli lehetőség, magával a munkával való megelégedettség, a kliensek támogató kollégák társaságkedvelő kollégák, jó főnökök, munkaidő, a szabadnapok igénybevételevel kapcsolatos kérdések, a gyermekgondozási szolgáltatás, rugalmasság és egyéb.

Az egyes tényezők relatív fontossága a diákok válaszaiból jól kirajzolódott, annak ellenére, hogy többen nem a kívánt mennyiségű választ adták, vagy többet vagy kevesebbet. Magával a munkával való megelégedettség szerepelt leggyakrabban a diákok válaszaiban (94%), ezt követte a képzési lehetőség és a földrajzi elhelyezkedés (76%). Alig valamivel marad el a fentiek mögött a támogató kollégák fontossága (73%). Számottevő arányban még a kliensek fontosságát említették (68%), valamint a fizetést (56%).

Amikor azt kérdezték, hogy melyik a legfontosabb faktor az elhelyezkedésben, akkor 41%-uk válaszolta, hogy maga a munka. Ezt követte a földrajzi elhelyezkedés és a fizetés, egyaránt 21%-kal. A legkevésbé fontos tényezőnek a gyermek felügyeleti lehetőség bizonyult. Arról a tanulmányírók nem szólnak, hogy hány százalékuk volt igazán érintett ebben a kérdésben.

Arra a kérdésre, hogy mennyire érzik magukat felkészültnek a munkavégzésre a többség, csaknem hattizedük a megkérdezetteknek érezte úgy, hogy megfelelően felkészítették a képzés során arra, hogy rögtön az iskola elvégzése után elkezdjenek dolgozni. A maradék leginkább a szociális munkás készségek valamint a gyakorlati képzés hiányosságai miatt panaszkodott.

Néhányan megemlítették, hogy nem volt elég gyakorlati tapasztalatuk.

Milyen gyakorlati készségek maradtak ki a képzésből? A diákok válaszai szerint a következők: a nyilvántartás vezetés, tanácsadás, csoport munka, értékelés, ill. a konfrontáció kezelése. Mások pedig az elmélyülés hiányát említették. Többen úgy érzik, hogy felszínes a felkészítés.

Pl. egy diák azt írta: „Lényegében minden területen gyengén felkészítettnek érzem magam kivéve a gyermekvédelmet, amivel kapcsolatban volt korábbi tapasztalatom.”

Egy másik azt válaszolta: „Hogyan végezhetek gyermekgondozó szociális munkásként, amikor még azt sem kellett megnéznem, hogyan fejlődik egy gyerek.”

Megkérdezték a kutatók azt is, hogy mit várnak a leginkább a munkába állástól. A leggyakoribb válasz az volt, hogy anyagi juttatásokat várnak. Ezután következően azt, hogy az elméletet átültessék a gyakorlatba, valamint, hogy maga a munka kielégítse őket.

50% válaszolta azt, hogy a jövedelem, a kereső tevékenység a legfontosabb az, amit a leginkább várnak a munkakezdéstől. Több, mint egy harmaduk várja, hogy fejleszthesse a gyakorlati tapasztalatait, ill., hogy alkalmazza a képzés során megszerzett tudást. A kielégítő munkát általában más tényezőkkel együtt említették.

A diákok 88%-a nyilatkozott úgy, hogy vannak bizonyos aggodalmai. Ezt okozhatta a felkészültség foka, tehát, hogy nem tartották magukat elég felkészültnek ahhoz, hogy elkezdjék a gyakorlatot, valamint bizonyos kérdések az irodákkal kapcsolatban, ahol nagy valószínűség szerint munkát kapnak. Tizenhét százalékuk volt bizonytalan a készségeiket, képességeiket tekintve, sokan attól félnek, hogy nincs megfelelő tudásuk vagy képességük, hogy bizonyos klienscsoportokkal dolgozzanak.

Néhányan megemlítették a munkával összefüggő felelősséget, mint aggasztó tényezőt, mivel amíg diákok a felelősség nagy része a gyakorlati oktatókra és a tereptanárokra hárul.

Sokan féltek attól, hogy a hibák, amiket ejtenek valami káros hatásként éri majd a klienseket. A legtöbb bizonytalanság abból ered, hogy be tudnak-e majd illeszkedni az egyes irodák munkafolyamataiba, módszereibe.

Megkérték a diákokat, hogy válasszanak ki öt olyan készséget, amit szerintük a leggyakrabban kell majd használniuk. Az első helyen említették a kommunikációs készséget (91%). A döntéshozatalt 68% említette, a beszámolók írását 59%, az interjúkészítéseket 48%. A közszereplést és a számítógépes tudást nem választotta egyik válaszadó sem. Ugyanakkor sokan felismerték, hogy a különböző területekhez különböző készségeket kell majd alkalmazniuk.

Amikor egy legfontosabb készséget kellett választani, akkor 62% választotta a kommunikációt, 21% az ösztönzést, segítséget, 9% feltárást, kutatást, 3% a befolyásolást.

Amikor megkérdezték a diákokat, hogy mennyire tartják képzettnek magukat a legfontosabb készségben, 56% uk megfelelő módon képzettnek tartja magát , 41% -nak voltak kétségei a saját képességszintjükkel kapcsolatban.

A diákok a szociális szakember legfontosabb feladatának a helyzetértékelések készítését tartották (65%), a támogatást és tanácsadást 58%, a törvényeknek való megfelelést 53%, és az információadást 50% . Csoportok és szervezetek vezetése 12% szerint a legfontosabb és ugyanennyit kapott a közösségfejlesztés is.. Az egyéb feladatokat , amelyeket megjelöltek, az a különböző projektek kidolgozása , új kezdeményezések beindítása, szolgáltatások szervezése, ill. csoport munka. Megkérdezték a diákokat arról is , hogy rendelkeznek –e a különböző területekre vonatkozó jogszabályok ismeretével, vagy legalábbis arra a területre vonatkozókkal ahova menni szeretnének. Ezzel kapcsolatban 47% válaszolta, hogy nincsen megfelelő tudása.

5.2. Szakmai elvárások rövid és hosszú távon

Pearson nyomán R. M. Williems és N. Thomas különböző válaszlehetőségek adtak meg arra vonatkozóan, hogy szeretnének elérni azáltal, ha belépnek a szociális munka világába. A felsorolás a következőket tartalmazta: kézzelfogható eredmények, nem kézzelfogható eredmények, a segítség vágya, személyes fejlődés, a szakmai hitelesség , fokozott tudás és megértés.

Kézzel fogható eredményekként számosan a biztos munkahelyet említették, mert ezáltal anyagi biztonságot nyerhetnek. A nem kézzel fogható eredmények közül az olyan munkát nevezték meg, amely kielégíti az individuális igényeiket, amelyet élvezni fognak. A hasonló felfogású munkatársakkal való együtt dolgozás is szerepelt az erre a kérdésre adott válasznál.

A másokon való segítséget igen sokan jelölték meg legfontosabb célként , hogy támogatást biztosítsanak a klienseknek, hatékony és felhasználóbarát szolgálatot tudjanak nyújtani.

A személyes fejlődés terén többen megemlítették, hogy a legfontosabb cél, hogy a saját önbizalmuk nőjön, amely a folyamatos tanulásnak, tapasztalatszerzésnek az eredménye, valamint, hogy fejlesszék a már meglévő képességeiket, készségeiket, megerősítsék tudásukat.

Ami a szakmai hiteleséget illeti, meg kell jegyezni, hogy ez eléggé összefügg a személyes

fejlődéssel, és több tekintetben össze is mosódnak.

Sokan megjegyezték, hogy egy hatékony csapat tagjai szeretnék lenni, akit tisztelnek a kollégák, a feljebbvalók és a kliensek a hatékony munkavégzéséért.

Sok válaszadó jelezte, hogy a munka első éve során azt reméli, hogy egyre fokozottabb tudást ér el a munkájukban, különösen ami a klienscsoportokkal való munkát illeti, valamint a legfontosabb szociális munkás értékek beépítését a gyakorlatba. Többen remélik, hogy a jogszabályokat is fokozottabban megismerhetik és tudást szereznek a jog gyakorlati alkalmazásában.

A hallgatókat arról is megkérdezték, hogy milyen tényezőket, helyzeteket szeretnék elkerülni a képzés utáni első évben. Ennél a kérdésnél szintén Pearsonhoz nyúltak vissza, s ennek megfelelően a következő kategóriákat állították fel; negatív személyiségtulajdonságok, károkozás a klienseknek, károkozás saját maguknak és eltérés a szociális munkás értékektől.

Ami a negatív személyes élményeket illeti, a válaszolók harmada említette meg, hogy szeretné elkerülni a cinizmust, a túlzott magabiztosságot, a károkozást a klienseknek. Félnék a rossz döntésektől, a helytelen ítéletektől, amelyek károsak lehetnek a kliensekre.

A hallgatók remélik, hogy elkerülik az olyan szituációkat is, amelyek saját maguk számára kedvezőtlenek, mint pl. az elbocsátás, a reklamáció, stressz, kiégés.

Néhány hallgatónak voltak aggódalmi amiatt, hogy esetleg úgy kell dolgoznia, hogy az a szociális munkás értékektől eltér. Pl. túlságosan az állam érdekei, a költségvetés érdekei szerint kell tevékenykednie, ahelyett, hogy a kliensek érdekei lennének a legfontosabbak.

A kutatás arra is kiterjedt, hogy milyen szakmai jövőt képzelnek el maguknak öt éven ill. tíz éven belül, valamint hosszú távon. Az eredményeket külön elemezték aszerint, hogy valaki az állami szektorban vagy az önkéntes szektorban képzelte el magát.

Az állami szektorban magukat elképzelők öt éves távlatban még ritkán mernek magasabb beosztásra gondolni, tíz éves távlatban 59%-uk szeretne felsőbb szintű beosztásra aspirálni, 18% szeretne csoportvezető lenni. Kevesen vannak, akik egyszerű beosztott szociális munkások szeretnék lenni.

Hosszabb távon pedig még fokozottabb mértékben szeretnék előbbre jutni a foglalkozási hierarchiában. Az önkéntes szektorban elhelyezkedni szándékozók minden időtartam viszonylatában leginkább projekt- vagy csoportvezetők akarnak lenni, de a legmagasabb szintet kivéve minden más szint előfordult a válaszaikban.

A hallgatóknak egyéb észrevételeik is voltak a képzéssel kapcsolatban. Leggyakrabban az elhelyezkedést érintették, az általános elégtelen felkészítést a munkára ill. egyéb kritikákat a képzéssel kapcsolatban. Pl. a kurzus tartalmára vonatkozóan úgy gondolták, hogy több elmélet lett volna szükséges ill. a szociális munkás etikával kapcsolatban szintén több észrevételük volt. A kurzus hosszára vonatkozóan három évet javasoltak. Az előadások standardját tekintve több input kellett volna a gyakorlatot oktatóktól. A kapott információk minőségét tekintve néhányan úgy érezték, hogy a kapott információk nem megfelelően naprakészek és nem felelnek meg a gyakorlati valóságnak.

Néhány válaszadó úgy érezte, hogy a program csak részben készítette fel a szociális munkás életre, míg mások úgy vélték, hogy ez a képzés csupán egy eszköz, aminek segítségével bizonyíthatják végzettségüket, lényegében egy papírt kapnak csak.

A kutatók arra törekedtek, hogy a különböző szektorokba tartozó munkáltatók véleményét megismerjék, ezért választottak koordinátorokat helyi hatóságoktól, önkéntes irodáktól, helyi és országos szintűből egyaránt. Az anonimitást megkívták őrizni, ezért az irodák neve nem szerepel a tanulmányban. Arra is ügyeltek, hogy nagyság és településtípus szerint különböző irodák képviselőjét kérdezzék meg.

A pályakezdők munkavállalási lehetőségeiről a munkáltatók nem nyilatkoztak kedvezően. A legtöbben azt mondták, hogy az alkalmazottak fluktuációja nagyon alacsony, ebből következőleg nagyon kevés lehetőség van a frissen végzettek felvételére. Egyetlen egy iroda említette, hogy rendelkeznek egyáltalán valamilyen munkaerő tervvel, ami a humán munkaerő szükségletet egy három éves periódusra irányozza elő.

Mint a fent leírtakból megtudhattuk mind a hallgatók mind a frissen végzett szociális szakemberek a képzettségük minőségét, saját készségeiket illetően tele vannak kételyekkel. Az elhelyezkedés nehézségeire előre számítanak. A legfontosabb faktor az elhelyezkedésben az, hogy maga a munka milyen, milyen klienscsoportokkal kell dolgozni és a munkahely földrajzilag hol helyezkedik el. Az első munkavállalástól elsősorban anyagi biztonságuk megerősödését várják. A hallgatók döntő többsége egy olyan teamben szeretne dolgozni, amelyben a felelőséggel végzett munkája révén megbecsülésnek örvend.

5.3 A szakmai életút alakulása , főbb munkaterületek

K. Lyons és K. Manion a kelet londoni egyetemen végeztek egy kutatássorozatot frissen végzett szociális munkások körében az Egyesült Királyságban.. A kutatás 1993 –tól 1997 –ig tartott , valamint a 2000 - ben és 2002 - ben. A kutatókat kettős cél vezérelte; egyrészt arról szerettek volna többet tudni, hogy a végzett szociális munkások megfelelnek-e az alkalmazók igényeinek, másrészt, hogy a szociális munkás oktatás megfelel-e a diákok igényeinek. Megpróbáltak rámutatni a frissen végzett szociális munkások elégedettségi szintjére , az e mögött meghúzódó, a szociális munkás oktatásban meglévő hiányokra és a jövőbeli elhelyezkedési lehetőségeikre.

Öt kutatást bonyolítottak le a tanulmány szerzői. A frissen végzett szociális munkásokat a diploma megszerzését követő hat hónapban kérdezték meg. A fő kérdése, hogy mi történik a szociális munkásokkal miután befejezték a képzésüket. Ezenkívül a 2000. és a 2002. évben volt egy másodlagos kérdés , ami a diákok esélyeit kívánta feltérképezni abból a szempontból, hogy mennyire felel meg a képzés a munkavállalók igényeinek. Talán nem meglepő, hogy a vizsgálat meglehetősen magas szintű elégedetlenséget és stressz szintet talált a diákok munkában töltött ideje alatt, amit állítólag meg is jelentettek újságcikkekben a 1990-es évek közepén. Az viszont nem derült ki , hogy az 1991-ben a Karrier Projekt keretében vizsgált szociális munkások milyen szintű képzettséggel rendelkeztek. A vizsgálat postai úton szétküldött kérdőívek kiértékelésén alapult és ugyanazt a formát követte évről évre 1993 és 1997 között. Kíváncsiak voltak arra is, hogy számszerűleg vajon milyen képzési volumen lenne kívánatos, mekkora a veszteségi ráta , mennyi kvalifikált ember nem lép ilyen jellegű alkalmazásba. Melyek a fő alkalmazási területek, tevékenységek, amelyekben a végzettek elhelyezkednek. A képzésnek mely elemei igazán relevánsak. Ami a diákok demográfiai jellemzőit illeti a kutatás ideje alatt elég kicsi változást mutatott. A megkérdezettek nagy többsége (80%) nő volt és fehér bőrű (87%), amit rögtön a fekete bőrű követett (10%) és 3 % mondata önmagáról, hogy egyéb kategóriába tartozik. A fekete diákok többsége Angliában található, de pl. Észak Írországból egy sem. A életkor dimenziója is többé – kevésbé stabil maradt, bár azt találták, hogy a fiatalabbak, a 25 év alattiak szívesebben vettek részt a diplomás képzésben, míg az idősebbek inkább a nem diplomásprogramokra jelentkeztek. Kb. 6% vallotta, hogy valamilyen fogyatékkal él együtt. A válaszadók 73%-a állította magáról, hogy tudott követni egy bizonyos gyakorlati szakirányt. A legnépszerűbb a gyerekekkel és családokkal való foglalkozás, a következő a felnőtt szolgáltatás

és közösségi gondozás.

A kutatás a diákok elhelyezkedésével kapcsolatban azt mutatja, hogy a tíz éves periódus alatt a legtöbben a szociális munkás területen helyezkedtek el, tehát nagyon kevesen kerültek valami más jellegű munkahelyre. Az 1996 és 2000 között végzetteknek több, mint a fele az államvizsga utáni egy hónapban már talált munkát magának. 1993 és 2001 év közötti kutatások már gyenge csökkenést mutatnak a szociális munkás területen elhelyezkedők számában. Az iskola befejezése után hattól kilenc hónapon belül helyezkednek el átlagosan. Az évek folyamán csökkent a szakirányban elhelyezkedők aránya. 2001-ben 86% volt, aki szociális munkás területen helyezkedett el. A legtöbb évben volt egy 2-3% -ot kitevő csoport, amely nem tudta biztosan, hogy jelenlegi munkahelye szociális munkának számít-e. A 2002-es eredmények azt mutatták, hogy megnyúlt az az időszak, ami után munkát találtak maguknak a képzés befejezése után. Akik nem a szociális munka területen helyezkedtek el, azoknak egy része azt állította magáról, hogy továbbképzésen vesz részt, kevesen pedig azt mondták, hogy munkanélküliek. 1997 óta zajló kutatások eredményei azt mutatják, hogy a munkába állókra egyre jellemzőbb az atipikus elhelyezkedés. Ez azt jelenti nagyon sok válaszadót alkalmaztak rövid távú szerződéssel, ill. félállásban és egyre csökkenő számban találtak maguknak a szociális munkások állandó munkahelyet. 1993-ban a hallgatók 86%-a talált magának állandó munkát 2000-ben viszont csak 70%-a. Ennek megfelelően az ideiglenes állásokat betöltők száma növekedett. 2002-ban azonban ellentétes tendencia mutatkozott meg ami szerint ismét több volt hallgató kapott állandó munkahelyet. A legtöbb állandó munkahely teljes időbeosztású volt, nyolc órás, viszont ez fordítva már nem volt igaz, tehát nem mindegyik nyolc órás munka volt állandó. 2002-ben a válaszadók 83%-a töltött be végleges pozíciót és ebből 88% dolgozott nyolc órás állásban. Általában a nők voltak azok, akiket részmunkaidőben foglalkoztattak. 2002-ben a frissen végzett szociális munkások négy ötöde az első munkahelyén dolgozott az iskola után, amiből arra következtethetünk, hogy meglehetősen kevés számú végzett került ideiglenes vagy rövid távú pozícióba mielőtt megtalálta volna tartósnak ígérkező helyét. A munkavállalás helyszíne is megváltozott bizonyos mértékben a vizsgált időszak alatt. A válaszadók többsége helyszíni munkában vett részt, habár azok aránya, akik ezt a választ adták 1992 és 2001 között csökkent 71%-ról 59%-ra. Szintén csökkent a házi gondozásban részt vevők aránya, de ezzel szemben enyhén nőtt a közösségi munkában résztvevőké. Ezek az arányok egyben azt is tükrözik, hogy hogyan változik a szociális munka tartalma, milyen hangsúlyeltolódások vannak az uralkodó

szociálpolitikai felfogástól függően. A válaszadók főbb klientúrája a családok és gyerekek körből került ki. Ez a válasz az 1993 –as 48%-ról 54% -ra módosult. A családok és gyermekek kategória után a következő leggyakoribb klienscsoport az idősebbek, majd a mentális problémákkal küszködők következtek. A frissen végzettek fő elhelyezkedési helyi szociális irodákban történt, A tíz éves periódus alatt a válaszadók kb 80%-a adta ezt a választ. Messze alulmarad a második leggyakoribb kategória, amely az önkéntes szektor , még kevesebben helyezkednek el privát ügynökségeknél. 2001-ben 11 % mondta azt, hogy nem alkalmazottként dolgozik a munkahelyén. A kutatásból kiderül, hogy különösen az elmúlt egy –két évben London és a délkeleti régiók alkalmazták a legtöbb frissen végzett szociális munkást. Ők több szociális munkást alkalmaznak, mint amennyit kiképeznek ezek a területek a képzett diákok elszívói. Sok megkérdezett szociális munkás válaszolta azt, hogy azon a vidéken szerzett munkát, ahol a képzettségét is szerezte.

Megkérdezték a végzett diákokat, hogy milyen rendszeresen kaptak szupervíziót , és 17% - uk egyáltalán nem kapott ilyen lehetőséget 2001/2002 - ben , ami 1997- hez képest csökkenést mutat, amikor ugyanis 30% - uk nem kapott szupervíziót munkája során.

A szupervízió nem függ a nemtől, ugyanakkor a legfiatalabbak és az etnikai kisebbséghez tartozókat nagyobb valószínűséggel részesültek benne.

Mit érnek a felsőfokú tanulmányok a munkaerőpiacon? Hogyan alakulnak a végzettek karrieresélyei a különböző szakterületeken? Mennyiben felelt meg a képzés a munkahelyek támasztotta követelményeknek? A fejlesztett kompetenciák mennyire mutatnak egybevágóságot a kívánalmakkal? Ezekre és még több más hasonló kérdésre keresték a választ az U. Teicler és munkatársai 1998 – ban. Németország mellett tíz másik európai (Ausztria, Hollandia, Finnország, Franciaország, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svédország)valamint japán végzettek kérdeztek meg , akik 1995 –ben fejezték be tanulmányaikat. A vizsgálatban résztvevők száma a tizenkét országból több mint 40000 fő volt. A minta iskolatípusra, nemre és régiókra nézve reprezentatív volt. A volt hallgatók egy részletes kérdőívet töltöttek ki a munkába való átmenet periódusára vonatkozó kérdésekkel, ezenfelül információt adtak a jelenlegi munkaszituációkkal kapcsolatosan az ehhez kapcsolódó megelégedettségükről, a munkájuk ellentételezéséről valamint értékelték a visszamenőleg a képzésük minőségét abból a szempontból, hogy a szakismeretek mekkora hangsúlyt kaptak ,

milyen tanácsokat kaptak az oktatók részéről valamint milyen volt az oktatás technikai felszereltsége, eszközellátottsága.

Németországban 6400 exhallgató kapott kérdőívet. Ez a szám mintegy egyötöde az 1995-ös vizsgaévben abszolváltaknak. A visszaküldési arány országonként nagyon különbözőképpen alakult. Ötven és húsz százalék között mozgott. Norvégiában volt a legmagasabb és Spanyolországban a legalacsonyabb.

A válaszolási hajlandóság összefüggést mutatott a munkakeresésre fordított idő hosszával, valamint a foglalkozásukkal való megelégedettséggel ill. a megkérdezettek munkanélküliségi mutatóival. Azokban az országokban mutatkoztak készségesebbnek a megkérdezettek a válaszolásra, amelyekben kedvezőbbek a frissen végzettek munkaerő-piaci kilátásai. A dél-európai országokban a legmagasabb a munkanélküliek aránya a frissdiplomások között. Az Észak - és nyugat-európai munkába lépni szándékozók jóval előnyösebb helyzetben voltak az 1990-es évek közepén. Mindez igaz a szociális végzettségűekre is.

A szociális végzettségűek annak ellenére nagyobb eséllyel indulnak az állásokért, mint több más humánvégzettségű, hogy összességében a korábbi évekhez képest romlottak az elhelyezkedési esélyeik. A munkanélküliek aránya körükben általában az adott országra jellemző átlag alatti. Németország vonatkozásában a vizsgálat, azt mutatta, hogy a szakfőiskolákon végzettek között általában is valamivel kevesebben vannak a munkanélküliek. Ez az eredmény egybecseng a német munkaügyi hivatal eredményével, miszerint a főiskolai végzettségűek 2,6 %-a, az egyetemi végzettségűek 3,9 %-a volt munkanélküli 2000-ben.

Ha a szociális végzettségűek válaszait a különböző kérdések vonatkozásában szemügyre vesszük, akkor azt látjuk, hogy a jelentős többségük alkalmazottként tevékenykedik (78%), 4% szabadfoglalkozású, további 4% még jelenleg is valamilyen képzésben vesz részt, és 14% egyéb választ adott.

A szociálpedagógusok/ szociális munkások átlagosan 4,2 hónapot töltöttek tanulmányaik befejezése után álláskereséssel. Ez átlagos időtartamnak számít a többi szakterületet is figyelembe véve. Viszont álláskeresés közben az átlagosnál kevesebb munkáltatóval vették fel a kapcsolatot, nevezetesen tizeneggyel, miközben pl. a pszichológusok huszoneggyel. Ez azzal is összefügg, hogy viszonylag sokan, (61%) már a tanulmányaik befejezése előtt megkezdte a lehetőségek feltérképezését. A szociális képzésben részt vevők e tekintetben előnyös helyzetben vannak, hisz a képzés folyamán több olyan helyszínen is megfordulnak, ami potenciálisan egy

későbbi alkalmazás színtere is lehet. A megkérdezett szociális végzettségűek 72 %-a állította, hogy a képzés időtartama alatt legalább egy gyakorlatot abszolvált. Ezzel az aránnyal a 25 szakterület közül az 5. helyen állnak.

A kutatók azt is megkérdezték a volt hallgatóktól, hogy a munkakeresésnél mi volt fontos a munkaadó számára. A legmagasabb arányban (76%) épp a szociális végzettségűek nyilatkoztak úgy, hogy az állás megpályázásában fontos szempont volt a képzés során szerzett gyakorlati tapasztalat. Sok munkáltató már a képzés előtti , az adott szakterületen szerzett gyakorlati tapasztalatot kívánatosnak tarja. Ebben a vonatkozásban a szociális szakembereket foglalkoztató munkáltatók azon munkáltatók közé tartoznak, amelyek a felsőfokú tanulmányok előtti gyakorlatot gyakran jelölik meg a pályázóval szembeni követelményként vagy előnyként. Ennél gyakrabban csak bizonyos gazdasági végzettségeknél várnak el korábbi gyakorlati tapasztalatot. Nem meglepő, hogy nagyon fontos a segítő foglalkozásoknál a munka elnyerésénél a pályázó személyisége .A szociális végzettségűek 96 % vallotta, hogy a személyiség fontos faktor volt az állás elnyerésénél, még a pszichológusokat is túlszárnyalták ezzel az aránnyal és a szociális végzettségűek a listavezetők ebből a szempontból. Jóval átlag alatti fontossággal bír ezzel szemben a computerismeret valamint a nyelvtudás szükségessége. Ez utóbbi is csak részben érthető, hisz a segítő foglalkozásúak gyakran kerülnek kapcsolatba különböző migráns csoportokkal, akik nem mindig az elvárható szinten birtokolják a befogadó ország nyelvét s emiatt különböző hátrányokat kénytelenek elszenvedni, s amelyeknek az enyhítése éppen a segítő szakemberek feladata lenne. Az még meglepőbb, hogy a számítógép használata nem alapvető követelmény, hisz a kliensek ügyeinek intézésében jelentős mennyiségű dokumentációt kell készíteni és ezeket a különböző hivatali csatornákon keresztül kell bonyolítani. Megállapíthatjuk, hogy a különböző országokban és időpontokban végzett kutatások eredményei a legtöbb vonatkozásban egybeeszenek.

5.4. Hazai kutatások

A szociális munka/szociálpedagógia felsőfokú oktatása a fejlett világban is csak az elmúlt harminc-negyven évben jelent meg, ez részben megmagyarázza azt is, hogy miért kerültek viszonylag későn a hallgatókra vonatkozó kutatások a figyelem előterébe. A tudományos munkák tárgyát a szakma professzionálódása szempontjából fontosabbnak tekinthető témák

adták, mint pl. a szociális munka természete, ismeretei, értékei, módszerei, problémamegoldó modelljei, a munkaterületek rendszerezése. A hazai képzés fáziskésése miatt a hallgatókkal kapcsolatos kutatások még későbbre, a kilencvenes évek közepére tolódtak. Általában egy képzőhely hallgatóira vonatkoztak, vagy bizonyos megyékben dolgozó szociális szakemberekre. A magyar kutatásokat kevésbé jellemzi a tematikus differenciálódás, rendszerint többféle kérdésre keresték a választ, amelyek között szinte mindig szerepeltek bizonyos standardnak tekinthető kérdések. Ezek közé tartozik a társadalmi háttér vizsgálata, (származás, település, anyagi helyzet, házastársak státusza.), a pályaaorientáció, pályaszocializáció, az elhelyezkedés, szakmai előmenetel, elégedettség kérdései..

Az alábbiakban áttekintjük a szociális képzésekben résztvevőkről készült eddigi kutatásokat, ill. bemutatják egy társszakma képviselőiről kapott eredményeket is, amelyek összehasonlításhoz szolgálnak saját adataink értelmezésénél. Mivel a dolgozat az expanzió kapcsán a felsőoktatásba jutás esélyeinek kérdéseit is érinti, ezért az esélyek alakulásával foglalkozó irodalmakat is - a teljesség igénye nélkül - releváns szakirodalomnak tekintettük.

Győri Péter az ELTE 1988 és 1994 között levelező tagozaton végzett másoddiplomásokat kérdezett meg társadalmi háttérükről, munkahelyükről, a munkavégzéshez kötődő motivációikról, aspirációikról és az egyetemi tanulmányaikról (Győri 1996).

Mivel a megkérdezés postai úton történt, így a visszaérkezett értékelhető kérdőívek száma alapján messzemenő általánosításokba nem bocsátkozhatunk. Azonban ez a kis minta is alkalmas a vizsgálatban kitűzött kérdések részleges megválaszolására. A vizsgált populációban a szülők többsége még falusi születésű, ám nagyrészüket már maga mögött hagyott valamilyen mobilitási utat. Ennek következtében a vizsgálat alanyai már jórészt vidéki városokban és Budapesten születtek. Csak egyharmaduk falusi születésű. Jelenlegi lakóhelyük azonban már - ritka kivételtől eltekintve - nem falu, hanem város, ami a választott szakma munkahelykínálatával is összefügg. A válaszadók kétharmada nő, átlagos életkoruk 30 év. Jövedelmi viszonyaik alapján az „alsó közép” kategóriába sorolhatók. Többségük már házas, a házastárs leggyakrabban beosztott értelmiségi. Az átlagosnál nagyobb arányban találunk köztük olyanokat, akik három gyermeket vállaltak. Minden második megkérdezettnek már nem él az édesapja, egy kisebb részüknek az édesanyja. A szülők szinte mindannyian már nyugdíjasok. Az apák egyötöde, az anyák egyharmada alacsony végzettségű. A többiek zömmel középfokú végzettségűek, a felsőfokú végzettségű szülő nem jellemző. A magasán kvalifikált, magasabb presztízsű értelmiségi, főleg

többgenerációs értelmiségi családok gyermekei nem választják a szociális pályákat. Az apák többsége fizikai munkát végzett, az anyák majdnem fele viszont valamilyen szellemi munkakörből ment nyugdíjba. Jelenleg általában szűkösen vagy közepes színvonalon élnek. A szülők közül sokan már állandó ápolásra szorulnak.

A megkérdezettek többsége önként vállalta szakmai előmenetele érdekében a munka melletti tanulás minden gondját. Saját bevallásuk szerint a társadalmi folyamatok jobb megismerésének vágya ösztönözte őket elsősorban. Szakmai előmenetelükre jótékony hatást gyakorolt az egyetem elvégzése, többnyire vezető beosztásban, nagyfokú önállósággal dolgozhatnak. Mindezeket értékelik, becsülik is, így aztán munkájukkal jórészt elégedettek. Legmagasabb presztízse a szakmai hierarchiában azonban mégsem az intézményvezetőknek, hanem a főiskolai oktatóknak van. Némiképp ellentmond a megelégedettségüknek, hogy csak valamivel több mint harmada állítja határozottan, hogy öt év múlva is még ugyanezen a pályán fog tevékenykedni. 10%-uk már az egyetem elvégzése után is pályaelhagyó, ők vállalkozóként jutnak jövedelemhez.

A szerző minősítette a volt hallgatókkal az oktatókat, az oktatást, a tantárgyakat, a tantárgyak struktúráját, a terepgyakorlatokat. A legjobb osztályzatot a társadalompolitika, társadalomtörténet, szociológia, a leggyengébbet az oktatás szervezettsége kapta. Erős közepesre értékelik a hallgatók a terepgyakorlatokat, a tantárgyak struktúráját, a megkövetelt tudást és annak számonkérését.

Az esztergomi képzésben diplomát szerzett hallgatók körében 1995 –ben készült egy felmérés, amelynek eredményeit Horváth Á. V. összegezte (Horváth 1996). 1995 –ig 64 fő kapott diplomát nappali tagozaton ill. posztgraduális képzésben. Közülük 22 fő töltötte ki az oktatói stáb által készített kérdőívet, amelyből megtudhatjuk, hogy milyen arányban helyezkedtek el a szakmában, milyen tevékenységeket végeznek, milyen klienscsoportokkal dolgoznak, milyen tényezőknek tulajdonítanak szerepet abban, hogy erre a szakra kerültek, továbbá hogy vélekednek a szakmai felkészítésükről.

A megkérdezés az alacsony elemszám ellenére is hasznosnak bizonyult, hisz eddig nem vizsgált területekről hozott felszínre bizonyos információkat, amelyek több vonatkozásban is hasznosíthatók.

A szakválasztás motívumait illetően három tényezőt említettek azonos (17,8%) nagyságrendben: a szociális problémák észlelését, a képzés újszerűségét és a véletlent. Az iskola választásnál a

felvételi ponthatárokat figyelembe véve mérlegeltek ill. több esetben átirányítás vagy pótfelvételi révén kerültek be. Döntő többségük (81,8%) úgy érzi, hogy jól választott.

A megkérdezettek - egy fő kivételével – aktív keresők. Tizenhárom fő helyezkedett el szociális területen, a többiek az oktatásban és egyéb humán területeken. Körükben a dequalifikáció még nem jellemző. A vizsgálati évben még kevesen rendelkeztek felsőfokú szociális végzettséggel. Azok, akik nem szakirányú munkát végeznek, többnyire a másik szakjukat hasznosítják. A leggyakrabban a hagyományosnak tekinthető klienscsoportokkal dolgoznak. Többségük igényt tartana csoportos vagy egyéni szupervízióra. A fizetésükkel és a szakma társadalmi presztízsével többnyire elégedetlenek.

Szívesen tanultak volna nagyobb óraszámú gyermekvédelmet, kommunikációs és csoportdinamikai ismereteket. A gyakorlótereken a tereptanár személyiségével voltak a legelégedettebbek, az alkalmazotti személyzet hozzáállásával már jóval kevésbé.

A jövőben örömezt vennének részt szakmai továbbképzéseken, tanfolyamokon.

Horváth Ágota és Lévai Katalin vizsgálatuk alanyai a vizsgálat időpontjában szociális intézményekben szociális munkásként, illetve szociális ügyintézőként foglalkoztatott szakemberek voltak. (Horváth Á., Lévai K. 1996). A vizsgálat helyszíne Budapest, Pest megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megye volt. A szociális szférában tevékenykedők közül mindössze 22%-uknak volt szakirányú közép- illetve felsőfokú végzettsége. Egyéb felsőfokú végzettséggel rendelkezett a minta 37%-a.

A válaszadók négyötödének szülei közül legalább az egyik falusi származású, 42%-uknak mindkét szülője. 31%-uk származik olyan családból, ahol legalább az egyik szülő, 15%-uk, ahol mindkét szülő felsőfokú végzettségű. A megkérdezettek a legkülönbözőbb életutakat hagyták maguk mögött, volt körükben pályaelhagyó pedagógus, ápolónő, hivatásos katona, asszisztens, munkanélküli, háztartásbeli, pénzügyi előadó, műszerész, stb. A szerzők nem véletlenül állapítják meg, hogy szinte bárkiből, bármilyen szakmai előélettel lehetett és lehet szociális munkás. Ennek okai között szerepel a szakképzés késői beindulása, az alacsony kereset, a vélhetően alacsony társadalmi presztízs, a foglalkozás újszerűsége, a karrierlehetőségek korlátozottsága. A pályaválasztási motivációkban generációs átöröklésekről még nem beszélhetünk. Az is kiderült, hogy a szociális pályát választók nagy részénél fordul elő súlyos családi probléma, többnyire alkoholizmus, illetve valamelyik szülő korai halála.

Ugyan tipikusan női foglalkozásnak számít a szociális munka, azonban a gyakorlatban nehezen

egyeztethető össze a foglalkozási szerep a házastársi és szülői szerepekkel. Kétharmad részük házasságban/élettársi kapcsolatban él. A házastársak iskolai végzettsége összességében az elvégzett osztályok számát tekintve alacsonyabb, mint a szociális munkásoké. A pályán elérhető keresetek nagyon alacsonyak. A szociális munkások legrosszabbul kereső hányadát anyagi szempontból akár a klienssé válás veszélye is fenyegetheti.

Fónai M. - Kiss J. - Fábián G. adatfelvételére a DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar Nyíregyházi Tagozatának Általános Szociális Munkás Szakán került sor (Fónai M. - Kiss J. - Fábián G. 1999). Vizsgálták a hallgatók társadalmi háttérét, középiskolai pályafutását, tantárgyi érdeklődését, munkaértékeit, a szakmaválasztás motivációit, a szociális munka és más szakmák viszonyát, valamint a hallgatóknak a képzésről, az egyes tantárgyak kedveltségéről és fontosságáról vallott nézeteit.

A megkérdezett 102 hallgató többsége itt is nő (85%). 41%-uk érkezett gimnáziumból. A szakközépiskolából jövők kétharmada egészségügyi szakközép-iskolában érettségizett. A hallgatók 85%-a első generációs értelmiségi (a szerzők részletesebb adatokat a szülők iskolai végzettségéről nem közöltek). Több mint felük Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, egy hatodik borsodi, egytizedük Hajdú-Bihar megyei. Megközelítőleg azonos arányban érkeztek faluról, városokból és megyeszékhelyről.

Szakmai motivációik elsősorban a segítséghez és az emberekkel való foglalkozáshoz kötődnek. Értékpreferenciáik első helyén az altruizmus, második helyen a változatosság, a harmadikon a kreativitás áll. A leendő hallgatók munkájukat a pszichológushoz érzik a legközelebb állóknak. A tantárgyak kedveltségét illetően kiderült, hogy a hallgatók jobban vonzódnak az alapozó jellegű pszichológiai, társadalompolitikai, és társadalomismereti tárgyakhoz, mint a szakmai tárgyakhoz. Ugyanakkor elismerik a szakmai tárgyak fontosságát, ezeket jelölik meg a képzés szempontjából fontosnak tartott tantárgyak listája élén. A kutatók által a vártnál kevésbé tartották semi-professzió jellegűnek a szakmát. A szociális munkát „profik” által végzett tevékenységként értelmezik.

Nagy Mária tanulmánya (1998) a tanári pályát választók társadalmi háttéréről, a nemek arányáról, a pálya presztízséről ad fontos információkat számunkra. Korábban, nagy átfogó pedagógusvizsgálat a hetvenes években történt Ferge Zsuzsa irányítása mellett.

A pedagóguspályát választók továbbra is a legnagyobb lézámú csoport a diplomások között. Ez még valószínű egy ideig így marad, tekintve, hogy az oktatási alrendszer a demográfiai

csökkenés ellenére sem veszít jelentőségéből, hisz sok tényező ez ellen hat. Társadalmi súlya az információs társadalomban új fajta funkciókat is követel.

A pálya sajátosságai közé tartozik női jellege. A kilencvenes évek második felében a pályán tevékenykedők valamivel több, mint nyolcvan százaléka nő. Korcsoportonként, iskolatípusonként, településtípusonként természetesen vannak különbségek. Fő tendenciaként elmondható, hogy minél lejjebb megyünk az iskola és nagyrészt a települési hierarchiában annál magasabb a nők aránya. A korcsoportos bontás némiképp más összetételt mutat. A fiatalabb korcsoportokban növekszik a férfiak aránya. E jelenség pontos okainak felderítése külön kutatást igényelne. Ez összefügghet a mindkét nemet érintő általános foglalkoztatási esélyromlással, amelyben a férfiak munka-erőpiaci pozíciói is romlanak és már hajlandóak akár egy nőiesnek titulált foglalkozást is választani.

A szerző megállapítja, hogy a pedagógusok eddig sikeresen vészték át a vészterhes foglalkoztatási nehézségekkel terhelt időszakot. Tömeges elbocsátásokra nem került sor. Ez a tény viszont a pályára újonnan belépni szándékozókra hozza nehezebb helyzetbe.

Nagy Mária is feltette azt a kérdést, hogy kiket vonz ez a pálya. Mint köztudott a pedagóguspálya vagy pontosabban a tanítói pálya a történetileg nézve a mobilitás szempontjából nyitott pálya volt. Elsősorban a tehetségesebb parasztszármazású fiataloknak jelentett felfelé irányuló mobilitási lehetőséget. Részint azért mert ezt ismerték, vagy mert ehhez kaptak egyházi részről is buzdítást, részint mert más „szakszerűbb” értelmiségi pályák elérhetetlen távolságban voltak számukra. A tanítói pályára a magasabb státuszúak kevésbé aspiráltak. Mindezek hatása a jelenig hatóan kimutatható, azokkal a szükségszerű módosulásokkal együtt, amelyeket a foglalkozási szerkezet megváltozása és az egyes rétegek egymáshoz viszonyított helyzetének alakulása magával hozott.

Nagy Mária a társadalmi háttérrel illetően csak az apák iskolázottságára vonatkozóan közöl adatokat. Finomíthatná az elemzési és egyben az összehasonlítási lehetőséget, ha nem vonta volna össze a középfokú és a felsőfokú végzettségi szinteket. Leginkább a szakmunkás végzettség megkülönböztetése hiányzik. Így az a tény, hogy a középfokú végzettség a modális kategória, kevésbé informatív. Azt azonban az adatok lehetővé teszik, hogy az elsőgenerációs értelmiségiek arányát más értelmiségi csoportokkal összehasonlíthatjuk. Ez alapján következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy még mindig nyitottnak minősíthető-e a pálya a nem-értelmiségi háttérűek számára vagy sem. A kérdésre igennel válaszolhatunk. A

korcsoportos bontás viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy egyre kevésbé. A legalacsonyabban képzett apák gyermekei számára már ez a pálya sem jelenthet felemelkedést. (Közben nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a szülői generációban az alapfokú végzettségűek aránya folyamatosan csökken.) A nyitottságra utaló további jel az első diploma megszerzésének módja. Meglehetősen gyakori – a pedagógus pályán lévők mintegy negyedére jellemző – , hogy első diplomájukat levelező vagy esti tagozaton szerezték. Nagy Mária említést tesz a pálya presztízsről is, és örömmel nyugtázza, hogy a közvéleményben a pálya presztízse napjainkban is viszonylag magas.

A házastársak iskolai végzettsége is befolyásolhatja közvetve a pálya megítélését. E tekintetben elmondható, hogy a pedagógus férfiak a többi diplomás foglalkozásúhoz képest jóval nagyobb arányban rendelkeznek diplomás feleséggel, a pedagógus nők, - már ami a diplomás férjek arányát illeti - nem különböznek a többi felsőfokú végzettségű nőtől , mint ahogy az egyéb iskolai végzettségű férjek kategóriáját illetően sem. A finomabban bontott adatok némiképp árnyalják az elmondottakat. A kistélepüléseken élő és dolgozó pedagógusnők az átlagosnál kisebb arányban rendelkeznek magasan iskolázott férjjel.

A felsőoktatásba jutás esélyeit boncolgatja Gázsó F. a Századvégben megjelent tanulmányában, amely A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer címen jelent meg és komoly kritikai visszhangot váltott ki. Elsősorban azt vizsgálta, hogy a rendszerváltozás utáni társadalmi folyamatok hogyan hatottak az oktatási rendszerre, ill. az oktatási rendszerben milyen változások zajlottak le. Témánk szempontjából a felsőoktatással kapcsolatos észrevételei bírnak jelentőséggel. Ezek közül is azok , amelyek az esélykülönbségek alakulásáról szólnak.

Egy bölcsészekre, műszakiakra, jogi és gazdasági képzésekben résztvevőkre kiterjedő vizsgálat alapján megállapítja, hogy a szélsőségesen szelektív felsőoktatás immár empirikus tény és a felsőoktatás képezi le legleplezetlenebbül a társadalmi polarizációt. Ilyen sommás állítást erre a mintára alapozva megfogalmazni, módszertani hiba, hisz a minta csak a felsőoktatásnak csak néhány szegmensét foglalta magába, és ezek a képzési területek sem voltak a tagozatok alapján reprezentatívak.

Szerinte a felsőoktatásban tanulók lényegében a diplomás népesség utódnemzedéke, sőt ezen belül is csak egy szűk elitesz csoport - a vezető és menedzser réteg - uralja a piacképes diplomákat adó szakokat. Gázsó a beosztott értelmiségiek gyerekeinek esélyeiért is aggódik, akik korlátozott

anyagi lehetőségeik miatt nem tudnak lépést tartani az elitcsoportok gyerekeivel. Véleménye szerint az alsó és középső rétegek gyerekeinek a kiszorulása a felsőoktatásból egyértelmű.

A tanulmányban a tudományosság rovására túlteng az ideológiai elem. Állításai ugyan gondolatébresztők, de túl sommásak és módszertanilag nem kellően megalapozottak.

A szerző figyelmen kívül hagyja a felsőoktatás differenciáltságát, diverzifikáltságát, lényegében csak a „piacképes” szakokra való bekerülés esélyeit járja körül.

Sokkal differenciáltabb megközelítést adta az expanzió és az esélyalakulás kérdésének Róbert Péter. Nézete szerint az expanzió és az esélyek alakulása két egymástól különböző dolog. Többféle alternatív hipotézissel is számolhatunk arra vonatkozóan, hogy a bővülésből mely rétegek milyen mértékben profitálnak. Ezek közül az egyik lehet az, hogy az expanzió növeli a kedvezőtlenebb helyzetűek esélyeit is. E tekintetben azonban több korlátozó tényezővel is számolnunk kell. Nevezetesen azzal, hogy a középiskola típusának megválasztásával már végbemegy egy szelekciós folyamat, amelyet kiegészít a felsőoktatásba való átlépésnél egy önszelekciós folyamat. A felsőoktatásba való jelentkezést erősebben meghatározza a származás, mint a sikeres bejutást. (Boudon 1974, Csákó 1998, Goldthorpe 1996).

A fenti kutatásokban kapott eredmények kiindulási pontként szolgáltak hipotéziseink megfogalmazásánál. Úgy véljük, hogy nem felesleges a fent tárgyaltak további részletezése, finomítása , a kapott eredmények reprezentatív mintán történő megerősítése vagy módosítása.

III. A SZOCIÁLPEDAGÓGUS KÉPZÉS, SZOCIÁLPEDAGÓGUS HALLGATÓK

6. A KÉPZÉS

6.1. A magyar szociálpedagógus - képzés megkésettisége

A szociális tevékenységekre való felkészítésnek a elmúlt század utolsó harmadáig nem volt a felsőoktatásban hagyománya, 1945 – ig többnyire csak egyházi vagy nőegyleti, tanfolyamszintű képzésekkel találkozhattunk. Az államszocialista időszakban a képzés gondolata fel sem merülhetett, hisz a rászorulóknak igényeinek elismerése nem fért volna össze a rendszer önképével. Nemhogy felső – de még középfokon megszerezhető végzettségben sem, sőt sokáig még megnevezésben sem manifestálódott a szociálisnak nevezhető tevékenység

A nyolcvanas évek elejéig a szociális problémák és a többnyire hozzájuk kapcsolódó devianciák tabutémának számítottak. Ebből következően olyan szakemberek képzésére sem volt szükség, akik szaktudásukkal enyhíteni tudták volna a kedvezőtlen élethelyzetek negatív következményeit. (Talyigás K. – Hegyesi G. 1993)

A nyolcvanas évek közepére azonban különböző társadalomtudományi, elsősorban az ún TBZ - kutatásoknak köszönhetően, nem lehetett tovább nem szembenézni azzal, hogy súlyosbodnak a társadalmi integrációt veszélyeztető jelenségek; az alkoholizmus, a bűnözés, a családok szétesése, mentális zavarok, egészségügyi problémák, depriváció, szegénység.

A kormányzat számára is világossá vált az , hogy a társadalompolitikai válaszreakciók tovább nem halogathatók. Ezek részeként kezdték meg működésüket a családsegítő központok, és ugyancsak ennek révén indult be a szociális segítő foglalkozásúak képzése, akik most már deklaráltan is arra hivatottak, hogy a kritikus életeseményeket megelőzzék és/vagy kezeljék .

A felsőfokú szociális képzések közvetlen előzménye a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Főiskolán folyó másoddiplomás levelező szociális szervező képzés, az Államigazgatási Főiskolán indított szociálpolitikai szakosító képzés és végül az ELTE szociológia tanszékén

beindított szintén másoddiplomás szociálpolitikai képzés.

1986 - ban több szakértői testület bevonásával megkezdődött a többszintű szociális képzés koncepciójának kidolgozása. A kidolgozási és szervezési folyamat végeredményeképpen 1990 - ben megszületett az ún. „Soproni norma”, amely a képzések tartalmi irányelveit illetően egy későbbi megreformált változatában a mai napig érvényes. A német nyelvterület gyakorlatának megfelelően elvált egymástól a szociális munkás és a szociálpedagógus képzés.

6.2. Képzőhelyek, tananyag, oktatók

Az intézmények területi elhelyezkedése

Az összes szociálpedagógusokat képző főiskola az országot észak – dél irányban kettéosztó képzeletbeli tengely északi felén található. Ennek az a következménye, hogy a hallgatók térbeli eloszlása sem egyenletes. A déli megyékből nagyon kevés hallgató látogatja ezeket az intézményeket.

Az intézmények területi elhelyezkedése még egy szempontból sajátos. Nincs köztük fővárosi intézmény , az intézmények zöme középvárosokban található. Az érintett pedagógusképző főiskolák zömmel felsőfokú tanintézetként indultak, s felsőfokú tanintézeteket általában kisebb városokban szoktak létesíteni.

Szervezetileg a szóban forgó tanintézmények fele - a soproni, a hajdúböszörményi a győri, a jászberényi tanítóképző - a 2000. évi integráció után egy nagyobb egyetem egyik karát jelenti. Önálló főiskolaként működik a két egyházi fenntartású intézmény ,a zsámbéki (jelenleg már váci) és az esztergomi, és két regionális főiskola, az egri és a nyíregyházi.. A szervezeti – adminisztrációs változások a főiskolai hallgatók és az egyetemek közötti interakciók terén igen csekély fordulatot hoztak, s az oktatói szubkultúra változása sem olyan gyors folyamat, mint a szervezeti –adminisztrációs változásoké.

A pedagógusok iránti kereslet csökkenésével a vizsgált intézmények profilbővítésbe kezdtek. Az óvó- és tanítóképzős szakok mellett olyan szakokat hoztak létre, amelyekben az eredeti képzési profilból sok tananyagrészt áttehető volt, és ezeket más szakok képzési moduljaiba be lehetett illeszteni. Ezen szakok egyike a szociálpedagógia.

A felsőoktatási intézmények létéből az intézmények székhelyéül szolgáló kisebb települések helyi társadalmi profitálhatnak , ugyanakkor a tudományos kutatás szempontjából egy vidéki

kisebb intézmény hátrányt jelenthet. S ez az oktatás minőségét, s a helyi társadalomra, térségre gyakorolt innovációs hatását is gyengítheti.

A kisebb helyeken az oktatói szubkultúra is jobban emlékeztet a bürokratikus szervezetekben megszokottra, semmint az akadémiai miliőre. Mindez kedvezőtlenül befolyásolhatja az adott diplomás csoportok szakmai szocializációja mellett ezek mentalitását, önreflexióját, szakmai szerveződéseiket, érdekérvényesítő képességüket is.

Tananyag

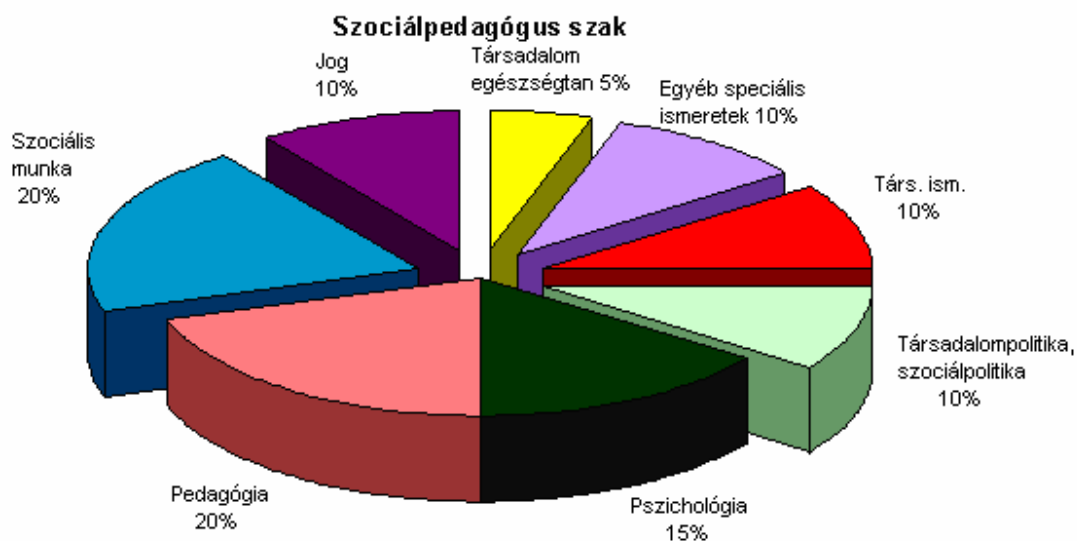
A szociálismunkás - képzés alakulásában fontos szerepet játszott az angolszász, s ezen belül is az amerikai képzési programok tapasztalatainak, tananyagainak felhasználása. A szociálpedagógus - képzés szakmai követelményeinek kidolgozásában oroszánrészt vállaltak az esztergomi oktatói stáb tagjai, akik német, angolszász, spanyol, skandináv mintákra alapozták a curriculumot, amely deklaráltan integrált szemléletű, problémaközpontú és gyakorlatorientált.

A képzés folyamata három szakaszra osztható: alapozó, elmélyítő és integráló. A minimális óraszám 2650 óra, amelynek 42%- a gyakorlat.

A főbb tanulmányi területek az elméleti képzésben: Társadalomtudományok- társadalomismeret 10%, Társadalompolitika, szociálpolitika 10%, Pszichológia 15%, Pedagógia 20%, Szociális munka 20%, jog 10%, Társadalomegészségtan 5%, egyéb speciális ismeretek 10%. A szociálismunkás - képzéstől annyiban különbözik, hogy van külön pedagógiai tantárgyblokk, s emiatt módosulnak a többi tanulmányi terület arányai.

Hogy egyes szakterületeken belül milyen tantárgyakat, mekkora óraszámokban oktatnak, az függ attól, hogy az egyes intézmények mire fektetik a hangsúlyt ill. attól, hogy az egyes területeken milyen humánerőforrás áll rendelkezésükre. Ezáltal nem lesznek teljesen uniformizáltak a képzések

1. ábra. Tantárgyi területek

Oktatók

Miután a vizsgálat középpontjában a hallgatók álltak, az oktatókkal csak nagyon érintőlegesen foglalkozunk. Ezt is csak azért tesszük, mert óhatatlanul megjelennek mint a hallgatók szubjektív minősítéseinek célpontjai.

Sok adattal nem rendelkezünk róluk, hisz a felsőoktatási statisztika csak intézményi vagy jobb esetben kari szinten közöl bizonyos adatokat, és nem szakokra lebontva.

A rendelkezésre álló összefoglaló jellegű statisztikai adatok miatt egyértelműen nem tűnik ki, hogy az oktatók között felülreprezentáltak a nők, hisz ha az adott 8 főiskola adatait nézzük, akkor a női oktatók aránya csak 45% . Azonban ha közülük a két nagy regionális főiskolát kivesszük , akkor ez az arány már 60,2%.

Még ebben az esetben is lefelé torzítanak az adatok, hisz a férfiak inkább az intézmény vezetésében vannak jelen, s nem ténylegesen olyan oktatókként, akik a hallgatókkal közvetlen kapcsolatban állnak.

A női oktatók a tudományos fokozattal rendelkezők között országos viszonylatban alulreprezentáltak. Így van ez a vizsgált főiskolák esetében is. Sajnos az integrációból kifolyólag a minősítettek pontos arányáról nem tudunk konkrét számokat megadni, mert karokra lebontott adatok e tekintetben sem állnak rendelkezésre, csak intézményi szintűek.

Miért fontosak az oktatók? A főiskola légkörét, a hallgatók közérzetét, motivációját, ha áttételesen is , de befolyásolja, hogy milyen oktatói életutakat látnak maguk előtt. Látnak - e tudományos karrier-utakat, tudományos értékelési mechanizmusokat az oktatói előrelépésekben,

vagy csak szervezeti karrier-utakat, amelyeket elsősorban az adott mikrokörnyezethez való lojalítások alakítanak. Látnak-e alkotó értelmiségi viselkedésmintákat vagy csak a bürokratikus kötött, értelmiség (Pelle, 1986) szemléletmódja, habitusa, értékei, életmódja jelenik meg előttük. S mindez ráadásul többnyire egy kisvárosi közegben, ahol fennáll az a veszély, hogy a képzőintézmény túlságosan beleolvad a környezetébe, s nem tolerálja a megszokottól eltérő innovációs lehetőségeket kínáló gondolkodás- és viselkedésmódokat.

Előremutató jelek azonban vannak. Az akkreditációs eljárás előbb-utóbb kikényszeríti a minősített oktatók fokozottabb jelenlétét az intézményekben, s ez feltehetőleg az akadémiai szubkultúra irányába történő elmozdulást ill. annak megerősödését is eredményezi.

Mindez azért sem közömbös, mert egy-egy foglalkozási csoport önszerveződését, érdekérvényesítő képességét befolyásolhatja, hogy milyen „életfilozófiákat” tapasztalnak meg abban a közegben, ahol szakmai szocializációjuk zajlik.

6.3. Az egyes intézmények térbeli kisugárzása és a hallgatói rekrutáció

Hogy mekkora egy szaknak a vonzása, mekkora távolságot hajlandók érte megtenni a hallgatók, az függ többek között attól, hogy mire képesít, mekkora a megszerezhető foglalkozás presztízse, mekkora a várható egyéni megtérülési rátája. Hány helyen és milyen területi eloszlásban, milyen atmoszférájú településeken áll rendelkezésre az adott képzés, helyettesíthető-e valamilyen más képzettséggel, milyen a szak önmenedzselése, milyen vélemények terjednek el róla a potenciális fogyasztók között, mennyi kollégiumi férőhellyel rendelkezik, mekkora költségfordítással közelíthető meg stb.

Mint tudjuk, a szakfőiskolák vonzásköre jóval kisebb, mint az egyetemeké, általában a helyi, és a földrajzilag nem túl távol eső településeken lakó hallgatók látogatják ezeket. Vagyis az adott ill. a szomszédos megyék fiataljaiból és a kevésbé fiataljaiból verbuválódik a hallgatóság. Így bizonyos koncentrikus körök jönnek létre a főiskolák székhelye körül.

Az, hogy az egyes megyékből milyen arányban képviseltetik maguk a hallgatók mindenekelőtt azzal függ össze, hogy az adott megyében van-e egyáltalán képzés, és ha van, mekkora volumenű. Ha nincs elérhető földrajzi közelségben képzés, akkor csak kevesen vállalkoznak arra, hogy távolabbi intézményeket felkeressenek. Az egyes képzőintézmények adatait elemeztük abból a szempontból, hogy mekkora a földrajzi kisugárzásuk. A kapott adatok eddigi

tudásunkat erősítik meg. Minden képzőintézményben azok tanulnak a legnagyobb arányban, akik az intézmény székhelyén vagy annak vonzáskörzetében laknak. A második körben a szomszédos megyék lakóiból rekrutálódó hallgatóság helyezkedik el. A harmadikban az adott intézmény székhelyéül szolgáló megyétől távolabb eső megyék hallgatósága található. Az intézmények között van némi különbség abban, hogy melyik „körből” milyen arányban érkeznek hallgatók. Ha az adott város tömegközlekedési szempontból jól megközelíthető, vagy van valami sajátos atmoszférája, akkor számíthat arra, hogy távolabbi vidékek diákjai is választani fogják. A fentiek csak a fő tendenciákat jelentik.. Számtalan egyedi oka is lehet annak, hogy ki miért választ egy adott intézményt. Ezt a kérdést direkt módon is feltettük, a kapott válaszokra a későbbiekben visszatérünk.

Míg a felsőoktatásban való részvétel általában a budapestiek és a nagyobb városokból jövők felülreprezentáltságát mutatja, addig a szociálpedagógia szakot választók között – különösen a nappali tagozaton - a fővárosiak alulreprezentáltak. A községekben lakók aránya viszont közelít a községekben lakók népességbeli arányához.

1. táblázat. A hallgatók megoszlása lakóhelyük településtípusa * és képzőhelyek szerint (%)

		főváros	megye- székhely	egyéb város	község	külföld	összesen
ATFK Győr	nappali	2,9	40,7	24,7	29,8	1,9	100
	levelező	10,5	32,1	27	30,2	0,2	100
AVKF Zsámbék	nappali	45,5	9,7	17,9	26,8	-	100
	levelező	39,	8,9	23	29,1	-	100
BPFK Sopron	nappali	3,6	16	51,5	25,8	3,1	100
	levelező	2,3	19,3	46,1	31,5	0,8	100
EFK Eger	nappali	7,4	34,8	26,7	28	3,1	100
	levelező	23,8	33,1	15,7	27,3	-	100
JFK Jászberény	nappali	2,8	11,3	51,4	34,5	-	100
	levelező	16,2	19	30,4	34,4	-	100
NyF Nyíregyháza	nappali	1,8	30,3	33	34,8	-	100
	levelező	5,1	32,2	28,	34,7	-	100
VTIF Esztergom	nappali	8,4	9,7	46,5	30,3	5,1	100
	levelező	21,3	9	38,5	31,1	0,1	100
HWIPFK H.böszörmény	nappali	0,2	22,9	44,3	31	1,6	100
	levelező	5,1	29,5	38	27,4	-	100
összesen	nappali	6,3	23,9	37,8	30,1	1,9	100
összesen	levelező	11	25	33,9	29,9	0,2	100

*A külföldi hallgatók lakóhelyét az alacsony elemszám miatt településtípusok szerint nem bontottuk.

A legmagasabb települési státuszúak számára kevésbé vonzó ez a szak. Nem mondható el ugyanez a települési hierarchiában egy lépcsővel lejjebb elhelyezkedő, a megyeszékhelyeken lakó fiatalokról. Az igazsághoz, azonban az is hozzátartozik hogy a megyeszékhelyen lakók magas aránya elsősorban a debreceniek és a győriek kiemelkedő részvételi arányainak köszönhető. Ez a tény is azt mutatja, hogy a helyi kínálat, a térbeli közelség mekkora szerepet játszik a továbbtanulásban, a szak és az intézmény megválasztásában. Nem kíván lemondást, áldozatokat, könnyen elérhető, költségkímélő, s olyanokat is megszólít, akik e nélkül a továbbtanulásra nem is gondoltak volna. Nem lehet véletlen, hogy a dél - magyarországi megyeszékhelyek fiataljai közül alig akad néhány a szociálpedagógus hallgatók között. Ezeken a megyeszékhelyeken nincs képzőhely. A szak elsősorban a helyi illetőségű ill. a földrajzilag közel eső települések fiataljait vonzza. Ha a szak érdekében egyesek mégis vállalják a nagyobb földrajzi távolságot is, akkor leginkább történelmi városainkat választják. E tekintetben a legkedveltebb célpont Sopron. Földrajzi értelemben a legszélesebb merítési bázissal ez a város rendelkezik.

A levelező tagozatnál ettől kissé eltérő képet kapunk, elsősorban ami a településtípusok közti megoszlást illeti. A levelezősök között mintegy tíz százalékkal többen vannak a fővárosiak és ugyanennyivel kevesebben a községi lakosok. A levelező képzés adta lehetőségeket tehát a városi illetőségűek társadalmi helyzetüktől függetlenül jobban kihasználják. A községekben lakók aránya 20,7%. Ez kevesebb, mint a falun lakó 15 – 60 éves népesség népességbeli aránya. Adat hiányában a felsőoktatásban résztvevő községi lakosú levelezősök arányát nem tudjuk ezzel összevetni.

A szülők iskolai végzettsége és a településtípus szignifikánsan összefügg. Az egyetemi végzettségű szülők többsége budapesti, az érettségizettek inkább egyéb városiak, míg a falvakban lakók egyrészt az alacsony (8 osztály vagy szakmunkás végzettségűek), másrészt a főiskolai végzettségű szülők.

A különböző településtípusokról a különböző iskolázottságú családok gyerekei különböző arányban képviseltetik magukat. Ha a szülők iskolai végzettségét együttesen nézzük, a fővárosban lakó családok leszármazottjai között a leggyakoribb, hogy mindkét szülő érettségizett, ezt követően, pedig az, hogy legalább az egyik szülő érettségizett.

A megyeszékhelyekről jövőek között ugyanez a két kategória a leggyakoribb, csak épp fordított sorrendben.

Az egyéb városokból jövők szülei iskolázottsági szintje valamivel alacsonyabb. A modus a „legalább egyik szülő érettségizett”, s ezt követi az az előfordulási gyakoriság, ahol mindkét szülő szakmunkás.

A községekből jövők között a mindkettő szakmunkás és a mindkettő 8 általános egyforma gyakran fordul elő, és őket követik az olyan családok, ahol mindkét szülő diplomás. Csak a községeknél törik meg a települési lejtő és az iskolázottsági lejtő „szokásos” egymásba fonódása, s ennél fogva a községekből jövők között azok felülreprezentáltak, akiknek a szülei felsőfokú (főiskolai) végzettségűek.

Ha nem településtípus szerint, hanem a lakóhely földrajzi elhelyezkedése szerint nézzük meg, hogy honnan jöttek a hallgatók, akkor ez összefüggést mutat a képző intézmények földrajzi elhelyezkedésével és azok képzési kapacitásával.

2. táblázat. A hallgatók állandó lakhelyének megoszlása. megyék szerint

Megye	Nappali	Levelező	Összesen
Bács-Kiskun	0,7	2,1	1,3
Baranya	0,5	1,5	0,8
Békés	2,3	1,2	4
Borsod-A. Zemplén	8,6	6,9	7,9
Csongrád	1,6	1,2	1,4
Fejér	1,9	3,0	2,4
Győr- M. Sopron	15,8	6,0	11,5
Hajdú	12,8	16,2	14,3
Heves	5,1	3,0	4,2
Jász-N.- Szolnok	5,1	5,7	5,4
Komárom- Esztergom	6,0	5,7	5,9
Nógrád	3,0	1,5	2,4
Pest	9,5	21,0	14,2
Somogy	1,4	1,5	1,4
Szabolcs-Szatmár	11,9	6,0	9,3
Tolna	0,5	0,3	0,4
Vas	3,7	0,6	2,4
Veszprém	5,3	9,3	7
Zala	2,6	2,1	2,4

Nincs válasz	0,4	4,8	2,2
Összesen	100	100	100

A megyék rangsorát Pest megye vezeti, elsősorban a levelező tagozatosoknak köszönhetően. Innen kerül ki a hallgatók kb. két tizede. A Pest megyeiek számára Zsámbék, Jászberény, Esztergom közlekedési szempontból viszonylag gyorsan elérhető és a fővárosiak attól sem ódzkodnak, hogy hosszabb utat vállalva történelmi városaink valamelyikében tanuljanak. Az ország sugaras közlekedési szerkezete következtében szinte bármelyik képzőintézményébe könnyen eljuthatnak. Azonban ha már dönthetnek, inkább választják Sopront vagy Egert, mint Hajdúböszörményt vagy Nyíregyházát.

A megyék rangsorában a böszörményi képzésnek köszönhetően Hajdú-Bihar a második. A hajdú - bihariak ritkán mennek el más képzőintézménybe, de ha mégis, akkor igen nagy valószínűséggel Nyíregyházára, esetleg néhányan Egerbe vagy Jászberénybe.

A többi megye már nem produkál ilyen magas arányszámokat. Még megemlíthetjük Veszprém és BAZ megye jelentősebb arányát.

Tehát a legtöbb esetben a hallgatók a képzőintézmény közelében laknak, így azokból a megyékből vannak sokan, ahol van - vagy könnyen elérhetően a szomszédos megyében van – szociálpedagógia szakot indító főiskola.

6.4. Az intézmények és a hallgatók regionális megoszlása

Az észak – alföldi régió

Ha a hallgatók lakóhely szerinti megoszlását vizsgáljuk, akkor az észak–alföldi régió, ezen belül is Hajdú-Bihar megye áll az első helyen. A régióban 3 képzőintézmény is működik, ezek közül a hajdúböszörményinek a legnagyobb a kapacitása. Itt képezik a magyarországi szociálpedagógusok kb. negyedét. A hajdú –bihari illetőségű hallgatók közel kilenctizede itt tanul. A nappali tagozatosok esetében a megyében lakók közül a városak, kimagaslóan a debreceniek látogatják az intézményt. A szabolcsiak közül a kisvárosi és falusi, a borsod – abaúj zempléniek közül elsősorban a falvakból származók vannak jelen a legnagyobb arányban. A levelezősökre jellemző tendenciák is hasonlóak.

A nyíregyházi főiskolán kétszakos szociálpedagógus képzés folyik, körülbelül negyed akkora volumenben, mint Böszörményben. Különböző nyelvszakokkal (angol, német, francia, orosz, ukrán,) és matematikával, biológiával párosítva lehet választani. Ezek a szakpárosítások a közvetlen vonzáskörzeten kívül nem fejtenek ki számottevő hatást, a nappali tagozatos hallgatók mintegy hattizede szabolcs- szatmár -bereg, a többiek általában a két szomszédos megyéből valók, esetleg az ország középső vagy dél-alföldi részéből.

A megyében lakó szociálpedagógiát tanulók többsége nem a nyíregyházi főiskolán tanul, hanem a hajdúböszörményiben, amelynek lényegesen nagyobb a kapacitása.

A régió harmadik, szociálpedagógusokat képző intézménye a jászberényi főiskola. Az itt tanuló hallgatók csaknem fele Jász-Nagykun-Szolnok megyei, elsősorban kisvárosi és községi lakos.. A megye összes szociálpedagógiát tanuló hallgatójának több mint 60 % - a jár ide.

A nappalisok az ország több megyéjéből jöttek, de számottevő arányban a saját megyén kívüliek csak a Heves megyei kisvárosokból és falvakból, a Borsod megyei városokból valamint . néhányan Budapestről.

A levelezőknél is hasonló a helyzet, azonban nagyobb mértékben koncentrálnak bizonyos megyékre és a budapestiek aránya is magasabb.

A nyugat –dunántúli régió

A nyugat- dunántúli régióban két intézményben folyik szociálpedagógus képzés; a soproni óvóképzőben, és a győri tanítóképzőben. Mindkét intézmény egyazon egyetemmel, a Nyugat - Magyarországi Egyetemmel integrálódott. A levelező képzésben a soproni intézet bocsátja ki országosan a legtöbb hallgatót. Viszont a nappalisoknál itt a legalacsonyabb a saját megyéből jövők aránya (33%)- részben Győr elszívó hatása miatt, másrészt azért, mert a soproni nappalis diákság az ország 16 megyéjéből rekrutálódik. Hogy a távolról jövők esetében mennyi írható a város ill. az intézmény javára, azt pontosan nem lehet megmondani, de az interjúk alapján valószínűbbnek tűnik, hogy a város vonzza inkább a hallgatókat. A levelezőképzést is a helyieket és a Veszprém megyeiek választják leginkább, és emellett Budapestről is viszonylag sokan járnak le, annak ellenére, hogy a fővárosiak számára Győr közelebb lenne. Egy pesti külvárosi lakótelepen élő számára – mint azt többen is elmondták - a soproni tartózkodás már önmagában is örömet jelent. A soproni képző Pápán kihelyezett levelező tagozatot működtet, s ennek köszönhetően magas a Veszprém megyeiek aránya.

A győri tanítóképző nappali tagozaton egyszakos és kétszakos képzést egyaránt folytat, levelező tagozaton csak egyszakosat. A képzési kapacitás mindkét tagozaton jelentős, de a levelezőn nagyobb mértékűben. A győri főiskola is létrehozott egy kihelyezett tagozatot Pécsen, ahol levelezős képzés folyik.

Ha fordítva vizsgáljuk, vagyis azt nézzük, hogy a Győr –Sopron megyeiek mely képzőintézményeket látogatják, akkor kiderül, hogy alig mozdulnak ki más megyékbe. A helyi szociális képzésekben mutatkozó bőséges kínálat miatt nincsenek a megye elhagyására rákényszerülve. Ha mégis távolabbi képzőhelyet választanak, akkor valamilyen speciális ok miatt, pl. azért, mert hitoktató szakkal akarják párosítani.

A szomszédos megyékből jövők sem dominálnak, kivéve a már említett Veszprém megyét (14%), mert azokban is van vagy szociálpedagógus vagy szociális munkás képzés. Így aztán a szociális képzéssel nem rendelkező Zala megyeiek vannak csak említésre méltó arányban jelen (11%) . A zalaiak egyébként - csakúgy, mint a vasiak- nem jelennek meg a távolabbi képzőhelyeken sem. A szombathelyi szociális munkás képzés kielégíti e két megye szociális képzések iránti keresletét.

Az észak – magyarországi régió

Nagyságrendileg a második legtöbb szociálpedagógiát tanuló hallgatóval az észak – magyarországi régió rendelkezik. Borsod –Abaúj –Zemplén megyének ugyan nincs saját ilyen jellegű képző intézménye, viszont a szomszédos megyék 3 főiskolája is viszonylag könnyen elérhető, s így a borsodiak magas részesedési arányán nem csodálkozhatunk. Többségük a böszörményi és az egri főiskolát választotta és ugyanakkor kisebb arányban megtalálhatók az ország távolabbi főiskoláin is.

A Heves megyeiek az egri képzőn kívül a jászberényit látogatják, néhányan a böszörményit, de távolabbra nem mennek el.

A nógrádiak a vizsgált főiskolákon nagyon csekély számban képviseltették magukat. Ők is többnyire Eger felé orientálódnak, ill. még Esztergomban és Zsámbékon , valamint Jászberényben tanulnak néhányan.

A közép – magyarországi régió

A közép magyarországi régióban Zsámbékon, a katolikus egyház kezelésében lévő főiskolán folyik szociálpedagógus képzés. Fennáll a lehetőség a hitoktatói szakkal való párosításra, de ezzel csak a hallgatók töredéke él. A hallgatóság csaknem fele a fővárosból jár ki. Ők az eddigi adatok szerint az összes szociálpedagógiát tanuló budapestiek 68% -át teszik ki. A fővárosiak által a második leggyakrabban választott képzőhely Esztergom, majd azt követően Győr és Sopron.

A pest megyeiek is a legtöbb esetben Zsámbékot választják, de alacsonyabb arányban (40%), majd ezt követően szintén Esztergomot. Pest megye Duna -Tisza között elterülő nagyobbik feléből csak kevesen választják Zsámbékot. A jászberényi képzés számukra közelebb van.

A közép – dunántúli régió

A közép-dunántúli régióban működik a szintén egyházi fennhatóság alatt álló esztergomi Tanítóképző. Ebben az intézményben vette kezdetét a magyarországi szociálpedagógus-képzés. A szak oktatói a szakmai követelmények kidolgozásában is úttörő szerepet játszottak. A saját megyén (47%) kívül még 11 másik megyéből rekrutálódnak a hallgatók, közel azonos arányban. Csak Pest megyeiek képviseltetik magukat jelentősebb arányban (16%). A Komárom – Esztergom megyeiek is csak ritkán mennek el távolabbi képzőhelyekre. Az Esztergomban

tanulók aránya 82%. A többiek Sopronban és Zsámbékon tanulnak. A régió megyéi közül a Fejér megyeik aránya a legalacsonyabb a szociálpedagógus képzésekben. Ezen kevesek elsősorban a dunántúli képzőhelyeken lelhetők fel.

A Veszprém megyeiek elsősorban Sopron felé orientálódnak (76%), ezt követően Esztergomot és Zsámbékot választják még leginkább.

A dél- dunántúli régió

A dél –dunántúli régióban nincs egyetlen képzőhely sem, ennek következtében nagyon alacsony arányban találunk a hallgatók között ebben a régióban lakókat. A régióon belül a Tolna megyeiek száma a legcsekélyebb. A Tolna megyeiek , ha szociális képzésben akarnak tanulni, választhatják a szekszárdi szociális munkás szakot. A régióban lakók alacsony arányszáma jól példázza, hogy a képzőintézmény földrajzi távolsága mennyire meghatározó szempont a képzés iránti érdeklődés felkeltésében.

Egy- egy leleményes képzőintézmény elébe mehet a hallgatói igényeknek és kanalizálhatja azokat. Ez történt a Dél – dunántúli régióban is, ahol a győri tanítóképző főiskola hozott létre kihelyezett levelezős képzést.

Ha régióként összevetjük a szociálpedagógus hallgatók lakhelyét és a régióban képzett szociálpedagógusok számát, akkor a Nyugat –Dunántúl és Észak – Alföld a képzettek számát illetően aktívumot mutat. A többi régió esetében, pedig éppen fordított a helyzet. Többen származnak onnan, mint amennyien ott tanulnak.

7. A SZOCIÁLPEDAGÓGUS KÉPZÉS ÉS A FELSŐOKTATÁS BŐVÜLÉSE

7. 1. Expanzió a felsőoktatásban

A 90-es évek a hazai oktatási rendszerben egy újabb expanziós korszak. Ezúttal a növekedés látványosan a felsőoktatásban következett be. Míg a középiskolai expanziót a 70-es években nem kísérte társadalmi közfigyelem, nem vált a politika számára olyan kérdéssé, - amellyel, a nyilvánosság bevonásával-foglalkozni kell, addig a jelenlegi expanzió a társadalompolitika egyik fontos kérdése. (Kozma 1998)

Az expanzió kérdéskörének teljes áttekintését nem tekintjük feladatunknak, csupán legfontosabb vonatkozásait, amelyek értelmezési keretül szolgálnak a szociálpedagógus képzésben lezajlott expanziós folyamat értelmezéséhez.

Az expanzióval foglalkozó elméletekben sok a közös vonás, a hasonlóságok mellett azonban a különböző szerzők munkáiban különbségek és hangsúlyeltolódások is felfedezhetők. Az egyes kutatók más és más tényezőket tekintenek az expanzió okának és bizonyos vonatkozásokban másképp látják annak hatásait is. A legtöbb hasonlóságot abban fedezhetjük fel, ahogy magát a folyamatot, ill. annak lezajlását leírják.

A folyamat leírásának legösszetettebb megközelítését Th. Greennél találjuk, aki egyidejűleg figyelembe veszi a résztvevők, az intézmények, a célok, a feladatok, az intenzitás növekedését is. (Th. Green 1980)

A legegyszerűbb megközelítésben viszont az expanzió csak a beiskolázási arányszámok növekedését jelenti. (Fuller-Rubinson 1984)

Abban a kérdésben, hogy mi okozza az expanziót, szintén többféle álláspont létezik;

- növekvő társadalmi igény az iskolázottság iránt (Fuller- Robinson.1984.) (Kozma 1998)
- külső csoportok, szakmai csoportok, politikai érdekcsoportok versengése az oktatás ellenőrzéséért. (M. Archer 1982) A különböző szereplők magatartása különbözőképpen hat az expanzióra. A külső érdekcsoportok kezdeményezése nyomán az intézmények száma gyarapszik, a szakmai érdekcsoport az iskoláztatás idejének megnyújtásában érdekelt, a politikai csoportok befolyásának hatására pedig az iskolába lépők köre szélesedik ki.

- demográfiai növekedés, amely szükségszerűen követeli meg az oktatási rendszer kiszélesítését. Végso soron ennek háttérében is a rendszert igénybevevők érdekei állnak. Igényeik visszafogása adminisztratív eszközökkel lenne csak lehetséges, amely viszont azonos lenne a tudásjavakhoz való jog korlátozásával.

Az expanziónak a köztudatban leggyakrabban emlegetett hatása a diplomák inflálódása. Ezt a különböző társadalmi csoportok nem egyformán tudják feldolgozni. M. Archer szerint a középosztályhoz tarozók könnyebben viselik el egy végzettség leértékelődését, mert rendelkeznek a következő relatív előnyt jelentő végzettség megszerzéséhez szükséges erőforrásokkal. (Archer 1986)

A tömeges végzettséget megszerzett hallgatók nagy része csalódott, mert többre számított és fájdalmasan kénytelen megtapasztalni, hogy a munkaerő-piacon a bizonyítványa nem túl kelendő. Különösen azok az alacsonyabb státuszú családokból származó hallgatók lesznek csalódottak, akiktől jelentős lemondásokat követelt a diploma megszerzése, s így a befektetésük megtérüléséhez fűzött reményeikben csalatkozniuk kell.

Nyer viszont a képző intézmények személyzete. Tevékenységük iránt folyamatosan van kereslet, s ezzel egy jó időre biztosítják nélkülözhetetlenségüket a munkaerő – piacon. Az intézmények autonómiája is növekszik, elkezdenek önálló életet élni és egyre kevésbé szabályozhatók.

Th. Green nézetrendszerében a növekedés legfontosabb következménye az un. zéró-korreláció, miszerint, ha egy iskolai végzettségi szintet a társadalom szinte minden tagja elvégez, akkor az már nem lesz hatással a társadalmi különbségekre. Ezek most már nem az elvégzés pusztá tényével, hanem, finomabb megkülönböztető jegyekkel, pl az elvégzés módjával függnék össze.

Erre való utalásokkal Bourdieu oktatási egyenlőtlenségekkel kapcsolatos írásaiban is találkozhatunk. (Bourdieu 1976)

Ha az általánosan elterjedt szint elérése már önmagában nem is jelent előnyt azok számára, akik ezt megszerezték, nagy hátrányt jelent viszont azok számára akik erről lemaradnak

Az időtényező az expanzióban

Ha azokat az időintervallumokat nézzük, amelyek az egyes képzési fokozatok tömegessé válása között elteltek, megállapíthatjuk, hogy az expanzió folyamata egyre gyorsul (Kozma 2000).

A világ fejlettebb régióiban a felsőfok eltömegesedése a 70-es években következett be és a folyamat az általánossá válás felé közelít. Bizonyossággal megjósolható, - hogy hamarosan ránk

köszönt a negyedik fokozat eltömegesedése is (Kozma 2000), hisz már napjainkban is együtt koegzisztál a harmadfokkal.

7.2. A szociálpedagógia szak és az expanzió

A szociálpedagógus képzés kiválóan alkalmas a többféle értelemben vett növekedés szemléltetésére, amelyekről az expanzió kapcsán beszélhetünk. A szak múltján végigtekintve időben meglehetősen sűrítve követhetjük nyomon az intézmények, tagozatok, a célközönség számának mennyiségi gyarapodását. Mára már a szociálpedagógia igazi tömegszak lett, ami elsősorban a levelezőképzés volumenének növekedése következtében állt elő.

Az intézmények számának növekedése

Mint tudjuk, jelenleg 8 főiskolán lehet szociálpedagógusi diplomát szerezni. Az indulásnál még csak egy intézményt tarthatunk számon, a következő két évben szintén egy intézménnyel gyarapodott a létszám, majd az azt követő egy évben két intézmény lépett be a sorba, a következő évben viszont már három.

Az intézmények száma 7 év alatt érte el a mai szintet, amelyen megállapodott.

Mindezt szemléletesen mutatja az alábbi táblázat.

3. táblázat. Az intézmények számának alakulása az évek során

	Intézmények száma	Az intézmény székhelye(i)
1989	1	Esztergom
1991	2	Esztergom, Eger
1992	4	Esztergom, Eger, Hajdúböszörmény, Sopron
1993	7	Esztergom, Eger, Hajdúböszörmény, Sopron, Nyíregyháza, Jászberény, Zsámbék
1996	8	Esztergom, Eger, Hajdúböszörmény, Sopron, Nyíregyháza, Jászberény, Zsámbék, Győr

A tagozatok számának növekedése

A klasszikus nappali tagozat fokozatosan kiegészült a többi tagozattal. Első lépésben az estivel tagozattal. Ezután következett a levelező tagozat, amely általánosan elterjedt, és végül megjelent a távoktatás. Az esti és a távoktatás a levelező tagozattal ellentétben nem vált széleskörűvé, csupán egy-egy intézményre korlátozódott, ill. korlátozódik. Az esti tagozat Sopronban működik, a távoktatás Esztergomban egzisztált néhány évig. A legfrissebb felsőoktatási statisztikában viszont már levelező képzésként szerepel. A távoktatás a konzultációk rendjét illetően alig különbözött a levelező tagozattól. Gyaníthatóan inkább akvizitív megfontolásból választották a távoktatás elnevezést.

Szinte minden intézményben eltelt néhány év a nappali és a levelező tagozat indítása között. Nyíregyháza és Eger kivételével minden székhelyen nappali tagozattal kezdtek.

Kihelyezett képzőhelyek létrehozása

Három intézmény folytat ill. folytatott kihelyezett képzőhelyen képzést, azaz házhoz vitte a kínálatát s ezzel új hallgatói csoportokat tudott megnyerni. A sort az egri tanárképző kezdte, néhány év után azonban beszüntette ilyen irányú tevékenységét. Sopron folytatta ezt a gyakorlatot és jelenleg is működtet kihelyezett levelező képzést Pápán. A győri tanítóképző felfigyelt a képzőintézmények egyenetlen térbeli eloszlására, s kihasználva a dél-magyarországi képzőhelyek hiányát, Pécsen indított levelező képzést.

A szemeszterek számának növelése

A képzési kapacitás fokozásának lehetőségét adja a kerestfélévek bevezetése. Így nem csak az első, hanem a második félévben is indulhat új évfolyam. Ez a technika csak a levelező tagozatra jellemző, s ez idáig két képzőhelyen fordult elő (Zsámbék, Győr).

Az új belépők létszámának növelése

A hallgatói létszám növelésének az a legtipikusabb útja, amikor évről-évre egyre magasabb számban vesznek fel az intézmények hallgatókat az első évfolyamra. Ha egy szak nem igényel különösebb háttér infrastruktúrát, akkor csak a rendelkezésre álló épület paraméterei (tanteremk száma, nagysága) szabnak felső limitet a növekedésnek. Az újonnan induló évfolyamok

létszámának növelésében a legtöbb intézmény elment a lehetőségei végső határáig. Több éven keresztül nőtt az első évfolyamra felvettek száma, majd intézményenként különböző szinten állapodott meg. Ez azt is jelzi, hogy a bővítés ily módon tovább már nem lehetséges.

A nagy létszámú levelezős évfolyamoknál már eddig is gyakorlat volt a csoportbontás és a konzultációk több időpontra való szervezése.

Összefoglalásként az eddig elmondottak illusztrálásához bemutatjuk a hallgatói létszámok alakulását. Tábla

4. táblázat. A hallgatói létszám alakulása

	Nappali	Levelező	Σ
1991/92	57	-	57
1993/94	164	127	291
1995/96	245	514	759
1997/98	968	948	1916
1999/2000	1621	2834	4455
2001/02	1714	3311	5025
2003/04	1979	4499	6478

7.3. A képzési volumen alakulása intézményenként

Debreceni Egyetem

Wargha István Pedagógiai Főiskolai Kar, Hajdúböszörmény

Ez az intézmény a létszámokat illetően a hazai szociálpedagógus képzés fellegvára. Időben észrevették az új képzési irányban rejlő lehetőségeket, és éltek is vele, s mindmáig a legmagasabb évfolyamlétszámokkal működnek. Kezdetben az óvopedagógusi szakkal együtt lehetett választani a szociálpedagógia szakot. Később a kétszakosság megszűnt.

5. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	441	221	662
1998/99	388	902	1290
2000/01	442	858	1300
2001/02	429	947	1376
2002/03	459	882	1341
2003/04	421	849	1270

Esterházy Károly Főiskola, Eger

Kezdetben különböző tanárszakokkal (történelem, biológia, matematika, stb, párosítva lehetett választani a szociálpedagógia szakot. Jelenleg már csak egyszakosként. A létszámok ugyan növekedtek itt is, de kezelhető szinten maradtak. Az intézmény először a diplomás levelező képzés adta lehetőségeket preferálta, különböző kihelyezett tagozatokon (Budapest, Székesfehérvár, Kiskunhalas) folytatott képzésekkel. Mára ezek megszűntek, és csak Egerben folyik levelező képzés.

6. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	-	-	-
1998/99	-	-	-
2000/01	161	172	333
2001/02	166	232	398
2002/03	184	418	602
2003/04	179	484	663

Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Esztergom

Magyarországon elsőként itt indult be a szociálpedagógus képzés. Nemzetközi tapasztalatokra támaszkodva a szakon oktatók dolgozták ki a képesítési követelményeket is. A főiskola ugyan

egyházi kézben van, ám ez a képzés szakmai tartalmát nem befolyásolja. Az intézmény mindvégig mértéktartó maradt a létszámemelés tekintetében. Miután más szakok is működnek, nincsenek erre rákényszerülve. Az alábbi táblázat mutatja a nappali tagozatos hallgatói létszám évfolyamonkénti alakulását a különböző időpontokban. A hagyományos levelezőképzésbe sokáig nem kapcsolódtak be. Néhány éven át a távoktatási formával kísérleteztek, majd ők is a levelező képzés mellett döntöttek.

7. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	87	-	-
1998/99	111	-	-
2000/01	155	172	333
2001/02	184	232	398
2002/03	185	236	421
2003/04	189	281	470

Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai Kar, Sopron (Nyugat - Magyarországi Egyetem)

A főiskola a szociálpedagógus képzésbe való bekapcsolódást a diplomás esti tagozatosok képzésével kezdte, azután hamarosan minden tagozatra kiterjesztette. A létszám különösen a levelező tagozaton magas. Az eredeti óvóképzői hagyománya fokozatosan háttérbe szorul. A levelezősök számára kihelyezett tagozatot működtet Pápán, s ezáltal a rekrutációs bázisa kiszélesült. A szak lehetőséget ad a családpedagógiai szakirányban való elmélyülésre, amelyről bizonyítványt is kiállít.

8. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	110	-	110
1998/99	189	-	189
2000/01	288	-	288
2001/02	302	932	1234
2002/03	284	1193	1477
2003/04	286	1245	1531

Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza

Ebben az intézményben nappali tagozaton jelenleg is kétszakos a képzés. Különböző tanárszakokkal párosítva (biológia, matematika, német, ukrán, stb) vehető fel a szak. A kezdeti évekhez viszonyítva a létszámok itt is emelkedtek, de a növekedés ellenére sem lettek túl magasak. A párosításhoz választható szakok : biológia, matematika, és különböző nyelvszakok.

9. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	35	-	35
1998/99	78	-	78
2000/01	109	-	109
2001/02	105	166	271
2002/03	128	213	341
2003/04	139	294	433

Jászberényi Tanítóképző Főiskola (Szent István Egyetem)

Mindkét tagozaton, közepesen magas évfolyamlétszámokkal képeznek egyszakos szociálpedagógusokat. A kezdeti években tanító szakkal párosítva folyt a

10. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	80	-	80
1998/99	117	-	117
2000/01	142	-	142
2001/02	159	250	409
2002/03	161	257	418
2003/04	177	319	496

Apor Vilmos Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Zsámbék

Mint a nevéből is kitűnik, egyházi felsőoktatási intézménnyel állunk szemben. A szociálpedagógia szakot hitoktatói szakkal lehet párosítani. Az évfolyam létszámok itt is növekvő tendenciát mutatnak, de még nem elviselhetetlenül magasak. A képzőhely egy ideig

unikális ismereteket is nyújtott (romológia). Sok hallgatójuk rendelkezik lóvári cigány nyelvvizsgával.

11. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	25		25
1998/99	86		86
2000/01	123		123
2001/02	142	332	398
2002/03	167	379	546
2003/04	210	380	590

Nyugat-magyarországi Egyetem

Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Győr

A szociálpedagógus képzésbe a legkésőbb, de annál intenzívebben bekapcsolódó intézmény. Akárcsak a többi intézményben, itt is a levelezős képzésben részt vevők létszáma magasabb. Kihelyezett képzőhelyet is hozott létre Pécsen. Nappali tagozaton művelődésszervező szakkal lehet együtt tanulni a szociálpedagógiát.

12. táblázat. A hallgatói létszámok alakulása a különböző években

	nappali	levelező	összesen
1996/97	61	-	61
1998/99	215	-	215
2000/01	312	-	312
2001/02	333	582	398
2002/03	348	650	998
2003/04	368	647	1015

Amint az eddigiekben láttuk, minden intézményre jellemző a képzési volumen növelése, és a levelező tagozaton tanulók száma mindenütt megelőzi a nappali tagozatosokét. Abban viszont már vannak különbségek az egyes intézmények között, hogy hányszorosa a részdíjsók száma a nappali tagozatosokéhoz képest. Ez a szorzószám 1,4-4,3 között mozog.

13. táblázat. A szociálpedagógia szakos hallgatók száma tagozatonként és intézményenként
2003/04

	Nappali	Levelező	Összesen
ATFK Győr	368	647	1015
AVKF Zsámbék	210	380	590
BPFK Sopron	286	1245	1531
EKF Eger	179	486	663
JFK Jászberény	177	319	496
NyF Nyíregyháza	139	294	433
VJRKTF Esztergom	199	281	480
HWPFI H. bősörmény	421	849	1270
Összesen	1979	4499	6478

7. 4. A képzés expanziója különböző nézőpontokból

A hallgatói létszámokat áttekintve megállapíthatjuk, hogy a szociálpedagógia szak ténylegesen tömegszak lett. A hallgatói létszámok a kezdetektől erőteljesen emelkednek. Mivel új képzésről van szó, bizonyos mértékig ez természetesnek tekinthető, mert a megújult vagy újonnan létrehozott gyermekjóléti –gyermekvédelmi intézmények igénylik a kvalifikált munkaerőt.

Láthatjuk, hogy az egyes intézmények eltérő stratégiákat alkalmaztak a létszám növelésének módjait illetően és igyekeztek kihasználni minden erre adódó lehetőséget.

A jelenlegi teljes képzési vertikum a kilencvenes évek közepére alakult ki. A növekedés mértékének megítélését illetően akkor vagyunk reálisak, ha ezekhez az évekhez viszonyítunk és nem a kezdetekhez. A mai hallgatói létszám így is kb. ötszörösére nőtt az említett időszakhoz képest. Ez meghaladja a felsőoktatás egészében tapasztalható növekedést. Természetesen a szociálpedagógia szak ebben nem egyedi. A bővülés igen eltérően érintette az egyes szakterületeket. Vannak olyan szakok, amelyek az átlagos növekedést jóval meghaladó mértékben emelték képzési kapacitásukat, (jogász, művelődésszervező, humán menedzser, gazdálkodási, szálloda és idegenforgalom, gazdasági informatika, műszaki informatika,

kommunikáció, vállalkozásszervező stb), s ezek közé tartozik a szociálpedagógia is.

Az érintett intézményeknek jól jött a profilbővítés. A szociálpedagógia szak piackonform elemnek bizonyult. A hagyományos pedagógus szakokkal nem lehetett volna ilyen magas létszámokat produkálni, mert nincs irántuk akkora piaci kereslet. Az új szak nélkül elkerülhetetlen lett volna a képzési kapacitásuk csökkenése, ennek minden következményével együtt. Egyelőre tehát úgy tűnik, hogy a képzési kínálat feldúsításával az oktatás minden szereplője jól járt. Abban persze nem vagyunk biztosak, hogy az oktatásgazdasági számításokat végzők is így vélekednének.

Meg kell jegyeznünk, hogy pénzügyileg nézve a szak jövője - s ezzel az egyes képzőhelyek jövője - a jelenhez képest kevésbé kedvező. A képzési normatíva összege jelentősen lecsökkent, a 7-es finanszírozási kategóriába került. A hallgatói létszám növelésével már nem lehet a bevételeket a kiadásokkal arányosan növelni. Az önköltségesek arányának növelésével lefaragható valamennyi abból a veszteségből, amelyet az állami forrásból kapott pénzösszeg csökkenése jelent, de ez alapvetően a pénzügyi gondokat megoldani nem tudja. Az intézmények többségének újabb stratégiaváltásban kell gondolkodniuk, ha fenn akarnak maradni.

Jelenleg azonban még teljes kapacitásukat kihasználva működnek. Magukévá tették a piaci szemléletet, azonnal reagáltak a keresletre, befogadták a tömegeket. Az érdeklődés a szak iránt egyelőre nem csökken. Ha a bekerülési és megfelelési kritériumaikat nem szigorítják, az utánpótlás még egy ideig biztosított. Azonban a demográfiai csökkenés előbb utóbb a felsőoktatásban is éreztetni fogja a hatását, még akkor is, ha esetleg tovább nő a beiskolázási arányszám. Másrészt a jelentkezők száma függ az egyéb alternatívák elérhetőségétől is és azoktól a munkaerő-piaci visszajelzésektől is, amelyek a szociálpedagógusi diplomával kapcsolatban a köztudatba bekerülnek..

Nem hallgathatjuk el, hogy a több száz fővel működő levelező évfolyamok kétségeket ébresztenek az oktatás minőségét illetően. A levelezősök nagyobb hányadot tesznek ki az összlétszámon belül, mint a nappalisok s ez a tény általában rontja egy szak , ill. szakma megítélését.

A vizsgált tanévben összesen 5624 hallgató tanult szociálpedagógiát. Ez a szám 1,9%-a a felsőoktatásban résztvevőknek. Keletkezik –e ennyi álláslehetőség a gyermek és ifjúsági valamint a szociális ellátások területén? A munkaerő- piaci kereslethez viszonyítva valószínűleg magas a képzési kapacitás. A viszonyítás azonban mindig értékválasztás kérdése is. A munkaerő-

piaci szempontokon túl ill. azok mellett jogosultságuk lehet egyéb olyan szempontoknak is, amelyeket nehezen lehet számszerűsíteni. Ilyen érték lehet pl. a kollektív mobilitás. (Vargáné Pók K.2005)

Statisztikai vonatkozásban viszonyításképpen megnéztük a német szociálpedagógus képzés létszámadatait. A vizsgált tanévben a német felsőoktatásban mintegy 1,8 millióan tanultak, a többség az egyetemi szektorban. A szociálpedagógusok létszáma 12. 343 fő. Ha a szociálpedagógusok arányát nézzük a hallgatóságon belül, akkor a hazainál jóval kisebb arányt kapunk. Ellenvetésként felhozhatjuk, hogy a németek korábban kezdték a felsőfokú képzést, hosszabb idő állt rendelkezésükre a szakemberállomány megteremtéséhez, s ma már elegendő a kisebb volumenű képzés. A növekedés mértékét is figyelembe véve azonban megállapíthatjuk, hogy hosszabb időszakra elnyújtva sem produkáltak olyan magas növekedési arányt, mint mi. Az ausztriai és a svájci képzési adatokat elemezve is hasonló következtetéseket vonhatunk le. A magyar társadalomfejlődés megkésetttségéből adódóan azok a folyamatok, amelyek szerves fejlődés esetén a maguk természetes módján zajlanak, szervetlen fejlődés esetén hektikusabbak.

Expanzió és földrajzi bővülés

A terjeszkedést, a bővülést vizsgálhatjuk térbeli vonatkozásban is, hogy mennyire szivárogoz le a bővítés hatása vertikálisan új hallgatói csoportokhoz, azaz növeli –e a kistélepüléseken élő, a felsőoktatásban alulrepräsentált fiatalok részvételi arányát. E tekintetben a vizsgált szakról elmondható, hogy kedvezően befolyásolja a községekben lakók mobilitási lehetőségét. Mindkét tagozaton a hallgatók mintegy harminc százaléka jött a községekből. Összehasonlítási alappunk ugyan nincs, de ez az arány közelíti a községi lakosok népességbeli arányához, sőt, ha csak a fiatalabb korcsoportokat nézzük, meg is haladja azt.

Ki finanszírozza a bővülést? Költségtérítéssel hallgatók a felsőoktatásban és a szociálpedagógus - képzésben

A hallgatói létszám a magyar felsőoktatásban az elmúlt tíz évben közel megháromszorozódott. A növekedés a különböző tagozatokat eltérő mértékben érintette. A nappali tagozatosok és az esti tagozatosok létszáma 2,2- szeresére, a levelezősöké 6,1szeresére kúszott fel.

A számok azt mutatják, hogy a felsőoktatási expanzió jelentős mértékben önfinanszírozói

alapokon ment végbe .A 2003/04-es tanévben a hallgatók négytizede fizetett tanulmányaiért. A költségtérítések aránya tagozatokként nagyon különböző.

	Finanszírozott	Költségtérítéses
Nappali	86,6 %	13,4%
Esti	22,9%	77,1%
Levelező	27,9%	72,1%
Távoktatás	-	100%
Összesen	59,3%	40,7%

A nagy tömeget jelentő levelező tagozaton a hallgatók 72,1%-a fizet. Ha ehhez még hozzákapcsoljuk a képzési szintet és a képzőhely székhelyét, akkor ebből megállapítható, hogy az expanzió jórészt a nem budapesti székhelyű, szűkebb képzési profilú főiskolákon ment végbe. Kiből lesz a költségtérítéses? Az fizet-e , aki ezt valóban megengedheti magának? Mondhatjuk-e, hogy ez az ár a középiskolai gyengébb tanulmányi teljesítményért? A rosszabb osztályzatok mögött valóban kevesebb tudás van? És mit kezdünk azzal a ténnyel, hogy ez az állítólagos kevesebb tudás is elegendő alap a főiskola elvégzéséhez? Akkor jogos-e a bekerülés kritériumát valamilyen tantárgyi átlaghoz kötni? A kérdésekre többféle oktatáspolitikai válasz adható.

A szociálpedagógus hallgatók között mindkét tagozaton alacsonyabb a költségtérítések aránya, mint a felsőoktatás egészében. A nappalisok között a vizsgált tanévben 5, 3% , a levelezősöknél 28,2% volt. A legfrissebb statisztikai adatok szerint – 2003/04 –es tanév ez az arány valamelyest nőtt. A nappalisoknál 7%, a levelezősöknél 35 % lett. A nappali fizetősökről nincs érdemi információnk. A kérdőívben külön erre vonatkozó kérdés nem tettünk fel, mert a megelőző évek statisztikai adatai nagyon kicsi előfordulási gyakoriságot mutattak, s emiatt erre nem kérdeztünk rá.

Mindenképpen jelzésértékű,- a szak felértékelődését mutatja-, hogy egyre többen hajlandók fizetni a nappali tagozatra járók is.. Az egyes intézmények a költségtérítések arányát illetően a fenntartó szerinti bontásban mutatják a legnagyobb szóródást. A nappalisok között a két egyházi fenntartású intézményben a legmagasabb a költségtérítések aránya, Zsámbékon majdnem az átlag háromszorosa.

14. táblázat. A költségtérítések számának alakulása az egyes képzőintézményekben

	Nappali tagozat		Levelező tagozat	
	2000/01	2003/04	2000/01	2003/04
DE HWIPF Hajdúböszörmény	20	31	154	233
EKF Eger	11	15	73	302
NYF Nyíregyháza	-	6	87	173
NYME ATFK Győr	13	17	174	200
NYME BPFK Sopron	10	6	163	177
SZIE JFK Jászberény	8	6	95	177
AVRKF Zsámbék	19	40	142	108
VJRKF Esztergom	17	18	183	206
Σ	98	139	1071	1576

A szociálpedagógus levelező tagozatos hallgatók között az országos átlaghoz képest alacsonyabb arányban találunk tandíjfizetőket, viszont a fizetni hajlandók aránya kitapintható mértékben növekszik. A 90-es évek második felében ez az arány még 10 % alatt volt, napjainkban pedig már kissé meghaladja az egyharmadot. Az utóbbi években a költségtérítések arányának növekedése meghaladta az összlétszám növekedésének mértékét. Az átlagot jóval meghaladó mértékben az esztergomi római katolikus tanítóképző és a két tanárképző vesz fel fizetős levelezőket.

Annak, hogy a költségtérítések aránya alacsonyabb az országos átlagnál, több oka is van. Részben összefügg azzal, hogy kik és mennyien hajlandók fizetni a képzésért, de sokkal inkább azzal, hogy mennyi az államilag finanszírozott férőhelyek száma. S miután ez magas, a tanulni vágyók kisebb hányada kényszerül fizetni.

Kik a költségtérítések, milyen jellemzőkben mutatnak eltérést a többiekétől?

Adataink szerint az, hogy ki lesz költségtérítéses nem függ össze azzal, hogy tette-e az illető felvételi vizsgát avagy sem, hogy milyen tanuló volt a középiskolában, milyen minősítésű volt az érettségi bizonyítványa, továbbmenve, hogy milyen iskolázottságú szülőktől származik, milyen településtípuson lakik. Összefügg viszont szignifikánsan a nemmel. A férfigallgatók 61,5%-a fizetős, míg a nőknek csak 26,7%-a. Fény derült a költségtérítések egy további fontos jellemzőjére, nevezetesen, hogy közöttük a középiskolát levelező tagozaton végzettek erősen felülreprezentáltak.

A költségtérítések életkori átlaga valamivel magasabb, mint a nem fizetősöké. Adataink alapján úgy tűnik, hogy a munkáltatók leginkább a 30 és 45 év közöttieket támogatják. Akiknek a munkáltatója fizeti a tandíját, azoknak az átlagéletkora 38 év, akiknek részben fizeti 34 év, akik saját maguk fizetik, azoké pedig 31 év. Ez utóbbi alcsoportnál az átlagnál nagyobb mértékben játszik szerepet a foglalkozásváltás igénye.

7.5. Expanzió és társadalmi összetétel

A felsőoktatás expanziója tulajdonképpen nem más, mint az „üres státuszok” számának növekedése (Lipset 1971) Logikailag többféle feltételezés jöhet számításba arra vonatkozóan, hogy kik töltik be ezeket az üres helyeket. Lehetséges, hogy mindenféle társadalmi státuszúak bekerülési esélye nő és a létszámnövekedésből az alacsonyabb státuszú szülők gyerekei is profitálnak. De az is lehetséges, hogy a már eddig is nagy bekerülési esélyekkel bírók lehetőségei még tovább javulnak. Vagy, ahogy Róbert Péter írja, a válasz nem ilyen egyértelmű, ennél összetettebb a kapcsolat, amelyet csak többváltozós technikával lehetne mérni (Róbert 2000).

A szociálpedagógia szak létrehozásával olyan területeken keletkeztek üres helyek, amelyek a foglalkozási karrier szempontjából nem biztosítanak kiemelkedő előrejutási lehetőséget, anyagi díjazásuk is a többi – főleg a versenyszférában is hasznosítható - diplomás foglalkozásokhoz képest inkább kedvezőtlennek nevezhető. Viszonylagos előnyt csupán a közalkalmazotti lét relatív biztonsága jelent. Ennek következtében arra számíthatunk, hogy ez esetben ezekre az üres helyekre inkább a „középről” és a „alulról” jövők fognak aspirálni. A kapott adatok ezt a feltevést alá is támasztják. A legrosszabb helyzetűek természetesen alig jöhetnek számításba, mert a közép fok erős szelekciós hatása már jóval korábban érvényesült.

Azt, hogy az alsó–közép és középrétegekben jelentős a szak vonzása, azzal is tudjuk érzékelteni, ha összehasonlítjuk a szülők iskolai végzettségét a releváns korosztály iskolai végzettségével.

Ahhoz, hogy arról tudjunk nyilatkozni, hogy milyenek a szakra kerülési esélyei a különböző iskolázottságúaknak, megnéztük az adott iskolázottsági szint népességbeli – pontosabban a relevánsnak tekintett korcsoportbeli előfordulási arányát. A legidősebb korosztályokat kihagytuk, azért, hogy ne torzítsák az összehasonlítást. A nappalisoknál a 40-55 éves adott nemhez tartozó népességet tekintettük az összehasonlítás alapjául, a levelezősöknél a 40-64 éves korosztályt. A nagy számok törvénye alapján feltételezzük, hogy a hallgatók szülei a gyermekvállalási időpontjuk megválasztása tekintetében „átlagosan” viselkedtek.

15. táblázat. A szülők iskolai végzettségének összehasonlítása a releváns korú népesség iskolai végzettségével (2002)

	Nappali tagozat		A releváns korú felnőtt népességben	
	Apa	Anya	Férfi	Nő
6-7 osztály	0,5	0,2	0,17	1,34
8 osztály	4	7,9	24,72	32,05
szakmunkásképző	38,4	17	33,49	15,67
középiskola	36,5	49	22,47	34,03
felsőfokú végz.	19,1	24,9	15,6	15,08

Ha a nappali tagozatos apák iskolai végzettségét összehasonlítjuk a releváns korcsoportéval, akkor azt tapasztaljuk, hogy népességbeli arányukhoz hasonló arányban csak a szakmunkások gyerekei vannak jelen, az érettségizettek felülreprezentáltak, a diplomások pedig alulreprezentáltak. A 8 osztályos végzettségű apák esetében ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az ő gyerekeiknek még egy kevésbé preferált szakra sincs esélyük bekerülni.

Ha az anyák végzettségét vesszük az összehasonlítás alapjául, akkor is ugyanezt mondhatjuk, kicsit más hangsúlyeltolódással.

Mindezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szociálpedagógia szak túlnyomórészt a

középfokú végzettségű szülők gyerekei számára vonzó.

A statisztikailag elvárt arányukhoz képest a felsőfokú végzettségű apák gyerekei is valamivel gyakrabban választják. Lényegében ugyanazt mondhatjuk el akkor is, ha az anyák végzettségét vesszük alapul azzal a különbséggel, hogy az anyák között a felsőfokú végzettségűek felülreprezentáltsága nagyobb mérvű. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a szociálpedagógia szak alapvetően nyitott szak, az alapfokú végzettségű szülők gyerekeit leszámítva, - akik egyébként a felsőoktatás egészében is alulreprezentáltak - mindenféle iskolázottságú csoport gyerekei előtt nyitva áll.

A nyolc általános végzettségű szülők arányát tekintve szinte ugyanazt az eredményt kaptuk, mint amilyet egy korábbi vizsgálat a főiskolákra sikeresen felvételizők körében tapasztalt. (Róbert 2000). A különbség abban mutatkozik a főiskolákra felvettekhez képest, hogy a felsőfokú végzettségű apák és anyák gyerekei jelentősen kevesebben vannak, mint általában a főiskolások között. A vizsgált szaknál az iskolai végzettség szerinti megoszlás a szakmunkások javára tolódott el.

A levelező tagozat esetében, mivel nem rendelkezünk olyan reprezentatív kutatási eredménnyel, ami a főiskolai szakokat illetően az összehasonlítás alapját képezhetné, csak a bekerülési esélyekről tudunk beszélni. Megállapíthatjuk, hogy a levelező tagozat is elsősorban a szakmunkás és az érettségizett szülők gyerekei számára jelent vonzerőt. E végzettségek mindkét szülő esetében a népességbeli arányaiknál nagyobb mértékben fordulnak elő a vizsgált szaknál. A felsőfokú végzettségű szülők gyerekei viszont a statisztikailag elvárható arányukhoz képest alacsonyabb arányban fordulnak elő.

Az alapfokú végzettségű szülők gyerekei a nappali tagozatosok esetében a felsőoktatási arányaikhoz képest viszonyítva ugyan magasabb arányban képviseltetik magukat, de a népességbeli arányaikhoz képest már alulreprezentáltak. Tehát az alacsony végzettségű szülők leszármazottjai számára ez a szak sem jelent felfelé mobilitási lehetőséget.

16. táblázat. A szülők iskolai végzettségének összehasonlítása a releváns korú népesség iskolai végzettségével (2002)

	Levelező tagozat		A releváns korú felnőtt népességben	
	Apa	Anya	Férfi	Nő
6-7 osztály	1,8	1,2	4	7,22
8 osztály	12,9	18,3	34,07	43,19
szakmunkásképző	36,6	24,3	23,35	13,99
középiskola	30,3	38,7	21,27	26,17
felsőfokú végz.	9,6	15	15,37	11,37

A szülők együttes iskolai végzettsége

Ha a szülők együttes iskolai végzettsége alapján akarjuk megítélni, hogy az iskolázottság tekintetében milyen összetételű családok gyerekei járnak nappali szociálpedagógia szakra, kicsit árnyalhatjuk a fent leírt képet. Az igaz, hogy külön nézve az apáknál a szakmunkás végzettség a leggyakoribb kategória, azonban a szakmunkás apa mellett ott található az érettségizett, sőt nem ritkán főiskolai végzettségű anya, akinek a magasabb iskolázottság elérése felé inspiráló hatása erősen feltételezhető. A családok több, mint héttizedében a szülők valamelyike legalább érettségizett. A szakmunkás végzettség – amelyhez általában nem társul jelentős általános műveltség, önmagában valószínűleg nem biztosítana az utódoknak ilyen mérvű felsőoktatási részvételt.

17. táblázat. A megkérdezettek megoszlása szüleik együttes iskolai végzettsége szerint (%)

	Nappali			Levelező		
	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő	Összesen
Mindkét szülő diplomás	14,9	10,3	10,7	1,7	9,5	8,1
Legalább az egyik diplomás	32,1	21,1	22,1	18,6	15,8	16,2
Mindkét szülő érettségizett	17,0	21,3	20,7	22,0	17,9	18,6
Legalább az egyik érettségizett	19,1	22,9	22,2	25,4	17,6	18,9
Mindkét szülő szakmunkásképzőt végzett	8,5	13,2	12,6	15,3	17,6	17,2
Legalább az egyik szakmunkás	2,1	5,0	4,7	5,1	9,2	8,4
Mindkét szülő nyolc általánost végzett	-	2,4	2,1	8,5	8,4	8,4
Legalább az egyik szülő nyolc általánost végzett	2,1	0,3	0,5	1,7	1,1	1,2
Csak egyik szülő végzettsége ismert	2,1	3,2	3,	-	-	0,3
Nincs szülő	-	-	0,2	-	-	-
Nincs válasz	2,1	0,5	1,2	1,7	2,9	2,7
Összesen	100	100	100	100	100	100

Azt gondoltuk továbbá, hogy aszerint is lesznek a társadalmi összetételt illetően különbségek, hogy a mi volt az eredeti profilja – azaz óvó, tanító - vagy tanárképző volt-e eredetileg a képzőintézmény. Ez a feltevésünk a nappalisok esetében nem bizonyosodott be. Az intézmény alapfunkciója és a szülők foglalkozása, iskolai végzettsége között nincs szignifikáns kapcsolat. Kisebb különbségek vannak, elsősorban az apák végzettségét illetően. Említhetjük például, hogy az egyetemi végzettségű apák - akiknek az aránya a teljes mintában alacsony volt - a Zsámbákra járó nappalisok esetében felülreprezentáltságot mutat. Ez a magas arány főként a fővárosból kijáróknak köszönhető.

A levelezősöknél is az apa végzettségében különböznek legjobban az egyes képzőhelyek és a különbség ez esetben szignifikáns is, de nem úgy ahogy vártuk; nem a tanárképzőkön a legmagasabb az apák iskolai végzettsége. Sőt, mindkét intézményt a középfokú végzettségűek erőteljes dominanciája jellemzi. Egerben a szakközépiskolát végzettek apák, Nyíregyházán a szakmunkások apák a legjellemzőbbek. A felsőfokú végzettségű apák alig képviseltetik magukat. Ez utóbbiak tekintetében leginkább ismét Zsámbék tér el fölfelé az átlagtól, majd Győr és Esztergom következik a sorban. Ezek azok a képzőhelyek, amelyekben a fővárosiak

jelenléte az átlagosnál magasabb.

7.6. Az expanzió és a nemek aránya

Magyarországon csak a II. világháború után állt elő az a helyzet, hogy a nők minden korlátozástól mentesen a felsőoktatás bármely szakjára felvételizhettek. A törvény megszületése után a nőhallgatók száma fokozatosan emelkedett, a 1980-as évek közepére elérte népességbeli arányukat, (Ladányi 1996) és azóta kismértékű ingadozással az 50 – 54% közötti sávban mozog. A nőhallgatók aránya évtizedeken keresztül a pedagógusképzésben volt a legmagasabb, de fokozatosan nőtt más képzési ágakban is, és ma már a képzési ágak többségében meghaladja az 50%-ot.

Vannak olyan területek, ahol a nők jelentősen alulreprezentáltak, (műszaki, agrár, természettudományok) ,míg más területeken éppen fordított a helyzet. Ez utóbbiak közé tartoznak az egészségügyi képzéseken belül az ápolás – gondozás szakterületéhez tartozó, részben a 90-es években beindult szakmák és a szociális szakmák, amelyek szintén ebben az időszakban váltak a felsőoktatás részévé, és felvevő kapacitásuk folyamatosan növekedett.

A szociális szolgáltatások területén a nők aránya a 2003/04 –es tanévben 81,5% volt, ezt az arányt csak az ápolás – gondozás területén tanulók haladják meg, ahol a nők aránya 92,1%. A pedagógusképzésben összességében 68 % a nők aránya, azonban a pedagóguspálya belső hierarchiája szerint jelentős különbségek vannak. Minél fiatalabb korosztály oktatására - nevelésére kiképzett pedagógusról van szó, annál magasabb a nők aránya, az óvopedagógusoknál 96%, a tanítóknál 88, 3%.

A szociális szakmákban a nemi arányok kedvezőtlen módosulása az utóbbi években egyes országokban még inkább fokozódott. A jelentkezők között az expanzió ellenére a férfi jelentkezők száma és aránya csökkent, s ez a jelenség nem kevés aggodalommal tölti el a szakma képviselőit, akik a szakma presztízsének további csökkenésétől tartanak. A jelenség hátterében elsősorban , de nem kizárólag pénzügyi okokat vélnek felfedezni. További eltántorító tényezők is számításba jöhetnek, mint pl. a szakmáról a média által közvetített kép, valamint a szakma tipikus rekrutációs bázisának módosulása.

Magyarországon 1989 – ben két tanítóképző főiskolán vette kezdetét a szociálpedagógus és a szociális munkás képzés. Eleve a pedagógusképző intézmények rekrutációs bázisára alapozódott,

hisz abban az időben ezeket a szakokat az ismeretlenség homálya fedte. A továbbiakban induló főiskolai szintű szociális munkás képzések az egészségügyi főiskolák jogkörébe kerültek, szintén nőiesnek tartott szakok társaságába. A szociálpedagógia szak esetén pedig az számított gyakorinak az indulás éveiben, hogy a képző intézmény eredeti profiljához csatlakoztatva második szakként vehették fel a hallgatók, akik - mint tudjuk - szinte kizárólag vagy döntő többségükben nők voltak.

A nemi arányokat illetően a női dominancia mindkét szaknál mind a mai napig megmaradt, a szociális munkásoknál azonban valamivel kisebb mértékű. A legfrissebb statisztikai adatok szerint a szociális munkásoknál 78% , a szociálpedagógia szakon pedig 83,1% a nők aránya.

A szociálpedagógia szakos hallgatók nemek szerinti alakulását az alábbi táblázat mutatja néhány kiragadott évben.

18. táblázat. A nőhallgatók arányának alakulása a különböző tanévekben tagozatonként

		Nők aránya (%)		
	Hallgatók létszáma	Nappali tagozat	Levelező tagozat	Nők aránya összesen
1993/94	342	85,6	86,6	86
1996/97	1914	92,8	85,7	88,8
1999/00	4121	87,4	87	87,1
2002/03	6161	85,1	81,5	82,6
2003/04	6478	85,1	82,2	83,1

A női hallgatók aránya a képzés volumenének kezdeti nagymérvű növekedése mellett valamelyest fokozódott, majd beindult egy csökkenési folyamat.

Egyre több férfi választotta a szakot, s a férfiak aránya az ezredforduló környékén volt a legmagasabb. Azonban úgy tűnik, hogy a képzési létszámok stabilizálódásával ez a folyamat nem folytatódik tovább. A nők arányszáma ismét növekedni kezdett. Jelenleg valamivel alacsonyabb, mint a kilencvenes évek elején- közepén volt, s valószínűsíthető, hogy a következő években sem várhatunk nagy mérvű ingadozást. A nemek arányát az is befolyásolja, hogy a jelenlegihez hasonlóan magas marad-e a részképzésben tanulók aránya, mert mint azt a számok mutatják, a férfiak a levelező tagozatot szívesebben választják.

Mint látjuk, a szak eltömegesedése a nemek arányát illetően kis mértékben a férfiak javára kedvezett, de ez alapjaiban nem sokat változtat a szak női jellegén.

Ez - mint tudjuk - nem magyar sajátosság. Azokban az országokban, ahol létezik szociálpedagógus- képzés, mindenütt jellemző a nők sokkal nagyobb vonzódása a szakhoz. Ausztriában pl. még a magyar arányoknál is valamivel magasabb a nők aránya (86,5%). Németországban ugyan kedveltebb szak a férfiak körében (25,8%), de lényegében ott is a női túlsúly jellemző. Az egymás utáni évek adatai a nők arányának kis mértékű emelkedését jelzik.

8. NAPPALI TAGOZATOS HALLGATÓK

8.1. A hallgatók demográfiai jellemzői

A hallgatók döntő többsége (89%) középiskolai tanulmányai után egyszerre, első nekifutásra bejutott a főiskolára, s így az elsőévesek átlagéletkora 19,3 év, a szóródás nagyon csekély. S akik az első vagy a második szemeszterben önként nem hagyják abba, vagy morzsolódnak le, azok szabályosan, megszakítás nélkül végigjárják a négy évet. A megkérdezett negyedévesek átlag életkora 22,7 év. A 25 éven felüliek aránya csak 3,9%.

Ebben a vonatkozásban a magyar szociálpedagógia szakos hallgatók különböznek nyugat-európai vagy amerikai társaiktól, akiknél a teljes idős képzésben részt vevők között sokkal többen vannak az idősebb hallgatók, a modális kategória az életkor tekintetében a 25-35 év közötti korcsoport.

A magyar nappali tagozatos hallgatók között az alacsonyabb átlagéletkor miatt alig fordul elő párkapcsolatban élés. A megkérdezetteknek mindössze 2,1%-a él házasságban és 4%-a élettársi kapcsolatban. A házasok többsége negyedéves, az élettárssal élők is jellemzően III. és IV. évfolyamosok. Mint tudjuk, napjainkban csökken a házassodási kedv és kitolódik az első házasságkötés átlagéletkora, nem utolsósorban éppen azért, mert a fiatalok képzési időszaka megnyúlik, az önálló életkezdés lehetősége későbbre tolódik. A házassággal szemben egyre gyakrabban választják a fiatalok az élettársi kapcsolatot. Bármelyik formáját választják is a párkapcsolatnak, sokan továbbra is - elsősorban kényszerűségből - a szüleik háztartásában maradnak. Ez elmondható a vizsgálatban megkérdezett párkapcsolatban élő hallgatók többségére is.

Csak elvétve találunk olyan hallgatókat, akik már a szülőktől külön háztartásban élnek. Az önálló, független életvitel - egyedül vagy társsal - csak 4,1%-ukra jellemző.

A hallgatók valamivel több, mint egyharmada él tanulmányai alatt kollégiumban és ugyancsak egyharmada a szüleinél. Többségük az intézmény székhelyén állandó lakos. A napi ingázók aránya a Zsámbékon tanulók között a legmagasabb. Általában a szülőknél lakás helyi illetőséget jelent, kivéve a Zsámbékon tanulókat. Köztük a napi ingázók aránya magas.

A kollégiumokban lakók aránya a rendelkezésre álló férőhelyek számától függ, s e tekintetben a

vizsgált főiskolák, hasonlóan a kisebb létszámú vidéki főiskolákhoz, nem állnak rosszul. Számukra fontos, hogy a hallgatói utánpótlás biztosítása érdekében álljon rendelkezésre megfelelő kollégiumi kapacitás és meg is teremtik ehhez a feltételeket. A megkérdezett hallgatók 7, 2% -a nyilatkozott úgy, hogy az intézményválasztását befolyásolta az a tény, hogy kap-e kollégiumi férőhelyet, vagy sem. Mint tudjuk, minél kedvezőtlenebb gazdasági státuszú népességből kerülnek ki az a felsőoktatást igénybevevők, annál fontosabb a kollégiumi férőhelyhez való hozzájutás lehetősége. Jelen esetben a fent jelzett arány nem nevezhető magasnak, aminek egyik lehetséges oka, hogy a helyben lakás vagy a bejárás lehetősége a kollégiumi férőhelyek iránti igényt nem teszi szükségessé. Azok a hallgatók, akik nem jutnak be a kollégiumba, de nem is helybeliek, leggyakrabban főbérleti nélküli bérelt lakásban laknak, többen társulva egy-egy lakás bérléséhez. (15%). Ez a lakhatási forma leginkább az Egerben és Hajdúböszörményben tanulóakra jellemző.

Az albérletben lakók aránya csak 7,2 %. Az átlagosnál magasabb az albérletben lakók aránya Sopronban. (14,6 %)

Egy másik oldalról, a lakásbirtoklás felől közelítve a kérdéshez, szintén ezt az eredményt kaptuk. A családok töredéke rendelkezik csak második lakással, amely megkönnyíthetné a következő generáció életkezdését. A nappali tagozatos szociálpedagógus hallgatók között az önálló lakással rendelkezők aránya jóval alacsonyabb, mint pl. az első éves közgazdász és jogász hallgatók körében. Ez is mutatja, hogy kevésbé tehető családokból jönnek, mint az elitnek nevezett szakok hallgatói. Az általunk vizsgált hallgatók családjainak jövőbe való beruházási képessége kisebb.

8.2. Középiskolai előélet, tanulmányi előmenetel

A hallgatók középiskolai tanulmányaikat már a rendszerváltás utáni évek megváltozott kínálati közegében végezték. A megkérdezetteknek valamivel több, mint a fele (51,2%) érettségizett olyan intézményben, amelyben csak gimnáziumi osztályok működtek.

Tiszta profilú szakközépiskolába a megkérdezetteknek 21,2%-a járt, a többiek ún. „vegyes típusú” középiskolákban tettek érettségit. Összességében a gimnáziumi érettségizettek aránya meghaladja a szakközepesek arányát. A hat és nyolcosztályos gimnáziumokba járok aránya elenyészően kevés.

Az iskolák székhelyei leggyakrabban közép- és kisvárosok (53,6%). A megyeszékhelyeken ennél kevesebben (37,1%) végezték tanulmányaikat. Azok a megyeszékhelyek vezetik a listát, ahol vagy helyben vagy a közelben található képző intézmények (Győr, Debrecen, Nyíregyháza, Miskolc, Eger). A fővárosban a megkérdezetteknek mindössze 7.9% érettségizett. Általában az iskola székhelye és a hallgatók állandó lakhelye a városi hallgatóknál egybeesik, a községekben lakók pedig leginkább a települési hierarchiában egy fokkal magasabban elhelyezkedő városokban tanultak tovább és kevésbé a megyeszékhelyeken..

Szignifikáns kapcsolat áll fenn az intézmények típusa és a tanulók lakóhelyének településtípusa között. Bár ma már nem egészen egyértelmű a presztízssorrend a középiskolák között a gimnáziumok javára, hisz van rá példa, hogy néhány piacképes szakmát adó, többnyire világbanki finanszírozású szakközépiskola jobban szelektálhat a jelentkezők között, mint egy átlagos gimnázium, de összességében még a gimnáziumok vezetik a rangsort. Így nem a hagyományos gimnáziumok elérhetőségében van a különbség a különböző településtípusokon lakók között, hanem a többi iskolatípus esetében. A vegyes típusú iskolákban a települési hierarchia alacsonyabb fokáról származó tanulók erősen felülreprezentáltak. Az erősen polarizált magyar iskolarendszerben ezek az iskolák az iskolák közti presztízssorrend alsó szegmensében találhatók. Jelen esetben is a helyzet.

Ha tagozat szerint vizsgáljuk a megkérdezettek jellemzőit, megállapíthatjuk, hogy a középiskolák levelező tagozatáról ritkán kerülnek be diákok a szakra. Levelező tagozaton a nappali tagozatosoknak mindössze 1,4%-a szerezte az érettségijét.

A hallgatók középiskolai érdemjegyei szignifikáns összefüggést mutatnak az anya iskolai végzettségével és a szülők együttes iskolai végzettségével, de nem a „szokásos” módon, hanem épp fordítva. Ez azzal függ össze, hogy a diplomás szülők gyerekei gyengébb eredményekkel is mertek jelentkezni, míg az alacsonyabb végzettségű szülők gyerekei ilyen esetben kevésbé. A fő választóvonal e tekintetben a szakmunkás kategóriánál mutatkozik. A diplomások és az érettségizettek között nincs jelentős különbség. Azonban, ha nincs érettségizett a családban, akkor a diákok többnyire csak jobb érdemjegyek esetén jelentkeztek a szakra. A kapott eredmény megerősíti a többiek által is leírt önszelekció tényét. (Boudon.1974, Csákó 1998)

A szakra felvett diákoktól egyébként azt kérdeztük, hogy milyen tanulók voltak általában a négy év folyamán. Konkrét minősítést csak az érettségiről kérdeztünk. A két eredmény azonban egymással is szignifikáns. A hallgatók többsége a jó rendűek közé tartozott. Az érettségi átlag

4,066 és a módusz is négyes. A fiúk átlaga a vizsgált szak esetében is alacsonyabb, mint a lányoké. A fiúk között felülreprezentáltak a diplomás, főleg egyetemi végzettségű anyák gyermekei, így, ha a társadalmi helyzet és a nem kategóriát a tanulmányi eredménnyel összekapcsoljuk, akkor a két végpont az egyetemi végzettségű anya viszonylag gyengébb tanulmányi eredményű fia és az alacsonyan iskolázott anya jó tanuló lánya.

A tanulmányi eredmény és az érettségi eredmény az iskolatípussal is szignifikáns. Miután ez összefügg a hallgatók társadalmi hátterével, nem a gimnázium vezet, hanem a vegyes típusú iskolák közül azok, ahol gimnáziumi és szakközépiskolai osztályok vannak. Ezekbe az iskolákba jártak zömmel a szakra felvett alacsonyabb iskolai végzettségű anyák jó tanuló lányai.

19. táblázat. A megkérdezettek érettségi eredményei a szülők együttes iskolai végzettsége szerint

	Mindkettő diplomás		Legalább egyik diplomás		Mindkettő érettségizett		Legalább egyik érettségizett		Mindkettő szakmunkás		Legalább egyik szakmunkás		Mindkettő 8 általános		Legalább egyik 8 általános		Összesen
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
Jeles	-	17,7	13,3	15,2	-	13,8	-	19,5	50,0	22,0	-	26,3	-	12,5	-	-	17,0
Jó	57,1	69,2	46,7	62,0	75,0	69,9	100,0	65,5	50,0	68,0	-	52,6	-	75,0	-	100,0	65,1
Közepes	42,9	12,8	33,3	22,8	25,0	16,3	-	14,9	-	10,0	-	26,3	-	12,5	-	-	17,0
Elégséges	-	-	6,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2
Nincs válasz	-	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1	-	-	-	-	0,7

A főiskolára való belépésnél a megkérdezettek 26% -a rendelkezett valamilyen nyelvvizsgával. A legtöbben alapfokú angol szóbelivel. A középfokú „C” típusú vizsgával rendelkezők aránya 8,2%. A német valamivel gyakoribb, mint az angol. Ezeken kívül még néhány lovári, orosz és francia nyelvvizsgával rendelkezőt találunk. Az, hogy kinek van nyelvvizsgája, már a szokásos módon függ össze a szülők együttes iskolai végzettségével. Azaz az iskolázottabb szülők gyerekei magasabb arányban jöttek úgy a szociálpedagógia szakra, hogy volt valamilyen nyelvvizsgájuk.

Összefügg a tanulmányi előmenetellel, hogy a szülők miként vélekednek gyermekük szakválasztásáról. Míg általában a szülők többsége helyesli a szociálpedagógia szak melletti döntést, az alacsonyabban iskolázott családokból jövők esetében magasabb volt a beletörődők aránya. Ennek az okát akkor érthetjük meg, ha a szülői vélekedést kapcsolatba hozzuk a gyerek tanulmányi eredményével. Így az derült ki, hogy azok a szülők fogadják rezignáltan lányuk

döntését, akik úgy érezhetik, hogy a középiskolában nagyon jó tanuló lányuk „alulválasztott”

20. táblázat. A szülők viszonyulása gyermekük szakválasztáshoz

	Mindkettő diplomás	Legalább egyik diplomás	Mindkettő érettségizett	Legalább egyik érettségizett	Mindkettő szakmunkás	Legalább egyik szakmunkás	Mindkettő 8 általános	Legalább egyik 8 általános	
Helyeslő	67,4	68,5	69,7	67,4	72,2	30,0	33,3	100	65,1
Közömbös	13,0	9,8	13,5	10,3	14,8	15,0	11,0	-	12,1
Elutasító	-	2,2	1,1	1,1	-	5,0	-	-	1,2
Beletörődő	13,0	13,0	11,2	9,2	11,1	25,0	33,3	-	12,3
Nincs véleménye	2,2	3,3	-	7,4	1,3	15,0	11,1	-	4,0
Nem tudja	4,2	3,3	-	4,2	-	10,0	11,1	-	3,7
Nincs válasz									

8.3. Honnan szereztek tudomást a képzésről?

A diákok döntő többsége (68,7%) a felvételi tájékoztatóból szerezte be az információt a szakra vonatkozóan. A második leggyakoribb információforrás a barátok, ismerősök (23,2%). A középiskolának, mint potenciális pályaválasztást segítő aktornak a szerepe csekély. Mindössze 5,7% jelezte, hogy a középiskola révén szerzett tudomást a szakról. Ebben az arányban is - ahogy a hallgatók elmondták - inkább csak egy-egy tanár személyes odafigyelése mutatkozik meg, s nem az iskoláé. A középiskolákban nincs olyan szakember, aki a diákok karriertanácsadója lehetne, aki átlátja a felsőoktatás kínálatát, a várható elhelyezkedési lehetőségeket, és segíteni tudna. Így a felsőoktatásba való jelentkezés családi vagy egyéni ügy marad. Főleg a kevesebb kulturális tőkével rendelkező családokból jövő tanulók esetében lenne fontos az intézményes segítség.

A nyílt nap szerepe

A megkérdezettek egyharmada ment el a főiskolák által meghirdetett nyílt napra. Akik részt vettek, azoknak valamivel több, mint felét befolyásolták az ott tapasztaltak végleges

döntésükben. Összességében a hallgatóság közel két tizedét nyerték meg ily módon az intézmények. A nyílt nap jó alkalom a képzőhelyeknek a bemutatkozásra, a hallgatóknak pedig – főleg a bizonytalanoknak – fogódzót nyújthat a végleges döntés meghozatalához. Kik vesznek részt a nyílt napon? A válaszok azt mutatják, hogy a lányok inkább mint a fiúk, valamint az elsőévesek sokkal nagyobb arányban, mint a negyedévesek. Hogy ebben mekkora a véletlen szerepe, azt nem tudjuk. Értelmezhetjük-e ezt úgy, hogy a fiatalabb évfázatokban nagyobb a bizonytalanság és szükségük van a döntéshez külső megerősítésre?

A nyílt napon való részvétel majdnem fordítottan arányos a településtípussal, azaz a kisebb településekről származók nagyobb arányban mentek el a nyílt napra, ám a megyeszékhelyeken lakók kivételt jelentenek ebből a szempontból. Ők még a községben lakóknál is nagyobb arányban keresték fel az intézményeket. A döntésben a kisebb településen lakókat nagyobb arányban befolyásolta ez az esemény.

8.4. Mit várnak a főiskolás évektől?

A hallgatói horizont végső pontja természetesen a szakmaszerzés, az elhelyezkedés, de a közbülső évekből is szeretnék kihozni a maximumot. Jól akarják magukat érezni egymás társaságában, baráti kapcsolatokra vágynak, miközben a karrier építésük érdekében megszerzendő kapcsolati tőkéről sem feledkeznek meg.

Arra a kérdésre, hogy mit várnak a diploma megszerzésén kívül a főiskolán eltöltött évektől, a legtöbben a jó társaság mellett tették le a voksukat. A második helyen viszont már a szakmai ismeretségek, kialakítása szerepel. A szükséglet- hierarchiában természetesen az egyes dolgok különböző helyre kerülnek, s nem meglepő a kapcsolati tőke megszerzésére, bővítésére irányuló szándék. A fiatalok realisták, készülnek a munka világába való belépésre. Kevesen említik viszont az adott város kulturális lehetőségeinek kihasználását. Ez valamelyest az értékpreferenciáikról s a szabadidőeltöltési szokásaikról is árulkodik.

Ennél sajnálatosabb, hogy a főiskolás évek csak kevesek számára jelenthetik egy tartós párkapcsolat kialakításának lehetőségét. Leginkább azért, mert a pedagógusképző intézmények nemi arányai már statisztikailag korlátozzák ennek lehetőségét, s több intézménynél az adott kisvárosi környezet sem nyújtja az ismerkedési lehetőségek gazdag tárházát.

Az intézmények telephelyének kialakításánál vagy a karok tervezésénél nem lenne haszontalan,

ha a döntéshozók a nemi arányok szélsőséges eltolódásának veszélyeire is figyelnének, hiszen a főiskola, s a kollégium egyúttal egy élettér is a diákok számára, ahol nemcsak a tanulás iránti igényük jelenik meg.

Az, hogy első helyen mit jelöltek meg, nem függ semmilyen demográfiai, lakóhelyi vagy társadalmi tényezőtől, viszont az, hogy másodszorban ill. és harmadszorban mit tartanak fontosnak a négy év során, már befolyásolja a szülők végzettsége. A legtöbben akik a második és harmadik helyen egyáltalán jelöltek meg valamit, azok a jövőben kamatoztatható szakmai kapcsolatokat kiépítésén szeretnének munkálkodni. Ez a szándék leginkább a középfokú végzettségű szülők gyerekeire jellemző.

21. táblázat. Mit várnak a hallgatók a főiskolán eltöltött 4 évtől a diploma megszerzésén túl

	Jó társaságot	Négy kellemes évet	Baráti kör kialakítása	Tartós árkapcsolat kialakítása	Szakmai kapcsolat kialakítása	Város nyújtotta kulturális lehetőségek kihasználása	Egyéb	Mindezeket együtt
ATFK Győr	27,3	20,9	14,0	1,2	18,6	4,7	4,7	8,1
AVKF Zsámbék	38,9	11,1	19,4	2,8	25,0	-	2,8	-
BPFK Sopron	28,4	20,9	11,9	1,5	25,4	1,5	4,5	6,0
EFK Eger	28,2	17,9	17,9	-	23,1	5,1	-	7,7
JFK Jászberény	16,7	21,4	14,3	2,4	31,0	-	7,1	7,1
NyF Nyíregyháza	38,5	23,1	7,7	3,8	19,2	-	7,7	-
VTIF Esztergom	31,3	25,0	9,4	3,1	25,0	-	3,1	3,1
HWIPFK H.böszörmény	33,3	21,8	16,1	-	20,7	-	6,9	-
összesen	29,1	19,8	13,7	1,4	22,3	1,6	4,7	4,4

8.5. A hallgatók társadalmi háttere

A szülők nagyszülők foglalkozása

Miközben már azt is többen vitatják (Hradil1987), hogy a foglalkozás fontosnak tekinthető-e a társadalmi helyzet megjelölése szempontjából azon a véleményen vagyunk, hogy a foglalkozás továbbra is fontos rétegtképző ismérv. Ennek figyelembevételétől még akkor sem tekinthetünk el, ha az a foglalkozásszerkezeti modell, a hagyományos munkajelleg csoportokba sorolás, amit

kényszerűségből használunk, már sok vonatkozásban nem írja le jól a foglalkozások közti különbségeket. Ezért igyekeztünk olyan jellemzőket is számításba venni, amelyek némileg finomíthatják a modellt, mint pl. az alkalmazás jellege, a szektor jellege, ill. a szakmunkás rétegen belül a hagyományosabb vagy a modernebb szakmák.

Az apák foglalkozása

Az utóbbi években végzett hallgatók társadalmi háttérére is kiterjedő vizsgálatok arról számoltak be, hogy a hallgatók rekrutációja nagy mértékben a vezető és értelmiségi réteg gyerkei köréből történik (Gazsó 1999). A vizsgált szaknál erre nem számítottunk. Az volt a feltevésünk, hogy a szociálpedagógusi pálya, mint új és kevésbé ismert, vélhetőleg átlagos társadalmi presztízsű terület, kevésbé vonzza a jobb társadalmi helyzetűeket.

Egy elsőévesekre nézve reprezentatív országos mintában (Székelyi – Szabados 2001) a vezető és értelmiségi apák aránya 44% volt. Az említett szerzők túlzottan leegyszerűsítő kategorizálása a foglalkozásokat illetően bármennyire vitatható is, arra jó, hogy a vezető és értelmiségi apák arányát kutatásunk során valamihez viszonyítsuk.

A szociálpedagógia szakos hallgatók apjánál a két kategória (külön lett kódolva a vezető állású és az értelmiségi) együttesen csak 13,2%. Ezen belül a felsővezetők aránya elhanyagolható. Az értelmiségen belül megkülönböztettük a pedagógus foglalkozásukat a nem-pedagógus foglalkozásúaktól. Jelen esetben a hasonló pálya átöröklődéséről nem beszélhetünk. A pedagógus apák aránya csak 2,3 %. Az apák foglalkozásánál a modális kategória a szakmunkás, 43,1%-uk tartozik ide. Ezen belül valamivel gyakoribbak a hagyományos ipari szakmák. A vállalkozó apák gyermekei 12,1%-ot tesznek ki. A többi kategóriára jóval kisebb arányban jelenik meg. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a szakképzetlen munkásrétegek és a mezőgazdasági foglalkozásúak - akár úgy, mint önálló gazdálkodók, akár úgy mint alkalmazottak – alig vannak jelen. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a választóvonal a szakra való kerülés esélyeinek szempontjából a szakmunkás rétegnél húzódik meg. A foglalkozás szempontjából alacsonyabb státuszú rétegek gyermekei már csak alig-alig kerülnek be.

Meg kell említeni, hogy a foglalkozások besorolása nem volt minden esetben lehetséges. Annak ellenére, hogy az aktív korban gyakorolt foglalkozásra kérdeztünk rá, többen mégis a nyugdíjas választ adták, ill. nem kevesen csak annyit közöltek, hogy BM alkalmazott a, ami többféle foglalkozást takarhat. Ezeket bármennyire is nem szerencsés, külön kategóriába kellett tenni.

Az apák többsége alkalmazott. Az oktatási szférában 7, 7%-uk dolgozik, a szociálisban ennél

jóval kevesebb. Tehát a szülők révén keveseknek lehetett pályaképe a szociálpedagógus munkáját illetően.

Az egyéni vállalkozók aránya 8,1%. Szinte kizárólag önfoglalkoztatók. A hagyományos ipari vagy szolgáltatási tevékenységek jelentik megélhetésük alapját.

22. táblázat. A szülők foglalkozási kategóriák közötti megoszlása

Nappali tagozat

	Apa	Anya
Felsővezető	0,9	0,5
Értelmiségi (pedagógus)	2,3	13,7
Egyéb értelmiségi	10,0	6,3
Középvezető	4,2	0,5
Egyéb szellemi alk.	4,7	28,1
Vállalkozó	12,1	5,1
Szakmunkás	43,1	25,3
Betanított munkás	3,5	4,2
Segédmunkás	1,4	4,4
Önálló paraszt	0,5	0,2
Mezőgazdasági munkás	0,9	0,9
Alkalmi munkás	0,2	0
Egyéb	4,0	1,9
Rokkant nyugdíjas	2,3	0,9
Nyugdíjas	1,6	0,7
Munkanélküli	0,9	1,4
Meghalt, nincs szülő	0,2	0,2
Nincs válasz	4,9	4,7

Az anyák foglalkozása

Ismerve a nők foglalkozási szegregálódását, nem lepődhetünk meg azon, hogy az anyák közül a legtöbben irodai alkalmazottként jutnak jövedelemhez. Őket követik a diplomás foglalkozásúak, mintegy 20%-os jelenlétükkel. Körükben a pedagógusok dominálnak. A szakmunkások szinte

ugyanannyian vannak, mint az értelmiségiek. A vállalkozó anya viszont ritkább, mint az apa. A betanított és segédmunkás anyák jelenléte nem túl gyakori, mint ahogy az egyéb még nem említett kategóriáké sem. Az anyák esetében nem olyan egypólusú a mezőny, mint a apáknál, nincs olyan mérvű szakmunkás túlsúly, ami összefügg a nők férfiakétól eltérő foglalkozások közötti megoszlásával.

A munkamegosztás alsóbb pozícióiban lévő anyák csekély arányban fordulnak elő, amiből az apáknál már levont következtetést lehet ismételten megerősíteni.

Az anyák mégis néhány vonatkozásban kedvezőbb foglalkozási pozícióban vannak, mint az apák. A biztosabb alkalmazotti lét a gyakoribb, és kevesebb a vállalkozó.

A vállalkozói lét csak tőkeerős vállalkozásoknál előny, de a kényszervállalkozóknál - aminek gyanúja egyéb indikátorok kapcsán az apák esetében felmerült – inkább hátrányként fogható fel.

Az anyák közt alacsonyabb az inaktívak aránya is.

Az anyák nagyobb arányban dolgoznak a szolgáltató szektorban, mint az apák. Ezek közül is kiemelkedik az egészségügy, az oktatás és a kereskedelem. A szociális szférában foglalkoztatottak aránya az apákénál ugyan magasabb, de körükben sem igazán jelentős.

Nagyszülők foglalkozása

Mivel generációtörténeti kontextusba szeretnénk ágyazni annak megítélését, hogy a családok történetében mit jelent az a tény, hogy gyermekük diplomát szerez, ehhez szükségünk volt a nagyszülők foglalkozásának a figyelembe vételére is. Módszertanilag mindjárt beleütköztünk abba a problémába, hogy a nagyszülők életkoruk szerint nagyon szóródnak - elsősorban az idősebb levelezős hallgatók következően - és sokan a két világháború közti időszak foglalkozási kategóriáival válaszolták meg a kérdést. Ezeket nem soroltam át a Ferge-féle munkajelleg csoportokba, - hisz sok esetben elveszett volna a foglalkozás társadalmi helyzetjelző sajátossága, hanem az Erdei-féle ún. kettős társadalmi szerkezet kategóriáit és a munkajelleg csoportokat együtt használtam, egyfajta hierarchiába rendezve.

A nappalisoknál a megkérdezettek mintegy kétharmada tudott vagy akart válaszolni a kérdésre. Kb egy negyedük azt állítja, hogy nem tudja, a többiek nem válaszoltak. Igaz, hogy az elmúlt évtizedekben lezajlott egy jelentős strukturális mobilitás - s ennek következtében egy még erősebb földrajzi mobilitás, de az, hogy a családi kapcsolatok is annyira meglazultak volna, hogy az unoka már nem tudja a nagyszülő foglalkozását, az aligha hihető. Inkább arról lehet szó, hogy

sokan nem akartak válaszolni, és a válasznélküliség valószínűleg alacsony presztízsű foglalkozásokat takar.

Természetesen nagy különbség van a két nagyszülő gazdasági aktivitása tekintetében. A nagyapák családfői kötelezettségükből fakadóan többnyire a munkaerő- piacra kilépve dolgoztak, míg a nagyanyák kb. egy negyede „csak” háztartásbeli.

A nagyapák mindkét ágon a foglalkozási hierarchiában alacsonyabb helyre sorolt kategóriákba tartoznak. Többségük mezőgazdasági dolgozó volt. Hogy volt –e földjük vagy sem azt az elnevezéssel csak kevesen jelezték (birtokos paraszt, gazdasági cseléd). A többségük valószínűleg már a termelőszövetkezeti időszakban élte aktív éveit, így a föld létének, nagyságának nincs is különösebb jelentősége.

A következő leggyakrabban említett kategória a szakmunkás. Ide tartozik a nagyapák 16-18 %-a . Az ipari szakmák említése gyakoribb, mint a nem-ipariaké.

Őket követik a kisiparosok, kiskereskedők és csak ezután jönnek a szakképzetlen munkások. A tisztviselő réteg alig fordul elő, a felsővezető vagy nagypolgári szint pedig egyáltalán nem . Az értelmiségiek aránya a két apai ágon 6% ill .8%. Többségük egyetemi végzettséget igénylő munkát végzett. Pedagógus alig akad köztük.

A nagyanyák negyede, mint tudjuk háztartásbeli. A férfiakhoz képest a nők között kevesebb a mezőgazdasági dolgozó és a szakmunkás. A foglalkozási szerkezet nemekre jellemző sajátosságai a vizsgált hallgatók esetében is megmutatkoznak, tehát több az irodai alkalmazott, valamivel kevesebb a kiskereskedő, kisiparos. Az értelmiségi nagyanyák aránya a nagyapákénál is alacsonyabb, 2% ill. 4%. A hallgatók körében tehát nagyon alacsony azoknak az aránya, akik legalább valamelyik ágon második generációs értelmiségiek.

8.6. A szülők iskolai végzettsége

Általában a foglalkozási eloszlás és az iskolai végzettségekre vonatkozó eloszlás jól korrelál egymással, hiszen a munkajelleg csoportok egyik fő csoportképző ismérve éppen az iskolai végzettség. Az iskolai végzettség és a foglalkozás közötti kölcsönös oda-vissza hatás egészen a legutóbbi időkig erős volt . Napjainkra azonban ez az izomorfia már kevésbé jellemző. Az iskolai végzettség az egyik legjobban használható, legegzaktabb státuszképző jegy.

Bizonyosra vehető, hogy a gyermek iskolai pályafutására mindkét szülő iskolai végzettsége hat,

más-más szocializációs miliőt jelentenek az iskolai végzettségüket tekintve különböző kombinációjú családok, ezért a szülők iskolai végzettségét együttesen is bekódoltuk. Hogy ez mennyire gyümölcsözőnek bizonyult, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy sok esetben ez lett az a független változó amellyel a vizsgált függő változót magyarázni lehetett.

Feltevésünk a szülők iskolai végzettségét illetően az volt, hogy a szociálpedagógia szakon a felsőoktatás – pontosabban a főiskolai szint - egészében tapasztalt arányaikhoz képest a magasabb iskolai végzettségű szülők gyerekei kisebb arányban lesznek jelen.

A szociálpedagógia szak a jövedelmi, hatalmi hierarchia magasabb posztjai felé közvetlenül nem nyit utat, ezért azok, akik már a státusz hierarchiában magasban vannak, nem szeretnék, ha gyermekük nem tudná legalább reprodukálni azt a társadalmi helyzetet, ami rájuk jellemző. Napjainkra a társadalmi hierarchia komplexé vált. Az egyes státuszképző dimenziók súlya is megváltozott. Az iskolai dimenzióban elért magas helyezés önmagában már nem elégséges a hierarchia csúcsára jutáshoz, azaz az elitbe való bekerüléshez. Magas iskolai végzettséget egyre többen tudnak szerezni – ez által inflálódik is – hisz már nem megy ritkaságszámba, és közben más státuszdimenziók - főleg az anyagiak – egyre fontosabbá válnak. A társadalmi jó helyzetek újratermelődésének megvannak azok a láthatatlan, finom mozzanata, amelyek mindig garantálni fogják, hogy a jó helyzetek, elérhetősége ne legyen teljesen meritokratikus.

A vizsgált hallgatókkal kapcsolatban, arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen arányban vonzza a szak a különböző iskolázottságú csoportok gyerekeit, feltételezve, hogy nyitott a szak az alacsonyabb iskolázottságúak előtt is, mert a magasban iskolázottak gyerekei az ún. piacképesebb szakokat preferálják.

Ez a várakozásunk be is igazolódott. Valójában a szociálpedagógia szak mindkét tagozaton a középfokú végzettségűek ha az apákat nézzük akkor a szakmunkás, ha az anyákat, akkor legnagyobb mértékben az érettségizettek gyerekei számára vonzó.

Természetesen minden fajta iskolázottsági szint megtalálható a mintában, de a lényeg az eloszlásban van.

23. táblázat. A megkérdezettek megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint

Nappali tagozat

	Apa	Anya
egyetem	9,8	4,2
főiskola	9,3	20,7
gimnázium	16,0	27,4
szakközépiskola	20,5	21,6
szakmunkásképző	38,4	17,0
8 általános	4,0	7,9
8 általánosnál kevesebb	0,4	0,4
Nincs szülő	0,2	0,2
Nincs válasz	1,4	0,6
Összesen	100	100

8.7. A hallgatók anyagi helyzete, hallgatói munkavállalás

Az anyagi helyzetet több objektív ill. szubjektív mutatóval lehet mérni. Ezek közül feltérképeztük a lakáshelyzetet és bizonyos fogyasztási javakkal való rendelkezést. A kapott adatok kevésbé informatívak. A lakáshelyre jellemző, hogy a döntő többség saját tulajdonú családi házban él, még a városlakók többsége is. Azaz, nem az a jellemző, hogy a szülői generáció az államszocializmusban bérlakáshoz jutott, sokkal inkább maga teremtetten meg a lakhatási lehetőséget. A városlakóknak 23%-a lakik lakótelepen 6,5%, a belvárosban. A bérlakásban élők aránya csak 3,8%.

A különböző tartós fogyasztási cikkekkel való rendelkezés bemutatásától eltekintünk, mert e vonatkozásban csak a számítógép birtoklás tekintetében tér el fölfelé a vizsgált populáció a magyar háztartások átlagától.

Informatívabb indikátor a családok helyzetéről egy közvetett indikátor, a munkanélküliség általi érintettség. Viszonylag stabil gazdasági helyzetben az iskolázottsággal mutat szoros összefüggést, és inkább csak az alacsonyan iskolázottakat érinti. Azonban a rendszerváltozás utáni évek a magyar gazdaságban és társadalomban a rendhagyó évek közé tartoznak és az egész magyar társadalom számára új élmény volt a munkanélküliség testközelbeli meg tapasztalása.

Azért is kérdeztünk rá külön, mert feltételeztük, hogy a szakválasztásban – akár tudattalanul is – fontos szempont lehetett a biztonságra való törekvés. (A szociálpedagógia szak azok számára, akik csak a segítségre szorulóknak számából indulnak ki a biztonság ígéretét hordozza.)

Sokatmondó adat, hogy a hallgatók hattizede valamelyik hozzátartozója révén kapcsolatba került a munkanélküliséggel. Szerencsére ez már a múlt. A megkérdezés időpontjában már kedvezőbb volt a helyzet, de még így is a hallgatók 15%-ának közvetlen környezetében (szülő, testvér, nagyszülő) valaki munkanélküli. A múltban és a jelenben előforduló munkanélküliség között szignifikáns a kapcsolat, mint ahogy szignifikáns munkanélküliség a szülők végzettségével is. Illusztrálásképpen bemutatjuk a kapott adatokat. Ezekből látszik, hogy minden iskolázottsági csoport érintett – még a felsőfokú végzettségűeket is – csak más-más arányban.

A munkanélküliség megtapasztalási gyakorisága a szülők együttes iskolai végzettsége szerint

	a múltban	a jelenben
mindkét szülő diplomás	45,7%	6,5%
legalább egyik diplomás	54,7%	14,3%
mindkettő érettségizett	60,7%	15,7%
legalább egyik érettségizett	65,6%	16,8%
mindkettő szakmunkás	70,4%	14,8%
legalább egyik szakmunkás	70,0%	31,6%
mindkettő nyolc általános	55,6%	-
legalább egyik nyolc általános	100%	-
Átlag	60,%	14,9%

Az anyagi helyzet szubjektív megítélése

Az erre vonatkozó kérdés rendszerint arra jó, hogy a szélekről, az átlagon felüli és az átlagon aluli anyagi helyzetükről tájékoztasson. Egyébként tudvalevőleg a válaszok középre húznak. Ez történt jelen esetben is. A megkérdezettek esetében hiányzik a felső szél, mindössze egy fő vallotta, hogy nagyon jó anyagi körülmények között élnek. Az alsó szél – az átlagtól lemaradók viszont már 8,6%-ot tesznek ki. Egyértelműen azokból a családokból kerülnek ki, ahol a szülők végzettsége alacsony. Nem szignifikáns viszont a kapcsolat a településtípussal. A szubjektív önbesorolás jól korrelál az általunk mért „objektív” mutatók közül jó néhányal, mint pl. a szobaszámmal, a számítógép, videokamera birtoklásával, Internet hozzáféréssel.

Ha összességében nézzük a hallgatók társadalmi háttérét, amelyet most három indikátorral mértünk, és átváltunk a bizonytalan tartalmú, de érzékletes fogalmi rendszerre, és alsó, alsó-közép, közép, felső-közép, és felső rétegekben gondolkodunk, akkor elmondhatjuk, hogy a vizsgált szakon a leggyakrabban a közép és alsó-közép rétegek gyerekei tanulnak.

Hallgatói munkavállalás

A hallgatóknak kb. fele dolgozik valamilyen gyakorisággal főiskolai tanulmányai alatt, közülük a legtöbben azonban csak a nyári szünetben (18,4%). Mintegy egyharmaduk a szorgalmi és a vizsgaidőszakban is vállal munkát. A munkavállalásban elsősorban a kényszer dominál, hisz azok dolgoznak leginkább, akik az anyagi helyzetük értékelésekor azt vallották, hogy nem elég a

havi jövedelem családjuk megélhetéséhez. Nem jut azonban mindenki munkához, aki szeretné a rendelkezésre álló jövedelmét kiegészíteni. Ebben nem csak az órarend és a leterheltség játszik szerepet, hanem a diákmunka lehetőségek szűkössége is azokon a településeken, ahol a képzőintézmények működnek. A hallgató a diákmunka keresésében használja, mozgósítja azt a kapcsolati hálót, amivel rendelkezik. Akinek kevesebb kapcsolati tőkéje van kevesebb munkaalkalmat talál. Talán ez is magyarázza, hogy a települési lejtő mentén lefelé haladva miért csökken egyre a diákmunkát végzők aránya, és a szülők iskolai végzettsége mentén fölfelé haladva miért nő a tanulás mellett dolgozók aránya. Átlag feletti arányban dolgoznak azok, akiknek az állandó lakóhelye a fővárosban vagy a megyeszékhelyeken van.

A tanulmányaik mellett munkát vállalók aránya településtípusonként

főváros:	76,7%
megyeszékhely:	61,5%
egyéb város	46,4%
község 1000 fő felett:	47,9%
község 1000 fő alatt:	35,5%

A munkavégzés gyakorisága pozitív korrelációban van a szülők együttes iskolai végzettségével. Az iskolázottsági hierarchia mentén fölfelé nő a naponta munkát vállalók aránya. A két szélsőséges kategória a munkavállalás tekintetében a fővárosi, iskolázott szülőkkel rendelkező, naponta dolgozó, többnyire szellemi munkát végző lány, és a falusi, kevésbé iskolázott szülőktől származó, többnyire könnyű fizikai munkát végző lány, aki legfeljebb a nyári szünetben dolgozik. Valószínűsíthetjük, hogy éppen az átlagosnál jobban rászorulóknak nem találunk munkát maguknak a települési és kapcsolati hátrányaik miatt.

8.8. Felekezeti összetétel, vallásosság

A megkérdezett hallgatók felekezeti megoszlása némiképp eltér az adott korcsoport országos adataitól. Felekezeten kívülinek vallotta magát 19,2%. Ez az arány jóval magasabb, mint a Tomka Miklós által közölt 18-29 éves korosztályra vonatkozó adat, 5,95% (Tomka1996). A

2001-es népszámlálási adatok a 15-39 éves korosztályra bontottan az általunk kapott adatokhoz állnak közelebb. Összehasonlításképpen a felekezethez nem tartozók aránya pl a jogász és közgazdász hallgatók között 28,%. (Gábor K. 2000)

A megkérdezett hallgatók között a legutóbbi népszámlálási korcsoportos adatokhoz viszonyítva a görög katolikusok, evangélikusok felülreprezentáltak. A római katolikusok viszont alulreprezentáltak. A reformátusok aránya áll a legközelebb az országos arányokhoz. (Nem tudjuk, hogy a népszámláláskor nem nyilatkozó 12% milyen eloszlást mutat, de valószínűsíthető, hogy többségükben nem a nagy egyházakhoz tartozók tartózkodta a válaszadástól.)

Az egyes intézményekben tapasztalt felekezeti megoszlás a vizsgált intézmények területi elhelyezkedésével függ össze. A nyíregyházi és a hajdúböszörményi főiskola területi vonzáskörzetének felekezeti összetétele visszatükröződik a mintában.

A megkérdezett hallgatókra csak igen csekély mértékben jellemző (3,3%), hogy a keresztesítésük bejegyzett felekezeti hovatartozásukon legalább „lelkileg” változtattak volna. A néhány más vallásra áttért buddhistának, adventistának, pünkösdistának vallotta magát.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy túl az egyházakhoz való formális kapcsolódáson valójában mennyire tartják magukat vallásosnak, hisz azt feltételeztük, hogy a mély vallásosság és a segítő pálya választása között lehet valamilyen kapcsolat. Feltételeztük, hogy a meggyőződéses istenhívők közül sokakat éppen a vallásosságuk terelt erre a pályára.

A vallásosság nem vallásosság kérdése rendkívül összetett jelenség, több releváns dimenzióval ragadható meg (Tomka 1996), ezek közül csak a Istenhitre vonatkozóan tettünk fel kérdéseket.

A válaszadóktól a következő értékeket kaptuk:

- határozottan ateista	2,3%
- nem istenhívő	13,7%
- bizonytalan vagy ellentmondásos a hit kérdéseiben	24,%
- istenhívő, noha néha kételkedik	25,1%
- meggyőződéses istenhívő	29,1%

Egy korábbi, 1991-es nemzetközi összehasonlító vizsgálat korcsoportos magyar adatai adhatnak némi összehasonlítási alapot a kapott eredményekhez..(Tomka1996) Eszerint a vizsgált hallgatók között a istenhit nagyobb arányban fordul elő, mint a 40 éven aluli magyar össznépeességben. Befolyásolta -e a vallásosokat a pályaválasztásban a hitük ?

Összességében a hallgatóknak csak 11,9%-a vallotta, hogy befolyásolta vallásossága a

szakválasztásban, viszont isten létében kétségek nélkül hívők körében ez az arány 30,6%. A felekezeti hovatartozás és a vallásosság mikéntje közti szignifikáns kapcsolat alapján mondhatjuk, hogy a vallásos hit alapján történő pályaválasztás inkább a katolikus felekezetekhez tartozókra jellemzőbb. Ez valószínűsíthetőleg az intézményválasztásukat is befolyásolja, hisz a Zsámbékon tanulók 38,9%-a állítja, hogy a vallási meggyőződése szerepet játszott a pályaválasztásában.

Tehát van a hallgatóknak egy kisebb csoportja, - akik zömmel katolikusok, lányok, falusi lakosok -, akiknek a pályaválasztási motívumai között szerepet kapott a vallásos meggyőződés. A kiegészítő interjúk tapasztalatai alapján inkább az állapítható meg, hogy a vallásosság nem önmagában, hanem más tényezőkkel együtt játszik szerepet a szak választásában.

8.9. Egyéb jellemzők: bizonytalanságok, kétségek, tervek

Sokféle dimenzió mentén lehetne leírni a hallgatók világát, de elsősorban azokra koncentráltunk, amelyek szakválasztásukkal és ennek implikációival kapcsolatosak. Csak olyan megállapításokra szorítkozunk, amelyek a számok nyelvén elmondhatók és statisztikai eszközökkel verifikálhatók. Mostanában sokszor hallhatunk az „új” hallgatói tömegekről, akikről feltételezzük vagy tapasztaljuk, hogy kevésbé motiváltak, passzívak, gyakran csak más alternatívák hiányában vannak a felsőoktatásban, „csak” diplomát akarnak szerezni és így tovább. Ennek a célnak elsősorban az ún. „puhább” szakok felelnek meg. Ezen a becheri tipológiában a puha és kvalitatív jelzőkkel fémjelzett tudományokat ill. a velük érintkező tevékenységeket értjük.

A szociálpedagógia is beletartozik az ily módon behatárolt területbe. A szakválasztás okát firtató nyitott kérdés alapján is elmondható, hogy előfordulnak a szociálpedagógia szakot választók között is olyanok, akik csak más értelmes alternatívák híján vannak éppen ezen a szakon. Azt feltételeztük, hogy a nyitott kérdés a szakválasztási motivációknak csak egy részét fedi le, hozhatja felszínre, azokat amelyek a külvilág felé vállalhatók, s közben lényeges meghatározó tényezők rejtve maradhatnak. Annak érdekében, hogy a látens tényezőket is megismerhessük, közvetett úton, bizonyos állításokkal való egyetértés vagy egyet nem értés alapján teszünk kísérletet arra, hogy ezt a kérdéskört megvilágítsuk.

„Jól választottam – e”? A szakválasztás kétségei

- A megkérdezett nappalis hallgatók mintegy felének még nincs határozott elképzelése arra vonatkozóan, hogy mit fog csinálni az életben. Semmilyen szociológiai vagy demográfiai változóval nem függ össze, hogy ki rendelkezik határozott elképzeléssel, ki nem. A jövőkép egy személyiségjellemzővel mutatott szignifikáns kapcsolatot - nyilván nem véletlenül - a határozottsággal. Akik egy ötfokú skálán magukat magasabbra helyezték, vagyis határozottnak vallják magukat, azoknak már vannak elképzeléseik életük alakulását illetően.
 - A hallgatók egynegyede még akkor is kitart pályaválasztási döntése mellett, ha nem találja meg a számítását. Valamilyen ok következtében nem képesek vagy nem akarnak mozdulni. A többség azonban úgy kalkulál, hogy csak abban az esetben marad a szociálpedagógusi pályán, ha teljesülnek elvárásai.
 - Realisták a munkába állás vonatkozásának kérdésében. Tisztában vannak azzal, hogy nem lesz könnyű munkához jutni. Csaknem hattizedük gyakran gondol arra, hogy a főiskola befejezése után nem fog megfelelő állást találni. A lányok sokkal jobban tartanak ettől, mint a fiúk.
 - Mintegy négytizedüknek már az is megfordult a fejében, hogy pályát változtat. Minél magasabb évfolyamról van szó, annál inkább gondolnak erre. A legnagyobb mértékben azok, akiknek van nyelvvizsgájuk.
 - Gondolhatnánk, hogy a jövedelem nagysága lehet az egyik tényező, ami a pálya elhagyására készíthet. Ez azonban nem így van. A többség emiatt nem hagyná el a pályát. A jövőbeli jövedelem nagyságát illetően nem voltak illúzióik. Mintegy kéttizedüknek azonban nagyon számít a jövedelem nagysága és az alacsony fizetés a pályaelhagyás felé orientálja őket. Viszont van egy ugyanekkora alcsoport, amelyiknek tagjai jövedelemtől függetlenül mindenképpen szociálpedagógusok akarnak lenni.
- Kik ők, akiknek a szakma gyakorlása fontosabb, mint bizonyos materiális javak birtoklása? Azt találtuk, hogy az erre a kérdésre adott válasz a vallásossággal kapcsolatos válasszal mutatott szignifikáns kapcsolatot. Legnagyobb mértékben az Isten létében feltétel nélkül hívők és hitükben néha kételkedők tartoznak ebbe a kategóriába. A meggyőződéses istenhívők 60%-a akar a jövedelemtől függetlenül a pályán maradni.
- Számításba jöhet –e, hogy esetleg vállalkozók lesznek? Csaknem fele a megkérdezetteknek még tanácstalan ez ügyben. Csupán töredékük gondol arra, hogy mindenképpen vállalkozó lesz. Ismét egy tulajdonsággal – a kudarcűrő képességgel - függ össze szignifikánsan, hogy kiből

lehet vállalkozó. A vállalkozni szándékozók nagyrészt a magukat erősen kudarcűrőnek minősítők közül kerülnek ki.

- A szakirányú vállalkozás gondolata már többeket foglalkoztat. Egyötödük számításba veszi ennek a lehetőségét, egyharmaduk egyáltalán nem. A többiek még bizonytalanok. A szakirányú vállalkozás gondolata összefügg a szülők együttes iskolai végzettségével. Akik erre gondolnak zömmel két alcsoporthoz kerülnek ki: ahol mindkét szülő felsőfokú végzettségű ill. ahol mindkét szülő alacsony iskolázottságú.
- A hatalom, a vezetői beosztás a többségnek (71,2%) nem fontos szempont ahhoz, hogy a pályán maradjon. Csak egy szűk kisebbség ambicionálja ezt. A vizsgálatba bevont változók alapján nem tudunk róluk semmi konkrétumot mondani.
- A megkérdezettek csaknem fele szeretné, ha a munkahelye a lakóhelye közvetlen közelében lenne, a másik fele akár el is költözne. Az erre való hajlandóság szignifikáns a nemmel és a településtípussal. A nők szeretnék inkább, hogy leendő munkahelyük a lakóhelyük közelében legyen. A földrajzi mobilitást is vállalni készek, kényszerülők főként a kistelepüléseken élők közül kerülnek ki.
- Mintegy egyhatodik állítja, hogy a képzés után már egy biztos munkahely várja. Ez érdekes módon nem függ össze az évfolyammal.
- A nőknek 4,9 % - a szeretne főhivatású anyja lenni a végzés után. Ez sem függ össze semmilyen, a vizsgálatba bevont változóval.
- Egytizedük tanulmányai befejezése után hamarosan gyesre szeretne menni. Ők főként a fővárosiak és a megyeszékhelyeken lakók közül kerülnek ki. Meghatározó ebben a vonatkozásban az apa iskolai végzettsége is. Leginkább a főiskolai végzettségű apák lányai szeretnék minél hamarabb gyereket szülni.
- Van egy kitüntetett cél, amit nemcsak töredékük, hanem a többségük szeretne: még egy diplomát szerezni. Csak negyedük nem akar tovább tanulni. A többiek egyetemi vagy főiskolai szintű diplomában egyaránt gondolkodnak, szakirányúban és nem szakirányúban egyformán. Az egyetemi végzettséget magasabb arányban preferálják (68,8%), de nem sokkal marad el ettől a főiskolai sem (63,7%). Van átfedés a két csoport között, azaz egy részük többféle továbbtanulási variációban is gondolkodik. A tanulási vágy nem rétegspecifikus, nem függ a szülők végzettségétől. A kívánt második diploma szintje függ attól, hogy kétszülős vagy egyszülős családban él-e a megkérdezett. Akik egyszülős családban élnek, azok másodszorra is

főiskolai szintű diplomára aspirálnak.

9. LEVELEZŐ TAGOZATOS HALLGATÓK

9.1. Levelező tagozatos hallgatók a magyar felsőoktatásban

Az esti és a levelező tagozat a magyar felsőoktatásban 1948 után indult be az adott kor társadalmi, gazdasági, művelődéspolitikai igényeinek megfelelően. Ezt a képzési formát a politikailag megbízhatatlannak tartott régi értelmiség lecserélése, az extenzív iparosítás növekvő szakemberszükséglete, az újonnan létrehozott általános iskolai felső tagozatok számára biztosítandó tanárszükséglet kielégítése, valamint a kulturális javakhoz való igazságosabb hozzáférés lehetőségének megteremtése hívta életre. Az esti tagozat 1947-től, a levelező az 1952/53-as tanévtől indul. A hallgatói létszám volumene csak az ötvenes évek elején múlta felül a levelező tagozatosokét (Gázsó, Laki 1982), (Ladányi 1999).

A levelezősök aránya az indulási évben még csak 8,3% volt, tíz év múlva már 28,4%, és a hetvenes, nyolcvanas években is nagyjából ezen a szinten maradt.

A kilencvenes években először a nappalisok száma kezdett emelkedni, a levelezősöké még valamelyest csökkent is, következésképpen az arányuk is csökkent. Nem szabad elfelejteni, hogy a rendszerváltást követő, a felnőtt társadalmat sokkoló, a munkaerő-piacon földcsuszamlásszerű változásokat mutató években járunk.

A drasztikus gazdasági –társadalmi változások szertefoszlatták a népesség nagy részének életstratégiáját illető korábbi beállítottságokat. A szorult helyzetből egyre többen a képzettségi szintjük emelésében látták a kiutat. A marginalizálódott, alacsony iskolázottságú, idősebb korcsoportokat kivéve, akiknél inkább a rezignáltság állandósult, a többség továbbtanulási törekvései erőteljesen fokozódtak.

Először a nappali tagozatosok létszáma kezdett emelkedni, így a fiatalok bekerülési esélyei radikálisan javulni kezdtek. A csökkenő munkalehetőségek miatt egyre többeknek parkoló pályát jelenthettek a viszonylagos létbiztonságban eltöltött újabb tanuló évek. A kormányzati oktatáspolitikai is az európai trendekhez való felzárkózás jelszavával a létszámemelés mellett tette le a voksát. Mindez egybeesett a felsőoktatási intézmények érdekeivel is, hisz a normatív finanszírozás miatt az egyébként csökkenő állami támogatás mellett érdekeltté váltak a hallgatói

létszám emelésében.

A nappali tagozatosok létszáma 1990-től 2000-ig több, mint kétszeresére emelkedett. Az esti tagozatosok létszámemelkedése nem egészen kétszeres (1,8). Jóval nagyobb, több, mint ötszörös viszont a növekedés mértéke a levelezősöknél.

Végeredményét tekintve tehát a felsőoktatás mennyiségi kiterjesztése döntő mértékben a kevésbé költségigényes levelezőképzésen keresztül valósult meg. A levelezősök aránya a 2003/04-es tanévben 41,4%.

Az államilag finanszírozott helyek létszámnövekedése korántsem volt olyan mértékű, mint a hallgatói létszámemelkedés. Mivel a létszámnövekedésben a levelező ill a statisztikailag velük együtt kezelt távoktatásban résztvevők nagyobb súllyal szerepelnek - ezeken a tagozatokon indított szakok közül sokra eleve csak költségtérítéssel formában lehet jelentkezni - , ez egyúttal azt is jelenti, hogy a felsőoktatási expanzió finanszírozásában jelentős szerepet vállaltak maguk a résztvevők.

9.2. Levelező tagozatos hallgatók a szociálpedagógus képzésben

A szociálpedagógus képzésben a 90-es évek második felétől egyre fontosabb szerepet játszik a levelező képzés. A diplomát szerzettek között már ők vannak többségben. A szituáció hasonlítható ahhoz, amikor az extenzív iparosítás időszakában a műszakiak, vagy az általános iskola bevezetése után a főiskolai végzettségű pedagógusok iránt mutatkozó felfokozott kereslet. A szociális, jóléti és ifjúságvédelem területén az ismert történelmi, politikai okok következtében a szolgáltatások szakszerűsítésére, vagy több esetben egyáltalán a bevezetésére. csak az utóbbi tíz-tizenöt évben került sor, emiatt mutatkozott most fokozottabb igény a szociális diplomák iránt.

A levelező képzésre sokáig úgy tekintettek, mint a felsőoktatás kevésbé hatékony, alacsonyabb presztízsű formájára, ugyanakkor a gyakorlatban egyetlen vizsgálat sem bizonyítja, hogy a levelezősök kevésbé használható tudással rendelkeznek, kevésbé válnak be. Egy olyan szakmánál, amelynél a személyiségnek és a személyes élettapasztalatoknak nem elhanyagolható szerep jut, talán nem tételezhető fel olyan nagy fokú hátránnyal a kontakt órák alacsonyabb száma.

A levelező képzésnek a szakemberszükséglet kielégítése mellett mindig volt egy, a mobilitási

esélyegyenlőtlenségeket mérséklő funkciója is. Ez napjainkban is így van.

Ugyanakkor itt az ideje annak is, hogy a "life long learning" korszakában, ami a munkaerőpiaci igényekhez való permanens alkalmazkodással párhuzamosan a személyiség kiteljesedésének időszaka is, új szemlélettel közeledjünk a levelező képzéshez. Az önként vállalt tanulásnak mentálisan karbantartó szerepe is lehet. Felfoghatjuk, úgy is, mint egy izgalmas kihívást a személyiség fejlődésének, hajlékonyságának biztosításához. Az új emberi és szakmai kapcsolatok létesítése, a másokkal való kapcsolat jutalomértéke, az egyéni ütemezés, az autonómia, a saját felelősség foka, az önmagukkal szembeni igényesség növekedését vonja maga után. Azaz a tanulást az ismeretek elsajátításán túl nagyon szélesen értelmezhetjük.

A gyermekjóléti és gyermekvédelmi szakellátásban a hagyományos pedagógiai szakképzettségűek mellett egyre nyilvánvalóbban szükség van speciális skillekkel, szemléletmóddal rendelkező diplomás szakemberekre, akik az alapellátás szintjén minden kliens számára elérhetők.

9.3. A levelezős hallgatók társadalmi háttere

A levelezős hallgatók apái foglalkozási kategóriái néhány vonatkozásban eltérnek a nappali tagozatosokétól. A foglalkozási hierarchia felső kategóriáiban valamivel kevesebben vannak, az alsóbb kategóriákban viszont többen. Egészében véve a levelezősöknél is a szakmunkás kategória a leggyakrabban említett csoport, de érződnek az árnyalati különbségek a foglalkozási szerkezetben a nappalisok javára.

Az anyák foglalkozását illetően is szinte ugyanazt tudjuk csak megismételni, mint amit az apáknál elmondtunk. A különbségek mértéke az anyák esetében nagyobb, de összességében nem jelentős.

Ez azt is jelenti egyben, hogy kevésbé tapasztalható a szakot választók esetében az a korábbi vizsgálatokban szinte kivétel nélkül megmutatkozó különbség, miszerint a levelezősök sokkal alacsonyabb státuszú csoportokból származnak. A szülők foglalkozás szerinti megoszlása ezt önmagában nem igazolja. A foglalkozás persze csak egy a státuszjelző ismérvek közül, egyéb – főleg az iskolázottsági - jellemzőkben a foglalkozástól függetlenül lehetnek különbségek.

24. táblázat. A szülők megoszlása foglalkozási kategóriák szerint
 Levelező tagozat (%)

	Apa	Anya
Felsővezető	0,9	-
Értelmiségi (pedagógus)	2,7	8,7
Egyéb értelmiségi	9,0	3,9
Középvezető	3,9	2,1
Egyéb szellemi alk.	3,9	22,2
Vállalkozó	6,0	3,3
Szakmunkás	42,6	30,9
Betanított munkás	8,4	12
Segédmunkás	2,1	4,5
Önálló paraszt	0,6	-
Mezőgazdasági munkás	3,6	1,2
Egyéb	0,9	4,8
Rokkant nyugdíjas	1,2	0,9
Nyugdíjas	1,5	1,2
Munkanélküli	0,9	0,9
Meghalt, nincs szülő	0,3	0,6
Nincs válasz	6,6	7,5

A szülők iskolai végzettsége

A levelező tagozaton némiképp más eloszlásban jelennek meg az egyes végzettségek. Az apáknál itt is a szakmunkás végzettség a domináns, s a fölötte lévő végzettségek alacsonyabb arányban, az ennél alacsonyabbak pedig magasabb arányban fordulnak elő. Tehát a nappali tagozatosok és a levelező tagozatosok közötti különbség az apák végzettségét illetően fennáll, de a foglalkozásokhoz hasonlóan nem túldimenzionálható.

Ha az a kérdés, hogy nagyobb eséllyel lehet-e bekerülni a levelezőképzésbe, mint a nappaliba, akkor bizonyos megszorítással igenel válaszolhatunk. Azzal a megszorítással, hogy ez a nagyobb esély csak a szakmunkás és az érettségizett apák esetében igaz. A nyolc osztályt végzettek gyerekeinek a levelező tagozaton is kicsi az esélyük. Az elmondottak érvényesek

akkor is, ha az anyák végzettségét vesszük szemügyre.

Ha a szülők együttes iskolai végzettségét vizsgáljuk, lényegében itt is az érvényes, mint a nappalisoknál. (Lásd x táblázat) Az olyan családok aránya ,ahol nincs legalább egy érettségizett sem , alig több, mint egyharmad. Tehát ahhoz, hogy a leszármazottnak igazán esélye legyen a szociálpedagógia szakra /vagy egy pedagógusképző intézménybe belépni, az egyik szülőnek legalább érettségizettnek kell lenni. Azokból a családokból, ahol ilyen személy nincs, a levelező tagozatra is csak nagyon csekély valószínűséggel kerülhetnek be.

25. táblázat. A megkérdezettek megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint
Levelező tagozat

	Apa	Anya
egyetem	7,5	2,1
főiskola	8,7	12,9
gimnázium	8,1	15,
szakközépiskola	22,2	23,7
szakmunkásképző	36,6	24,3
8 általános	12,9	18,3
8 általánosnál kevesebb	1,8	1,2
nincs szülő	0,2	0,2
nincs válasz	1,4	0,6
Összesen	100	100

Középiskolai előélet

A levelező tagozatosok között többen vannak olyanok, akik szakközépiskolában és vegyes típusú iskolában érettségiztek, és kevesebben, akik gimnáziumban. A levelező tagozatosok többsége megyeszékhelyeken érettségizett (40,7%) A fővárosi középiskolák gyakrabban fordulnak elő (15%), mint a nappali tagozatosoknál. A megyeszékhelyek közül Debrecen áll az élen. A levelezősök 10,8%- a itt érettségizett.

A levelezősök között jóval magasabb azoknak az aránya, akik levelező ill. néhányan esti

tagozaton maturáltak (21,6%). Ez a már megszokott módon a levelezősök kedvezőtlenebb társadalmi hátterével függ össze, főleg az apa iskolai végzettségével ($P = 0,004$). A levelező tagozaton érettségizés szignifikáns a nemmel. ($P = , 001$) A megkérdezett férfhallgatók 40,3% - a levelező tagozaton érettségizett.

Az életkorral is szignifikáns kapcsolatot mutat a középiskolai tagozat típusa. ($P = 0,027$). A levelezőn érettségizők az idősebb, 35 év felettiek között felülreprezentáltak. A statisztikai összefüggés a nők adataiból adódik, mivel létszámukat tekintve ők a meghatározóak. Ha a két nemet külön is szemügyre vesszük a férfiaknál a fenti változó vonatkozásában egészen más a helyzet. A 30 év alatti férfhallgatók 60% -a levelező tagozaton érettségizett. Ezt a tényt többféleképpen is magyarázhatjuk. Az iskola által elvárt követelményeket a szorgalmasabb , törekvőbb adaptívabb lányok könnyebben teljesítik, a pszichés érettség tekintetében tőlük lemaradó fiúk már a középiskola iskolatípusának „választásánál” is hátrányban vannak, és sokan közülük hátrányaikat a szakmunkásképzőt követő 2 éves, érettségit adó szakközépiskola elvégzésével dolgozzák le.

9.4. Demográfiai és egyéb jellemzők

A hallgatók döntő többsége, akárcsak a nappalisok esetében, az első jelentkezéskor bejut a képzésbe és abba az intézménybe, amelyiket első helyen megjelölt. Mintegy egynegyedük más szakra is jelentkezett, leginkább egy másik segítő szakra illetve néhány százalékban bölcsész és pedagógus szakokra.

A levelezős hallgatók átlagéletkora 29, 6 év. Az értéktartomány igencsak széles, 18 és 56 év között mozog. A nemeket illetően van némi különbség az átlagéletkorban, a férfiaké 32, 9 év, a nőké 28,7 év. A hallgatók fele 27 évnél fiatalabb , a modális kategória a 23 év. A nemek közötti életkori szóródás mértéke kicsi. A hallgatóknak valamivel több, mint a fele még hajadon vagy nőtlen családi állapotú, viszont jelentős körükben az élettársi kapcsolatokban élők aránya (9,6%). A házasok aránya 37,8 %.Az elváltak aránya közel akkora , mint az egész magyar népességben (8,2%). Szignifikáns kapcsolat van a nem és a családi állapot között. A férfiakra jellemzőbb a házas családi állapot, a nők között viszont valamivel többen vannak az élettársi kapcsolatban élők. Miután a megkérdezettek között sok a fiatal, nem meglepő, hogy majdnem hat tizedüknek nincs gyermeke. Mintegy egyharmaduk egy vagy két gyereket nevel, de találunk

körükben három és több gyerekeseket is (7,5%). Ez utóbbi arány meglehetősen magasnak mondható. A gyerekszám tekintetében a nemek nem mutatnak jelentős eltérést.

A megkérdezettek zöme (83,5%) munka mellett vállalta a tanulást. A szociálpedagógus végzettség megszerzésétől olyan konkrét munkaerő-piaci hasznokat várnak, mint a foglalkozásváltás, munkahelyváltás, munkakörváltás. S nem kevesen vannak, akiknél a magasabb képzettség megszerzése munkahelyük ill. munkakörük megtartásának is feltétele. Meglehetősen magas, 7,5% azoknak az aránya, akik a megkérdezéskor még munkahellyel sem rendelkeztek. Számukra életbevágóan fontos a diploma megszerzése.

A munkanélküliek átlagéletkora több mint egy évvel alacsonyabb az átlagnál, 28,2 év.

Az átlagértékhez képest nagyobb információs tartalommal bír a modus és a median. A munkanélküliek fele 23 év alatti, leggyakrabban 22 éves.

A 16,5%-ot kitevő inaktívak között a munkanélküliek mellett említésre méltó a gyesen lévők kisebb alcsoportja (4,2%). Az inaktivitás szignifikáns az életkorral. A fiatalabb korcsoportra jellemző.

9.5. A levelező tagozatos hallgatók foglalkozása

A hallgatók döntő többsége alkalmazottként dolgozik a legkülönbözőbb területeken. A vállalkozók aránya 4%. Nagyobb részüknek van valamilyen - általában középfokú szakképzettsége, de vannak felsőfokú szakképzettségűek is. A második diplomájukat szerzők aránya 4, 8%. Többségük már a rendszerváltozás után szerezte első diplomáját, rendszerint óvodapedagógusként vagy tanítóként abban az intézményben, ahol most levelező tagozaton a szociálpedagógia szakkal akarja a lehetőségeit bővíteni.

Valamivel több, mint egytizedük tölt be értelmiségi, jellemzően pedagógusi munkaköröket, s a többségüknek, mint az a diplomások arányszámából kitűnik még nincs meg a szükséges végzettsége ehhez. A nőkre inkább jellemző a pedagógus munkakörök betöltése, mint a férfiakra. A leggyakrabban napközis nevelők.

A megkérdezettek közül legtöbben felsőfokú szakképzettséget nem igénylő ügyviteli-irodai, egzaktan nem könnyen behatárolható foglalkozásokban dolgoznak. Gyakoriságban mindjárt őket követik a szintén bizonytalan körvonalú szolgáltató foglalkozásúak. E két kategória munkaköreinél több olyan megnevezéssel is találkozhattunk, amelyeknél nem lehetett egyértelműen következtetni arra, hogy a munkában az adminisztrációs vagy a szakmai elemek

vannak –e túlsúlyban. Mindkettőnél jobbra nők által gyakorolt foglalkozásokról van szó.

Az ipari szakmák képviselői teljes egészében hiányoznak a palettáról. Jelentősebb arányt képviselnek még ezek mellett a belügyi alkalmazottak, akik nagy valószínűséggel szintén az ügyviteli és szolgáltatói foglalkozások között oszlanak meg valamilyen arányban. A többi foglalkozási csoport a fentiekhez képest arányaiban nem számottevő

A foglalkozások besorolását tovább nehezítette, hogy a hallgatók mintegy egy tizede csak annyit közölt magáról, hogy BM alkalmazott. Őket - ez bármennyire is nem szerencsés - külön kategóriába soroltuk. Mindkét nemre jellemző, hogy a nem értelmiségi szellemi foglalkozásokat gyakorolják a legtöbben. Őket a szakmunkások követik, szinte kizárólag a tercier és kvaterner szektorra jellemző szakmák képviselőként.

Ha abból a szempontból vizsgáljuk a hallgatókat, hogy milyen ágazatokban dolgoznak, akkor azt látjuk, hogy a legkülönbélebb munkaterületekről érkeznek, olyanokról is, amelyek a potenciális felhasználói területektől távol esnek. A leggyakrabban azonban azokról a végzettség szempontjából tipikus területekről rekrutálódtak, ahova a diploma megszerzése után elvileg visszatérhetnek.. Ide tartozik a szociális szolgáltatások világa, az oktatás, gyermekvédelem, és valamilyen mértékben még az egészségügy. Az említett első három területen dolgozik a hallgatók valamivel több, mint egyharmada. Miután a szociálpedagógus diploma a hasznosíthatóság szempontjából nem kötődik kizárólagosan néhány szakterülethez, sok olyan területen is elfogadják releváns felsőfokú végzettségként, amely első pillanatra a tipikus felhasználási területektől távol esőnek tűnik. Ilyen területek mindenekelőtt a különböző belügyi hatáskörbe tartozó területek, mint pl. a büntetés-végrehajtás, az igazgatásrendészet, közrendvédelem, határrendészet valamint a közigazgatás. Ezekről a területekről verbuválódott a megkérdezettek közel két tizede.

26. táblázat. A levelezős hallgatók megoszlása munkahelyük szektora szerint

	Férfi %	Nő %	Összesen %
szociális szolgáltatás	13,6	17,5	16,8
oktatásügy	8,5	16,4	15
egészségügy	6,8	8,4	8,3

gyermekvédelem	3,4	4,4	4,2
közigazgatás	6,8	6,2	6,3
belügy	25,4	7,7	10,8
honvédelem	5,1	1,1	1,8
kereskedelem	1,7	5,5	4,8
pénzügy, adóügy	5,1	2,6	3
közlekedés, távközlés	1,7	0,8	0,9
hírközlés, tömegkomm.	-	0,5	0,2
egyéb szolgáltatás	10,2	5,5	6,3
ipar	6,7	2,6	3,3
mezőgazdaság	-	0,5	0,2
egyéb	-	1,1	0,8
nincs válasz	0,4	1,9	1,7
összesen	93,2	81	83,5

Össességében a hallgatóknak valamivel több, mint a fele érkezett a munka világának azokról a területeiről, ahol a megszerzett tudását már a tanulás éve alatt is hasznosíthatja. A többiek egy része pedig azért választotta ezt a képzést, mert ezután szeretne ilyen területeken dolgozni. A levelező tagozatosok között is viszonylag sok az olyan hallgató, akinek még nincs határozott elképzelése arról, hogy mit is szeretne csinálni az életben. A megkérdezett levelező tagozatos hallgatók 28, 2%-a tartozik ebbe a csoportba. A bizonytalanok között a fiatal, húszas éveik elején-közepén járó nők felülreprezentáltak.

9.6. Miért döntöttek a továbbtanulás mellett?

A felsőfokú tanulmányok elkezdése mögött gazdag motívumkészlet húzódik. Mindenképpen leegyszerűsítés lenne, ha csak a munkaerő - piaci esélyek javítását tartanánk szem előtt. Nem keveseket a bizonyítási vágy, az önbecsülés növelésének igénye vitt rá arra, hogy nekivágjanak a

tanulásnak.

A nem , a gender az összes válaszlehetőséget tekintve nem mutatkozott szignifikáns változónak az összes válaszlehetőséget tekintve, azonban két tényező esetében jelentős különbségek tapasztalhatók. Jellemzően férfiak válaszolták jóval többen azt, hogy be akarják bizonyítani környezetüknek, hogy képesek a főiskola elvégzésére, a nők viszont a szakmai ismereteik gyarapításának szándékában múltak felül a férfiakat.

Az életkorral is korrelálnak a kérdésre adott válaszok. A fiatalabbak válaszolták gyakrabban, hogy a munkahely és a munkakör megtartásának szükségessége miatt tanulnak. Ez az ok a negyvenedik életévük táján lévőket is átlagon felüli arányban jellemezte. A foglalkozásváltás és a bizonyítási vágy is korszpecifikus: a huszonéveseke jellemző inkább.

Aggodalmak a jövővel kapcsolatban

Arra is sokan számítanak, hogy nem feltétlenül találnak ezzel a végzettséggel megfelelő állást. Az elsőévesek bizakodóbbak, csak 14,1 %-uk gondol gyakran arra, hogy nem fog majd állást találni. A negyedéveseknél ez az arány 27,9%. Ebből nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a képzés során egyre nő a jövőre aggódva tekintők száma, mert nem tudjuk, hogy a megkérdezett negyedévesek , elsős korukban milyen arányokat produkáltak volna. Ha eltekintünk az évfolyambontástól, összességében a megkérdezettek 21,6% -a gondolja, hogy a megfelelő munka megtalálásával nehézségei lesznek. Ez szignifikánsan összefügg a nemmel és az életkorral. A nők sokkal inkább kalkulálnak nehézségekkel az elhelyezkedést illetően , s a fiatalabbak is inkább, mint az idősebbek. A bizonytalanság gondolat a 22-23 éves nők között a leggyakoribb. Szintén szignifikáns a kapcsolat a gazdasági aktivitással. Vagyis a jelenleg is inaktívak félnek attól, hogy ezzel a végzettséggel sem érnek célba a munkaerő- piacon. Még egy reális tényező befolyásolja az aggodást, a településtípus. Minél alacsonyabban van a településhierarchiában az a település, ahol a megkérdezett él, annál fokozottabb az elhelyezkedési nehézség anticipálása. A fővárosiak 14,1%a , a községekben lakók 28,1%-a tart ettől.

Meg kell említenünk azt is, hogy a hallgatók erősen kötődnek jelenlegi lakóhelyükhöz, a munkahely érdekében történő földrajzi mobilitásra való hajlandóság csekély. Több mint hetven százalékuk lakóhelye közvetlen közelében szeretne maradni. Az elmozdulási hajlandóság az életkorral függ össze. Akik kevésbé ragaszkodnak ahhoz, hogy munkahelyük a jelenlegi lakóhelyükhöz közel legyen , azok döntő hányada harminc éven aluli. A régiókkal, megyékkel,

településtípussal nem függ össze a földrajzi mobilitási készség, inkább egyéni, mint társadalmi jellemzők játszhatalnak ebben közre.

9.7. A munka melletti tanulás terhei

A munka mellett tanulóknál a terhek egyrészt anyagi természetűek, másrészt a különböző szerepelvárásoknak való megfelelés nehézségeiből adódnak. Anyagi szempontból a tandíj és az egyéb járulékos költségek jelentenek terhet. A munkáltató csak a megkérdezettek 4,5% - ának fizeti a tandíját és közel ekkora arányban járul hozzá részlegesen a költségekhez. Vagyis a költségtérítések zöme saját maga teremti elő a szükséges összeget, arra számítva, hogy a befektetése hosszú távon megtérül.

A járulékos költségek fedezésénél is hasonló arányokkal találkozunk. Az a leggyakoribb eset, hogy azoknál a hallgatóknál, akiknél a munkáltató fizeti a tandíjat, általában az utazási és szállásköltségeket is finanszírozza. Ez a szerencsés helyzet azonban csak a megkérdezettek töredékére jellemző.

A nem anyagi jellegű többletterhek a mindennapi életvitelben jelentkeznek. A tanulás többeknél csak valaminek a rovására illeszthető be a mindennapok tevékenységszerkezetébe. Főleg a gyermekeket nevelőknél okoz ez feszültségeket. A gyerekesek 64%-a állította, hogy a tanulás következtében kevesebbet tudnak törődni családi kötelezettségeikkel.

Mintegy harmaduknál okoz munkahelyi konfliktusokat a továbbtanulás. E tekintetben a skála nagyon széles: a munkatársakkal, a főnökkel, a hátrahagyott és később bepótolandó munka mennyiségével kapcsolatos. Többen csak a szabadságuk terhére tudnak részt venni a konzultációkon. Akadnak néhányan olyanok is, akiknél a munkáltató nem is tud a továbbtanulásáról. Tőlük nem kis leleményességet kíván a munkahelyről való időszakos eltávozás. Egy kisebb részüknél (8,7%), a megnövekedett terhek partnerkapcsolati problémákat is kiváltottak. Ezek után nem meglepő, hogy 60, 4% gyakran érzi magát fáradtnak, kimerültnek. De még a krónikus fáradtságra panaszkodók egyharmadának is örömet, szellemi felfrissülést jelent a tanulás. Az egész mintára vonatkozóan pedig ez az arány 61,3%. Ez a szám sokat elárul a tanuláshoz való szubjektív viszonyokról. A kedvező belső feltételek, diszpozíciók, befolyásolják az új ismeretek, jártasságok, elsajátítását. Könnyebb megy a tanulás, ha öröm társul hozzá. A tanuláshoz való pozitív hozzáállás az életkorral mutat összefüggést, általában a harmincon

felüliekre jellemző.

A tanulással járó többletterhek elviselésében igen nagy többségük támaszkodhat valakire, mintegy egytizedük azonban csak magára számíthat. Nem meglepő, hogy legintenzívebben természetesen a családi kapcsolatok működnek. Az viszont már elgondolkodtató, hogy a családon kívüli szolidaritási háló milyen ritkán szőtt. Míg a családi segítséget (szülő, házastárs, élettárs) 76, 2 %-uk említi, addig a családon kívüli baráti, munkatársi kapcsolatok már csak 3,9%-nál jöhetnek számításba. Mint tudjuk a rendszerváltozás után a munkahelyi kapcsolatok bizalmi jellege megváltozott, a versenyszellem fokozódása a munkatársi kapcsolatokat jellegét megváltoztatta, s a munkatársak sokszor, mint versenytársak állnak egymással szemben (Utasi 2002). A hallgatók elmondása szerint a munkahelyi konfliktusok egy része éppen abból fakad, hogy a munkatársak riválisnak látják egymást és munkahelyföltéti indítékok miatt ellenségesek a továbbtanulóval szemben.

A hallgatók továbbtanulási döntését a családok hetven százaléka kedvezően fogadta , helyesli. A férfiak e tekintetben szerencsésebbek: döntésüket még ennél is gyakrabban fogadja a családjuk megértéssel. A nők mintegy egytizedénél viszont a család csak kényszerűségből törődik bele a továbbtanulás melletti döntésbe.

9.8. Felekezeti összetétel, vallásosság

A felekezeti összetétel szignifikáns a képzőintézmény székhelyével. Hajdúböszörmény kivételével minden intézményben a római katolikusok teszik ki a hallgatóság legnagyobb hányadát. Ez a többség 50 – 76, 5 % közötti arányt jelent. A római katolikusok a legnagyobb arányban Egerben és Esztergomban tanulnak. Felekezeti szempontból érdekes, hogy a zsámbéki főiskolán , amely a római katolikus egyház által fenntartott főiskola , milyen jelentős a reformátusok és görög katolikusok aránya. Itt a legalacsonyabb azoknak az aránya is, akik nem tartoznak egyik felekezethez sem (10,5%).

A reformátusok fellegvára Hajdúböszörmény. A református felekezethez tartozók több, mint hattizede ebben az intézményben tanul. Itt a hallgatók 42% református, a római katolikusok a vizsgált főiskolák átlagához képest - és az országos felekezeti megoszláshoz képest – alulreprezentáltak, a görög katolikusok viszont felülreprezentáltak. A felekezethez nem tartozók arányát illetően Jászberénnyel együtt az élmezőnyben van.

A felekezeti hovatartozás szignifikánsan meghatározza azt, hogy valaki vallásos-e vagy sem, ill. hogy mennyire erős vagy kétségekkel terhelt a vallásos hite. A római katolikusoknál tapasztalhatjuk leginkább a vallásos hit tradicionális kötődését, a kevesebb kételkedést. Köztük fordulnak elő az átlagosnál magasabb arányban a meggyőződéses istenhívők (38%). A reformátusok és a görög katolikusok között más eloszlást tapasztalunk, körükben több a nem istenhívő, és a bizonytalan, kételkedő.

Akiket nem kereszteltek meg, azok között találjuk a legtöbb ateistát, 14,3%-ban. Ugyanakkor az már érdekesebb, hogy ugyanilyen arányban vannak köztük a meggyőződéses istenhívők is. Vallásos érzületeiket illetően a görög katolikusokkal mutatnak sok hasonlóságot.

A vallásosságra vonatkozó kérdések azért tettük fel, mert feltételeztük, hogy befolyásolja a szociálpedagógia szak választását. Összességében a levelezős hallgatók 13,8%-a vallotta, hogy a vallási meggyőződése szerepet játszott a szak választásában. Ők azok közül kerülnek ki több mint 80%-ban, akik meggyőződéses istenhívőnek mondták magukat. Mellettük az istenhívők, de néha kételkedők képviseltetik még magukat abban az alcsoportban, ahol a vallásosság szerepet játszott a szak kiválasztásában. A meggyőződéses istenhívők mintegy 40%-a állította, hogy a vallási meggyőződése szerepet játszott a szakválasztásban. Az istenhívőkben néha kételkedőknél ez az arány jóval alacsonyabb, 8,9%.

9.9. Jövőkép: félelmek, tervek

A levelező tagozatosok között is jócskán (28,2%) találunk olyan hallgatókat, akiknek még nincsenek határozott elképzeléseik arról, hogy mit fognak csinálni az életben. Ne feledjük, hogy az életkor tekintetében a modális kategória a 23, s a vizsgált populáció fele 27 év alatti. A bizonytalanok között a fiatal, húszas éveik elején-közepén járó nők felülreprezentáltak.

Viszonylag sokan (21,6%) tartanak már előre attól, hogy nem találnak megfelelő állást ezzel a végzettséggel. Az első évesek még valamivel bizakodóbbak, 14,1%-uk gondol gyakran erre, a negyedéveseknél ez az arány 27,9%.

A levelező tagozatosok is erősen kötődnek jelenlegi lakóhelyükhöz. A munkahely érdekében történő földrajzi mobilitásra való hajlandóság csekély. Több, mint héttizedük lakóhelye közvetlen közelében szeretne maradni. Az elmozdulási hajlandóság az

életkorral függ össze. Akik kevésbé ragaszkodnak ahhoz, hogy munkahelyük a jelenlegi lakhelyükhöz közel legyen, azok döntő hányada harminc éven aluli. A földrajzi mobilitásra való készség a kisebb településeken vagy elmaradottabb régiókban lakók esetében sem jellemző.

Csaknem négytizedük a jövedelem nagyságától függetlenül a pályán szeretne maradni. A pályán maradás szándéka szignifikáns az életkorral. Minél későbbi életkorban választotta valaki ezt a képzés, annál erősebb benne a szándék, hogy a jövedelem nagyságától függetlenül ki is tart mellette. Így nem meglepő, hogy a negyvenen felüliek akarnak az átlagosnál magasabb arányban a pályán maradni.

Sokaknál (34,8 %) sejthető, hogy valamilyen külső kényszer áll a pályán maradás szándéka mögött, mert abban az esetben is a pályán szeretnének maradni, ha nem találják meg a számításaikat.

Általában a vállalkozói lét és a főnöki státusz kortól, nemtől függetlenül csak keveseket vonz.

10. SZAKVÁLASZTÁS – INTÉZMÉNYVÁLASZTÁS

10.1. Intrinzik, extrinzik ösztönző tényezők

Vannak az ember életében olyan fontos döntések, amelyek, ha nem is egy egész életre, de hosszabb időszakra befolyásolják az ember további döntéslehetőségeit. Egy ilyen fontos döntés a pályaválasztás, a szakmaválasztás. Már a korábbiakban is említettük, hogy a szakválasztást nem tekintjük automatikusan a pálya választásának is. A szakválasztás fontos, de nem feltétlenül egy életre szóló, nem irreverzibilis döntés. Ugyan valamilyen mértékben behatárolja az egyén további mozgásterét, de csak annyiban, amennyiben bizonyos lehetőségektől inkább távolít, míg másokhoz inkább közelít.

Annak érdekében, hogy a szakválasztás mögött meghúzódó motivációkat megismerjük, egyrészt direkt módon, nyitott kérdésben kérdeztem rá arra, hogy milyen külső- belső késztetésekkel indokolják, racionalizálják döntésüket, másrészt a hipotézisek tesztelésére különböző indirekt kérdéseket is alkalmaztunk. Azt feltételeztük hogy a szakot választók nem tekinthetők homogén csoportnak. A diákok többféle típusba sorolhatók; a tudatos , - a szakmát hivatásként vagy megélhetésként választók mellett jelen vannak - a bizonytalanok, a reménykedők , a véletlenül vagy különböző kényszerek miatt odasodródók.. Elsősorban a különböző motivációjúak nagyságrendjére voltunk kíváncsiak, hisz a képzés, s majd a szakma szempontjából sem mindegy, hogy milyen intrinzik és/vagy extrinzik motivációk alapján választják a szakot ill. kezdik meg szakmai pályafutásukat.

Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a diákok motivációi rendkívül összetettek, sokfélék és sokrétűek. Talán sok esetben helyesebb is lenne motivációs komponensek mintázatáról beszélni és nem egyetlenegy motivációról. Feltételeztük, hogy a szociálpedagógia szakot választók között a szakot hivatásul választóktól ,a megélhetési forrást keresőkön , a bizonytalanokon át egészen a „véletlenül” odasodrókig többféle típus megtalálható.

Úgy véljük, hogy a többség racionálisan döntött, azaz a tanulmányi eredményeit, az adottságait, az érdeklődése irányát , a ráfordításokat és a majdani hasznosíthatási lehetőségeket mérlegelve az adott pillanatban úgy gondolta, hogy számára a szociálpedagógia szak megfelelő lesz.

Nehezíti a motivációk kutatását, hogy az ösztönző tényezők egy része csak látenszen van jelen, s ráadásul ezek egy része diszfunkcionális indíték is lehet.

A szakválasztás kérdéskörével azt akartuk feltérképezni, hogy a magyar diákok motivációi milyen hasonlóságokat ill. különbségeket mutatnak a külföldi diákok motivációihoz képest, mennyire érvényesek a motivációkra vonatkozó leírások egy más társadalmi közegben.

Azzal a piersonsi feltételezéssel, hogy a szociális szak választása a politikai opposíció gondolatával társulna, jelenlegi körülményeink között mint reális alternatívával nem számoltunk. A szakválasztásnál, pályaválasztásnál nem tekinthetünk el attól a társadalmi környezettől, amelyben a választás zajlik.

A magyar népesség az elmúlt század vége felé volt kénytelen szembesülni a gazdasági szerkezetváltásból fakadó kedvezőtlen társadalmi hatásokkal. Ezeknek a legkritikusabb mozzanata éppen a foglalkoztatottság területén mutatkozott meg az alacsony aktivitási rátában, a tartós munkanélküliség megjelenésében, s amelynek következtében átalakultak az életstratégiák. A tartósan lemaradó csoportokat kivéve, a többség – akik közül számosan szintén erőforrás-hiánnyal küszködnek - a mind magasabb iskolai végzettség elérésétől reméli sorsa élhető mederben tartását.

Azokra az egyénekre, ill. családokra, amelyek egyéni stratégiával - munkaerő piaci kínálatuk egyéniesítésével, specializációjával, iskolai bizonyítványaik számának gyarapításával - akarják életesélyeiket fokozni, nem jellemző a lázadás. Még a fiatalabb korcsoportok sem lázadnak, inkább fogyasztanak, mert ettől remélik a státuszszerzési, státuszmegtartási folyamat során keletkező feszültségeik oldását, kompenzálását. Ez támasztja alá egy tíz országban nemrég lefolytatott vizsgálat (M..Brown 2001) ill. hazai viszonylatban Gábor Kálmán vizsgálatai (Gábor 2002).

Az idő előrehaladtával a különböző vizsgálatok azt bizonyították, hogy a szociális szakma választását sokkal inkább az önmegvalósításra való törekvés jellemzi , és nem a versenytársadalom értékeinek elutasítása. Ez persze nem jelenti azt , hogy a szociális szakmát választók teljesen érzéketlenek lennének a makroszintű változások iránt, de egyre kevesebben és kevésbé identifikálódnak ezekkel. Összehasonlítva (O' Connor és mts 1984) a szociális hallgatók motivációit egy másik segítő szakma gyakorlóinak, a pszichológusoknak motivációival , azt találták, hogy mindkét szakma képviselői egyaránt keresnek személyes önkiteljesedést a munkájukban, viszont a szociális szakosok egy részét a társadalmi problémák kezelésében való aktív közreműködés is inspirálja. Ez utóbbit a kutatók a szociális képzések hatásának tulajdonították.

Uttly vizsgálata később azt találta, hogy a hallgatók elsősorban gazdasági és szakmai javakat elérni a képzés elvégzése révén (Uttly 1981). A társadalmi változások iránti érdeklődés a jelek szerint mint hátrébb szorul a diákok pályaválasztásában.

Vizsgálódásunk során abból a feltételezésből indultunk ki, amelyet A. Christie és E. Kruk is képvisel, nevezetesen, hogy a szak választása még nem egyenlő a szakma választásával. (A. Christie, E. Kruk 1998). Nem elsősorban azért, mert a képzés során, a gyakorlatokon megtapasztalják a szakma nehézségeit, hanem sokkal inkább azért, mert már a belépéskor is magas a bizonytalanok, tétovák aránya. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a felvételizők egy részének nincs határozott elképzelése arra vonatkozóan, hogy milyen tevékenységi területet válasszon, vagyis a „puha” elképzeléseikhez keresnek olyan szakokat, amelyeknek a bekerülési kritériumai viszonylag könnyen teljesíthetőek.

Kiindulópontként elfogadtuk a „választás” kötött voltát, mármint, hogy a pálya presztízse, az általa elérhető életlehetőségek, karrierlehetőségek eleve meghatározzák, hogy mely társadalmi csoportok gyerekeit vonzza egy –egy foglalkozás. Ez egy szociológiai indíttatású megközelítés, éppúgy mint az a feltételezés, hogy a jelentkező különféle társadalmi tényezők hatására (más alternatívák hiánya, középiskolai tanulmányi eredmények, a nem erős felvételi szelekció stb.) „jobb híján” bizonyos kényszerek következtében kerül erre a szakra.

Másrészről azonban az is vitathatatlan, hogy a pszichés tényezők jelentőségét sem becsülhetjük le a választási folyamatban. s nemcsak azért, hogy a szociológiai redukcionizmus csapdáját elkerüljük.

Az volt a feltételezésünk, hogy olyan személyiségvonásokkal rendelkezők választják ezt a szakot, akiknek a másokkal való interakciók, az embertársaikkal való foglalatosság, s különösen a segítség, mint tevékenység benső örömet, jutalmat jelent. Holland elméletével egyetértve azt feltételeztük, hogy a különböző foglalkozásválasztások mögött különböző személyiség jegyek is húzódnak meg (Holland 1976). Feltételeztük, hogy a szociálpedagógusi pályát választók inkább leírhatók a segítő tevékenységhez nélkülözhetetlen tulajdonságokkal és kevésbé jellemezhetőek a szabadpiaci küzdelmekben, versenyhelyzetekben sikert biztosító személyiségjegyekkel.

A fentiek mellett azzal a feltételezéssel is éltünk, hogy az ezt a pályát választók fogékonyabbak mások szenvedései iránt. Ennek oka lehet az, hogy bizonyos kedvezőtlennek minősíthető élethelyzeteken, esetleg krízishelyzeteken maguk is keresztülmentek s így belülről ismerik

ezeket a szituációkat.. Ennek kapcsán számításba lehetne venni néhány pszichiátriai jellegű feltételezést is, amely esetleg az önsegítés rejtett igényére mutathatna rá, azonban a kutatás módszere kizárja ennek az okcsoportnak a boncolgatását.

Mindezek mellett azt is feltételeztük, hogy a keresztény értékekkel való azonosulás, a meggyőződéses istenhít is szerepet játszhat egy motivációs komponensként a szak választásában.

10.2. Manifeszt szakválasztási motívumok

Mint már említettük a kérdőívben nyitott kérdés formájában is feltettük a kérdést, hogy miért választották ezt a szakot. Tettük ezt annak ellenére, hogy már a próbakérdés során és az önkéntes interjúalanyok válaszai is azt a feltételezésünket támasztották alá, hogy ily módon kapott válaszok csak a felszínt láttatják. Úgy gondoljuk azonban, hogy az adott intézmény választásának okait firtató kérdéssel együtt mégis érdemes ezt is bemutatni ,mert ezeknek a válaszoknak is van információs értékük.

Már önmagában az is árulkodó jel, hogy a nem válaszolók aránya az egyéb kérdéseknél megszokott néhány százalékhoz képest magasabb .A nappali tagozatosoknál 13,6%, a levelezősöknél 16, 5 %. Ennél magasabb válaszhiányt csak a képzés különböző szempontok szerinti megítélésénél kaptunk, amely válaszok megfogalmazása kétségtelenül nagyobb összeszedettséget igényelt, mint a szakválasztás megindoklása. Talán nem tévedünk amikor arra gondolunk, hogy a nem válaszolók nem akartak „szalonképtelen” vagy sematikus választ adni , inkább nem válaszoltak, ill. sokan közülük az intézményválasztás okainál adták meg a választ . Vagyis, mint azt előre is sejthető volt azoknak a arányát még egy empirikus vizsgálattal is csak pontatlanul tudjuk megbecsülni, akik eszközjelleggel választották ezt a szakot.

Mint várható volt a hallgatók egy jelentős csoportja,- mintegy egyharmada – olyan általánosságokat tartalmazó válaszokat adott, amelyek azt fejezik ki, hogy a válaszoló olyan foglalkozást szeretne folytatni, melyben a másokról való gondoskodás, törődés, segítség, az általános emberszeretet dominál.

Megtalálhatjuk a szakon azokat is akik bizonyos tantárgyak tanulási lehetősége miatt választották a szakot. A felsorolt tantárgyak között a leggyakrabban a pszichológia szerepel, ritkábban a szociológia , a jogi ismeretek és a pedagógia. A bizonyos tantárgyak miatti szakválasztás a levelezősökre sokkal jellemzőbb, mint a nappalisokra. Az így válaszolók

(10,9%) a levelezősöknél megközelítőleg ugyanannyian vannak, mint azok, akik a munkakörükben tudják használni a szakon tanultakat.

Szintén egy jól körülhatárolható alcsoportot képeznek azok, akiknek korábbi középfokú esetleg felsőfokú szakképesítésének logikus folyománya a szak elvégzése, mert már rendelkeznek egy pedagógiai asszisztensi, gyógypedagógiai asszisztensi vagy szociális asszisztensi képesítéssel. Ez az eset a nappalisok esetében gyakoribb. (6%)

Az a motívum is előkerül, amelyet főleg az amerikai kutatások sejtetnek, hogy jelentkeznek olyanok is a szakra, akik tulajdonképpen a pszichológia szak helyett jöttek ide, de arányuk nem jelentős (2,6%). Akik ezt választották, azok szinte kivétel nélkül az egri képzést választották helyettesítésként, s mint az más forrásból kiderült, jól választottak

A levelezősök a nappalisoknál több tekintetben is „érettebb” és nyíltabb, valamint szélesebb skálán mozgó válaszokat adtak. Az általános „ember és gyerekszeretet” valamint a segíteni akarás hangsúlyozása ritkábban jelenik meg. A szakma értékeivel való azonosulást csak ők említik, mint ahogy a társadalmi problémák iránti érzékenységet is.

Több országban is a képzésbe lépéskor legalább két év gyakorlati tapasztalatot követelnek, hogy a jelöltnek ne a képzés során kelljen megtapasztalnia, hogy mit is választott. Hiszen számos bukkanó adódik még menet közben is – leginkább az alkalmatlanságtól való félelem – még abban az esetben is, ha a hallgatóban kérlelt a szándék arra vonatkozóan, hogy a szociális tevékenységet válassza megélhetése, hivatása alapjául.

Az alábbi táblázatban bemutatjuk a hallgatók válaszainak csoportosított megoszlását, amelyek nem mutatnak szignifikáns összefüggést a nemmel, korral, a szülők végzettségével. A válaszok felsoroltak közül a legerősebben a nemek szerint különböznek. A nem válaszolók között többen vannak a férfiak, ill. a férfiak kisebb arányban nyilatkoztak ember- és gyerekszeretetről és segítő szándékról, és nagyobb arányban makrotársadalmi érzékenységről.

27. táblázat. A szakválasztás okai a megkérdezettek szerint

	Nappali tagozat	Levelező tagozat
Szeretne gyerekekkel, emberekkel foglalkozni	13,3	2,8
Szeretne segíteni, problémákat megoldani	11,7	3,2
Szereti a gyerekeket, embereket	8,4	2,6
Munkakörében használja	-	10,4
Bizonyos tantárgyak miatt (pedagógia, pszichológia, szociológia)	-	9,4
Ez a szakma érdekli	5,3	6,4
Már a középiskolai évek alatt is hasonlót tanult, és azt folytatja (Pedagógia, pszichológia)	7,4	-
Kíváncsi volt, felkeltette az érdeklődését, az ismeretlenségével vonzotta	6,5	-
Piacképes, sok helyen el lehet vele helyezkedni	-	5,2
Kell egy diploma az előmeneteléhez	1,9	5,
Helyben/közel van	2,3	4,6
Barátnője is ide jár	-	4,
Hivatásául választotta	-	3,6
Humán jellege miatt	4,6	
Szimpatikus volt	4,2	
Azonosul a szakma értékeivel	-	2,4
Ilyen területen akar dolgozni	3,5	-
Csak ebben tudja elképzelni magát	-	3
Nem tudja, "csak úgy"	2,8	-
Segíti szakmai fejlődését	-	2,7
Pszichológia miatt/helyett	2,6	-
A felvételre könnyű volt felkészülni	-	3,
A munkahelye ezt támogatta	-	2,8
Azt hitte, el lehet vele helyezkedni	2,1	-
Máshova nem vették volna fel	-	2,4
Alapot ad a továbbtanuláshoz	1,9	-
A családban van hasonló végzettségű	1,6	-
Van már egy szociális asszisztensi végzettsége	-	1,4
Ide vették fel	2,1	-
A gyerekvédelem érdekelte	1,4	
Ismeri a segítségre szorulókat világát	-	0,8
Nincs válasz	16,6	18,3

Végezetül illusztrációképpen álljon itt néhány tipikus válasz a kérdőívekből.

Nappali tagozatosok

„Mert szeretem a gyerekeket , és itt is velük foglalkozhatok.” 21 éves, Jász – Nagykun – Szolnok megyei, községben lakó, gimnáziumban érettségizett lány.

„Jó hangzása volt, a „szociál” szó megragadott” – 21 éves, BAZ megyei kisközségben lakó, gimnáziumban érettségizett lány.

„Könnyű volt bejutni, de befolyásolta a döntésemet az is, hogy kíváncsi voltam.” – 21 éves Hajdú-Bihar megyei, gimnáziumban érettségizett, kisvárosi lány.

„A fő tantárgyak mindig érdekeltek, ez irányú ismereteimet szeretném bővíteni.” – 21 éves Fejér megyei, gimnáziumban érettségizett , városban lakó lány.

„Ismerősöm tanácsára, anyagi okok miatt” – 22 éves, szakközépiskolában érettségizett soproni lány.

„Az események furcsa konstellációjából, és egy sikertelen pszichológia felvételiből adódóan.” – 24 éves békéscsabai gimnáziumban érettségizett fiú.

„Mert már a középiskolában is foglalkoztam pedagógiával és pszichológiával, és ezt szeretném tovább folytatni” – 19 éves Borsod megyei, gimnáziumban érettségizett, városban lakó lány.

„Mert akkor ismeretlenül még nagyon érdekesnek tűnt, a tömegképzés miatt viszont munkahelyem sem lesz ezzel a szakkal.” 23 éves, Hajdú-Bihar megyei városban lakó, gimnáziumban érettségizett lány.

„Mert ehhez hasonló tevékenységet akarok végezni” – 19 éves BAZ megyei községben lakó szakközépiskolában érettségizett fiú.

„Korábbi végzettségem szociális asszisztens, és dolgoztam is már ebben a szakmában” – 24 éves budapesti szakközépiskolában érettségizett lány.

„Mert érdekel a pedagógia, pszichológia és a szociológia is.” – 21 éves Komárom-Esztergom megyei, gimnáziumban érettségizett lány.

„Mindenképpen gyermekekkel, családokkal szeretnék foglalkozni” – 22 éves budapesti, szakközépiskolában érettségizett lány.

„Mert szeretek emberekkel foglalkozni, segíteni rajtuk, érdekelnek az emberi sorsok, problémák, mert tulajdonképpen ez egy hivatás” – 18 éves szlovákiai községben lakó, gimnáziumban érettségizett lány.

„Kényszerhelyzet” A tanítói szakról kihullottam.” 23 éves, fővárosi , gimnáziumban érettségizett fiú.

„Hátrányos helyzetű gyerekként átéltem a diszkriminációt, és tehetetlenségem akkori érzését látom hasonló helyzetű gyerekeken.” – 23 éves, Csongrád megyei községben lakó, szakközépiskolában érettségizett lány.

„Mert ezt a szakpárosítást akartam elvégezni.” – 25 éves Hajdú-Bihar megyei szakközépiskolában érettségizett lány. (második szakja: hitoktató)

„Már régen erre készültem, volt korábbról betekintésem a szociális szférába.” – 21 éves, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei , községben lakó, gimnáziumban érettségizett lány.

„Szeretek emberekkel foglalkozni.” – 21 éves hajdúböszörményi gimnáziumban érettségizett fiú.

„Gyermekekothonban élek kb 5 éve. S ez a tény befolyásolta a pályaválasztásomat. Ez állt hozzám a legközelebb.” 20 éves lány

Levelező tagozat

„Mert „óvónő” nem akartam lenni” 37 éves nő személyügyi ügyintéző

„Az itt tanult dolgokat tudom majd hasznosítani a munkámban” 23 éves nő, kereskedelemben dolgozik

„Mert már van egy felsőfokú szociális asszisztensi végzettségem” 21 éves nő

„Mindig olyan munkakört szerettem volna magamnak, ahol emberekkel foglalkozhatok” 40 éves nő, és egy 28 éves férfi

„Hasznosnak tartom és érdeklődöm iránta” 18 éves” napközis tanár”

„A már meglévő pedagógiai ismereteimre akartam építeni .” 28 éves egyetemi végzettségű nő, aki mentálhigiénés nővér

„Szeretnék hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozni” 36 éves nő, irodai alkalmazott

„Mert nekem való” 41 éves nő

„Mert szeretek gyerekekkel foglalkozni és tetszik, hogy milyen sok területen el lehet helyezkedni” 21 éves nő

„Sok helyre el lehet vele helyezkedni” 43 éves családgondozó nő

„Gyermekvédelemmel szeretnék foglalkozni” 25 éves nő, pedagógiai asszisztens

„Mert szeretem a gyerekeket” 38 éves férfi

„Mert nagyon szeretem a gyerekeket , szívesen foglalkozom emberekkel és szeretnék másokon

segíteni” 24 éves titkárnő

„Ezt ajánlották és megtetszett „ 21 éves nő

„A gyerekekkel kapcsolatos társadalmi problémák érdekelnek, foglalkoztatnak” 31 éves férfi

„Mert „sajnos” szükség van ránk” 21 éves nő, munkanélküli

„Azért mert pszichológiát tanulunk” 21 éves nő, kereskedelembe dolgozik

„Mert szakmai ismereteimet akarom bővíteni” 28 éves szociális előadó férfi

„Mert képzett szociálpedagógusokra a közeljövőben nagy szükség lesz” 38 éves nő, napközis nevelő gyógypedagógiai asszisztensi végzettséggel

„Mert a munkám sikeres elvégzéséhez szükséges ismereteket itt szerezhetem meg” 33 éves férfi szakoktató

„Munkahelyem által támasztott követelményeknek megfelelő képzést ad” 27 éves férfi, a rendőrségnél dolgozik

„Jelenlegi munkaköröm szorosan kapcsolódik a gyermek és ifjúságvédelemhez , további szakmai ismeretek megszerzésére törekszem” 37 éves tanár

„Először a barátnőm is ide jött, most meg már jó a munkahelyem miatt” 23 éves nő gyermekvédelmi felelős

„Érdekesnek találom, sok dolgot felhasználhatok a magánéletemben” 21 éves nő diákmunka szervező

„Elsősorban a diploma megszerzése miatt, de a szak sem mindegy” 21 éves napközis nevelő

„A felvételre könnyű volt felkészülni” 29 éves gondozónő

„Segíti a szakmai fejlődésemet és olyan ismereteket nyújt, amelyeket autodidakta módon nem lehet elsajátítani” egy korát nem közlő család-gondozó nő

„Csak ebben tudom magam elképzelni” 37 éves munkanélküli nő

„Szeretek ezen a területen dolgozni” 42 éves napközis nevelő

„Én hivatásomnak választottam a szociális szférát és nagyon vonzott ez a szak „50 éves klubvezető nő

„Érdekel a pszichológia és a pedagógia kapcsolata, lehetőségei .Sok tennivalót és hiányosságot látok e téren. Ez a szak lehetőséget ad arra, hogy hasznos munkát végezzek”. 24 éves szociális asszisztens

„Mert fontosnak tartom Magyarország szociális helyzetének javítását és közel érzem magamhoz a szakma ideológiáját” 25 éves tanárnő

„Piacképes, sokoldalú, gyakorlatias” 27 éves nyomozónő

„Máshova nem vettek volna fel” 25 éves rendőrnő

10.3. A negatív életesemények jelentősége a választásban

A magyar kutatók közül többen (Horváth Á – Lévai K. 1996,) felfigyeltek arra a jelenségre, hogy a szociális munkát választók családjában gyakran fordultak elő devianciák ill. más tragikus események, mint pl. az apa korai halála. Ennek nyomán mi is feltettük ezt a kérdést egyrészt a különböző kedvezőtlen élethelyzetek előfordulására vonatkozóan, másrészt két állításba sűrítve arra vonatkozóan, hogy szubjektíve, hogyan élték meg eddigi életüket. Az volt a feltevésünk, hogy az olyan személyek lehetnek fogékonyabbak egy segítő szakma iránt, akik maguk is több krízishelyzetet mértek és sorsuk alakulásában igazságtalanságokat tapasztaltak.

A negatív életesemények hozzájárulhatnak a személyiség fejlődéséhez és a fejlődésben való megrekedéshez egyaránt , s válhatnak a segítő foglalkozás egészséges /értelmes/ funkcionális vagy diszfunkcionális indítékává. Nem maga a traumatizáló tény a fontos, hanem , hogy értelmet találjon a szenvedésben, kihívásként élje meg és egyéni életterve kidolgozásában e kihívásra adandó választ élete központi elemévé tegye (Csíkszentmihályi 1997).

A negatív életesemények következménye többféle lehet, attól függően, hogy az egyén hogyan dolgozza fel őket. Okozhatnak emocionális problémákat, magányosságérzést, önértékelési zavarokat, életük irányíthatóságának csökkent képességét, stb s mindezekből kialakulhat a helper szindróma; s ekkor az egyén legfőképp azért választ segítő foglalkozást, hogy társakra, barátokra leljen, hogy másokat irányíthasson, hogy elterelje a figyelmét saját megoldatlan problémáiról. Ugyanakkor jótékonyt hatást is gyakorolhatnak a saját lelki történések megfigyelésére, a másokra való odafigyelésre és a helyzetükbe való beleélés képességre. Ezek viszont hatékonyabbá tehetik a traumatikus életeseményeken átesett személyeket a kliensekkel való kapcsolatban.

Mivel vizsgálatunk fő módszere kvantitatív volt , csak azt áll módunkban dokumentálni, hogy bizonyos kritikus események bekövetkeztek –e a hallgatók életében ,arra a kérdésre azonban nem tudunk válaszolni, hogy miként hatott mindez rájuk és befolyásolta-e a szakválasztásukat. Az egyes kritikus életesemények előfordulási gyakorisága azonban már önmagában is sejtet bizonyos összefüggéseket, amelyek igazolásához vagy elvetéséhez további kvantitatív módszerekre lenne szükség.

A kérdőívben felsorolt kedvezőtlen életesemények a következők voltak: tragikus kimenetelű baleset, alkoholizmus, öngyilkosság vagy öngyilkossági kísérlet, testvér halála, szülő(k) korai halála, válás, depresszió, rokkanttá nyilvánítás, huzamosabb ideig fennálló anyagi problémák, testi fogyatékoság.

Ezek nem mindegyikéről rendelkezünk populációs szintű adatokkal, amelyekkel való összevetés egyébként mint jeleztük problematikus, de valamennyire informatív. Ilyen pl a depresszió igen magas előfordulási gyakorisága, ami jóval magasabb a vizsgált mintasokaságban, mint országosan (Knopp 2001) Ennek egyik oka lehet, hogy a hallgató saját maga döntötte el, hogy valakit depressziósnak minősít-e és nem standardizált teszt alapján mondta ki az ítéletét. A depresszió súlyossági fokáról nincs információnk.

Különböző válsághelyzetek előfordulási gyakorisága a megkérdezettek családjában (%)

	Nappali	Levelező
Alkoholizmus	31,9	26,4
Tragikus kimenetelű baleset	12,6	13,5
Fogyatékkal élő családtag	7,4	7,8
Szülő/k korai elhalálozása	23,7	23,1
Rokkanttá nyilvánítás	36,3	31,8
Öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet	14,0	13,8
Házastársi különélés	18,1	21,9
Depresszió	29,1	22,2
Testvér halála	17,4	7,2
Hosszabb ideig fennálló anyagi problémák	36,7	30,0

A felsorolt életesemények több esetben is egymással szignifikáns kapcsolatban vannak, mint pl. a testi fogyatékoság előfordulása egyben ápolásra szoruló személy jelenlétét is jelenti, vagy a baleset és a rokkanttá nyilvánítás, az alkoholizmus és az öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet.

A felsoroltak közül az öngyilkosság, a szülők korai halála, a rokkanttá nyilvánítás, az előnyugdíj, az anyagi problémák, az alkoholizmus, az ápolásra szoruló személy jelenléte összefügg a család társadalmi státuszával, azaz gyakrabban fordul elő az alacsonyabb státuszú családokban. A szülők „közös” iskolai végzettségével - amely a család státuszát meglehetősen jól reprezentálja - az összes fent említett életesemény szignifikáns kapcsolatban van. A többiek

nem rétegspecifikusak. Ezek közül kiemelendő a depresszió , amely igen magas előfordulási gyakoriságot mutat mind a két mintában, de főleg a nappalisok családjában. A depresszió a magasan iskolázott családokat sem kíméli. Sőt, a megkérdezettek között azokban a családokban a legmagasabb az aránya, ahol mindkét szülő diplomás.

A kedvezőtlen életeseményeknek a mintákban kapott magas előfordulási gyakoriságok alapján nem mondhatjuk azonban azt, hogy mindezek látenszen befolyásolták a szakválasztást. Erre a következtetésre a kontrollcsoportként használt gazdálkodási szakosok előfordulási gyakoriságai alapján jutottunk.

Így pl. a családban előforduló depressziót, alkoholizmust , vagy a szülők korai halálozását nem értékelhetjük úgy, mint olyan tényezőt , amely a segítő pályák felé ad belső indítást, hanem olyan ténynek tekinthetjük, ami a szakra jelentkezők társadalmi összetételéből következik. Miután a felsorolt életesemények nagy része rétegspecifikus, nem egyformán érinti a társadalom minden rétegét. Nem meglepő, ha azokon a szakokon, ahol az alacsonyabb státuszú szülők gyerekei felülreprezentáltak gyakoriak lesznek a kritikus életesemények

A kapott válaszokban sokkal inkább a mai magyar társadalom krónikus problémái, anómiás jelenségei elevenednek meg, amelyek nem speciálisan a szociális szakokat választókra jellemzők

10.4. Szakválasztás és személyiség

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy az egészséges felnőtt emberek többsége képes magáról egy öndiagnózist felállítani, megkértük a hallgatókat, hogy egy 19 tulajdonságot, ill. magatartást tartalmazó listáról, amely nagyrészt a szakma gyakorlása szempontjából fontosnak tartott ill. néhány nem kívánatos tulajdonságot foglalt magába, egy négyfokú skálán jelöljék meg, hogy az adott tulajdonság mennyire jellemző rájuk.

A listán szereplő tulajdonságok ill. magatartások a következők voltak: határozott, kudarcűrő, versengő, rugalmas, gyerekszerető, tekintélytisztelő, igazságos, dekoncentrált, zárkózott, szuggesztív, cinikus, fegyelmezett, őszinte, félénk, társaságkedvelő, kitartó, empatikus, bizalmatlan, szociálisan érzékeny. (Az 1. fokozat jelentette azt, hogy nagyon jellemző , a 4. fokozat azt, hogy a legkevésbé jellemző.)

28. táblázat. A megkérdezett hallgatók személyiségbeli jellemzői

		Mean	Mode	St.dev
határozott	Nappali	2,14	2	,777
	Levelező	1,91	2	,811
kudarctűrő	Nappali	2,54	2	,803
	Levelező	2,33	2	,786
versengő	Nappali	2,78	3	,957
	Levelező	2,73	3	,884
gyermekszerető	Nappali	1,38	1	,822
	Levelező	1,21	1	,577
tekintélytisztelő	Nappali	1,93	2	,868
	Levelező	1,74	1	,871
kreatív	Nappali	2,03	2	,791
	Levelező	2,24	2	,822
igazságos	Nappali	1,67	1	,752
	Levelező	1,52	1	,636
zárkózott	Nappali	2,96	3	1,299
	Levelező	2,97	4	,964
szuggesztív	Nappali	2,62	3	,756
	Levelező	2,44	2	,782
fegyelmezett	Nappali	1,94	2	,857
	Levelező	1,75	1	,797
őszinte	Nappali	1,53	1	,756
	Levelező	1,38	1	,631
társaságkedvelő	Nappali	1,68	1	,853
	Levelező	1,67	1	1,416
kitartó	Nappali	1,96	2	,852
	Levelező	1,74	1	,781
empatikus	Nappali	1,52	1	,798
	Levelező	1,44	1	,634
bizalmatlan	Nappali	2,80	3	,832
	Levelező	2,86	3	,842

szociálisan érzékeny	Nappali	1,61	1	,851
	Levelező	1,49	1	,720
rugalmas	Nappali	1,96	2	,812
	Levelező	1,69	1	,789

A kapott eredmények alapján a szociálpedagógusok mindenekelőtt gyerekszeretők, szociálisan érzékenyek, őszinték, empatikusak, igazságosak, rugalmasak. Ezek voltak azok a tulajdonságok, amelyekben a leggyakrabban azt jelölték meg, hogy nagyon jellemző rájuk, és az átlagok is az 1-es értékhez álltak közelebb. Ugyanakkor nem bizalmatlanok, nem zárkóztak, nem cinikusak és nem versengők. Ezeknél a tulajdonságoknál atipikus jelölés volt a skála hármas és a négyes fokozata.

A nappalisoknál a nemek között voltak szignifikáns különbségek. A nők átlagosan gyerekszeretőbbek, igazságosabbnak, őszintébbnek, fegyelmezettebbnek, kitartóbbnak, empatikusabbnak, szociálisan érzékenyeknek vallják magukat. A levelezősöknél csak az empátia és a szociális érzékenység tekintetében előzték meg a nők a férfiakat.

A meglepetés akkor következett be, amikor azt tapasztaltuk, hogy a gazdálkodási szakosok is alig valamivel kisebb arányban mondják magukat gyerekszeretőnek, empatikusnak, igazságosnak, őszintének. A két csoportátlag között nincs lényeges eltérés. Azaz a fentiek olyan jellemzők, amelyek az egyének pozitív énképéhez, éniideáljához szorosan kapcsolódnak, szívesen tartják magukat az emberek ilyennek pályaeorientációiktól függetlenül. Gondolhatunk arra, hogy azért nincs lényeges különbség a két szak átlagai között, mert azok akik eleve csak eszközjelleggel választották a szociális szakot, torzítják az eredményeket. Azonban, ha a pályán maradni szándékozókra külön alcsoportként kezeljük, akkor sincs szignifikáns különbség.

Ebből többféle következtetést is levonhatunk

- Lehetséges, hogy e tulajdonságok, magatartások tekintetében a különbségek tényleg nem léteznek, és nem pszichés, hanem társadalmi tényezők határozzák meg inkább a szakválasztást.
- A szubjektív besorolás módszertanilag nem teszi lehetővé, hogy így módon a segítő és nem segítő szakmákat választók személyiségjellemzőiről nyilatkozzunk, ehhez standard személyiségteszteket kellett volna alkalmazni.

- Lehetséges, hogy nem sikerült megragadnunk azokat a jellemzőket, amelyek a különbségeket hordozzák.

A szubjektív besorolás két esetben mutatott szignifikánsnak különbséget. Az egyik a szociális érzékenység kérdése, amelyben a szociálpedagógusok jóval megelőzik a gazdálkodási szakosokat. A másik a versengés kérdése, amely a gazdálkodási szakosokra jellemzőbb, de csak azért, mert körükben vannak olyanok, akik nagyon versengőnek vallják magukat, s emiatt a csoportátlaguk magasabb. A két csoport módusza azonban nem különbözik.

A szakválasztás és a vallásosság kapcsolatára még egyszer röviden kitérve annyit állíthatunk, hogy a vallási értékek látenszen jelenlévő tényezők, amelyek egy viszonylag szűk csoportnál befolyásolták a pályaválasztást. A nyitott kérdésekre adott válaszoknál egyáltalán nem fordult elő ennek említése, viszont a direkt rákérdezésnél a nappali tagozatosok 11,9%-a, a levelező tagozatosok 13,8%-a vallotta azt, hogy a vallási meggyőződése befolyásolta a döntésben. Ez az alcsoporthoz tartozók többségében azokból kerül ki, akik meggyőződéses istenhívőnek vallják magukat. Jellemzően nők, katolikusok és községi lakosok. Bennük a legerősebb a szándék arra vonatkozóan, hogy bármilyen körülmények között kitartsanak pályaválasztásuk mellett.

10.5. A képzőhelyválasztás szempontjai

Nappali tagozat

A megkérdezetteknek valamivel több, mint a fele a választásra felkínált okokat rangsorolta. Ez mutatja, hogy a választás háttérében esetükben a különböző alternatívák mérlegelése, a mellette és az ellen szóló érvek összevetése történt. Viszont csaknem ugyanakkora hányaduknál egyetlen tényező – a földrajzi közelség – döntött. Ez esetekben nem biztos, hogy a szakválasztást és az intézményválasztást külön lehet kezelni. Az intézmény földrajzi elérhetősége jelentős költségkímélő tényező és mint ilyen keresletgerjesztő is egyben. Ezt a szempontot jelölték meg a legtöbben az első helyen, valamint az 1-3 –ig összesített rangsorban is. A második legfontosabb szempont, hogy milyen véleményeket hallottak az intézményről, majd ezt követően az, hogy jár-e az adott intézménybe olyan valaki, akit a belépni szándékozó ismer, akiktől társas támogatást remélhet.

Az első helyen megjelölt okok szignifikánsan összefüggnek a szülők együttes iskolai végzettségével. A szakmunkás ill. az ennél is alacsonyabb végzettségű, ill. az egyszülős

háztartásban élők számára a legfontosabb a képzőhely könnyű, nehézségek nélküli elérhetősége. A nyílt napon tapasztaltak is jobban befolyásolják az alacsonyabb státuszúakat, valamint az is fontosabb szempont számukra, hogy az ismeretségi körükből jár vagy járt ide valaki. Az ismerős információforrást és kapcsolati lehetőséget jelent a bizonytalan új közegben.

A intézmény közelsége olyan hallgatókat is vonzott, akik egyébként nem szándékoztak továbbtanulni. Veszíteni valójuk nem lévén beadták a szakra a jelentkezésüket. Úgy érzik, hogy ezzel a lépéssel mindenképpen csak nyertek, hisz más elérhető képzés híján a munkanélküliek táborát gyarapították volna. Így viszont a szülőknél lakva a megszokott életmódjukat folytathatják tovább, és még diplomájuk is lesz. Bár sejtettük, hogy ez a jelenség létezik, nem a kérdőíves vizsgálat hozta felszínre, hanem az interjúk során nyert bizonyosságot.

A diplomás szülők gyerekei az átlagosnál magasabb arányban tartották a konkrét intézmény be való jelentkezés okának az intézményről hallott kedvező véleményt, valamint a könnyű bejutás lehetőségét.

29. táblázat. A nappali tagozatosok intézményválasztásának okai

	1. helyen	2. helyen	3. helyen	1.-3.ig helyen összesen
Közel volt	27	5,8	0,7	33,5
Kedvező véleményeket hallott a képzésről	17,7	8,4	4,7	30,8
Ismerőse jár ide	13,2	7,9	3,3	24,5
Csak ezt ismerte	1,6	-	-	1,6
Máshova nem vették volna fel	7,9	3	1,6	12,5
Nyílt napon szerzett benyomások	-	-	1,6	1,6
Van kollégium	1,4	3,7	4,7	9,8
Azt hallotta, hogy könnyű elvégezni	0,7	2,3	-	3,
Egyéb	10,9	4,9	2,6	18,4

Összességében a levelezősök válaszai is nagyon hasonlítanak a nappalisokéhoz. Az első három

helyen ugyanazokat az intézményválasztási tényezőket jelölték meg, csak némileg más arányban és mások a magyarázó változók. Az, hogy a levelezősök első helyen mit jelöltek meg, szignifikáns kapcsolatban van a településtípussal. A fővárosiaknak volt a legkevésbé szempont a képzőhely közelsége valamint ők mondták azt is, hogy máshova nem vették volna fel őket. A földrajzi közelség a többi településtípuson élőknek egyaránt fontos. Az átlagosnál fontosabb egy sajátos al csoportnak, a gyereket nevelőknek.

30. táblázat. A levelező tagozatosok intézményválasztásának okai

	1. helyen	2. helyen	3.helyen	1.-3. ig összesen
Közel volt	29,4	3,9	2,8	36,1
Kedvező véleményeket hallott a képzésről	19,2	12,6	2,7	34,5
ismerőse jár ide	18,6	6,3	2,6	27,5
könnyű volt bejutni	7,2	5,1	1,3	13,6
Máshova nem vették volna fel	1,8	0,3	-	2,1
Azt hallotta könnyű elvégezni	0,4	1,5	-	1,9
Ide volt protekciója	0,3	0,3		0,6
Egyéb(leggyakrabban konzultációk kedvező időpontja)	13,5			

11. HALLGATÓI VÉLEMÉNYEK A KÉPZÉSRŐL

11.1. A képzés megítélése néhány aspektusból

A legtöbb kutatás, ha a hallgatók képzésről alkotott véleményére kíváncsi, akkor a vizsgálat alanyaiként a képzésből már kikerült diákokat kérdezi meg, (O'Connor , Dalglish 1986), (K. Lvons, K. Manion 2002) és ritkábban fordul elő, hogy még a pályára való felkészítés éveiben kerül sor a megkérdezésükre. (R.M. Williams, N. Thomas 2002) Mi mindkét populáció – a képzésben még bent lévők ill. a már kikerültek - véleményére kíváncsiak voltunk, és ugyanazokkal a kérdésekkel fordultunk hozzájuk részben írásos, részben szóbeli formában.

Célunk az volt, hogy egy keresztmetszeti leírást adjunk arról, hogy a hallgatók miképp látják tanulmányaik feltételeit, a tananyag mennyiségi, minőségi elemeit, az egyes tananyagrészek egymáshoz viszonyított arányát, a különböző kompetenciák elsajátításának garanciáját a képzés során. A hallgatók a fogyasztói kontrollmechanizmus fontos szereplői, véleményük a kontroll egyik válfaját jelenti, észrevételeik akár a képzési tartalom formálásába, megújításába is beépíthetők. Sajnálatos azonban, hogy a hallgatók egy része nagyfokú passzivitást mutat e tekintetben, s nem jut el a véleményformálás kellő szintjére vagy tartózkodik véleménye kinyilvánításától.

A hallgató részéről a legmarkánsabb vélemény egy képzésről, ha önszántából végleg otthagyja. Ez azonban egy inkongruens választást is tükrözhet, és nem feltétlenül a képzést minősíti. A szociálpedagógia szakon nem gyakori az ilyen eset, s ha megtörténik is, leginkább az első néhány hétben.

A megkérdezés során egyrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallgatók miben látják a szociálpedagógus képzés erősségeit, pozitívumait, valamint gyenge pontjait. Másrészt arra, hogy mennyire elégedettek a főiskolás lét tanulást segítő, járulékos elemeivel, vagyis a tanuláshoz szükséges infrastruktúrával, amely a komfortérzetüket befolyásolja. Annak ellenére, hogy minden hallgató csak a saját intézményében megélt tapasztalatok alapján tudott minősíteni, a véleményekben mégis nagyfokú hasonlóság, sokszor azonosság tapasztalható.

A hallgató, amikor a képzésről gondolkodik, véleményt formál, a választott szak pozitívumait, negatívumait mérlegeli, természetesen nem kizárólag a szűken vett szakmai felkészítéssel

kapcsolatos tényezőket veszi figyelembe, hanem holisztikusan közelíti meg a kérdést. Meghatározó lehet a véleményalkotásban, hogy intrinzik motiváció vagy egyéb tényezők következtében került-e a szakra. A képzéssel kapcsolatos véleményeket nyitott kérdésekkel és strukturálatlan interjúkkal szondáztuk. Az intézmények nyújtotta szolgáltatásokkal való megelégedettséget intervallumskálán mértük.

Sehol másutt a kérdőív egyéb kérdéseinél nem tapasztalhattunk ilyen magas válasznélküliséget. Ennek a hátterében több ok is meghúzódhat. A nyitott kérdések kétségtelenül nagyobb erőfeszítést igényelnek a válaszadóktól és sokan nem veszik a fáradságot a megválaszoláshoz. Előfordulhat azonban az is, hogy ténylegesen nincs véleményük. E tekintetben az elsősöket nem ítéltük meg szigorúan, hisz csakugyan nem lehet még kellő rálátásuk a képzés egészére. A nem válaszolók magas aránya azonban nem írható csupán az elsőévesek rovására. A vák拉斯zt nem adók nem különböznek semmilyen „kemény” szociológiai változó tekintetében a válaszolóktól. Egy változó tekintetében van statisztikailag majdnem szignifikáns kapcsolat; nevezetesen a pályaelhagyási szándék esetében. Ez bizonyult leginkább magyarázó erejűnek, de a szokásosan használt szignifikancia szintet ez sem éri el. A pályaelhagyás gondolatával foglalkozók és nem foglalkozók között nem elsősorban abban van különbség, hogy válaszoltak-e vagy sem, hanem sokkal inkább abban, hogy mit válaszoltak. Mások az elvárásaik, a kritikai megnyilvánulásaik azoknak, akik ki akarnak tartani eredeti szakválasztásuk mellett, mint akik mérlegelik a pályaelhagyás lehetőségét is.

Van a hallgatók között egy kisebb alcsoport, akik viszont a képzés megítélésére vonatkozó válaszokat komolyan vették és kérdésenként változóan (7-15%) többféle és többnyire alapos választ adtak.

11.2 A képzés pozitívumai

A megkérdezett hallgatók válaszai rendkívül szerteágazóak, visszatükrözik a sokféle egyéni értékpreferenciát. Azt, hogy ki mit lát egy képzésben pozitívnak, csak részben függ a kínálati oldal tényezőitől, jelentős mértékben meghatározóak a keresleti oldal elvárásai is. Mint azt a motivációk bemutatásánál láttuk, a hallgatók között akadnak olyanok is, akik csak egyéb kedvezőbb lehetőségek hiányában, vagy próba szerencse alapon vannak a képzésben. Számukra a leglényegesebb dolog, hogy valamilyen diplomát kapjanak, amelytől elsősorban munkaerő-

piaci esélyeik későbbi növekedését várják.

A fentieket figyelembe véve jobban megérthetjük, hogy a nappalisok 27, 7% -a miért nem válaszolt, ill. 9,3%-uk szerint miért irreleváns a kérdés. Főleg ez utóbbit kell magas arálynak minősítenünk, mert megkérdőjelezi a képzésben való részvételük értelmét.

A válaszokat tartalmuk szerint rendeztük és az alábbi főbb csoportokat különítettük el:

- A leggyakrabban említett típusba tartoznak azok a válaszok, amelyek a tantárgyi kínálatot, a tanult ismeretek sokszínűségét, hasznosíthatóságát, az oktatás szemléletmódját tartják a képzés pozitívumának. A válaszok 23%-a tartozik ebbe a kategóriába. A legnagyobb arányban a sokféle ismeretet tették az első helyre. Vitathatatlan, hogy a szociálpedagógus képzés extenzíve a társadalom- és embertudományok széles választékába ad betekintést. Ezek az ismeretek eszközjellegűek lehetnek, segítik értelmezni a korábban kaotikusnak tűnő társadalmi környezetet valamint a személyiség belső világát, s ezzel a mindennapi életben való eligazodáshoz is nagymértékben hozzájárulnak. Ezt a tényt nagyon sokan kiemelik. Sokaknak tetszik az is, hogy nem életidegen, hanem itt és most releváns kérdésekkel, problémákkal foglalkoznak, humánus, emberközpontú megközelítésben, s ezzel szerintük a képzés hiánypótló a magyar felsőoktatásban.
- Alig valamivel kevesebbszer említene, szakmai az adott foglalkozásra való felkészítéshez kapcsolódó pozitívumokat (21%). Ebben a válaszcsoportban a leggyakrabban említett érv a képzés gyakorlatorientáltsága, a sokféle terep, sokféle intézmény és problématerület megismerése, a képzés rugalmassága, alakíthatósága, az elmélet és gyakorlat egyensúlya, mindez társadalmi hasznosságtudattal párosulva.
- A pozitívumok között a harmadik leggyakrabban előforduló választípus a képzésnek a személyiségfejlődést előmozdító jellege (15%). A gyarapodás forrása az önnevelés, az empátiakészség, az önfegyelem, a kitartás fokozódása, a meglévő kompetenciák tudatosítása, a problémás élethelyzetek elemzésének és megoldásának készsége.
- A negyedik helyen szerepelnek az oktatókkal kapcsolatos pozitívumok (10%).
A legtöbben néhány vagy esetleg csak egy jó tanár kisugárzó hatását említik. Többen név szerint is megnevezik azt a személyt, aki miatt érdemes a képzésben részt venni.
A jó tanár- diák viszony, az oktatók embersége, a diákok partnerként való kezelése, a családi légkör említése tartozik még ebbe a válaszcsoportba.
- A pozitívumok rangsorában az ötödik helyre kerültek a hallgatók által érzékelt, többnyire, de

nem kizárólag a jelenben érzékelhető magánéleti előnyök (7%). A következő dolgokat említették: nem vesz túlságosan igénybe, hogy élni, laza, könnyen elvégezhető, komfortérzetet ad, két szakos és nem utolsó sorban ugródeszka lehet egy következő diplomához.

A hallgatókból két alcsoportot képezhetünk annak alapján, hogy fontolgatnak-e pályaelhagyást vagy sem. Vannak olyan pozitívumok, amelyek mindkét alcsoport számára azonos súllyal bírnak. Ilyen közös elemek: a sokféle ismeret, a diploma, néhány jó tantárgy, sokféle terep, a képzés jól felkészít vagy részben jól felkészít a pályára.

Azok, akik nem fontolgatják a pályaelhagyást, nagyobb arányban emelnek ki olyan jellemzőket, mint: jó tanárok, néhány jó tanár, jó tanár –diák viszony, széleskörű gyakorlati ismeretek, nem unalmas órák, valamint a képzés társadalmi hasznossága.

A *levelező tagozatosok* által említett pozitívumok a hasonlóság dominanciája mellett különbségeket is hordoznak. A különbségek részben abból adódnak, hogy a munka mellett tanulók más szempontokra is fókuszálnak, mint a nappali tagozatosok. A nem válaszolók aránya a levelezősöknél is magas, s ez mindenképpen elgondolkodtató.

A pozitívumokra irányuló kérdésnél csaknem négy tizedük nem válaszolt, és közel egytizedük szerint a kérdés irreleváns. Ők bizonyára úgy látják, hogy a diplomaszerezés az egyedüli pozitívuma a képzésnek.

- Akik erről másképp vélekedtek, vagyis látnak pozitívumokat – csakúgy, mint a nappali tagozatosok - a leggyakrabban a curriculum sokszínűségét említették, de a nappalisoknál valamivel alacsonyabb arányban. (18, 7%)
 - A második helyre kerültek az oktatókkal kapcsolatos kedvező vélemények. (8,1%)
- Érdemes külön megemlíteni, hogy a hallgatók méltányolják a tanárok arra irányuló igyekezetét, hogy a rövid konzultációs idő ellenére minél több tudást adjanak át.
- Közel ilyen arányban (7,5%) a képzés időbeli és térbeli elérhetőségét dicsérik. Sokaknak tetszik az órák tömbösítése.
 - Negyedik helyen jelennek meg a szakmai felkészítést pozitívan értékelő vélemények (6,3%).
 - Majd ezt követi a saját személyes fejlődést elősegítő tényezők említése. (6%)

A pozitívumok között a levelezősök inkább olyan tényezőket említenek, amelyek a képzés általánosan képző erősségeit ill. a személyes előnyöket hangsúlyozza. A szakképző funkció erőssége nem domborodik ki.

A *végzett hallgatók* válaszai a legtöbb vonatkozásban megerősítik az eddig leírtakat. A volt

hallgatók sokkal nagyobb válaszolási hajlandóságot mutattak és véleményükben több az egyöntetűség, bizonyos válaszoknál nagyfokú egyetértés mutatkozott. A képzés pozitívumaként két tényezőt említettek szinte ugyanolyan nagyságrendű gyakorisággal.

Az egyik - s a fentiek után nem meglepő - a képzés sokszínűsége, s a másik az a pozitív hatás, amely a világszemléletük, személyiségük, bizonyos készségeik változásában, fejlődésében bekövetkezett.

A pozitívumok között amint látjuk a megkérdezettek inkább olyan tényezőket említene, amelyek a képzés általánosan képző erősségeit ill. a személyes előnyöket hangsúlyozzák és a szakképző funkció erőssége nem domborodik ki.

11.3. A képzés negatívumai

Mi tetszik a legkevésbé a képzésben? Erre a kérdésre is hasonló arányban nem válaszoltak, mint a képzés erényeit firtató kérdésre (30,5%). A hallgatók egy tizede viszont többféle negatív tényezőt is említett.

A válaszokat tartalmuk szerint ez esetben is viszonylag homogén csoportokba rendeztük. Az egyes csoportok közötti megoszlási arány más mintázatú, mint a pozitívumok esetében.

A mezőnyt az oktatás minőségével kapcsolatos negatívumok uralják.

- A legkritikusabbak a képzés egészére, s nem csak egyes vonatkozásaira nézve mondanak sommás véleményt. Véleményük szerint senki sem tudja igazán Magyarországon, hogy mi a szociálpedagógia. Felületes tudást ad, túldimenzionált, középiskolai szintű, önmagában egy szakként kevés, használhatatlan diplomát ad, s a képzési idő is indokolatlanul hosszú. A legélesebben bíráló válaszok aránya 8,6%.
- A többségnek bizonyos tantárgyakkal, azok mennyiségével ill. a tantervi háló arányaival szemben vannak ellenérzései (21,7%). A sok fölösleges órát, elsősorban a „töltelék” tárgyak óráit kifogásolják. Mint az a beszélgetésekből kiderült, ez általában a képzőintézmény eredeti profiljából adódó, a tanító és óvóképzős tantervben meglévő, a szociálpedagógiai képzésben is okkal vagy anélkül bent ragadt tantárgyakat jelenti. Erre is gondolva bírálják többen a képzést azzal, hogy „tanítóképzős”, „óvóképzős”.
- A bírálatoknak egy másik csoportja a gyakorlati képzéssel kapcsolatos. Keveslik a gyakorlat mennyiségét, nem tartják elég hatékonynak, módszertanilag nincs mindig megalapozva, a

terepék egy része gyenge, későn, nem az első szemeszterben kezdődik a gyakorlat. Ezen vélemények aránya 10,9%.

A fentiekén kívül olyan észrevételek is megfogalmazódtak, amelyeknek áttételesen szintén közük van a gyakorlathoz is ill. a kellő mennyiségű gyakorlat hiányához. Többen úgy érzik, hogy a képzés túl elméleti, nem nyújt specializálódási lehetőséget, kevés majdan használható ismeretet ad, nem készít fel kellőképpen a leendő munkavégzésre, nincs mércéje a sikernek (6,2%). Összességében az oktatás tartalmával, minőségével, felhasználhatóságával kapcsolatos negatívumot tartalmazó vélemények aránya 51,2%.

- A kedvezőtlen jelenségek következő csoportjába a szervezetlenséggel kapcsolatos válaszok kerültek. Ezek aránya jóval alacsonyabb az előbbieknél (6,5%). Elsősorban az órarenddel, a bürokratikus ügyintézésrel, bizonyos ügyekben a kompetens személyek kiderítésével, a két szak egyeztetésével járó nehézségeket említették.
- A következő témacsoportba az oktatókkal kapcsolatos kifogások tartoznak. Összesen csak a vélemények 5 %-a sorolható ide. Azt nehezményezik, hogy egyes oktatók nem veszik emberszámba a hallgatókat, akadnak „vaskalapos”, begyöpösödött szemléletű oktatók, valamint a tanárok nem tudnak eleget, nem eléggé felkészültek, gyerekként kezelik a hallgatókat, vagy éppen közönyösek.
- A hallgatótársakkal, a főiskolai élettel kapcsolatos negatív vélemények aránya 4%.

Ezen belül első helyen említették a magas létszámot, a részben ebből is következő személytelenséget, a képességeik alapján a főiskolára nem való hallgatókat, a nem homogén tudású csoportokat, a mozgalmas főiskolai élet hiányát, a főiskolai zűröket.

Már pusztán az arányokból is látszik, hogy vannak olyan problémák, amelyek nagyrészt intézményfüggetlenek, (sok feleslegesnek érzett óra, a gyakorlati képzés mennyisége, minősége), míg mások csak néhány vagy éppen egy képzőhelyen jelennek meg, pl: főiskolai zűrök.

A negatívumok megítélését illetően is különböznek a pályaelhagyást fontolgatók ill. a pályán maradni szándékozók válaszai.

Az első csoportba tartozók adják a képzés egészére nézve kritikusabb válaszokat, míg a pályán maradni szándékozók kevésbé elutasítóak és inkább a szakmai felkészítésre vonatkozó hiányosságokat fogalmazzák meg. Érdekes ugyanakkor, hogy a pályán maradni akarók között az átlagosnál magasabb arányban fordulnak elő olyanok, akik a negatívumokat firtató kérdésre nem válaszoltak. (Ha nem érzékelnek ilyet, akkor azt külön jelezték) Ennek okain érdemes eltűnődni.

Nem tudhatjuk, hogy e mögött egy kognitív disszonancia redukció húzódik-e meg vagy tényleges véleményhiány. Ez utóbbiból fakadó konzekvenciák kedvezőtlenebb színben tüntetik fel a válaszadástól tartózkodókat.

A levelezősök által észlelt negatívumok

A nem válaszolók aránya változatlanul magas, 22%. Ezen kívül 15% -uk vélekedik úgy, hogy nincs említésre méltó negatívuma a képzésnek.

- A kritikai véleményt kinyilvánítók körében a levelező képzés sajátosságaiból fakadó *tanügyi problémák, kellemetlenségek* említése szerepel a leggyakrabban(35,4%), amelyek egy része szinte elkerülhetetlen. Ezek között első helyen tűnik fel a „rossz órarend”, amelyet közel kéttizedük említett. A fennmaradó válaszokban a kevés óraszámot, a nehezen beszerezhető szakirodalmat, a szervezetlenséget, a nem megfelelő vizsgaidőpontokat, a vizsgára jelentkezés módját említik.
- A második helyre a *tartalmi, szakmai negatívumok, hiányosságok* kerültek (25,8%). E tekintetben nagyon szóródnak a válaszok. Olyan mérvű egyöntetűséggel, mint fentebb, nem találkozhatunk. Említési gyakoriság sorrendjében ezek közül néhány: sok a felesleges „töltelék” tantárgy, a fontos tárgyakból kevesebb az óra, kevés a gyakorlat, sok az elmélet, a képzés még kialakulatlan, felszínes, nem kimerült, nem érint minden gyakorlati részterületet. Előadás helyett szeminárium kellene, hiányzik a specializáció, sok az óraadó tanár stb.
- Nagyságrendben a harmadik leggyakoribb kedvezőtlen válasz az oktatók magatartásával, felkészültségével kapcsolatos. (13,8%) Ezen belül a hallgatók döntő hányada a tanári önkényt nehezményezi, a nem egyértelmű elvárásokat és értékeléseket, egyes tanárok antihumánus bánásmódját és gyenge előadókésztségét.
- Utolsó helyen szerepel az oktatás körülményeivel, tárgyi feltételeivel való elégedetlenség. Mindössze 2,4% -uk említett ebbe a kategóriába sorolható jellemzőket, de ezek nem mindigszakspecifikusak, mint pl: a levelezősök hátrányban vannak a nappalisokkal szemben, kell a nyelvvizsga a diploma megszerzéséhez, gyárszerű, alacsony presztízsű a képzés, kevés a szemléltető eszköz.

A *végzetek* véleménye a képzés negatívumait illetően sokkal jobban koncentrálódik a szakmaiszempontra, a képzés minőségére. Bizonyos negatívumoknál nagymérvű egyöntetűség fogalmazódik meg. Függetlenül attól, hogy a végzetek milyen tagozaton

szerezték végzettségüket, a legtöbben a képzés alapkoncepciójával és a gyakorlati képzéssel kapcsolatos kifogásaiknak, hiányérzetüknek adtak hangot.

Csaknem négytizedük szerint a szociálpedagógus képzés legnagyobb negatívuma az, hogy még kiforratlan, nem letisztult, sok a bizonytalanság a tekintetben, hogy milyen képzési tartalmak és módszerek relevánsak. A felszínesség kérdése, az elmélyülés hiánya, a felesleges tantárgyak problematikája náluk is említésre került.

Utólag visszatekintve úgy látják, hogy kevés volt a gyakorlati terepen töltött idő, a terepek kiválasztása sem volt mindig megfelelő, a gyakorlatra való felkészítés is kívánni valókat hagyott maga után. A szervezetlenség még tovább rontotta a gyakorlatok hatásfokát. Ilyen jellegű véleményeknek adott hangot a végzettek csaknem háromtizede (29,3%).

11.4 Hiányzó ismeretek, készségek, kompetenciák

Egyszerűbben hangzó volt az a kérdés, amely a fentieket is kiegészítette vagy alátámasztotta, hogy vannak-e olyan tantárgyak, amelyeket magasabb ill. alacsonyabb óraszámban tanulnának szívesebben. Vannak-e olyan ismeretek, készségek, kompetenciák, amelyeket hiányolnak a képzésből?. A nem válaszolók aránya ezeknél a kérdéseknél még mindig az egyébként megszokott átlagoknál magasabb, bár közel sem annyira, mint az erősségek és a gyenge pontok megítélésénél.

1. Milyen tantárgyakat szeretnék magasabb óraszámban tanulni?

A hallgatók kilenctizedének nyilatkozata alapján elsőprő fölényrel vezet a pszichológia. Majdnem egyharmaduk szánna több időt erre a tárgyra. Jóval lemaradva a pszichológia mögött, szorosan egymás mellett a második és a harmadik a sorrendben a szociológia (10,9%) és a szociális munka (10,7%).

A nagyságrendileg utánuk következő többi szaktárgy a szociálpszichológia, szociálpedagógia, a gyakorlathoz kapcsolódó tárgyak, gyógypedagógia, fejlesztőpedagógia említési gyakorisága már csak 3-4%. Összesen mintegy 50 tantárgyat említettek, azonban ezek az egyéni érdeklődés különbözőségéből fakadó kívánságokat tükrözik és inkább arra engednek következtetni, hogy a képzésbe beépített tantárgyak a kívánatos mértékben vannak jelen. Arányaikkal nincs nagy baj.

A nem szakmai tárgyak vonatkozásában a nyelvvizsga követelménye miatt a nyelvi órák iránt (18,8%), valamint a számítástechnika gyakorlati alkalmazása iránt (6,1%), lenne nagyobb

hallgatói igény. A nyelvtanulás azért allergikus pontja a képzésnek, mert a képesítési követelmények szerint a diplomához valamelyik típusú középfokú nyelvvizsga szükséges, viszont kevesen lépnek be nyelvvizsga birtokában a képzésbe, és a többség szociális helyzete miatt kiadási szerkezetébe nem könnyen iktatja be a nyelvtanuláshoz szükséges ráfordításokat. (A megkérdezés óta eltelt időben a nyelvvizsgakérdés megoldódott, s a magasabb szintű jogszabály előírása lépett érvénybe, amely szerint elégséges az alapfokú C típusú nyelvvizsga.)

A válaszok tartalmát illetően a potenciális pályaelhagyók és a maradni szándékozók között ennél a kérdésnél is vannak aránybeli eltolódások. Ez utóbbiak tartják kevésnek a pedagógiát, személyiségfejlesztést, önismeretet, nagyobb arányban a gyakorlati tárgyakat, a pszichológiát.

Érdekes ellenben, hogy a pályaelhagyás gondolatával foglalkozóknak lenne fontosabb a több szociálpedagógia, szociológia, jog. Mindkét csoport egyaránt több órát szeretne szociális munkából és nyelvből. Talán mindebből azt az óvatosságot is megkövetelhetjük, hogy a képzéstől független külső késztetések terelnek egyeseket a pályaelhagyási szándék irányába, hisz a szakmához kötődő tantárgyakat - s ebből a szempontból elsősorban a szociálpedagógia és a szociális munka elmélete az érdekes - kedvelik.

A *levelező tagozatosoknál* ugyanaz a sorrendje azoknak a tantárgyaknak, amelyeket sokan tanulnának magasabb óraszámban, csak az arányok alakultak másképp. A levelezősöknél is a pszichológia iránti vonzalom a legnagyobb, ám kisebb mérvű, mint a nappalisoknál. A pszichológiát náluk is a szociológia és a szociális munka követi.

A levelezősöknél szignifikáns kapcsolat van az első három helyen említett tantárgy és a képzőhely között. Az átlagosnál nagyobb az érdeklődés a pszichológia iránt Jászberényben, a szociológia iránt Hajdúböszörményben, a szociális munka iránt Sopronban. Ez összefügghet az egyes helyeken a tantárgyakra fordított óraszámával ill. az oktató személyével.

Milyen tárgyakat tanulnának alacsonyabb óraszámban?

A megkérdezettek 26,5% - a szerint nincs ilyen tantárgy, 2,8% -a szerint van, de nem nevezte meg ezeket, 17,4% nem válaszolt. Akik válaszoltak, azok sokféle tantárgyat említettek, azaz nincsen egy vagy néhány olyan tantárgy amely a hallgatók egyöntetű ellenérzésével találkozna. Az ún. „töltelék” tantárgyak, amelyekről már korábban is esett szó, kinek-kinek mást jelentenek. Valakiknek az ének-zenei foglalkozások, a vizuális nevelés, a különböző pedagógiák körébe tartozó tárgyak jelentenek nyűgöt, de ezek említési gyakorisága nem ér el kritikus szintet, meg sem közelíti a magasabb óraszámban tanulni kívánt tárgyak arányait. Azaz nincs egy vagy

néhány tárgy, amitől a hallgatók az összes képzőhelyen egyaránt berzenkednének. Viszont szinte minden képzőhelyen van egy vagy néhány tárgy, amire a hallgatók szerint indokolatlanul nagy súly helyeződik. Csak azokat a tantárgyakat említjük, amelyekkel kapcsolatban a megkérdezetteknek, több mint negyede érezte, hogy a kelleténél nagyobb hangsúly kaptak. Sopronban az éneket, Győrben a pedagógiai tárgyakat, Egerben a szociológiatörténetet, Zsámbékon szintén a pedagógiai tárgyakat sokallják a hallgatók.

A levelezősöknél szintén nagyon szóródtak a válaszok, egy tantárgy esetében sem értek el az általunk választott kritikus arányt. A leggyakrabban elutasított tantárgy a sporthoz kötődik. A különböző intézményekben különböző elnevezés alatt szerepel, mint pl. sport és rekreáció, sportpedagógia, azonban összességében csak a megkérdezettek 5,4%-a érzi ezt aránytalanul soknak. A levelezősöknél a „töltelék tantárgyak” kérdése az eleve alacsonyabb óraszámok miatt más megvilágításba kerül, és nem okoz feszültségeket.

A megkérdezettek kb. egyharmada szerint nincsenek hiányzó ismeretek. A nem válaszolók aránya ennél a kérdésnél is magas, 20,2%. Ismét előfordulnak csak igennel válaszolók, és van egy szűk kisebbség, amelyik bevallja, hogy nem látja át a képzést. A továbbiakban a fennmaradók, a megkérdezett hallgatók alig valamivel több, mint négytizedének a véleményére hagyatkozhatunk. A válaszok meglehetősen redundánsak, ellentmondásoktól, fogalmi zavaroktól sem mentesek. A kapott, több mint félszázféle válasz csoportosítva, az alábbi tárgykörökbe sorolható:

A már tanult tantárgyak mélyebb, alaposabb ismeretére lenne szükség.

A ténylegesen hiányzó vagy csak érintőlegesen előkerülő tárgyak, mint pl. kriminológia, EU – ismeretek, politológia, romológia, andragógia, retorika, 2. idegen nyelv, általános műveltséget adó tárgyak kellene, hogy nagyobb hangsúlyt kapjanak. Bekerültek a felsorolásba egyéni érdeklődést tükröző, szakma szempontokból nem indokolható ismeretek is.

A gyakorlathoz kapcsolódó ismeretekből kellene több. A különböző: módszerek, terápiák, tréningek ismeretét tartják kevésnek. Ebben van a legnagyobb konszenzus, de az így nyilatkozók aránya sem magas (5,4%).

A készségek, kompetenciák kérdéskörében a legbizonytalanabbak a hallgatók. Gyakorlati tapasztalat hiányában ezekre van a legkevesebb rálátásuk. A nem válaszolók aránya, mint az már a többi nyitott kérdésnél meg tapasztalható volt, itt is magas (28,6%), és szintén nagyon magas azoknak az aránya, akik úgy nyilatkoztak, hogy a curriculumból nem hiányzik semmilyen

komoetencia. Így mindössze a megkérdezettek 36% -ának válasza hagyatkozhatunk. A legtöbben a kliensekkel való kapcsolattartáshoz/ bánti tudáshoz kapcsolódó tényezőket említették (toleranciára, empátiára való nevelés, szituációs játékok, kríziskezelés, tanácsadás, stb) és ehhez szükségesnek tartanák, hogy már a főiskolás évek alatt önállóan, „élesben” végezhesse az igazi gyakorlatokat. Ezek mellett sok egyéb hasznos, a munkavégzésnél előnyt jelentő képességet, készséget említettek még:, mint pl. pályázatírást, közszereplést, menedzseri képességeket, szervezőkészséget, ügyviteli, adminisztrációs teendőkre való felkészítést. Néhányan a logikus gondolkodásra való képesség fejlesztését is kiemelték.

11.5. A képzés és a képzéshez kapcsolódó szolgáltatások kvantitatív megítélése

Az eddigiekben kvalitatív módszert alkalmaztunk a képzéssel kapcsolatos vélemények felderítésére. A következőkben a képzés egyes tényezőire és a hozzákapcsolódó főiskolai szolgáltatásokra vonatkozó, intervallum szintű skálán történt értékelés eredményeit mutatjuk be. A nappali tagozatos hallgatók a legkevésbé az anyagi jellegű juttatásokkal elégedettek. Ezzel kapcsolatban az átlag alig haladja meg a kettes osztályzatot. A szóródás is elhanyagolható. A nyelvoktatás is az alacsony átlaggal értékelt kategóriába tartozik, de itt már intézményenként nagyobb a különbség. A nyelvoktatás értéke szignifikánsan összefügg azzal, hogy ki milyen típusú középiskolába járt. A gimnáziumba járók minősítették a leggyengébbnek. Két intézményben, Győrben és Hajdúböszörményben az összes tényezőt figyelembe véve a nyelvoktatás kapta a legalacsonyabb értéket. Alig valamivel kedvezőbb a számítógépes oktatás megítélése. Ez is még hármas alatt marad.

Az órarend, a jegyzetellátás, a TO már valamivel magasabb, hármas vagy afölötti értéket kapott. A megítélést illetően a szóródás egyiknél sem jelentős.

Emelkedik az átlag,(3,4 - 3,7) de egyúttal a vélemények is jobban megoszlanak a képzés szakmai tartalmait és a személyi feltételeit illetően.

Milyen tényezők, milyen magyarázó változók állnak a kapott adatok hátterében? Elmondhatjuk, hogy leggyakrabban az életkor és az évfolyam, - amelyek egymással is szignifikáns kapcsolatban vannak – valamint a nem/gender és a képzőhely bizonyult magyarázó erejűnek. A vizsgált minta a korösszetételt illetően ugyan meglehetősen homogén volt, mégis a legtöbb esetben, ha szignifikáns összefüggés mutatkozott, akkor az leginkább a életkorral függött össze. A

legkritikusabban osztályozók rendre a fiatalabbak, akik természetesen alacsonyabb évfolyamra is járnak. Ez lehetséges, hogy azzal függ össze, hogy az első évfolyamon még magasak a hallgatók elvárásai. Aztán az elvárásaikat fokozatosan az adott intézményben megszokott színvonalhoz igazítják. Néhány vonatkozásban a nem is befolyásolja az értékelést. Az oktatókkal kapcsolatos kérdéseknél a fiúk kedvezőbb értékelést adtak, és véleményeik kevésbé szóródnak.

A levelezősök értékelése minden vizsgált tényező vonatkozásában kevésbé szigorú. A kapott átlagok magasabbak, elsősorban azért, mert a levelezősök gyakrabban adtak jelest, több esetben is ez lett a módusz. A véleményeik viszont jobban szóródnak, mint a nappalisoké. A nappalisok jelest ritkábban adnak, náluk a modális kategória a leggyakrabban a négyes, majd ezt követi a közepes. A levelezősöknél viszont a gyakorisági sorrendben a négyest a jeles követi. A levelezősök a jegyzet ellátottsággal a legelégedetlenebbek, majd ez után jön a számítógépes oktatás és a könyvtár szolgáltatásai. A konzultációk, az órarend, a vizsgák légköre, időpontja, a szemináriumok hasznossága az előzőknél kedvezőbb megítélést mutat, de elmarad az oktatókkal, a tereptanárokkal kapcsolatos még kedvezőbb megítéléstől. Az értékelésben néhány vonatkozásban a levelezősöknél is szignifikáns tényező a nem és az életkor ill. a vizsgáztatás légkörét illetően a szülők együttes iskolai végzettsége. A tantárgyi kínálat, az oktatók, előadások megítélése a nemmel korrelál. A férfiakra jellemzőbb a kedvezőbb elbírálás, a nők véleményei szélesebb skálán mozognak és kritikusabbak. Mindezek az életkorral is szignifikánsak, ami itt is azt jelenti, mint a nappalisoknál, hogy a fiatalabbak a szigorúbban ítélezők.

31. táblázat. A megkérdezettek elégedettsége az oktatás és az oktatáshoz kapcsolódó egyéb szolgáltatások jellemzőivel (Nappali tagozat)

	AVKF Zsámbék	DE- HPFK H.bősz	EKF Eger	NYF Nyiregy.	NYME- ATFK Győr	NYME- BPFK Sopron	SZIE- JFK Jászb.	VTF Eszterg.	X
Az előadások színvonalával	3,8	3,8	3,8	3,5	3,6	3,6	3,6	3,9	3,7
A szemináriumok hasznosságával	3,3	3,5	3,7	3,5	3,	3,7	3,1	3,2	3,4
A tanárok felkészültségével	3,9	3,9	4,1	3,7	3,6	3,9	3,8	4,1	3,8
A vizsgáztatás színvonalával	3,7	3,6	3,7	3,5	3,2	3,7	3,7	3,9	3,6
A tantárgyi kínálattal	3,6	3,5	3,9	3,4	3,1	3,4	3,6	3,8	3,5
A tereptanárok felkészültségével	4,1	3,2	4,1	3,9	3,6	3,9	3,9	4	3,7
A gyakorló terepekkel	4,2	3,1	3,8	3,7	3,3	3,5	3,6	3,9	3,5
A nyelvoktatással	1,8	2,5	2,5	2,5	1,6	2,4	2,3	2,6	2,2
A számítógépes oktatással	3,2	2,3	3,2	2,3	2,7	3,3	2,4	2,7	2,7
A napi leterheltség mértékével	2,8	3,6	3,8	2,9	3,1	3,2	3,4	3,1	3,3
A jegyzet ellátottsággal	3,2	3,6	2,2	3,2	3,2	3,	2,6	3,3	3,1
Az órarenddel	2,4	3,4	3,8	2,6	3,1	2,8	3,	3,	3,
A TO munkájával	2,1	2,9	3,3	3,	3,4	3,2	3,6	3,	3,1
A könyvtár szolgáltatásaival	2,9	3,9	3,5	3,4	3,3	2,9	3,5	3,4	3,4
Étkezési, menza lehetőségekkel	3,	3,8	3,3	3,2	3,2	3,2	3,4	3,9	3,4
A kollégiumi körülményekkel	2,2	4,5	3,	2,5	3,7	3,3	3,5	3,3	3,5
A hallgatói szociális juttatásokkal	1,8	2,4	2,4	2,6	2,4	1,9	1,8	1,9	2,2
A tanulmányi ösztöndíj összegével	2,	2,5	2,3	2,6	2,1	2,2	1,7	1,8	2,2

32. táblázat. A megkérdezettek elégedettsége az oktatás és az oktatáshoz kapcsolódó egyéb szolgáltatások jellemzőivel (Levelező tagozat)

	AVKF Zsámbék	DE- HPFK H.bösz	EKF Eger	NYF Nyiregy.	NYME- ATFK Győr	NYME- BPFK Sopron	SZIE- JFK Jászb.	VTF Eszterg.	X
Az előadások színvonalával	4	4,2	3,8	4	3,9	4,1	3,7	4,2	4
A szemináriumok hasznosságával	3,5	3,9	3,6	4	3,6	3,8	3,8	4,3	3,8
A tanárok felkészültségével	4,3	4,6	4,2	4,2	4,4	4,5	4,	4,5	4,4
A konzultációk szervezettségével	3,1	3,6	3,4	3,7	3,6	3,8	,3,	3,6	3,6
A tantárgyi kínálattal	3,8	4,	4,3	4,3	4,3	4,2	3,9	4,	4,1
A tereptanárok felkészültségével	4,8	4,4	3,9	4,	4,1	3,9	3,9	4,2	4,2
A gyakorló terepekkel	4,5	4,1	3,1	3,8	3,8	4,1	3,5	3,5	3,9
A számítógépes oktatással	3,4	2,4	3,5	3,6	3,4	3,4	2,9	2,6	3,1
A jegyzet ellátottsággal	2,6	3,3	2,7	4,	2,9	2,8	2,8	3,2	3
Az órarenddel	2,7	3,7	3,9	2,9	3,8	4,4	3,4	3,9	3,7
A TO munkájával	4,7	3,8	3,6	4	3,7	3,3	4,	3,9	3,8
A könyvtár szolgáltatásaival	2,8	3,7	3,2	4,5	2,8	2,4	3,5	3,3	3,2
A vizsga időpontokkal	4,1	3,8	3,7	3,6	3,5	3,9	4,	3,9	3,8
A vizsgáztatás színvonalával	4,3	4,	3,8	3,8	4,	4,1	3,9	4,5	4
A vizsga légkörével	4,1	3,7	4,1	3,6	3,4	3,9	3,7	3,8	3,7

IV. A KÉPZÉS UTÁN

12. KAPCSOLÓDÁS A MUNKA VILÁGÁBA ÉS EGYÉB JELLEMZŐK

12.1. A szociálpedagógia szakot végzettek és a munkaerő-piac

Az első szociálpedagógusi végzettségűek a rendszerváltás utáni viszontagságos időkben léptek ki a munka világába, akkor, amikor a munkaerő-piac szerkezete, működése a korábbi évtizedekhez képest gyökeresen megváltozott. Megjelent a tömeges munkanélküliség. A foglalkoztatottsági arány a mélyponton volt. A pályakezdők elhelyezkedési esélyei az átlagosnál is jobban romlottak, aminek következtében egyre több fiatal akart vagy kényszerült parkolni a felsőoktatásban. A képzés hőskorában, az indulási években a szociálpedagógia szakot választók azzal a többé-kevésbé biztos tudattal vághattak bele tanulmányaikba, - hogy a társadalom általános válságából, a társadalmi polarizálódásból fakadóan a különböző szociális ellátásra szoruló jogosultak számának növekedése folytán ha valakiknek, akkor nekik biztosan lesz állásuk. Ez a körülmény egy válságfolyamatokkal terhelt időszakban bizonyos társadalmi rétegekben, elsősorban azokban, amelyek közvetlenül is megtapasztalták a létbizonytalanságot, vagy közel kerültek ahhoz, nem csekély vonzerőt jelenthetett. A biztonság akkor is vonzerő, ha előre lehet tudni azt is, hogy a leendő bérkilátások és karrier lehetőségek nem a legkecsegtetőbbek.

Mint azt már azt többször is említettük, a vizsgálat komplex jellegű volt. Így nem hiányozhatott az utolsó láncszem, a végzett hallgatók egzisztenciális érvényesülésének nyomon követése sem. Ismerve a képzésben részt vevők létszámát, társadalmi háttérüket, főbb szubjektív motívumaikat a bemenetnél, arra is kíváncsiak voltunk, mit tudnak kezdeni a végzettségükkel, mennyi idő után, milyen területeken helyezkednek el, vannak-e lényeges szociológiai, regionális, demográfiai különbségek az aktív keresők és az inaktívak között, ill. a munkaerőpiac különböző szegmenseiben elhelyezkedők között. Milyen tényezőknek tulajdonítják az elhelyezkedést ill. az esetleges munkanélküliséget. A kérdések jó része felderítő jellegű volt, feltevésünk csupán arra

vonatkozólag volt, hogy a magasabb státuszúak feltételezett jelentősebb kapcsolati tőkéje érezhető hatását nem csak az elhelyezkedésben, de a munkakörök presztízshierarchiájában is. Az iránt is érdeklődtünk, hogy milyen elvárásaik voltak a munka és a munkahely egyes jellemzőivel szemben, és ezek mennyire teljesültek.

A diploma munkaerő-piaci alkalmazása csak egyik aspektusa a végzettség hasznosulásának. A másik fontos összetevő lehet a végzettség megszerzésének folyamatában, a főiskolás évek alatt elsajátított tapasztalatok, tudások, kapcsolatok, kompetenciák kamatoztatása. Ez egyéni nyereségeket jelenthet, amelyek túlmutathatnak a pillanatnyi gazdasági alkalmazhatóságon. Érdekelt továbbá az is, hogyan viszonyulnak utólag a szociálpedagógia szak melletti döntésükhöz, és a foglalkozási karrierjükre vonatkozóan milyen terveik vannak.

Ebben a mintában is szerepelt a képzés megítéléséről szóló vélemények összegzése, amelyet már a korábbiakban ismertettünk.

12.2. A minta jellemzői

A mintavételi keretet az összes, a vizsgálat időpontjáig diplomát szerzett hallgató jelentette, akik közül szisztematikus véletlen mintavételi eljárással választottuk ki minden negyediket, akikhez a 2001/02 tanév folyamán postai úton kérdőíveket juttattunk el, csatolva mellé egy motiváló kísérő levelet. A mintavételnél reprezentativitásra törekedtünk, figyelembe véve a végzés évét, helyét, tagozatát. Sajnos, objektív okokból nem minden esetben sikerült a kitűzött célnak megfelelően eljárni, mert néhány évfolyam listájához nem jutottunk hozzá, s emiatt a reprezentativitás csorbult. Az így kiesőket az azonos régióban lévő intézmények listáiról pótoltuk.

Összesen 653 kérdőív került kipostázásra, amelynek 40,7% -a érkezett vissza, s így 266 kérdőív került feldolgozásra. Ez a létszám a vizsgálat időpontjáig végzett évfolyamok létszámának mintegy egytizede. A megkérdezettek involváltságát jelzi, hogy sokan a kérdőív kérdésein túlmenően is kifejtették véleményüket valamilyen kérdéssel kapcsolatban.

A kérdőíves módszert strukturálatlan interjútechnika egészítette ki. Az így kapott információkat ugyan nem számszerűsítettük, azonban az így nyert információk befolyásolták és árnyalták az elemzéssel kapcsolatos megközelítésünket. Néhány esetben, mondanivalónkat alátámasztandó, részleteket is közlünk a beszélgetésekből.

Az önként jelentkező interjúalanyok kiválasztásánál az volt fő szempont, hogy a különböző szakterületek mindegyike képviselve legyen egy –egy ott dolgozó volt hallgató által.

33. táblázat. A végzősök száma a végzés éve és a tagozat típusa szerint

	Nappali	Levelező, esti	Σ
1993	16	-	16
1994	15	-	15
1995	47	-	47
1996	49	53	102
1997	101	31	132
1998	103	131	234
1999	199	306	505
2000	294	317	611
2001	383	564	947
Összesen	1207	1402	2609

Előre kell bocsátani, hogy a minta a szociálpedagógia végzettségűekről ad információt és nem kizárólag azokról, akik olyan munkaköröket töltenek be, ahol a szociálpedagógia releváns végzettségnek számít. Természetesen különböző összehasonlítások céljából ki lehet választani az „igazi” szociálpedagógusokat. Összességében azonban együtt kezeljük őket, hisz a vizsgálat egyik kitűzött célja éppen arra vonatkozott, hogy a szociálpedagógiai végzettség munkaerő-piaci értékét feltérképezze s ebbe a nem szakirányú elhelyezkedések is beletartoznak. A szerzett képzettség hasznosulását azonban mindenképpen tágabban, a munkaerő – piaci szempontoknál szélesebb tartományban értelmezzük.

12.3. A végzett hallgatók főbb demográfiai, szociokulturális jellemzői

A szociálpedagógia végzettségűek korfája sajátos jellegzetességgel rendelkezik. A felső tartománya sokkal szűkebb, mint általában, mert a természetesen biológiai öregedés révén ide eljutott korcsoportok a képzés fiatalságából adódóan még hiányoznak. Akik mégis az idősebb korcsoportba tartoznak, azok levelezőn, már nem fiatalon szerezték meg ezt a végzettséget. A

negyvenen felüliek aránya a mintában mindössze 7, 8%. Mint azt már említettük a levelező tagozatosok körében is a fiatalabbak alkotják a többséget. Ennek a fiatalos összetételnek megmutatkozik a hatása olyan változók esetében, mint a családi állapot, gyermekek száma, anyagi helyzet stb. A korösszetétel miatt a magyar népességbeli átlagnál jóval magasabb a hajadonok (54,2%) , a gyermektelenek aránya. (67,7%) . A megkérdezettek egyharmada még mindig a szülei háztartásában él.

Ha a tipikus szociálpedagógus végzettséggel rendelkező személy legszembevetőbb demográfiai, szociológiai jellemzőit akarjuk megragadni, akkor azt mondhatjuk, hogy az illető nő, fiatal, többnyire 25-30 év közötti, hajadon, még gyermektelen, kisvárosban nőtt fel és jelenleg is ott lakik. Szülei többnyire mindketten érettségizettek , de egyikük - az anya - szinte biztosan . Apáik többnyire szakmunkásként dolgoznak, az anyák irodai alkalmazottként. A nagyapák foglalkozása még a hagyományos mezőgazdasági munkákhoz kötődött vagy ipari szakképzetlen munkások voltak. A nagyanyák többsége pedig hivatalosan még be sem lépett a munkaerőpiacra , háztartásbeliként élte az életét.

Természetesen a vizsgált populáció ennél minden szempontból heterogénebb, a fentiekkel csak a leggyakoribb típust akartuk szemléltetni. A modális kategória mellett a felső vezetőket kivéve a megkérdezettek között minden más társadalmi helyzetű családból származók előfordulnak. Miután a hallgatók társadalmi összetételét már mindkét tagozatnál megismertük , nem tartjuk szükségesnek ennek ismételt bemutatását.

Csábító lehetne valamiféle időbeli összehasonlítást tenni a társadalmi összetétel változását illetően. Az adatokból felületes olvasatként levonhatnánk azt a következtetést , hogy hat- nyolc évvel korábban valamelyest iskolázottabb szülők gyermekei választották a vizsgált szakot. Ezt azonban nem tesszük, mert a szülők magasabb iskolázottsága abból is adódhat , hogy nagyobb valószínűséggel inkább azok küldték a kérdőíveket, akik sikeresebb életutat tudnak felmutatni, s így valószínű, hogy a minta felfelé torzít.

A szociálpedagógusok nagyobbik felének korából és társadalmi háttéréből következően még nincs lakása, a fogyasztási javakkal való ellátottságuk mértékét is inkább a szülei társadalmi helyzete határozza meg. Ez alól kivételt csak a mobiltelefon és a saját bútor élvez . A single életformát viszonylag ritkán választják, vagy engedhetik meg maguknak. Egyedül, önálló háztartást vezetve csak kevesen élnek (6,3%). A nem házasok többnyire a szüleikkel laknak, sőt több esetben még az élettárssal élők is ezt teszik. Mindez visszatükrözi a lakáshoz jutás

nehézségeit, ami sok más foglalkozási csoportnak is problémát okoz. A házások nagy többségének van saját lakása (72,6%), és a kérdőívben felsorolt értékesebb fogyasztási javakkal is rendelkeznek.

Az élettársi kapcsolat elterjedtségének mértéke magas (17,1%). Főleg a fiatal, a 23-27 év közöttiek körében hódít ez a partnerkapcsolati forma. Az élettársi kapcsolat létesítése független a nemtől.

Ha a nappalin ill. a levelező tagozaton végzetteket külön vizsgáljuk több változó (családi állapot, gyerekszám, vagyontárgyak stb) vonatkozásában némiképp más a kép. A levelezőn végzettek átlagai a társadalmi átlaghoz valamivel közelebb állnak. A modális életkort tekintve a két tagozat között nem jelentős a különbség. A levelezősöknél az értéktartomány szélesebb, azonban a levelezősök valamivel magasabb átlagéletkora az egész foglalkozási csoport fiatalos jellegét egyelőre még nem hatástalanítja.

A megkérdezettek többségének az életében a munka ugyan centrális érték az életében, de nem olyan mértékben, hogy a magánélet rovására nyerne teret. Jellemző a kettős karrier igénye, többségük szeretné a foglalkozási és a szülői/házastársi szerepeit összeegyeztetni. Csaknem negyztizedük számára a családi szerepek fontosabbak a foglalkozási szerepnél. Ez a felfogás nem függ össze szignifikánsan a nemmel, tehát nemcsak a nőkre, hanem a férfiakra is jellemző.

Érdekes lenne megvizsgálni a hagyományosan nőiesnek tartott pályákra kerülő férfiak szerepfelfogásait, szerep preferenciáit. Annyi mindenesetre a szociálpedagógusi képzettséggel rendelkezők esetében sejthető, hogy ezt nem a hagyományos (vagy annak tartott) férfigolika mentén gondolják végig, inkább a nőkre jellemző módon.

A végzettségüknek megfelelő kvalifikált munkáért csak kevesen (9, 7%) lennének hajlandók bármilyen áldozatot meghozni. Talán levonható ebből az a következtetés, hogy a foglalkozási szerep pervazivitása gyenge. Az erős elhivatottság érzés az életkorral mutat szoros kapcsolatot. A harmincas éveik elején és az ötvenes éveik körül járókat jellemzi

A földrajzi mobilitásra való hajlandóság is csekély, és amint azt az adataink mutatják a valóságban is ritkán következik be. Egy szűk kiscsoporttól eltekintve a volt hallgatók inmobillnak tekinthetők. Döntő többségük jelenleg is ott él, ahol 14 éves korában. Az elköltözést felvállalók célpontja elsősorban Budapest. Kisebb vándorlási passzívumot a mintában Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod –Abaúj Zemplén, Veszprém és Komárom – Esztergom megye mutat. Az ingázás jelensége a falvakban lakók esetében gyakoribb, ám többnyire a megyehatáron belül marad.

A szociálpedagógus végzettségűek többségének jövőre vonatkozó tervei között előkelő helyet foglal el a továbbtanulás. A szakirányú továbbtanulást csaknem a megkérdezettek fele tervezi, nem szakirányúra háromtizedük gondol. Ezek annyira magas arányok, hogy érdemes eltűnődnünk mélyebb okairól, ezért erre a kérdésre a későbbiekben még visszatérünk.

Nyelvvizsgával a megkérdezettek 23,8% -a rendelkezik. A két leggyakrabban preferált nyelv a német és az angol, de akadnak olyanok is akik, lováriból és eszperantóból szereztek nyelvvizsgát. Alapfokon a németet beszélik többen, középfokon az angolt. Felsőfokú vagy két nyelvvizsgája csak keveseknek van. Nyelvtudás terén nemzetközi összehasonlításban rosszul állnak a magyar szociálpedagógus végzettségűek. Erre vonatkozó összehasonlítási lehetőséget abból a 14 országra kiterjedő vizsgálatból szerezhettünk, amelyről már korábban említést tettünk. (Teichler U. et al. 2000)

A megkérdezettek 14,2% -ának a szociálpedagógia a második diplomája. A többségük a 90 –es évek elején végzett óvópedagógia vagy tanító szakon, majd levelező tagozaton ugyanabban az intézményben megszerezték a szociálpedagógusi végzettséget is. A másoddiplomásoknak csak kisebbik része kerül ki olyanokból, akik nem pedagógiai jellegű munkakörökben dolgoztak, ill. még a rendszerváltás előtt szerezték előző diplomájukat.

Azok közül, akiknek a szociálpedagógia volt az első diplomája, 10,2% már egy másik diplomát is szerzett. A leggyakrabban az államigazgatási főiskola bürokratikus előmenetelt ígérő igazgatásügyi szakját választották.

A megkérdezés idején is felsőfokú tanulmányokat folytatott 8 %. Mind a már végzettek, mind a még tanulók között a főiskolai szintet választók vannak többségben. A leggyakoribb főiskolai szintű képzések: személyügyi igazgatás, igazgatásszervező, pszichopedagógia.

Az egyetemi képzést választók szakjai között a következők fordultak elő: jog, pszichológia, szociális munka, szociálpolitika, szociológia, politológia, filozófia.

Összességében a vizsgált populációnak mintegy egyharmada többdiplomás.

Különféle, többnyire középfokú szakképesítésekkel is jól ellátottak. Egynegyedük nyilatkozott úgy, hogy van valamilyen szakképesítése. A valós arány ennél magasabb lehet, hisz a megkérdezettek nagyjából fele szakközépiskolában érettségizett. Azonban amikor leltárt készítenek a szakközépiskolai képzettségükre ezek szerint nem úgy gondolnak, mint szakképzettségre.

A volt hallgatók 12,5%-a valamilyen szinten ért a számítógéphez és erről bizonyítványt is fel

tud mutatni. Nemzetközi összehasonlításban ez az arány is alacsony.

A szakmai továbbképzéseket tekintve kedvezőbb a kép. Egynegyedük már a szociális és/vagy a pedagógiai szakterülethez kapcsolódóan legalább egy vagy két szakmai tanfolyamot is elvégzett, 3,4% pedig háromnál is többet. A tanulási, továbbképzési hajlandóságnak tehát nincsenek híján a megkérdezettek.

A munkatevékenységgel szemben támasztott legfontosabb igényük, hogy a munka érdekes legyen, viszonylag jól jövedelmezzon, összeegyeztető legyen családi szerepeikkel. A munkahellyel kapcsolatos legfontosabb kívánalmak: a jó munkahelyi klíma, a továbbtanulási szándékok támogatása, a viszonylagos biztonság.

A társadalmi hasznosság, az altruista beállítottság, a segítség közepesen fontos szempontnak bizonyult. A segítség fontossága és az elhelyezkedés területei közti kapcsolat nem teljesen független egymástól, de statisztikailag nem szignifikáns. ($P=0,066$) A pedagógus munkakörökben dolgozók számára az átlagosnál sokkal gyakrabban fontos a segítség lehetősége. Őket követően a szociálpedagógiai tevékenységet végzőknek fontos ez, és a legkevésbé azok tartják lényegesnek, akiknek jelenlegi munkájuk nincs kapcsolatban a végzettségükkel.

12.4. Gazdasági aktivitás, inaktivitás, az elhelyezkedésben szerepet játszó tényezők

A szociálpedagógusi diplomával rendelkezők közül a megkérdezéskor 83,3%-a folytatott kereső tevékenységet, döntő többségük (96%) munkaviszonyban. A kereső tevékenység ténye nincs összefüggésben sem a nemmel, sem a korrallal, sem a szülők iskolai végzettségével. Majdnem szignifikáns kapcsolatot mutat a gyerekszámmal. Ebből sejthető hogy a kereső tevékenység hiánya nem munkanélküliséget takar, hanem többnyire a gyese, gyed igénybevételét. A magukat munkanélkülinek vallók aránya 3,4 %, az inaktívaké 13,3%.

A kereső tevékenységet nem folytatók nagyobbik hányada gyesen van, kisebbik részük még nappali, vagy esti tagozaton tanul, ill. eltartott. Ha a munkanélküliek arányához hozzáadjuk a gyesen lévők közül azoknak az arányát, akiknek nincs munkaviszonyuk (a gyesen lévők 29,2%-a, az egész minta 2,7%-a), akkor összesen a megkérdezettek 5,1%-a nem rendelkezik munkaviszonnyal.

A munkát egyáltalán nem találók aránya a megkérdezettek között nem mondható magasnak, körülbelül akkora, mint a diplomások munkanélküliségi rátája. A nyílt munkanélküliség tehát

alig jelenik meg. Gyakori viszont a dequalifikáció, a végzettséghez nem kapcsolódó munkakörök betöltése. A megkérdezettek egyharmada tanulmányai befejezése óta még sohasem dolgozott végzettségének megfelelő munkakörben. Jelentős a pályaelhagyás és a fluktuáció is, ami arra enged következtetni, hogy nem kizárólag a képzettek létszámával, hanem a pálya vonzerejével, megtartó erejével is gondok vannak.

A munkanélküliek többnyire a vizsgált évben végzett nappali évfolyamokból kerülnek ki. Majdnem mindannyian szerettek volna elhelyezkedni, ami legtöbbször azért hiúsult meg, mert nem találtak a képzettségüknek megfelelő munkát. ill. egyáltalán semmilyen munkát sem találtak. Ebben néhány esetben akadályozó tényező volt a lakóhely és a munkahely közti távolság. Azonban a legtöbb esetben nem a elhelyezkedési szándék hiánya, a munkát kereső kompromisszumkötési képtelensége okozza a munkanélküliségét, hanem sokkal inkább a számításba jöhető munkahelyek abszolút hiánya. Ebben a regionális és az eltérő településtípusokból adódó egyenlőtlenségek, valamint a társadalmi tőke hiánya is szerepet játszik.

A kereső tevékenység hiánya (munkanélküliség és inaktivitás) a legszorosabban a szülők együttes iskolai végzettségével valamint a településtípussal függ össze. A fiatal felnőttek eltartására, nappali tagozaton való újbóli taníttatására a magasabb státuszú, elsősorban városi szülők képesek, míg a munkanélküliség a falusi, középfokon vagy az alatt iskolázott szülők gyerekeit sújtja. Ez utóbbiaknál főleg az apák iskolázottsága alacsony. Gyeseen is a falusiak vannak nagyobb arányban, de a munkanélküliekkel ellentétben inkább a magasabban iskolázott családokból származók. Mindhárom esetben az összefüggés statisztikailag szignifikáns.

A megkérdezetteknek kb egyharmada községi lakos, a munkahelyeknek viszont csak alig több mint egytizede található a falvakban. A községi munkahelyeknek valamivel több, mint felében töltenek be a megkérdezettek végzettségükkel adekvát munkaköröket. A falvakban lakók többsége ingázásra kényszerül. A leggyakoribb célpont a közelben lévő (kis) város.

A megkérdezettek eddig átlagosan 2,3 munkahellyel rendelkeztek. A munkahelyek száma szignifikáns kapcsolatot mutat az életkorral, valamint a nemmel. Több munkahelyről az idősebbek és a férfiak számoltak be.

A megkérdezettek egyharmada még az első, közel ugyanennyien a második, és 15,6%-uk a harmadik munkahelyén dolgozik.

A nappali és a levelező tagozaton végzettek között a munkahelyek számában természetesen van

eltérés. A levelezőn végzetteknek csak 13,5%-a dolgozik az első munkahelyén. Pályaelhagyókat mindkét tagozaton végzettek között egyaránt találunk

A nappalin végzettek leggyakrabban 3-6 hónap elteltével tudtak elhelyezkedni, egy szűkebb csoportjuk (7,4%) már közvetlenül a végzés után munkába állt. Mintegy 5 % azok aránya, akik csak egy éven túl találtak munkát. A munkakeresés többek számára sok procedúrával, frusztrációval, munkahelyek tucatjainak személyes és írásos megkeresésével és feszült várakozással teli időszak volt. Mint azt az interjúalanyok közül többen is említették, gyakran előfordult a bizonytalanságban tartás, a konkrét válasz halogatása, vagy a válaszra sem méltatás. És sajnos az is, hogy a potenciális munkáltatók nem tudják, hogy mit takar ez a végzettség.

A megkérdezetteknek fele állította, hogy valakitől segítséget kapott a munkakeresésben. A leggyakoribb segítők a szülők (16,5%) és a barátok (14,2%) voltak. A munkaügyi központ csak 2, 3% - nál játszott szerepet az elhelyezkedésben. A hallgatók közül többen hiányolták, hogy a főiskolán nem kaptak útmutatást az álláskeresésre vonatkozóan.

A szülők az álláskeresésben segíteni többnyire csak akkor tudnak, ha rendelkeznek az ahhoz szükséges kapcsolati tőkével. Ezt pedig jobbra a magasabban iskolázott csoportok mondhatják el magukról.

Ezt tapasztaltuk a vizsgált populációban is. A kapcsolat a szülők „együttes” iskolai végzettsége és a segítségnyújtás között szignifikáns. Azonban a diplomás és az érettségizett szülőknek is csak egy része tudott segíteni. A kapcsolati tőke csak a munkához, és nem a végzettséggel összhangban lévő munkához jutásban játszott szerepet. A szülők kapcsolati tőkéje csak egyik módja ezen tőke birtoklásának. A hallgató saját maga is szert tehet erre, amennyiben a képzése során a gyakorlati terepeit tudatosan, célirányosan választja meg, ha szakmai rendezvényeket látogat, ha befolyásos barátokra, ismerősökre tesz szert.

Arra a kérdésre, hogy milyen tényezőknek tulajdonítják, hogy munkát találtak, az első helyre a legtöbben (21%) az összeköttetést tették, majd ennél alig lemaradva a szerencsét és a véletlent jelölték meg. A nappalisoknál nem elhanyagolható szerepet kaptak azok a gyakorlóterepek, amelyek a későbbiek folyamán munkahelyükké váltak. Ily módon helyezkedett el a megkérdezettek 14, 8 % -a. Ha az elhelyezkedésben nem csak azokat a tényezőket vesszük figyelembe, amelyeket első helyen megjelöltek, hanem a további helyezéseket is, akkor közel akkora jelentőséget tulajdonítanak a jó kommunikációs készségnek, a jó fellépésnek, majd ezt követően az állás megszerzéséért folytatott egyéni erőfeszítésnek, mint a szerencsének. (Ne

felejtjük el, hogy a szerencse általában nem csak úgy „jön”, hanem többnyire kemény munka van mögötte.) A szociális szakemberek iránti keresletet csak kevés hallgató érezte álláshoz segítő tényezőnek. Ugyanígy a képzés során elért tanulmányi eredmény sem számít releváns tényezőnek az állás elnyerésénél.

12.5. Az elhelyezkedés területei

A megkérdezettek többféle ágazatban, sokféle területen dolgoznak. Egyharmaduk a szociális szférában és hasonlóan magas arányban (28%) az oktatásügyben. Már az ágazati megoszlásból is sejthető, hogy nem kizárólag a képzettségükkel adekvát területeken , hiszen a kereskedelem , pénzügy, adóügy stb aligha sorolható ide.

(A táblázat tartalmazza a munkahellyel rendelkező gyeseen lévőket is)

34. táblázat. A megkérdezettek megoszlása ágazatok szerint

	Az összes megkérdezett százalékában	A foglalkoztatottak százalékában
Szociális szolgáltatások	33,5	37
Oktatásügy	28	31,8
Gyermekevédelem	5,3	5,9
Közigazgatás	5,3	5,9
Egészségügy	3,8	4,2
Kereskedelem	3,4	3,8
Hírközlés, tömegkommunikáció	2,6	2,9
Pénzügy, adóügy	2,3	2,5
Belügy	2,3	2,5
Egyéb szolgáltatás	2,3	2,5
Honvédelem	1,1	1,2
Ipar	0,4	0,5
Nem foglalkoztatott	9,8	
Összesen	100	100

Mint már korábban láttuk, a munkanélküliek aránya a megkérdezettek között nem mondható magasnak, kb. megfelel a diplomások között szokásos arányoknak, azaz a szociálpedagógusi diploma is alkalmas arra a célra, hogy tulajdonosa valamilyen munkához jusson. Azonban, ha a végzettségüknek megfelelő szakirányú munkát végzők arányát tekintjük, már korántsem ilyen

kedvező a kép. Az összes megkérdezett 43,8%-a, a gazdaságilag aktívak 48,5%-a dolgozik olyan munkakörben, amely adekvát a tanulmányaival.

A szakirányú elhelyezkedés leginkább a pálya iránti elhivatottsággal függ össze. ($P = 0,0021$) Elhivatottnak azokat tekintettük, akik igenlő választ adtak arra az állításra, „hogy a szakirányú munka gyakorlása olyan fontos dolog az életemben, hogy ezért bármilyen áldozatot meghozok”. Az, hogy ki milyen területen helyezkedett el, szignifikáns kapcsolatban van a nemmel valamint a diploma megszerzésének évével.

A nem szakirányú munkát végzők nem kezelhetők egységes monolit tömbként. Több alcsoportra bonthatók szaktudásuk direkt vagy indirekt hasznosíthatósága szerint. Lehet hogy végzettségüket, a „bizonyítványt” nem használják fel, de tudásukat közvetetten kamatoztathatják.

- A betöltött munkaköröknek egy nem jelentéktelen sávja (11%) abba a körbe tartozik, amelyekben közvetve alkalmazhatják a megszerzett tudásukat, növelve ezzel a főtevékenység eredményességét. Ide sorolhatók a „hagyományos” pedagógus munkakörök. Az olyan pedagógus, akinek szociálpedagógusi végzettsége is van, feltehetőleg másként közelít munkájához. Az egyik végzett hallgató így vall erről: „Óvónői munkám során nagyon sok mindennek vettem hasznát abból, amit a szociálpedagógián tanultam. Néhány tantárgyat betennék a „normál” óvóképzésbe is. Pl. sokat segített a Tanácsadás c. tantárgy. Határozottabban tudok a szülőkhöz viszonyulni.”

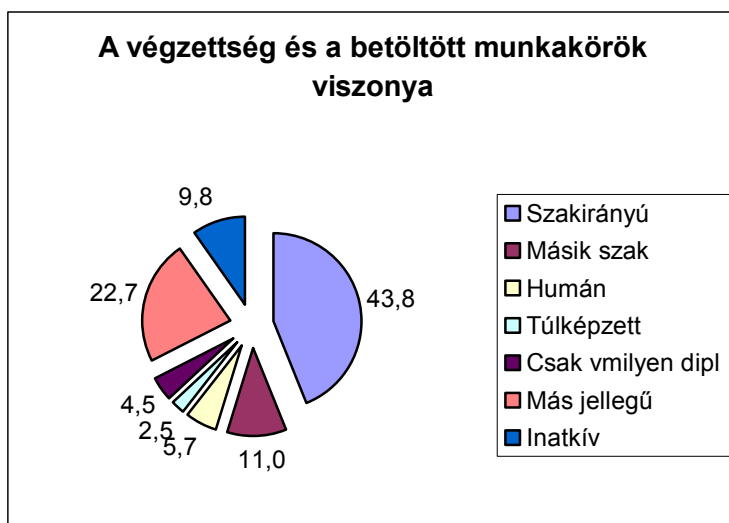
A szociálpedagógusokat elvileg a szociális készségek szélesebb skálájára képezik ki, mint a pedagógusokat. Ennek jelentősége igazán akkor értékelhető, ha figyelembe vesszük a problémás, az átlagtól eltérő törődést igénylő gyerekek arányának növekedését.

- Külön elhatárolható csoportot alkotnak azok, akik olyan munkakörökben dolgoznak, amelyekhez főleg pedagógusi vagy esetleg más humán végzettség a követelmény. Pl. napközis nevelő, fejlesztő pedagógus, állandó helyettesítő tanár, személyzeti csoportvezető (5,7%).
- Egy másik alcsoportot azok képeznek, akik a tudásukat elvileg szintén használhatják, de az adott munkakörben túlképzettek, mivel annak betöltéséhez elégséges lenne egy OKJ –s végzettség is, mint pl. mentálhigiénés asszisztens, gyermekfelügyelő, gyermekápoló stb. Szerencsére az ilyenek nincsenek sokan (3%).
- A következő alcsoportba azokat soroltuk, akiknek munkaköre igényel valamilyen, de nem szigorúan meghatározott jellegű felsőfokú végzettséget. Többnyire a rendőrségnél,

határőrségnél, ÁNTSZ -nél találhatjuk az ilyen állásokat, betöltőket (4,5%).

• Végül egy külön csoportba azok kerültek, akiknél a foglalkozásuk és végzettségük között nincs kapcsolat (22,7%). Általában ügyintézői, ügyviteli munkakörökben dolgozók tartoznak ide, de vannak egyszerű szakmunkás végzettséggel is betölthető munkakörök. Ilyenek pl.: iskolatitkár, hitelügyintéző, bolti eladó.

2. ábra. A végzettség és a betöltött munkakörök viszonya

A nemek között a szakirányú elhelyezkedést illetően vannak különbségek. A férfiak a nőknél alacsonyabb arányban helyezkednek el szakspecifikus munkakörben és inkább lesznek pályaelhagyók is.

Ha a diploma megszerzésének éve szerint vizsgáljuk a megkérdezetteket, akkor azt tapasztaljuk, hogy a szakképzettségükkel adekvát foglalkozásokban elhelyezkedők aránya viszonylag állandó, 42% - 48% között mozog. A nagy létszámú, később végzett évfolyamoknak is majdnem a fele végez szakirányú tevékenységet. Ebből arra következtethetünk, hogy a szociális segítő tevékenység iránti kereslet ténylegesen nőtt. A kezdeti években végzetek többféle területen helyezkedtek el, mint a később végzetek.

A nem szakirányú munkát végzőket a munkaerő - piac olyan szegmensei fogadják be, ahol a megszerzett tudásra részben vagy egyáltalán nincs szükség. Míg a kilencvenes évek második felében végzetek közül – lévén két szakosok - sokan helyezkedtek el a közoktatásban és viszonylag kevesen voltak azok, akik a végzettségükhöz még közvetetten sem kötődő területeken

kötöttek ki, addig 1998-tól ez utóbbiak aránya növekszik. Ennek oka az is, hogy napjainkban a végzettek döntő többsége egyszakos.

A szociális szakma részéről sokan ódzkodnak a pedagógus szakokkal történő párosítástól, a két szak azonban a hallgatónak munkaerő - piaci nyereség. Arról nem is szólva, hogy az iskolák részéről az egy szakos szociális szakemberek iránt nincs kereslet. Az iskola világába két szakosként nagyobb az esély a belépésre. Így valósulhat meg az a cél is, hogy a gyermekvédelmi felelős munkáját szociális szakember végezze és ne egy olyan pedagógus, akinek kevés az óraszám.

12.6. Szakirányú tevékenységeket végzők

Ha figyelmünket a szakirányú felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozásúakra irányítjuk, akkor azt látjuk, hogy a legtöbben a családsegítőkből és a gyermekjóléti szolgálatoknál dolgoznak, leggyakrabban családgondozói munkakörben (39,1%). Őket követik a gyermekvédelmi teendők ellátók (9,6%) és szinte ugyanennyien vannak az intézményvezetők és a gyámhivatali munkatársak. A vezetők között a nők alulreprezentáltak. A női vezetők átlagos életkora 30,3 év, a férfivezetőké 28 év. A megkérdezettek viszonylag jelentősebb arányban dolgoznak a fent említetteken kívül a szociális igazgatásban, valamint nevelőtanárként. A közoktatásban egyelőre inkább a középiskolákban találunk szociálpedagógusokat, de még nem számottevő arányban.

35. táblázat. A szakmai tevékenységet végzők megoszlása szakterületek szerint

Gyermek és ifjúság védelmi alapellátás	46,7
Gyermek és ifjúság jóléti szakellátás	15,8
Személyes gondoskodást nyújtó alapellátás	10,5
Közoktatás	5,3
Idősgondozás	2,6
Fogyatékosok gondozása	2,6
Pszichiátriai betegek gondozása	1,8
Szenvedélybetegek ellátása	0,9
Hajléktalan ellátás	1,8
Rehabilitáció	1,8

Szociális igazgatás	6,6
Egyéb	3,6
Összesen	100

12.7. A szociálpedagógusok és a közoktatás

Miközben a felsőoktatás nagy számban képi a szociálpedagógus hallgatókat, a közoktatási intézmények statisztikailag csekély hányadában dolgozik szociálpedagógus. A háttérben meghúzódó lehetséges okok közül az egyik legfontosabb a státuszfinanszírozással függ össze, de a tradíciók hiánya is hozzájárul a szociálpedagógusok alacsony arányához a közoktatásban.

Saját adataink szerint a közoktatásban a végzettek csupán néhány százaléka használja direkt módon pl. gyermekvédelmi felelősként szociálpedagógusi végzettségét. Indirekt módon már magasabb a szociálpedagógusi képzettség hasznosulásának aránya. Ez esetben azokra gondolunk, akik a másik szakjuk révén állnak alkalmazásban, de feltételezhetően befolyásolja munkájuk eredményességét az a tény, hogy komplexebb nézőpontból tudnak közeledni a szocietális viszonyokhoz.

Valójában a másik oldalról kellene megközelíteni a kérdést, vajon a közoktatási intézmények hány százalékában foglalkoztatnak a törvényi lehetőségek szerint gyermekvédelmi felelősként vagy szabadidőszervezőként szociálpedagógust? Kikkel, milyen végzettségűekkel töltik be ezeket a posztokat? Elsősorban a gyermekvédelmi felelős munkája jelentené a speciális szakterületet a szociálpedagógus végzettséggel, a szabadidő-szervezést művelődésszervezőkkel is meg lehet oldani.

Egy arra vonatkozó vizsgálat alapján, hogy kik, milyen végzettségűek töltik be az iskolákban és a diákotthonokban a gyermekvédelmi felelősök posztját (Köteles 2002) elmondható, hogy az iskolák döntő többségében nem alkalmaznak speciális, erre a célra kiképzett szakembereket, hanem pedagógus végzettségűekkel oldják meg a gyermekvédelmi feladatok ellátását. Sőt, az iskolák mintegy fele nem tesz eleget annak a törvényi kötelezettségnek sem, hogy félállású gyermek és ifjúságvédelmi felelősöket alkalmazzon. Gyermekvédelmi feladatokra szociálpedagógust vagy szociális munkást az iskoláknak mindössze néhány százaléka alkalmaz.

A vizsgálatból az is kiderült, hogy a megkérdezett gyermek és ifjúsági felelősök többnyire csak

kényszerből látják el ezt a feladatkört . Csupán 6% -uk vallotta, hogy ez a végzettségének megfelelő munkakör , további kéttizedük azért vállalta, mert van belső motivációja ehhez a munkához. A többség viszont csak valamilyen külső kényszerek folytán végzi ezirányú tevékenységét.

A vizsgálat arra is kitért, hogy az iskolavezetés milyen végzettségű személyt tart alkalmasnak az említett feladat ellátására. Az igazgatóknak alig több mint egy tizede gondolja azt, hogy az említett munkaköröket kizárólag speciális végzettségű személy tudja betölteni. Többségük az eddigi gyakorlatnak megfelelően úgy véli, hogy a pedagógusok is el tudják látni ezt a munkakört. Már önmagában az is biztató jelenség, hogy az igazgatók 65%-a bekalkulálja lehetséges végzettségként a szociálpedagógus végzettséget is. A szociális munkás alkalmazásával szemben sokkal alacsonyabb a hajlandóság. Remélhetőleg az ismertség a szociálpedagógusok esetében hamarosan elfogadással is párosul és álláshelyekben is megtestesül. Pillanatnyilag azonban még nem így áll a helyzet. Nem tudjuk megítélni, hogy mennyire lehet elterjedt az iskolaigazgatók körében a szociálpedagógusi végzettség alulértékelése, de mint létező jelenséggel az iskolákban állást keresőknek szembe kell nézniük. Egy volt hallgató így nyilatkozott erről: „Korábbi munkahelyemen képesítés nélküli nyelvtanárként dolgoztam. Egyszerre adtam be a jelentkezéseket mindkét főiskolára. A szociálpedagógia szakra vettek fel először, így azt végeztem el elsőként. Akkori főnököm nagyon támogatta a két szak párosítását. Igazgatóváltás után a szociálpedagógia szak egy „hasznavehetetlen” szaknak bizonyult az új főnök szemében, szerződésemet nem hosszabbították meg. A további munkahelykereséseknél ért a meglepetés, amikor az iskolák sorra elutasítottak, mert a még be nem fejezett nyelvszak mellett olyan szakom van, ami úgymond semmire sem jó. Jelenlegi munkahelyemen, óvodában nemzetiségi nyelvet tanítok közhasznú munkásként, mivel előtte munkanélküli voltam. A szociálpedagógusi végzettséget figyelembe sem vették, mert szerintük ez csak egy „tingli-tangli tanfolyam” (38 éves Veszprém megyei nő)

Napjainkban mintegy 7500 közoktatási intézmény található hazánkban. Ha ebből a számból az óvodákat leszámítjuk, még akkor is marad mintegy 5000 intézmény, ami elvben ugyanennyi félállást is jelenthet a szociálpedagógusok számára.

A „félállás” probléma felveti az egyszakosság vagy kétszakosság kérdését.

Mindkét álláspontnak vannak ellenzői és támogatói egyaránt. Akik a hagyományos pedagógus szakok és a szociálpedagógus párosítása ellen vannak, többnyire azt vetik fel, hogy nem tölthet

be egy személy egy szervezetben többféle szerepkört. Pedagógusként többnyire értékel, reguláz, büntet, jutalmaz, szociálpedagógusként pedig úgymond segít, támogat. Akik ezt az álláspontot vallják, a tanítást és a segítséget egymást kizáró dolognak tartják. Nem hisznek abban, hogy a tanítás, vagy pontosabban annak egy részaspektusa, az értékelés is végezhető egy segítő kapcsolat keretében. Természetesen ehhez a herbartianus pedagógus- diák szerep erős függőségi viszonyain lazítani kellene. A pedagógus –diák szerep olyan komplementer szerep , amely minden társadalmi, tradicionális meghatározottsága ellenére teret enged a tanár bizonyos mértékű egyéni szerepértelmezésnek . A szerepkörnyezet is igényli e szerepfelfogás módosulásait nem pusztán a tanulókkal, de a szülőkkel és egyéb intézményekkel való kapcsolattartásban is. A „ hagyományos” pedagógusszerep és a szociálpedagógus szerep között véleményünk szerint nincs olyan éles különbség, mint az sokan feltételezik. A pedagógus –diák szerepet sokan olyan komplementer szerepként értelmezik, amely erős hierarchikus függőséget feltételez, jóllehet ez csak egy a lehetséges szerepértelmezések közül, éppúgy ahogy a nevelésnek is több metaforikus értelmezése lehet.

Ha a nevelést olyan hatásként értelmezzük, amely ahhoz a lehetőséghez akarja eljuttatni az egyént, hogy öröklött és szerzett képességeiből kibontakoztatható lehetőségeit maximalizálja, akkor a nevelés is értelmezhető segítségként. „Ha a tanítási folyamat középpontjába az önnevelésként felfogott „ tanulás” kerül , akkor az oktatás és nevelés professzionális segítségként értelmezhető mindahhoz , amit a tanulás jelenthet.” (Lóránd F. 2003).

A tanításban és a segítő kapcsolatban egyformán lényeges, hogy az alany, akire a beavatkozás irányul – és akkor ez esetben mindegy, hogy tanításról vagy segítségről van-e szó, hisz mindkettő célja a tágan értelmezett „ tanulás” –, hogyan értelmezi saját maga számára a viszonyt. Érti-e, hogy személye elfogadásra talált a kapcsolatban avagy nem. Ha érzi a feléje irányuló jó szándékú elfogadást, akkor az ún. segítő pedagógustól is el tudja fogadni teljesítményének értékelését , hisz az is lényegében egyfajta „tanulás”. Vagyis így értelmezve a tanító vagy tanárszak és a szociálpedagógia szak együttes gyakorlása nem egymást kizáró axióma.

A tapasztalat azt mutatja, hogy könnyebb az iskola világába kétszakosként bekerülni, mint egy szakosként. Főleg azokba a kisebb intézményekbe, amelyek már csak finanszírozási okokból sem engedhetnek meg maguknak külön szociálpedagógust.

Valószínűleg nem minden pedagógus alkalmas segítő viszony kialakítására, de ez nem is lenne kívánatos. Az iskola – mely évszázadok óta többnyire valamilyen szintű kényszert alkalmaz

azért, hogy a gyerekeket tanulásra bírja - , nem tudná teljesíteni a „rejtett tantervét”, ha csupa „segítő pedagógus” tevékenykedne benne. A másik emberhez való segítő viszonyulás az iskolán kívüli világban sem tipikus, így nehezen elképzelhető, hogy éppen a tanár -diák reláció lehetne a legjobb gyakorló terepe ennek. Ily módon az iskola nem az „életre” készítene fel, amelyben bár kívánatos lenne a másik emberhez való szolidáris viszonyulás, de azt jól vagy rosszul felismert érdekeink elkendőzik, vagy különböző mezbe bújtatott indokaink ellehetetlenítik. Egyelőre utópisztikusnak tűnik, hogy az iskolákban nagyobb teret nyerjen a tanuló felé irányuló segítő attitűd, amelynek hatása egyszer talán az iskolán kívülre is elérhetne és egy szolidárisabb társadalom felé mutathatna. Nem kizárólagosan, de a többféle szerepfelfogás egyikeként talán helye lehet az iskolában ennek a kissé reformpedagógiai ihletésű pedagógus szerepfelfogásnak.

12.8. Kliensek és problémáik

A kliensek kilétére vonatkozó kérdések különösen két szempontból érdekesek. Egyrészt azért, hogy megtudjuk, hazánkat is elérte –e már az a szakirodalomban sokszor említett tendencia, hogy tágul, heterogénebbé válik a klienskör, úgy horizontálisan, mint vertikálisan. Valóban megjelennek-e új klienscsoportok, amelyek egyrészt a társadalom magasabb státuszú csoportjaiból kerülnek ki , illetve új típusú speciális problémák hordozói, gyakran a vertikális tagozódásban elfoglalt helyüktől függetlenül.

A kérdésnek másrészt az a gyakorlati relevanciája, hogy az oktatás tartalma mennyiben fedi le azokat az ismereteket, kompetenciákat, amelyek a különböző klienscsoportok megoldásra váró problémáinak enyhítéséhez feltétlenül hozzátartoznak.

A kliens fogalmát tágran értelmezve használjuk, „ kliens” alatt értve mindenkit, akivel a segítő kapcsolatban áll azzal a szándékkal, hogy „segítsen” rajta, hogy az ügyével kapcsolatban eljárjon. Alapvetően kétféleképpen válhat valaki klienssé; vagy önkéntesen vagy kötelező jelleggel. Ez utóbbi esetben valamilyen hivatalos eljárás, jogi intézkedés keretében válik az egyén klienssé. (gyámság, védelembe vétel, gondozás stb). A klientúra összetételének módosulása mindkét úton bekövetkezhet. Érdemi információnk azzal kapcsolatban nincs, hogy ki hogy vált klienssé, hisz a vizsgálat nem kifejezetten erre irányult, csupán annyit kívántunk megmutatni, hogy egy adott időpontban, hazai viszonylatban, segítő jogviszony keretében kikkel érintkeznek a leggyakrabban a szociálpedagógusok.

A képzésnek a klientúra változására azért kell figyelni, hogy szinkronban legyen az esetlegesen módosuló felhasználói kör igényeivel s kínálatát a kereslethez igazítsa. Erre a lehetőség fennáll, hisz a kötelező , a kötelezően választandó és a szabadon választható tantárgyak köre nem egyszer és mindenkorra lezárt , hanem változtatható, a prioritások módosíthatók.

A megkérdezettek többsége nem szakosított ellátást nyújtó intézményben dolgozik, így magától értetődő, hogy a klienseik sem csupán egy homogén csoportból kerülnek ki.

Összesen mintegy 28 féle – valamilyen szempontból egynemű – csoportot neveztek meg, mint pl.: gyerekes családok, az általános iskolás korosztály, kamaszok, szenvedélybetegek, munkanélküliek, közüzemi díjhátralékosok stb.

Természetesen nem meglepő, hogy az adatok arról árulkodnak, hogy egyelőre a „ hagyományos „klienskör dominanciája a jellemző. A kérdés is a leggyakrabban előforduló alanyokra és problémákra vonatkozott.

A főbb klienscsoportok említési gyakoriság szerint

Alacsony státuszúak	48,0%
Gyerekek , fiatalok	32,5%
Gyerekes családok	27,3%
Kiskorúak	27,3%
Romák	23,4%
Mindenféle státuszúak	19,5%
Kamaszok, fiatal felnőttek	18,3%

Speciális klienscsoportok:

Értelmi fogyatékosok	9,1%
Szenvedélybetegek	9,1%
Idősek	7,8%
Veszélyeztetett gyerekek	6,5%
Munkanélküliek	5,2%
Állami gondozottak	5,2%
Egyedülálló anyák	3,9%
Pedagógusok	3,9%

Nagycsaládosok	3.0%
Gyesen lévők	2,6%
Pszichiátriai betegek	2,6%

A vizsgálat módszere nem alkalmas a változás megállapítására, hiszen erről egy longitudinális vizsgálat számolhatna be. Az viszont ebből a keresztmetszeti felvételből is megállapítható, hogy bár jelen vannak a hagyományostól eltérő klienscsoportok is, a segítő tevékenység alapvető orientációját egyelőre csak modulálják. Ezt az olyan válaszok tükrözik, mint a magasabb státuszúak, menekültek, pedagógusok problémái. Ezek szerint már létező gyakorlat, hogy a tanulókkal való nehézségei esetén a szaktanár az iskolában dolgozó szociálpedagógushoz fordul. A megkérdezettek csaknem negyede említette, hogy a kliensei általában romák. Ha a curriculum tantárgyi elnevezéseiből indulunk ki, - eltekintve attól, hogy több tantárgy is adhat a romákkal kapcsolatos ismereteket – olyan, amely kifejezetten a romákat állítja középpontba, mint pl. romológia, alig fordul elő. Azok számára, akik munkájuk során gyakran kerülnek kapcsolatba olyan emberekkel, akiket a környezetük cigányként azonosít, nemcsak a kliensek szempontjából, de saját maguk számára sem érdektelen, hogy szembenézzenek szocializációjuk során interiorizált előítéleteikkel. Már csak emiatt is kíváncsabb lenne a cigánysággal kapcsolatos ismeretek, tapasztalatok gyarapítása.

Milyen problémákkal fordulnak általában a segítségre szorulóknak a szociálpedagógushoz?

Meglepő eredmények e kérdés kapcsán sem születtek, legfeljebb az előfordulási gyakoriságuk lehet érdekes. A megkérdezettek egy része több problémát is említett, ezeket rangsorolta előfordulási gyakoriság szerint. Az első helyen a leggyakrabban az anyagi problémákat említik, s ez megfelel az előzetes várakozásainknak. Viszont rögtön ezt követi az ügyintézésben való segítség, megelőzve a magatartási zavarokat, tanulási gondokat. A jelentősebb gyakorisággal említett problémák a fentiekén kívül a családi konfliktusok, életvezetési nehézségek.

A második helyen említett problémáknál más a sorrend. Az anyagi jellegűek a negyedik helyre szorultak. Az első három helyre pedagógiai természetű beavatkozást igénylő problémák kerültek. Az életvezetési problémák és az ügyintézésben való segítség a második helyen is jelentős arányban kerül említésre. Eben a körben a pedagógiai jellegű megoldást kívánó esetek általában a gyerekek konfliktusa a tanárokkal, nevelőkkel.

A felsorolt problémák köre extenzíve nagyon széles. A következők szerepelnek a fent

említettéken kívül gyakorisági sorrendben: lakásproblémák, alkoholista családtaggal kapcsolatos problémák, veszélyeztetett gyerekekkel kapcsolatos problémák, munkahelykeresés, serdülőkorú gyerekek nevelési problémái, egészségügyi problémák, bűnöző magatartással kapcsolatos problémák, intézeti elhelyezés, időskorú személy gondozásba vétele stb. A legtöbb probléma egyéni esetkezelést igényel, amelynek része a segítő beszélgetés, a tanácsadás, a szükséges jogi lépések megtétele.

Megállapíthatjuk, hogy a kérdőíves módszer nem a legadekvátabb a problématerületek feltérképezésére. Az így kapott eredmények túl általánosak. Néhány napos résztvevő megfigyelés során akármelyik terepen problémák sokaságával szembesülhet a megfigyelő, s hamar rájön, hogy az éppen jelentkező heveny probléma mögött számtalan megoldatlan akut probléma húzódik meg.

12.9. A munkával, a munka egyes attribútumaival való elégedettség

A munkatevékenység, annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben más tevékenységtípusokhoz viszonyítva sokak számára veszített jelentőségéből, a többség életében még mindig kitüntetett szerepet játszik. A munkával való elégedettség mértéke kihat az élet egyéb területére is.

Egy egytől ötig terjedő skálán rangsorolva a különböző munkával kapcsolatos jellemzőket és értékeket azt tapasztaltuk, hogy a megkérdezettek inkább a munkához kapcsolódó olyan „külső” tényezőkkel elégedettebbek, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak a munka lényegéhez, de közvetve befolyásolják azt. Ezek közé tartozik a munkahely könnyű elérhetősége, a munkaidő-beosztás, a munkatársakkal való jó viszony. Ezek a mutatók valamivel négyes fölötti átlagértékeket kaptak. A legkisebb a szóródás a munkatársakkal való kapcsolatot illetően. A legalacsonyabb átlagértékek, - hármas alattiak - a jövedelemmel, az előmeneteli lehetőségekkel kapcsolatban adódtak. Nem sokkal magasabb a munkájuk megbecsülésével, elismerésével kapcsolatos átlag sem. Mint látjuk, éppen azokat a jellemzőket ítélik meg kedvezőtlenebbül, amelyek különösen a diplomás munkavállalók preferencia sorrendjében fontosak.

Az előmeneteli lehetőséggel való elégedetlenség nem függ össze azzal, hogy a milyen területen dolgoznak, a jövedelemmel való elégedetlenség viszont szignifikáns a végzett munka jellegével. Éppen a végzettségükkel adekvát munkaköröket betöltők a jövedelem tekintetében a legelégedetlenebbek ($P=,013$). A szakirányú tevékenységeket végzők leterheltebbnek érzik

magukat az átlagosnál. A fokozott igénybevétel szubjektív érzete egyébként az önmegvalósítással, a munkában való önkiteljesítéssel azonos átlagértéket kapott. ($X=3,42$)

A tömeges munkanélküliség időszakában különösen fontos érték az állás biztonsága. ($x=3,62$). A megkérdezettek csaknem egyharmada nagyon elégedett állása biztonságával. Így, jelentős szóródás mellett ez lett a modális kategória is. A munkahely biztonságával a legelégedettebbek a pedagógus munkakörökben dolgozók. Az elégedettség mértéke azonban nem szignifikáns a szakterülettel.

Alig valamivel kedvezőbben vélekednek a munka szakmaiságáról. ($x=3,67$). E vonatkozásban is a pedagógusok a legelégedettebbek. A szociális szakterületen tevékenykedők véleménye az összes foglalkoztatott véleményénél kedvezőtlenebb ($x=3,48$), de a különbség statisztikailag nem szignifikáns. Ugyanígy a főnökeikkel való elégedettség ($x=3,78$) is független a végzett munka jellegétől.

Az érzékelt problémák hazánkban is meglehetősen összetettek, és visszaköszönnek azok a szociális tevékenységektől eltántorító tényezők, amelyeket a nemzetközi szakirodalom már sokrétűen bemutatott. A problémák kapcsolatban vannak a szakma díjazásával, az előmeneteli lehetőségek hiányával, a munkavégzés során átélt kudarcokkal, a munkával járó stresszel. Interjúalanyaink más országokbeli kollégáikhoz hasonló problémákról számoltak be.

Az egyik legégetőbb probléma a munka díjazásával kapcsolatos, aminek akár pályaelhagyás is lehet a végeredménye. Az egyik volt hallgató így vélekedik pályaváltoztatásának okairól:

„Szociálpedagógusként csak az az ember dolgozik, aki nagy hivatástudattal rendelkezik, mert ebből megélni nem lehet. A „szociális alany” lényegesen jobban élhet, mint a családgondozó (segélyek, feketemunka, seftelés). A képzés pedig ontja azokat az embereket, akik szociálpedagógusi diplomával a kezükben soha az életben nem fogják használni tudásukat a szociális szférában. Családgondozóként dolgoztam két évet, - 1999 és 2001 között - fizetésem nettó 25 – 29 ezer Ft volt, miközben kortársaim ausztriai munkával (takarítás) az ötszörösét keresték, vagy egyéb szakmával rendelkezve minimum a háromszorosát. A családgondozói munka értelmetlen szélmalomharc.....Akinek igazán esze van elhagyja a pályát, vagy „burn out” –os tréningekre jár. A munkaerőpiacon ezt a végzettséget elfelejthetem, mivel nem keresik és nevetséges a fizetés”. (24 éves Győr- Sopron megyei lány)

Ez a vélemény, ha végletesnek tűnik is mindenképpen jelzésértékű. Nem jellemzi ugyan a sokaság egészét, de nem is egyedi. Hasonlóan vélekedett egy másik, jelenleg gazdasági területen

dolgozó férfi interjúalany is.

A pályaelhagyás mellett a másik figyelemre méltó jelenség a fluktuáció. Az eddig már több munkahellyel rendelkező megkérdezetteknek 37,5%-a tartozik ahhoz a stabil maghoz, amelyik jelenleg és azt megelőzően is végzettségének megfelelő munkát végzett. Közel háromtizedük pedig változtatva, egyszer szakirányú, máskor nem szakirányú munkát végzett. Azonban összességében a pályaelhagyók többen vannak, mint a más területekről a szociálpedagógusi végzettséggel adekvát munkakörökbe áramlók (8,6%).

A megkérdezetteknek egyharmada eddigi pályafutása során még sohasem használta a diplomáját. Egy részük azért, mert még inaktív és még nem is keresett állást, egy másik részük azonban nem mondott le szakirányú elhelyezkedési szándékáról, s szüntelenül próbálkozik.

12.10. A jövőre vonatkozó tervek és képzésben eltöltött évek megítélése

A munkájukra, szakmai előmenetelükre vonatkozó terveik képlékenyek

A foglalkoztatottak 29, 2%-a szeretne a közeljövőben foglalkozást változtatni. A változtatási szándék szignifikánsan összefügg a végzett munka jellegével. Akik nem szociálpedagógiai munkakörben dolgoznak – kivéve a pedagógusokat – az átlagosnál nagyobb arányban szeretnének változtatni. A konvencionálisan elfogadott 5%-os szignifikanciaszinten ugyan nem áll fenn kapcsolat a szülők együttes iskolai végzettsége és a foglalkozás változtatási szándék között, azonban azok a megkérdezettek, akik olyan családból származnak ahol a szülők közül egyik sem rendelkezik érettségivel, az átlagosnál jóval kisebb arányban akarnak foglalkozást változtatni. ($P = ,171$)) Hasonló a helyzet a településtípussal való összefüggésnél is. Feltűnő, hogy a kisközségekben élők közül senki sem tervezi ezt.

A munkahelyet változtatni szándékozók köre még szélesebb. (37,3%). Szignifikánsan a munkahelyi viszonyokkal függ össze (főnök személye, előmeneteli lehetőségek, megbecsülés). Akik a felsoroltakkal elégedetlenebbek, azok szeretnének inkább változtatni.

A megkérdezettek valamivel több, mint a fele szeretne még továbbtanulni. Többen vannak azok, akik nem szakirányban. Az elképzelések még csaknem két tizedüknél nem teljesen tisztázottak, ők ugyanis mindkét variációra gondolnak, a szakirányúra és a nem szakirányúra egyaránt. A szakirányú továbbtanulás sem csak azok terve, akik szociálpedagógusként dolgoznak. A magas továbbtanulási szándékokat többféleképpen értelmezhetjük. Felfoghatjuk elismerően, hogy a

szociálpedagógusok mennyire megértették az idők szavát, magukévá tették a az egész életen át való tanulás eszméjét, de úgy is, hogy érzékelik diplomájuk leértékelődését. Több lábon szeretnének állni, s ennek eszközét újabb és újabb képzettségek megszerzésében látják. Nem tudnak abból a csapdából kikerülni, hogy ne formális iskolai bizonyítványok megszerzésétől várják életük jobbra fordulását, munkavégzéssel kapcsolatos vágyaik beteljesülését. Közben a garanciák nélküli reménykedés állapota állandósulhat, s az egyén felmentheti magát a tényleges innovatív cselekvésektől.

A szakválasztás

A megkérdezetteknek csaknem fele (48, %) helyesnek tartja korábbi döntését és ma is így tenne. Megközelítőleg ez az arány akkora, mint amennyien a végzettségüknek megfelelő munkakörökben dolgoznak., de a két sokaság nem fedi le egymást! A szociálpedagógiai szak melletti döntés helyeslése nem szignifikáns a végzett munka jellegével. Nincs lényeges különbség azok között, akik szakirányú, ill. nem szakirányú munkát végeznek. Ebből több mindenre lehet következtetni. Ha azoknak is megérte elvégezni ezt a szakot, akik közvetlenül nem tudják az ott tanultakat hasznosítani, akkor a felsőfokú végzettség megszerzése önmagában elégséges, racionális viselkedésnek bizonyult, amelyet ma is vállalnának. Racionálisan kalkulálva a vágyaikkal és a lehetőségeikkel úgy látják, hogy ez egy értelmes, önérdékkövető lépés volt. További 4% bizonyos feltételek mellett választaná újra a szakot. A legtöbben ez utóbbiak közül második diplomaként, vagy rövidebb képzési idő, vagy nagyobb anyagi elismerés esetén döntenének ma is mellette. A tanulmányok kezdeténél bevallottan mintegy 5,1 %-sodródott különböző külső kényszerek, véletlenek következtében erre a szakra. Ez a szak tűnt a legközelebb állónak az eredeti elképzelésükhöz, amelyet nem tudtak realizálni, vagy ez volt a legelérhetőbb, vagy csak a diploma kellett, de a szak tulajdonképpen mindegy volt. E két utóbbi csoportba tartozók többsége nem bánta meg, hogy végig kitartott és újra ezt tenné.

Nem jelentéktelen (34,8%) azoknak az aránya, akiknek az induláskor ez a szakválasztás tűnt a legjobb megoldásnak, de ma már nem választanák újra .

Van a megkérdezetteknek egy olyan alcsoportja, amelyik ambivalensen viszonyul korábbi döntéséhez. Tudnak felhozni érveket ellene is mellette is, de igazán nem billen el valamelyik oldalra a mérleg.

A kapott eredmények nem kirívóan egyediek. S. Faragó Magdolna egy a nyolcvanas években végzett reprezentatív vizsgálatában az eredeti pályaválasztást illetően a felsőoktatás egészében

nézve még ennél is rosszabb eredményeket kapott. Egy másik vizsgálat szerint az aktív gyógypedagógusok 48%-a más pályát választana. (Hamvas 1997)

A *képzés volumenét* illetően a megkérdezettek csaknem fele úgy véli, hogy túlképzés van, és közel egyharmaduk nem tudja megítélni a kibocsátott szociálpedagógusok létszámát. A nappalisok egyöntetűbb véleményt képviselnek, mint a levelező tagozaton végzettek. Közülük kevesebben gondolják, hogy megfelelő számú vagy kevés a képzésből kibocsátott szakember. Többségében a levelezősök közül kerülnek ki azok, akik ezen utóbbi álláspontokat képviselik.

A képzési létszám megítélése statisztikailag majdnem szignifikáns ($P = 0,063$) azzal, ahogyan szakválasztásukról utólag vélekednek.

A megkérdezettek néhány százaléka viszont azt gondolja, hogy nem a képzési létszámokkal van a baj, hanem azzal, hogy az egyes intézmények, önkormányzatok nem tesznek eleget a szakemberek alkalmazására vonatkozó törvényi kötelezettségeiknek. A kapott normatívát másra fordítják, vagy más humán végzettségű szakemberekre bizzák a családgondozói, gyermekjóléti munkát.

A főiskolán eltöltött évek hasznai

Ha Brim nyomán a szocializációt mint egész életen át tartó folyamatot fogjuk fel, nyilvánvaló, hogy a képzés éve alatt is zajlik ez a folyamat, amelyre nem csak a képzés résztvevői közötti interakciók, hanem a képzés tartalma és annak átadási módja is hatással van. A szociálpedagógusi tevékenység gyakorlásához szükséges szaktudás nem válik el olyan élesen a mindennapi tudástól, mint sok más szak esetében. Ha e tényről előnyös oldaláról szemléljük, akkor domborodik ki a képzésnek az a hallgatók által is nagyra értékelt pozitívuma, hogy sok olyan tapasztalat birtokába juttatja őket, amelynek eredményei egész életükre, intellektuális és érzelmi érettségükre kihatnak, életminőségüket több dimenzióban kedvezőbbé teszik. Ezen hozadékok - a képzés minden létező problémája ellenére is - interjúalanyaink szerint legitimálják a főiskolán eltöltött éveket.

A többség gyakorlatiasan a legfőbb hozadéknak a diploma megszerzését tekinti.

Természetesnek vehető, hogy a felsőfokú végzettség megszerzése már önmagában is jutalomértékű, hisz ezért iratkoztak be a képzésbe, és ebben látják a főiskolán eltöltött idő legnagyobb hasznát. Összességében ezután mindjárt a társas kapcsolatok következnek, mint a négy év második legfontosabb hozadéka. Láthatjuk tehát, hogy milyen fontos közösségi szintér a

főiskola abban a modern világban, amelyben az intenzív családi, rokoni, munkahelyi kapcsolatok meglazultak, s kevés az olyan közösség, amely ezekért a veszteségekért kárpótlást nyújthat. Öröndetesnek kell tartanunk, hogy egy hasonló érdeklődésűekből, helyzetűekből álló közösség – leggyakrabban az évfolyam - a bensőséges kapcsolatok kialakításának alkalmas terepe.

Elgondolkodtató viszont, hogy azt a funkciót, amiért tulajdonképpen a képzés létrejött, csak mintegy negyed részük említette, mint a négy év legfőbb hasznát, s ha említették is, a leggyakrabban csak a harmadik helyen. A felsőoktatást, vagy pontosabban szólva a szociálpedagógia szakot tehát nem elsősorban szakképző tevékenysége miatt értékeli, hanem diplomaszerzési lehetősége miatt.

36. táblázat. A főiskolán eltöltött évek hasznai a megkérdezettek körében

	1.helyen	2.helyen	3.helyen	4.helyen	1-4-ig összesen
diplomát adott	52,6	9,5	7,9	2,3	72,3
jobban eligazodik az életben	15,5	15,9	5,7	0,4	37,1
életminősége kedvezőbb lett	9,8	9,9	9,5	4,5	33,8
megfelelő munkahelyet talált	5,7	6,4	9,1	3,4	24,6
barátokra lelt	3,8	23,1	12,5	7,6	47
szakmai kapcsolati tőkét szerzett	1,9	4,2	7,6	2,7	16,4
„ugródeszka” volt egy másik diplomához	3,4	7,6	2,7	4,5	18,2
időt nyert érdeklődése, szándékai tisztázásához	3	3,4	6,4	4,5	17,3
elősegítette párkapcsolata kedvező alakulását	0,4	0,4	0,4	-	1,2
kellemesen eltöltött négy évet	-	2,6	6,8	7,6	17
egyéb	3,4	1,5	1,5	-	6,4
nincs válasz	0,4	14,8	29,9	59,5	-
Összesen	100	100	100	100	100

Legmaradandóbb élmények

A főiskolás évekből származó legmaradandóbb élmények is leggyakrabban közösségi élmények. Az erre vonatkozó kérdésnél a legtöbben a jó csoportot, barátokat, csoporttársakkal való közös élményeket említették (33,8%). Ide kapcsolható még a kollégiumi élet, kollégiumi bulik válaszkategóriája is (6,2%). Majdnem egytizedüknek maga a főiskolai hangulat az emlékezetes (9,6%). Sokan kiemelik a családias légkört is, ami a hallgatók – oktatók interakcióira is jellemző, nemcsak a hallgatók egymás közti viszonyaira.

Maga a szakképzési folyamat kevesebb élmény forrása volt. E téren leginkább a gyakorlati terepek (16,1%) viszik el a pálmát. Vannak, akik a terepeken katartikus élményeket is átéltek (2,3). Némelyekben a nyári gyakorlat is nyomot hagyott, amely részben a gyakorlathoz, részben a szociográfiai ihletésű társadalomkutatáshoz kapcsolódott.

Az oktatókhoz fűződő élmények jelentik a következő leggyakoribb kategóriát (13,9).

Ezen belül nagyjából fele - fele arányban a tudásuk ill. az egyéniségük szerepét, kisebb mértékben a velük való jó kapcsolatot említették.

A fentiekén kívül még nagyon sokféle élményt említettek, de ezeknek az említési gyakorisága már 5% alatt marad. Köztük negatív élmény alig fordult elő (pl.uv), ellenben többször valami erőfeszítéssel járó, de végül sikerélményt jelentő dolog, mint pl. sikerélmény a vizsgán, TDK, szakdolgozat. Többen kiemelnék valamilyen tantárgyat, amit nagyon megkedveltek. Megemlítendő még a saját személyiségükkel kapcsolatos fejlődés érzése, a szembesülés önmaguk hibáival és erényeivel. Olyanok is vannak, akiknek a diplomaosztó ünnepség jelentette a legmaradandóbb élményt.

Maradandó élmény nélkül múltak el a főiskolás évek a megkérdezettek 3,9% -ánál. Szerencsére sokkal többen vannak azok, akik több élményt is megjelöltek ill. úgy vélik, nem lehet egyet a sokból kiemelni. A kapott válaszok nem függnek össze az életkorral, nemmel, településtípussal, szülők végzettségével, de még a tagozattal és az intézménnyel sem.

Néhány jellemző választ :

„Komoly és céltudatos társaság volt a mi évfolyamunk, megdolgoztunk a diplomáért. A hangulat N.1. volt! Az az egység és kollektív szellem, amellyel minden hallgatótársam azon munkálkodott, hogy egyéni tudásának gyarapításával egymáson és másokon segíteni tudjunk.”

38 éves, Sopronban végzett nő

„A tanszéken dolgozó tanárok hozzáállása, elérhetősége, segítőkészsége jelentette számomra a

- legpozitívabb élményt, szemben más tanszékekkel.” 23 éves Egerben végzett lány
- „ A drámapedagógiával való megismerkedés, amely önbizalmat adott saját életem alakításához.” 25 éves Hajdúböszörményben végzett lány
- „ A szemináriumok konstruktív vitái , a személyiségfejlesztő tréningek.” 22 éves Hajdúböszörményben végzett lány
- „ A csoporttársakkal együtt eltöltött felejthetetlen napok.” 23 éves Győrben végzett lány
- „ Terepmunka állami gondozott gyerekekkel.” 28 éves Sopronban végzett nő
- „ családias, kellemes légkör, szociális és vallási szemléletformálás” 26 éves, Zsámbékon végzett fiú, (másik szakja hitoktató)
- „ Itt éreztem magam először önálló, dönteni képes , saját magáért felelősséget vállaló nőnek (ezt akkor még nem így fogalmaztam meg magamnak): önellátás, szórakozás, saját jövőm eldöntése ill. céljaim elérése, jó továbbtanulási döntés.” 25 éves, Esztergomban végzett nő
- „ Nehéz erre válaszolni, mert több szép élményben is volt részem. Egy előadás, amelyet egy vendég előadó tartott az autizmusról mélyen a szívembe hatolt és szívesen emlékszem rá.” 28 éves, Sopronban végzett nő
- „ Egy-két előadó fantasztikus személyisége , és hogy őket és gondolataikat megismerhettem” 27 éves, Zsámbékon végzett nő
- „ A vizsgaidőszakok izgalmas órái, valamint a csoporttársakkal és tanárokkal eltöltött hétköznapi emlékei.” 27 éves, Hajdúböszörményben végzett nő
- „ A négy év alatt szövődött barátságok , valamint a diplomaosztó ünnepség” 24 éves, Hajdúböszörményben végzett lány
- „ Bizonyos tanárokkal és a csoporttársakkal kialakult jó viszony , ami máig fennáll.” 27 éves, Győrben végzett férfi
- „ A társaság, - nem feltétlenül a csoporttársak alkotta közösség - , az órák, a gyakorlatok, a vizsgák hangulata.” 22 éves, Egerben végzett lány.

13. ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban a felsőfokú végzettségűek számának látványos növekedési korszakát éljük. A gazdasági, társadalmi fejlődés új munkaterületeket, új szakmákat új szolgáltatásokat hozott létre és ezzel együtt új képzési területeket teremtett. Az emberi viselkedésmódosítást és személyiségváltozást segítő szolgáltatások és az ezekre felkészítő képzések hazánkban is egyre elterjedtebbek lettek. Ezek közé tartozik az általunk bemutatott szakterület is, amely az ismert politikai és társadalmi okok következtében csak késve indulhatott el a professzionalizáció útján.

A 1989-es politikai fordulat után azonban gyors ütemben bontakozott ki a képzés, amelyeknek a fentiekből következően nem egyszerűen utánpótlást biztosító, hanem hiánypótló szerepe volt.

A 90-es évtizedben született szociális és gyermekjóléti törvények új dimenzióba helyezték a rászorultak segítségét. (Herzog 1997) A múltból örökölt intézmények mellett vagy ezeket átalakítva, kiegészítve új típusú intézmények, programok jöttek létre, amelyek a korábbi bürokratikus, hatósági munkával szemben kliensorientáltak, preventív szemléletűek, s így egyre összetettebb, szakszerűbb tevékenységet kívánnak meg a segítő szakemberektől, s ezáltal növelték a szociális felsőfokú végzettségűek iránti keresletet.

A szociálpedagógus képzés terjeszkedése időben egybeesett a piacgazdaságra áttérő magyar társadalomban zajló lényeges átalakulásokkal, amelyek hatása a felsőoktatási alrendszer is erősen érintette. A foglalkoztatási viszonyok drasztikus változása új életstratégiákat hívott életre. A diploma megszerzését egyre többen tekintik a jobb életésélyek, a sikeres státuszszerzési folyamat elengedhetetlen feltételének. A felsőoktatás iránti társadalmi igény eddig még soha nem tapasztalt mértékben nő. Ebben a társadalmi kontextusban kell értelmeznünk a vizsgált szak expanzióját is. Ehhez egyaránt hozzájárult a jelentkezők, a képzőintézmények és a felhasználók növekvő igénye. A szociálpedagógia rövid idő alatt népszerű szak lett a jelentkezők, főként a munka mellett tanulók körében. Ebben több tényező is szerepet játszott. A kezdeti években az átlagosnál nagyobb és biztonságosabbnak mutakozó munkaerő - piaci kereslet, a szak elnevezése, újszerűsége, amely bizonytalan határvonalaival lehetővé teszi, hogy sokféle várakozás belevetíthető legyen, a képzőintézmények beiskolázási stratégiája, amelynek része a belépési kritériumok meghatározása, megkönnyítése, s nem utolsósorban a képzőhelyek térbeli,

fizikai elérhetősége, ami a költségfordításokat minimalizálja. Ez egyúttal már előrevetíti azt is, hogy mely rétegek továbbtanulási stratégiájában kaphat szerepet a szociálpedagógus végzettség megszerzése. Az általa betölthető munkakörök az átlagos „piaci megtérülést” ígérő munkakörök közé taroznak. Ezzel a diplomával nem vezet út a versenyszférába, sem a jól fizető állami alkalmazotti állásokba, ezáltal a konzisztensen jó helyzetű családok gyerekei számára nem lesz célpont, viszont azon társadalmi csoportok számára, amelyek kevesebb erőforrással rendelkeznek, a továbbtanulást helyben képzelik el, a szak elvégzése a felfelé irányuló foglalkozási mobilitás lehetőségét kínálja.

A szociálpedagógia szak esetében az 1990-es évek közepére alakult ki a teljes, napjainkra is jellemző képzési vertikum. Az azóta eltelt időszakban a hallgatói létszám kb. ötszörösére emelkedett. Ebben közrejátszik az a tény is, hogy nem csupán a szűken értelmezett szociális, oktatási, vagy egészségügyi szférában ismerik el releváns végzettségként, hanem más ágazatokban is, olyan munkakörökben, amelyek kapcsolódnak a „kliensekkel” való interakciók kezeléséhez. Ez a tényező elsősorban a levelező tagozat iránti keresletet növeli.

A nyolc főiskolán a legutolsó statisztikai adatok szerint közel hétezeren tanulnak. A folyamatos létszámemelkedés mutatja, hogy a szak iránti társadalmi igény töretlenül fennáll. Az első évfolyamra felvettek száma több éven keresztül nőtt, majd intézményenként különböző szinten megállapodott. A hallgatói létszám azokon a főiskolákon a legmagasabb, amelyek egyéb képzésekkel nem tudták pedagógusképző profiljukat bővíteni. Az intézmények többsége a nappali tagozatos képzéssel kezdte, majd néhány év elteltével a levelező oktatást is elindították. A levelező tagozatosok száma minden képzőhelyen meghaladja a nappalisokét.

A képzési volumen emelkedéséhez hozzájárult a képzőintézmények elérhetősége, mind földrajzi értelemben értve, mind pedig a belépési követelmények vonatkozásában. A hallgatók döntő többsége első próbálkozásra bejut az általa kiválasztott intézménybe, amely rendszerint a lakóhelyéhez legközelebb eső intézmény. A hallgatók rekrutációjáról földrajzi értelemben elmondhatjuk, hogy több, mint kétharmaduk az intézmény székhelyéül szolgáló és a környező megyék népességéből kerül ki. Ez mindkét tagozatnál jellemző, azonban a nappalisoknál a modus földrajzilag szűkebb, viszont nagyobb a területi szóródás.

Területi, településtípusok szerinti kontextusban mindez azt jelenti, hogy a szak expanziója egyértelműen kedvezett a kisvárosi, községi népességnek. A hallgatók állandó lakóhely szerinti megoszlása visszatükrözi a képzőintézmények térbeli elhelyezkedését és képzési kapacitását.

Megyei bontásban nappali tagozaton a Győr – Sopron- Moson, levelező tagozaton Hajdú –Bihar megyében a legmagasabb az ezer lakosra jutó szociálpedagógusok száma.

Jelentős térbeli elmozdulást , hosszú utazásokat a részt vevők csak ritkán vállalnak, - s mivel a képzőintézmények az országot képzeletben kettéosztó észak- dél tengely északi oldalán helyezkednek el -, az ország déli megyéiben lakók a szociálpedagógusok között erősen alulreprezentáltak. A szociálpedagógusok térbeli koncentrációja a képzőintézmények székhelye körül további elhelyezkedési problémákat is előrevetít, hisz amint a volt hallgatók válaszaiból érzékelhettük, a szociálpedagógus szerep betöltése nem pervazív. Csak nagyon kevesen hajlandók elhagyni megszokott lakóhelyüket egy szakirányú állás érdekében. A képzésben bent lévők is hasonlóan gondolkodnak. A foglalkozási szerep fontos ugyan az életükben, de nem annyira, hogy ezért hajlandóak lennének bármilyen áldozatot vállalni. A kettős karrier igénye a szakot választó férfiakra is jellemző. Az interjúk alapján elmondhatjuk, hogy elsősorban meglévő kapcsolati hálójukat nem akarják feláldozni. Ebben a tekintetben a magyar hallgatók hasonlítanak külföldi társaikhoz.

A viszonylag könnyen teljesíthető belépési követelmények is elősegítették a bővülést. Egy második esélyt jelentettek azoknak, akiket a középiskola különböző okokból kifolyólag nem minősített túl sikeresnek. Ez elsősorban a férfi hallgatóknak kedvez.

A létszám növekedésben - sok más szakterülethez hasonlóan - a levelező tagozatosok létszámának emelkedése teszi ki a növekmény nagy részét. Napjainkra már eljutottunk oda, hogy ők teszik a szociálpedagógusképzésben részt vevők héttizedét, s a pályán lévők között is egyre nagyobb arányt képviselnek. (A kilencvenes évek közepéig a nappali képzés dominált, jóval alacsonyabb évfolyam létszámokkal.)

A levelezőképzésben részesülők magas aránya különböző nézőpontokból tekintve mást – mást jelent. A szakma presztízsének szempontjából bizonyosan kedvezőtlen jelenséggel állunk szemben. Ugyanakkor, ha a képzésben részt vevők oldaláról nézzük a kérdést, akkor számukra a levelezőképzés lehetősége státuszszerszerési vagy státuszmegtartási lehetőséget jelent, mind inter – mind intragenereciós értelemben mobilitási csatornaként funkcionál. Az e tagozaton tanulók életkora alapján elmondhatjuk, hogy a levelezőképzés felnőttoktatási funkciója csökken. A hallgatók nem kis része – ha anyagilag megengedhetné magának – életkora alapján akár a nappali tagozatra is aspirálhatna. Az életkor tekintetében a modális kategória a 23 év .

Hasonlóan a felsőoktatás egészében tapasztalt tendenciákhoz, a vizsgált szakon is egyre nőtt a

költségtérítések aránya. A levelező tagozatosoknál ez az arány napjainkban már 35%, a nappali tagozatosoknál 7%. Adataink alapján a tandíjfizetés a levelező tagozaton szignifikánsan összefügg a nemmel. A férőhallgatók 61,5%-a fizet költségtérítést, a nőknek viszont csak 26,7%-a. Még egy jellemzőben különböznek a költségtérítések a minta egészétől; nevezetesen, hogy körükben a levelező tagozaton érettségizettek felülreprezentáltak. Ne feledjük, hogy erre az áldozatvállalásra átlagos vagy nem ritán annál alacsonyabb jövedelemszint mellett kerül sor.

Kedvezőtlen jelenségnek minősíthetjük azt, hogy a hallgatók egy része – főleg a nappalisok – már a képzés éve alatt szoronganak a munkanélküliségtől és egy másik pálya választásának gondolatával foglalkoznak. A legtöbben már feladták azt a reményt, hogy ez az egy diploma egy életre szólóan garantálja az olyannyira vágyott biztonságos megélhetést és nagyfokú hajlandóságot mutatnak egy újabb felsőfokú szakképzettség megszerzésére. Ez értelmezhetjük egyrészt egyfajta csalódottságként, másrészt úgyis, mint egy rendelkezésre álló belső diszpozíciót az állandó önműveléshez.

A nemek arányát illetően nem fűztünk megalapozatlan reményeket ahhoz, hogy a pálya női jellege észrevehetően megváltozik, csupán azt feltételeztük, hogy az általános foglalkoztatási nehézségek közepette a férfiak választási lehetőségei is szűkülnek, s ez egyre több férfit bírhat rá, hogy egy elnőiesedett, alacsony anyagi megbecsülésben részesülő pályát válasszon. Ez legtöbbször abban az esetben következik be eredményeink szerint, ha ez a pálya jelentheti a diplomássá válás lehetőségét azokban a családokban, ahol az anya főiskolai végzettségű.

A nemek aránya és a társadalmi összetétel nem egymástól független dolog. A különböző társadalmi rétegek iskoláztatási stratégiáit az utód neme még mindig befolyásolja, s ez a befolyás az utóbbi években már inkább a fiúk hátrányára érvényesül. Nekik még mindig a tradicionális férfiszerepnek, családfői szerepnek megfelelően „illik” választani az alacsonyabb státuszú családokban, s emiatt bizonyos, kisebb hozamokkal kecsegtető felsőfokú végzettséget igénylő pályák számukra eleve irrelevánsak. Mivel a közeljövőben nem várható, hogy a szociálpedagógia szak fő bázisát jelentő középfokú végzettségű szülők tömegesen irányítják a fiaikat is - ahogy a lányukat - egy anyagilag kevésbé megbecsült diplomás pályára, emiatt a férfi – nő arányokban továbbra sem várható lényeges elmozdulás a képzésben.

A nemi arányokat a szakon létszámbeli súlyuknál fogva a levelező tagozatosok határozzák meg. Körükben a kezdetekhez, a kilencvenes évek közepéhez képest az ezredforduló körül nőtt a férfiak aránya, ám ez a növekedés csak átmenetinek bizonyult. A férfiak aránya ismét csökkeni

kezdt. A nappalisoknál viszont a képzés bővülése sem eredményezte a férfi hallgatók arányának módosulását. A szociálpedagógia szak tehát megmaradt tipikusan női szaknak.

A férfi és a női hallgatók társadalmi helyzetében a nappali tagozatosoknál majdnem szignifikáns különbséget találtunk. A nappali tagozatos fiúk magasabb arányban származnak olyan családokból, ahol mindkét, vagy legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű. A szakot elvégző férfi hallgatók a nőknél valamivel kisebb arányban kerülnek a szak szempontjából adekvát munkakörökbe és hajlamosabbak a pályaelhagyásra is. E tényezők is a női jelleg módosulása ellen hatnak.

Akik minden körülmények között ragaszkodni szeretnének ahhoz, hogy szakirányban helyezkedjenek el, azok többnyire levelező tagozaton tanuló idősebb nők. Emellett mindkét tagozaton van egy kisebb alcsoport, amelyik állítása szerint hivatásul választotta a szakot. Közülük is a keresztény értékekkel azonosulók, a meggyőződéses istenhívők azok, akik számára a szakma gyakorlása annyira fontos, hogy az elérhető jövedelemtől függetlenül mindenképpen a szakmában szeretnének dolgozni. Arányuk a hallgatók között valamivel magasabb, mint egytized. Körükben a katolikus, kistelepülésen élő nők felülreprezentáltak.

Általában véve jó lépésnek bizonyult a szülők iskolai végzettségének együttes figyelembe vétele. Ha külön-külön nézzük a szülők végzettségét, akkor a nappalisok esetében az apáknál a szakmunkás, az anyáknál a gimnáziumi érettségi a leggyakoribb kategória. A levelező tagozatosoknál pedig mindkét szülőnél a szakmunkás végzettség a leggyakoribb, ill. az anyáknál szorosan követi ezt a szakközépiskolai végzettség. A két tagozat hallgatóinak némileg eltérő családi hátterére már ez az adalék is rávilágít, azonban elsősorban nem erre akarjuk felhívni a figyelmet, hanem arra, hogy a szakmunkás apák mellett rendszerint magasabb végzettségű anyákat találunk, többnyire érettségizetteket, de nem ritkán felsőfokú végzettségűeket. Ez a tény árnyalja a szakra bekerülők társadalmi hátterére vonatkozó ismereteinket.

A nappalisoknál kb. a hallgatók háromnegyede jön olyan családokból, amelyekben legalább az egyik szülő érettségizett, a levelezősöknél kb. kétharmad. Vagyis többnyire azok kerülnek be a szakra, akiknél az egyik szülő alacsonyabb végzettségű, a másik szülő magasabb végzettsége kompenzálja. A szülők iskolai végzettségét összehasonlítottuk az össznépeségben a relevánsnak tekintett korcsoportok iskolai végzettségével. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a szak – ha a társadalmi helyzet bonyolult többdimenziós feltérképezésétől eltekintünk – elsősorban a középfokú végzettségű, - szakmunkás és érettségi összetételű - szülőpárból álló családokból

jövők számára jelent esélynövekedést arra, hogy diplomássá váljanak.

Konzisztensen jó helyzetű, azaz többféle tőkeféleséggel jól ellátott családokból csak viszonylag kevesen választják a szakot. A felsőfokú végzettségűek sem tartoznak az anyagi dimenzióban a tőkével jól ellátottak közé. A vállalkozó szülők esetében sem tapasztaltunk kiemelkedő anyagi színvonalat. Többségük önfoglalkoztató, a hagyományos ipari, építőipari szolgáltatásokban alkalmazott nélkül dolgozó kisiparos.

A felsőfokú végzettségű anyák döntő többsége főiskolai végzettségű pedagógus. A diplomás apák változatosabb foglalkozási eloszlást mutatnak. Pedagógus kevés van köztük. Éles különbség figyelhető meg a csekély számú egyetemi végzettségű szülő és a főiskolai végzettségű szülők gyerekei között bizonyos jellemzők tekintetében, (anyagi helyzet, diákmunka, településtípus) valamint az elhelyezkedésükben. A különbség már akkor is érvényes, ha csupán az egyik szülő egyetemi végzettségű.. A főiskolai végzettségűek jellemzői inkább az érettségizettekéhez állnak közelebb. Az egyetemi végzettségű szülők gyerekei – akik számszerűleg kevesen vannak - az átlagnál jóval magasabb arányban helyezkedtek el szakirányban, ill. alulreprezentáltak a dequalifikált munkakörökben. Mindkettőben szerepet játszik a számottevőbb kapcsolati tőkéjük. Azt a feltevésünket, hogy a magasabban iskolázott szülők gyerekei választják főként eszközjelleggel a szakot, az eredmények megcáfolták.

A szak expanziója tehát elsősorban a középfokú végzettségű családokból jövők számára jelentett esélynövekedést arra, hogy diplomássá váljanak. Az ennél alacsonyabb iskolai végzettségű családokból jövők közül egyértelműen csak a nagyon jó iskolai teljesítmény nyújtók jutottak be, akiknek a szülei viszont inkább beletörődéssel fogadták lányuk „alulválasztását”. Míg általában a szak választása a szülők kedvező egyetértésével találkozott, a fent említettek jelentik a kivételt.

Összességében elmondhatjuk, hogy a szak az értelmiségivé válás nyitott csatornája. A hallgatók többsége alsó-középosztálybeli családokból rekrutálódott, akik számára a foglalkozási mobilitás önmagában - a többi státuszdimenzió megváltozása nélkül is - emelkedést jelent.

A szak társadalmi összetétele - mint az várható volt - nem támasztja alá azt a vélekedést, hogy a felsőoktatásban tanulók lényegében a diplomás népesség utódnemzedéke (Gazsó1999). A felsőoktatás rendkívüli belső differenciálódása miatt nem érdemes a felsőoktatásba való bekerülésről általánosságban beszélni, inkább arról, hogy a felsőoktatáson belül milyen képzési ágakba, szintekre, intézményekbe milyen eséllyel jutnak be a különböző társadalmi helyzetű tanulók. Az alacsonyabb státuszú családokból származóknak azokon a szakokon van nagyobb

esélyük, amelyeket különböző okok következtében a magasabb státuszúak nem találnak elég vonzónak.

Ha a szociálpedagógia szakra való bejutást generációtörténeti összefüggésbe nézzük, akkor elmondhatjuk, hogy a hallgatók többsége olyan elődöktől származik, ahol a nagypapa többnyire mezőgazdasági kereső volt vagy ipari munkás, majd a szocializmus időszakában végbement strukturális mobilitás következtében az apák már többnyire nem mezőgazdasági szakmunkások, az anyák irodai alkalmazottak lettek és az ő gyerekeik pedig bekerültek egy vidéki szakfőiskolára. Ez a modus, de emellett természetesen jobb társadalmi helyzetű családok gyerekei is járnak a szakra, de egy vonatkozásban, az anyagi dimenzióban ők sem tartoznak a tőkével jól ellátottak közé. Az igazán magas státuszú szülők gyerekei, akik a kulturális és anyagi státuszdimenzióban jó helyzetűek, vagy másképp mondva többféle jelentős mennyiségű tőkeféleséggel rendelkeznek, a szociálpedagógia szakot alig választják, mint ahogy - gyökeresen más okból – a nagyon alacsony státuszú szülők gyerekei is kevesen vannak.

Az egyértelműen bebizonyosodott, hogy a szakválasztást és a szakma választását külön kell kezelni, hisz, mint számítottunk rá, nagyon sokan választották más elérhető alternatívák hiányában valamilyen felsőfokú végzettség elérésének eszközeként ezt a szakot. Erre a piaci keresletre az intézmények a levelező képzés volumenének növelésével reagáltak, sőt maguk is keresletgerjesztő tényezőként léptek fel. Ez az a kérdéskör, amelyre a legkevésbé sikerült érdemi válaszokat kapni. Erre részben a vizsgálati módszer, részben a válaszolók hárító- vagy énvédő mechanizmusai következtében számítottunk is. A segítő szakmáknál sztereotípnak tekinthető válaszok mellett (emberek, emberek problémái iránti érdeklődés) a hallgatóknak még így is mintegy kéttizede vállalta fel, hogy szakválasztása eszközjellegű volt. Csak sejthetjük, hogy a nem válaszolók közül is sokan ebbe a kategóriába tartoznak.

Általában elmondhatjuk, hogy a humán érdeklődés vonzza a jelentkezőket a szakra. Ebben nem különböznek a pedagógus pályára lépőktől. (Szilágyi 1986) A kapott válaszok alapján annyit biztosan állíthatunk, hogy a szakválasztásban a társadalmi mozzanatok meghatározóbbak, mint a különböző személyiségjellemzők. Személyiségjellemzők tekintetében a vizsgált hallgatók elsősorban gyermekszeretőnek, empátikusnak és szociálisan érekenynek tartják magukat. A megkérdezettek jelentős hányada sokféle életnehézséget (depressziós, alkoholista családtag, tragikus halálesetek, anyagi gondok, stb.) megtapasztalt, azonban ezeket mégsem értékelhetjük egyértelműen úgy, mint a segítő szakma választásának mozgatórugóit. A magas előfordulási

arányok részben a társadalmi összetételből is következnek.

A szakválasztási motívumaik tekintetében is sok hasonlóságot mutatnak a magyar hallgatók külföldi társaikkal. Az egyértelműen bebizonyosodott, hogy a szakválasztást és a szakma választását külön kell kezelni és a szakválasztást nem lehet élesen elválasztani az intézményválasztástól, hisz az intézmény térbeli közelsége növeli az iránta megnyilvánuló választási hajlandóságot. Akik kedvet éreznek ahhoz, hogy emberekkel foglalkozzanak és egyébként sincs kiforrott elképzelésük arról, hogy milyen pályát válasszanak, azoknak jól jön a lakóhelyüktől nem távoli, sőt sokaknál a lakóhelyükön lévő, elérhető képzés. A nappali tagozatos hallgatók egy harmada tanulmányai alatt a szüleinél lakik, ami anyagi szempontokból költségtakarékos, s többeknél ez volt a szakválasztás alapja.

A magyar hallgatóknál nem találkozunk a versenytársadalom nyílt elutasításával, az önmegvalósításra való törekvés inkább jelen van. A többség tisztességes, biztonságos megélhetési lehetőséget remél a végzettség megszerzése révén. A levelezősök motivációi érettebbek, differenciáltabbak és jobban kötődnek a munkaerő-piaci esélyeik fokozásához. Sokan választják a szakot azért is, mert a humán/szociális szolgáltatások széles skálán jogosít elhelyezkedésre.

Családi hagyomány, generációtörténeti okok még nem vezettek a szakválasztáshoz, mert ilyen egyszerűen még nem alakulhatott ki az indulás óta eltelt rövid időszakban. Arról már elvétve beszélhetünk, hogy pedagógus anyák gyerekei családi indíttatást kaptak azáltal, hogy az anya speciális iskolában dolgozik és a hallgató már ismeri a leendő szolgáltatást igénybe vevők világát.

Hazánkban is előfordul az a szakválasztási szempont, amely a szociális szakot a pszichológia alternatívájaként kezeli. Ez azonban csak a hallgatók kis töredékére jellemző. Többen vannak olyanok, akik bizonyos tantárgyak tanulási lehetősége miatt választották a szociálpedagógiát. Ezen felsorolásokban mindig benne van a pszichológia, de ez nem azt jelenti, hogy pszichológusok akartak volna lenni és csak a könnyebb bejutási kritériumok miatt választották a szociálpedagógiát. Nem ezt mutatják a második diploma megszerzésénél regisztrálható szakok sem. Az újabb diplomát szerzők között ritka a pszichológus végzettség és általában az egyetemi végzettség megszerzése. A továbbtanulók többsége inkább rövidebb képzési idejű, piacképesebbnek ígérkező főiskolai szintű diplomát szerzett. Adataink szerint ez a leggyakrabban valamilyen igazgatási területen hasznosítható diploma.

A motivációk tekintetében heterogén összetételű hallgatóság a képzés megítélésében volt a legkevésbé szóra bírható. Az előzetes anticipációk, a viszonyítási alap hiánya ill. sok egyéb tényező vezethetett a válaszadáستól való nagyfokú tartózkodáshoz. A képzés tartalmi oldalára vonatkozó vélemények tekintetében a különböző intézmények között nagy a hasonlóság a különböző intézmények között annak ellenére, hogy az egyes intézmények a tantárgyi programokat illetően számos kérdésben maguk dönthetnek, s így minden képzőhelynek vannak egyedi jellemzői.

Az elmélet –gyakorlat viszonyát, az egyes tantárgyak arányát, hasznosságát, a képzés erősségeit, gyengeségeit illetően a jelenlegi és a volt hallgatók, hasonlóan vélekednek, bár a válaszadási hajlandóságban nagy volt a különbség a végzett hallgatók javára. Az, hogy milyen válaszokat adtak a képzésben bent lévőknel azzal függött össze a legerősebben, hogy számolnak-e azzal az alternatívával, hogy szociálpedagógusok lesznek vagy sem. A volt hallgatók válaszaik nincsenek összefüggésben azzal, hogy milyen típusú munkát végeznek. Nagyfokú egyetértés tapasztalható abban, hogy a képzés legfőbb erőssége a széles tantárgyi kínálat, a sokféle ismeret, az oktatás szemléletmódja és mindezeknek a hallgatók életszemléletére, világlátására, személyiségfejlődésére gyakorolt pozitív hatása.

A többség szívesen tanulna nagyobb óraszámú pszichológiát és egy jóval kisebb al csoport szociológiát és szociális munkát. Az. ún. „töltelék tantárgyak” (ének-zene, vizuális pedagógia, sportpedagógia) miatt leginkább a nappalisok panaszkodnak. Azt a véleményt is sokan osztják, hogy több időt kellene eltölteni a gyakorlati terepeken, és a gyakorlatra való felkészítésnek hatékonyabbnak kellene lenni. A képzés legnagyobb gyengeségét abban látják, hogy felszínes, kiforratlan, sok a bizonytalanság a releváns képzési tartalmakat illetően, s a gyakorlatban szükséges kompetenciákat nem fejleszti eléggé.

Ami a végzettség munkaerő- piaci eladhatóságát illeti, elmondhatjuk, hogy a szociálpedagógusi diploma is eleget tesz annak a kíváncsúnak, hogy tulajdonosa esélyesként induljon a munkalehetőségekért folytatott versenyben. Mint adataink mutatják, körükben a munkanélküliek aránya nem tér el a felsőfokú végzettségűek körében tapasztalható arányoktól.

Lehangolóbb képet kapunk, ha azt vizsgáljuk, hogy mekkora a szakirányú elhelyezkedés aránya, (43,5%) ill. milyen magas azoknak az aránya, akik olyan munkakörökben dolgoznak, amelyekben túlképzettnek számítanak (22,7%). Indirekt módon tudják hasznosítani

képzettségüket - lévén a kétszakosok – a pedagógus munkakörökben dolgozók. A szakirányú elhelyezkedés szignifikánsan a szakma iránti elhivatottsággal és a nemmel függ össze. A férfiak a nőknél alacsonyabb arányban találhatók szakspecifikus munkakörökben. A szakirányú elhelyezkedéshez a legnagyobb felvevő piacot a gyermek és ifjúságvédelmi alap- és jóléti szakellátások jelentik. Itt helyezkedett el a végzettek mintegy negyede.

Kedvezőtlen a kép abban a tekintetben is, hogy milyen magas azoknak az aránya, akik még diplomájuk kézhezvétele óta egyetlenegy napot sem dolgoztak végzettségükkel adekvát munkakörben. Ebben a csoportban természetesen megtalálhatók azok is, akik nem akartak szakirányban elhelyezkedni, de ők vannak kevesebben. A többség szándéka ellenére nem talál végzettségének megfelelő munkát és nem csak azért, mert a lakóhelye közvetlen közelében keresi, hanem, mert mint azt a létszámadatok mutatták, jelentős túlképzés van szociálpedagógusokból. A költségvetési megszorítások miatt a közeljövőben nem is számolhatunk jelentős számban új álláshelyekkel. A frissen végzettek számára – csakúgy, mint más országokban a fluktuáció és az anyasági ellátásokat igénybevevők pótlásában nyílik elhelyezkedési lehetőség.

A munkanélküliség szignifikáns a településtípussal és a szülők közös iskolai végzettségével, azaz a kistelepüléseken élő, alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekeit sújtja.

A megkérdezettek közel három tizede szeretne a közeljövőben foglalkozást változtatni. A változtatási szándék szignifikánsan összefügg a végzett munka jellegével. Azok szeretnének inkább változtatni, akiknél a jelenlegi foglalkozásuk és a végzettségük között nincs kapcsolat. Egy újabb diploma szerzésének vágya még nagyobb arányban, a megkérdezettek valamivel több, mint felében vetődött föl. Ténylegesen eddig mintegy tizedük szerzett második diplomát – leggyakrabban az államigazgatásban hasznosíthatót, és 8 % -uk a megkérdezéskor is felsőfokú tanulmányokat folytatott.

A szociálpedagógia szak választásához való viszonyukat mutatja, hogy a megkérdezettek közel fele nem végezné el még egyszer ezt a szakot, annak ellenére sem, hogy érzékelik a képzés hozadékait, elismerik pozitívumait. Jóllehet a szociálpedagógus képzés elsősorban felsőfokú szakképzés, - a kapott eredmények - általánosan képző funkciójának erősségét domborítják ki.

Sokoldalú ember- és társadalomtudományi műveltséget ad, fejleszt a hallgatók önismeretét, gyakorlatorientáltsága révén valós élethelyzeteket, nehézségeket ismertet meg, s ezzel segíti a problémamegoldási kompetencia erősödését. Ezen felül a kapcsolati hálóikat sűrűbbre szövi,

ugródeszkát jelent egy újabb diploma megszerzéséhez, azaz erőforrásokkal ruházza fel őket. Főleg azoknál a hallgatóknál értékelhetjük pozitívan ezt a szakmai képzésen túlmutató hozadékot, akik családi környezetükből kevesebb kulturális tőkét hoznak, akik számára a főiskolás lét új szubkultúrákkal, életstílusokkal, habitusokkal való ismerkedést jelent, s ezáltal hozzájárul a társadalom középosztályosodásához.

Míg egyik oldalon valóságos problémaként regisztrálhatjuk a dequalifikációt, a másik oldalon - elsősorban individuális szinten - azok a szakmai képzési célokon túlmutató „externális” hasznok is figyelmet érdemelnek, amelyeket az életesélyeket, életminőséget növelik. Ezek még akkor is legitimálni tudják a képzést, ha a hallgató elvárásai rövid távon a munkába állást tekintve nem teljesülnek. Bár első lépésben nem tudott mindenki a felsőfokú végzettségének megfelelő foglalkozási státuszt elérni, s ennél is kevesebben végeznek szakirányú munkát, de tudástőkéjüket és részben kapcsolati erőforrásaikat is gyarapították olyan mértékben, amely a későbbiekben az adekvát foglalkozási státusz elérésének lehetőségét magában hordozza.

A hallgatói létszámnövekedést nem ítéltük meg egyoldalúan. Míg egyik oldalon valóságos problémaként regisztrálhatjuk a dequalifikáció tényét, a másik oldalon - elsősorban individuális szinten - azok a szakmai képzési célokon túlmutató „externális” hasznok is figyelmet érdemelnek, amelyeket a képzésben résztvevők magukénak vallanak, s amelyeknek hasznai közvetve a „köz” számára is érzékelhetővé válnak. Ilyenek mindenekelőtt az életesélyeket, életminőséget növelő hasznok. Ezek még akkor is legitimálni tudják a képzést, ha a hallgató elvárásai rövid távon a munkába állást tekintve nem teljesülnek. A képzés ezzel teljesíti azt a küldetését, hogy ténylegesen az „életre” készít fel. A szociálpedagógia szak ennek a célnak kiválóan megfelel. Sokoldalú ember- és társadalomtudományi műveltséget ad, fejleszti a hallgatók önismeretét, gyakorlatorientáltsága révén valós élethelyzeteket, nehézségeket ismertet meg, s ezzel segíti a problémamegoldási kompetencia erősödését, amelyet alkalomadtán a hallgatók a saját életükben is alkalmazni tudnak. Ezen felül a kapcsolati hálóikat sűrűbbre szövi, ugródeszkát jelent egy újabb diploma megszerzéséhez, azaz erőforrásokkal ruházza fel őket. Főleg azoknál a hallgatóknál értékelhetjük pozitívan ezt a szakmai képzésen túlmutató hozadékot, akik családi környezetükből kevesebb kulturális tőkét hoznak, akik számára a főiskolás lét új szubkultúrákkal, életstílusokkal, habitusokkal való ismerkedést jelent, s ezáltal hozzájárul a társadalom középosztályosodásához.

Az alsó, alsó –középosztályból származók szociálpedagógiai tanulmányait felfoghatjuk úgy is,

mint valamiféle kompenzációt, amellyel a szüleiktől kapott - főleg szűkös kulturális - erőforrásait gazdagították. Mivel a képzésben sok olyan ismeret átadása történik, amely segít a társadalmi viszonyok, mechanizmusok, a társas kapcsolatok, az individuális jellemzők megértésében, hozzájárul ezzel saját helyzetük tisztán látásához és akár egy, a lehetőségeiket bővítő újabb diploma megszerzéséhez.

Ha a szociálpedagógus képzés curriculumát a tudástípusok oldaláról közelítjük meg, akkor elmondható, hogy a képzésnek azok az elemei, amelyek az eredeti rendeltetésük szerint a szaktudás tudásblokkjába tartoznak egyúttal a hétköznapi tudás gyarapodását is előidézik, s ezáltal segítenek a társadalom teljes értékű tagjává válni. A szakmai tudásnak a hétköznapi tudástól való nem merev elkülönülése, a kettő részbeni átfedettsége egyrészt - a szakma szempontjából - foglalkozáspresztízs-csökkentő tényező, másrészt viszont előny abból a szempontból, hogy a saját célú, - a munkavállalói léttel is kapcsolatba hozható, de azon túl is mutató - felhasználás lehetőségét is megadja.

A képzési komplexum egyes szegumentumai, az ezzel kapcsolatos ismeretek, készségek, képességek pragmatikusan többféle munkaterületen hasznosulhatnak, a semi –professió jelleg előnyé is fordítható, a megszerzett ismeretek, készségek a munkatevékenységek széles skáláján használhatók

Mindezeket túl a hétköznapi tudás egyes elemeinek (kommunikáció, nevelés, önismeret, stb) viselkedés- tudományi megalapozása hozzájárulhat a mindennapi élet rendezettségi szintjének emeléséhez. A hallgatónak önmagára és embertársaira vonatkozó mentális képei összetettebbek lesznek. A képzés alanyai olyan ismeretek, kompetenciák birtokába jutnak, amelyeket az élet bármely területén hasznosíthatnak, homo ökonomikusként éppúgy, mint homo sapiensként. A szociálpedagógia szakon elsajátított tudásmunkaerő- piaci eladhatósága nem az egyetlen értékmérő kritérium.

A kapott adatok alapján elmondhatjuk, hogy egy-egy szakterület hallgatóinak létszámnövekedését, a szakterület választása mögött meghúzódó indítékaikat, a választásukkal kapcsolatos bizonytalanságaikat, munkaerő-piaci megmérettetésüket csak a társadalmi újratermelődési viszonyok komplex összefüggéseiben értelmezhetjük. A munkaerő-piaci igényekhez való adaptáció szükségességét nem tagadjuk, azonban azt is látnunk kell, hogy a túlképzést sem csak negatív vetületben szemlélhetjük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andor M. (1998) Az esélyek újratermelődése. *Educatio*, 3. sz. 419 – 435. p.
- Andor M. (2002) Diplomás szülők gyerekei. *Educatio*, 2. sz. 191-210. p.
- Baethge M. (2001) Kriese der Arbeitsgesellschaft und Zukunft der Arbeit. *Jugend, Beruf, Gesellschaft*, 2.sz 123-128. p.
- Blau P.- Duncan O.D. (1967) *The Amerikan Occupational Structure*. New York, Wiley.
- Broock E. - Davis A.(1985) *Women, the Family and Social Work*. London: Tavistock
- Budai I. (1993) A szociális és a pedagógus szakma határán. *Esély*, 3. sz. 84 -103. p.
- Bugarszky Zs. (2004) A szociális szolgáltatások újjászületése Magyarországon. *Esély*, 4. sz. 100 -110. p.
- Burkhard A.- Schomburg H.- Teichler U. (2000) Hochschulstudium und Beruf. Ergebnisse von Absolventenstudien. Bonn, Bundesministerium für Bildung und Forschung.
- Butler. A. C. (1990) A revolution of social work students' career interests' *Journal of Social Work Education*, 1. sz. 45 – 56. p.
- Castel R. A (1998) A szociális kérdés alakváltozásai: a bér munka krónikája. Budapest, M. Weber Alapítvány – Wesley Zs. Alapítvány – Kávé kiadó.
- Christie A.- Kruk E. (1998) Motivationen of social work students. *Social Work Edication* 4. sz. 64 – 79. p.
- Clark B. R. – Neave G. R. (szerk) (1992) *The Encyclopedia of Higher Education I-IV*. Oxford, Pergamon Press.
- Csákó M. (1998) Szakirányú továbbtanulás. *Educatio*, 3. sz. 470-486. p.
- Csikszentmihályi M. (1997) *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Budapest, Akadémiai kiadó.
- D'Aprix A. S. – et al. (2004) Goodness of Fit: Career Goals of MSW Students and the Aims of the Social Work Profession in the United States. *Social Work Education*, 3. sz. 265 – 280.p.
- Dahrendorf R. (1996) *A modern társadalmi konfliktus*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Etzioni A (szerk) (1969) *The Semi-professions and Their Organization*. New York, The Free Press.

- Fábry Gy. (szerk.) (2002) Mit kínál a magyar felsőoktatás? Budapest, Országos Felsőoktatási Felvételi Iroda.
- Falusné Szikra K. (2001) Munkanélküliség és diplomás túltermelés. *Közgazdasági Szemle*, 11.sz. 950-964. p.
- Fisher, M. (1998) Report of Careers of Post-Graduate Social Workers. London *Department of Health*.
- Fónai M. - Kiss J. - Fábián G. (1999) Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme. *Esély*, 1.sz. 114-134. p.
- Fuchs V. (2003) *A nemek közötti gazdasági egyenlőtlenségekről*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Gábor K. – Dudik É. (2000) Középosztályosodás és a felsőoktatás tömegesedése. *Educatio*, 1.sz. 95-114. p.
- Gábor K. (1995) Az egyetemisták életstílusa és politikai cselekvési mintái. *Educatio*, 4.sz. 724-739. p.
- Galasi P. (2002) Fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio*, 2.sz. 227-236. p.
- Gazsó F. (1979) A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. *Századvég*, 7.sz. 73 – 91.p.
- Gazsó F. - Laki L. (1999) Esélyek és orientációk. Budapest, OKKER Kiadó.
- Gazsó F. – Laki L. (1982) A felsőoktatás esti és levelező tagozatának néhány összefüggése. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.
- Glass D. V.(szerk) (1959) Social Mobility in Britain. London, Routledge and Kagan PAUL.
- Gray M. - Fook J. (2004) The Quest for a Universal Social Work: Some Issues and Implications, *Social Work Educatio*, , 5.sz. 625 – 644. p.
- Győri P. (1996) Egy szakma születése. *Esély*, 6.sz. 57-74. p.
- Herzog M. (1997) A gyermekvédelem dilemmái. Budapest, Pont Kiadó.
- Holland J. L. (1976) Vocational preferences. In: M.D. Dunette (szerk) Handbook of Industrial Organisational Psychology. Chicago, Dorsey Press.
- Horváth Á. – Lévai K.(1996) Szociális munkások I-II., *Esély*, 4.sz. 71-84. p.
- Horváth Á. (1997) Szociális munkások. Budapest, MTA Szociológiai Intézet.
- Horváth Á. V. (1996) Szociálpedagógus képzés a diákok szemszögéből. In: Szociális képzés európai szinten, Hazai viszonyok között.:Budai I.-Somorjai I.-Tordainé Vida K. (szerk)

- Esztergom, Vitéz János Római Tanítóképző Főiskola - Széchenyi István Főiskola.
- Howe D. (1986) The segregation of women and their work into the personal social services. *Critical Social Policy*, 15.sz. 21-36. p.
- Hrubos I. (1999) *A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában*. Budapest, Oktatáskutató Intézet.
- Hrubos I. (2000) Új paradigma keresése az ezredfordulón. *Educatio*, 2. sz. 14-26. p.
- Hrubos I. (2002) Differenciálódás, diverzifikálódás és homogenizálódás a felsőoktatásban. *Educatio*, 11,1:96-106.
- Járainé Bödi Gy. - Szabó P. - Torgyik J. (1999) A felsőoktatás-pedagógia modern megoldásai. *Educatio*, 1.sz. 193 -202. p.
- Yip Kam – shing (2004) A Chinese Cultural Critique of the Global Qualifying Standards for Social Work Education. *Social Work Education*, 5. sz. 597 – 612. p.
- Kersting H. (1996) A szociális és a pedagógus szakma azonosságai és különbségei. In: Budai I.-Somorjai I.-Tordainé Vida K. (szerk) *Szociális képzés európai szinten, Hazai viszonyok között*. Esztergom, Vitéz János Római Tanítóképző Főiskola - Széchenyi István Főiskola.
- Key data on education in Europe (2000, 2001) Brussels, European Commission.
- Kleve H. (2001) Sozialarbeit als postmoderne Profession. *Soziale Arbeit*, 50,1:21-26.
- Kolleck B. - Mantey Ch. (2005) Wie gut bereitet das Studium auf den Beruf vor? *Soziale Arbeit*, 2. sz. 63-67. p.
- Kondrad F.-. Sollfrank F. (2000) Zur Geschichte von Sozialarbeit und Sozialpädagogik. *Soziale Arbeit*, 3. sz. 96-100. p.
- Kozma T. - Tomasz G. (szerk) (2000) *Szociálpedagógia*. Budapest, Osiris kiadó – Educatio Kiadó.
- Kozma T. (1998) Expanzio. *Educatio*, 1. sz. 5-18. p.
- Kozma T. (2001) *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kozma T. (2002) Oktatáspolitikai tájoló. *Educatio*, 3. sz. 3-12. p.
- Kozma T. (2004) *Kié az egyetem?* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Köteles E. (2002) Az iskolai szociális munka létjogosultsága a XXI. sz. küszöbén. PTE, EFK. Szakdolgozat.
- Krömmelbein S. - Schulz A. (2000) Soziale Dienste im Spiegel des Umbruchs zur Dienstleistungsgesellschaft. *Soziale Arbeit*, 12. sz. 442-450. p.

- Ladányi A. (1999) *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ladányi A. (2002) A diplomások száma és összetétele. *Educatio*, 2. sz. 179-190. p.
- Ladányi J. (1994) *Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban*. Budapest, Educatio Kiadó.
- Laky T (1999) Foglalkoztatás Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 3. sz. 22-332. p.
- Lange, C. (2003) Gender – ein Thema für die deutschen Wohlfahrtsverbände. *Soziale Arbeit*, 7. sz. 250-255. p.
- Lannert J. (1998) Pályaorientációk, *Educatio*, 33. sz. 436-446. p.
- Lenzen D. (2000) Bildung im Kontext In: Müller D. C. (szerk). Bildung und Emantipation, Weinheim Verlag, München.
- Liskó I. (1998) Továbbtanulás és oktatáspolitiká. *Educatio*, 3. sz. 500-514. p.
- Lüssi P. (1997) *A rendszerszemléletű szociális munka gyakorlati tankönyve*. Budapest: HÍD Alapítvány - Párbeszéd Alapítvány.
- Lyons K - Taylor I. (2002) Gender and knowledge in social work. In: Reflecting on Social Work – Discipline and Profession, (szerk.): Lovelock R.-Lyons K.-Ashgate, Aldershot-
- Lyons K. - La Valle I - Grimwood C. (1995) Career Patterns of qualified social workers: discussion of a recent survey, *British Journal of Social Work*, 2. sz. 173 – 190. p.
- Lyons K. - Manion H. K. (2004) Goodbye DipSW: Trends in Student Satisfaction and Employment Outcomes, Some Implications for the New Social Work Award. *Social Work Education*, 2. sz. 133-148. p.
- Magyar statisztikai évkönyv 2003 Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. 2004.
- Mollenhauer K. (2000) A szociálpedagógia eredete az ipari társadalomban. In: Kozma T. - Tomasz G. (szerk) Szociálpedagógia. Budapest, Osiris Kiadó, Educatio Kiadó
- Mühlum A. (2004) Profilbildung der Sozialen Arbeit unter den Rahmenbedingungen von Bachelor und Master. *Soziale Arbeit*, 11. sz. 402-406. p.
- Müller W. (2001) Fünf Jahrzehnte Soziale-Arbeit. Stationen einer Erfolgsgeschichte, *Soziale Arbeit*, 11-12. sz. 424-429. p.
- Müller W. (2003) Bachelor und Master der Sozialarbeit nach anglo-amerikanischer Art, *Soziale Arbeit*, 8. sz. 288 -295. p.
- Nagy M. (1998) A tanári pálya választása. *Educatio*, 3. sz. 527- 542. p.
- Niemeyer C. (1998) *Klassiker der Sozialpädagogik*. München, Juventa Verlag.
- Neményi M. (2001) Egy határszerep anatómiája. Budapest, Új Mandátum.

- O' Connor I - Dalgleish L. (1986) The impact of social work education : a personal construct reconceptualisation, *Journal of Social Work education*, 3. sz. 6-21. p.
- Pearson G. (1973) Social work as the privatized solution of public ills, *British Journal of Social Work*. 3. sz. 209 – 227. p.
- Pelle J. (1986) *A diplomák inflálódása*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Perry R. W. – Cree V. E. (2003) The changing gender profile of applicants to Qualifying social work training in the UK, *Social Work Education*, 4. sz. 375 – 383. p.
- Polónyi I. - Tímár J. (2001) *Tudásgyár vagy papírgyár*. Budapest, Új Mandátum könyvkiadó.
- Rao V. - Kendall K. A. (1984) *World Guide to Social Education*. Council on Social Work Education IASSW, New York.
- Róbert P. (2000) Bővülő felsőoktatás – Ki jut be? *Educatio*, 1. sz. 79-94. p.
- S. Faragó M. (1986) *Beilleszkedés és szakmai szocializáció a felsőoktatásban*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Sanders C. (2000) Is social work becoming an outcast? *Times Higher Education Supplement*, 1. sz. 432. p.
- Sauer P.(2000) Analyse von Stellenanzeigen im Bereich Soziale Arbeit. *Soziale Arbeit*, 4. sz. 138-144. p
- Schnurr S. Sozialpädagogen in Nationalsozialismus. Eine Fallstudie zur sozialpädagogischen Bewegung im Übergang zum NS-Staat. München, Weinheim Verlag.
- Setényi J. (1995) Az elitoktatás jelentésváltozásai. *Educatio*, 4. sz. 628-638.p.
- Sewpaul V. - Jones, D. (2004) Global Standards for Social Work Education and Training. *Social Work Education*, 5. sz. 493 – 513. p.
- Specht H. - Courtney M.E. (1994) How social work has abandoned its mission. Berkley.
- Statisztikai Tájékoztató. Felsőoktatás, Budapest: Oktatási Minisztérium, 1991/92, 1992/93, 1994/95, 1995/96, 1997/98, 1999/99, 2000/01, 2002/03, 2003/04.
- Szántó Z. (1998) A racionális döntések elméletén nyugvó társadalomtudomány. In: A racionális döntés elmélete. (szerk) Csontos L. Budapest, Osiris Kiadó Láthatatlan Kollégium.

- Székelyi M - Csepeli Gy. - Örkény A. - Szabados T. (1998) *Válaszúton a magyar oktatási rendszer.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Szilágyi K. (1986) A pályaszocializáció folyamatának elemzése a felsőoktatásban végzett pszichológiai vizsgálatok eredménye alapján. In: Völgyesi P. (szerk) *Felsőoktatás – Kutatások.* Budapest, Oktatókutató Intézet.
- Talyigás K. (1989) Új szakma alakul Magyarországon. *Esély, 1. sz.* 65-71. p.
- Vámos D. (2000) A munkapiacra – diplomával. *Educatio, 1. sz.* 62-78. p.
- Vargáné Pók K. (2005) A csoportos mobilitás göröngyös útja, *Új Pedagógiai Szemle, 12. sz.* 22 - 44. p.
- Walton R.G. (1975) *Women in Social Work.* London, Routledge – Kegan.
- Williams L. - Sewpaul V. (2004) Modernism, Postmodernism and Global Standard Setting. *Social Work Education, 5. sz.* 555-565. p.
- Williems M. R. - Thomas N. (2002) Great expectations? The career aspirations of social work students, *Social Work Education, 4. sz.* 421 – 435. p.
- Winkler M. (1995) A modern társadalom és szociálpedagógiája. In: Kozma T – Tomasz G. (szerk) (2000) *Szociálpedagógia.* Budapest, Osiris Kiadó – Educatio Kiadó.
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

MELLÉKLET

Kérdőív

Szociálpedagógia szakos hallgatók számára

Nappali tagozat

Neme: 1 férfi 2 nő

Kora: év

Évfolyam:

A képző intézmény székhelye:

Állampolgársága: (ha kettős állampolgár, mindkettőt jelölje!)

Családi állapota:

- 1 férjzett/nős
- 2 hajadon/nőtlen
- 3 elvált
- 4 élettárssal él
- 5 özvegy

Van-e másik szakja? 1 igen 2 nem

Ha igen, milyen szak?.....

Mely intézményben végzi azt? 1 ugyanott 2 másutt

Hányadik jelentkezése volt sikeres a főiskolára?

Tett-e felvételi vizsgát?

- 1 igen
- 2 nem

Milyen minősítésű volt az érettségi bizonyítványa?

- 2 elégséges
- 3 közepes
- 4 jó
- 5 jeles

Általában milyen tanuló volt középiskolai éveit alatt?

- jeles jeles-jó jó jó-közepes közepes közepes-elégséges
- elégséges

Rendelkezik-e nyelvvizsgával?

- 1 igen
- 2 nem

Ha igen, milyennel? nyelv fok A B C
 nyelv fok A B C

Hol van az Ön állandó lakóhelye? megye

- a település típusa: 1 főváros
 2 megyeszékhely
 3 egyéb város
 4 község 1.000 fő felett
 5 község 1.000 fő alatt
 6 külterület

Hol szerezte középiskolai végzettségét?

Az intézmény székhelye:

- Iskolatípus: 1 gimnázium
 2 szakközépiskola + gimnázium
 3 szakközépiskola
 4 szakmunkásképző + gimnázium
 5 szakmunkásképző + szakközépiskola
 6 egyéb

Tagozat:

- 1 nappali 2 levelező

Honnan szerzett tudomást a választott képzésről?

- 1 felvételi tájékoztatóból
 2 középiskolától
 3 sajtóból
 4 barátoktól, ismerősöktől
 5 egyéb:

Részt vett-e a nyílt napon?

- 1 igen 2 nem

Befolyásolták-e az ott tapasztaltak az Ön végleges döntését?

- 1 igen 2 nem

Miért választotta a szociálpedagógia szakot ?

.....

.....

.....

Miért éppen ezt az intézményt választotta?

(Több válasz esetén rangsoroljon!)

- 1 közel volt
 2 könnyű volt bejutni
 3 van kollégium
 4 csak ezt ismertem
 5 ismerőseim közül valaki ide jár vagy ide járt
 6 máshová nem vettek fel
 7 kedvező benyomásaim voltak a nyílt napon
 8 azt hallottam, hogy ezt könnyű elvégezni

- 9 kedvező véleményeket hallottam az intézményről
 10 ide volt protekció
 11 egyéb

Az alábbi felsorolások közül Ön melyik típusba sorolja saját családját?

- 1 Nagyon jó anyagi körülmények között élünk.
 2 Nem vagyunk gazdagok, de nem szenvedünk hiányt semmiben.
 3 Nem vagyunk szegények, de vannak dolgok, amiről le kell mondanunk.
 4 Egyik napról a másikra élünk.
 5 Nem elég a havi jövedelem a megélhetéshez.

Mindhárom oszlopból válassza ki a családja/szülei lakására jellemzőket!

saját tulajdonú ház		panelház		belváros	
saját tulajdonú lakás		családi ház		faluközpont	
önkormányzati bérlakás		társasházi lakás téglaépületben		ipari övezet	
szolgálati lakás		villa		zöldövezet	
bérelt lakás/ház		ikerház		külterületi	
átmeneti szállás		sorház		egyéb családi házas övezet	
albérlet		régi építésű bérház		lakótelep	
szükség-lakás					

Hány szobás a lakás/ház?.....

Rendelkezik-e az Ön családja az alábbi javakkal?

számítógép	1 igen	2 nem	automata mosógép	1 igen	2 nem
videokamera	1 igen	2 nem	színes televízió	1 igen	2 nem
nyaraló	1 igen	2 nem	music center	1 igen	2 nem
utánfutó	1 igen	2 nem	keleti típusú autó	1 igen	2 nem
nyugati típusú autó	1 igen	2 nem	telefon	1 igen	2 nem
mosogatógép	1 igen	2 nem	mobiltelefon	1 igen	2 nem
Internet hozzáférés	1 igen	2 nem			

Volt-e már valaki az Ön közvetlen környezetében munkanélküli?

1 igen 2 nem

Jelenleg van-e az Ön családjában munkanélküli?

1 igen 2 nem

Dolgozik-e Ön tanulmányai mellett?

1 igen ? 2 nem ?

Ha igen, milyen gyakorisággal:

Naponta
 hetente néhányszor
 havonta néhányszor
 nyári szünetben

Milyen jellegű tevékenységet?

- 1 gépelés, szövegszerkesztés
 2 gyermekfelügyelet

- 3 korrepetálás
- 4 újságkihordás, szórólapterjesztés
- 5 takarítás
- 7 hostess tevékenység
- 8 telefonos értékesítés
- 9 telefonügyelet
- 10 kertészkedés, mezőgazdasági munka
- 11 idegenvezetés, tolmácsolás
- 12 egyéb könnyű fizikai munk
- 13 egyéb nehéz fizikai munka

Hányadik helyen jelölte meg azt az intézményt, ahova felvételt nyert? helyen

Ezenkívül még hová jelentkezett abban a tanévben, amikor felvételt nyert a felsőoktatásba ?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Mi a véleménye az Ön családjának választott szakjával kapcsolatban?

- 1 helyeslő
- 2 közömbös
- 3 elutasító
- 4 beletörődő
- 5 nincs véleményük
- 6 nem tudja

Mit vár főiskolás éveitől a képzettsége megszerzésén túl? Több válasz esetén rangsoroljon!

- 1 jó társaságot
- 2 négy kellemes évet
- 3 baráti kör kialakítását
- 4 egy tartós párkapcsolat megalapozását
- 5 a későbbiekben kamatoztatható szakmai kapcsolatokat
- 6 a város/település nyújtotta kulturális lehetőségek kihasználását
- 7 egyéb:

Hol és kivel él Ön főiskolai tanulmányai alatt?

- 1 kollégiumban
- 2 albérlésben (főbérlővel)
- 3 bérelt lakásban egyedül
- 4 bérelt lakásban másokkal
- 5 szüleinél
- 6 rokonoknál
- 7 ismerősöknél, barátoknál
- 8 saját lakásban egyedül
- 9 saját lakásban háztartással/élettárral
- 10 egyéb:

Rangsorolja ötfokú skálán, mennyire van megelégedve az alábbiakkal!

(5 - teljes mértékben elégedett ... 1 - teljes mértékben elégedetlen)

- a hallgatói szociális juttatásokkal
- a tanulmányi ösztöndíj összegével
- a tanárok felkészültségével
- a könyvtár szolgáltatásaival
- a jegyzet-ellátottsággal

- a kollégiumi körülményekkel
- a nyelvoktatással
- az adminisztratív személyzet munkájával
- a főiskolai étkezési lehetőséggel
- a gyakorló terepekkel
- a tereptanárok/gyakorlatvezetők felkészültségével
- a számítógépes oktatással
- a Tanulmányi Osztály munkájával
- a napi leterheltség mértékével
- a tantárgyi kínálattal
- az órarenddel
- az előadások színvonalával
- a vizsgáztatás színvonalával
- a szemináriumok hasznosságával

Vannak –e olyan tantárgyak,

amelyeket szívesen tanulna magasabb óraszámban?

amelyeket szívesen tanulna alacsonyabb óraszámban?

Vannak-e olyan ismeretek amelyeket hiányol a képzésből?

Vannak-e olyan kompetenciák készségek, amelyek elsajátíttatását hiányolja a képzésből?

Mit tart a képzés legnagyobb pozitívumának?

Mi tetszik a legkevésbé a képzésben?

Mennyire jellemzik önt az alábbi tulajdonságok? Jelölje be a skálán! Az 1. a legnagyobb mértékben!

Határozott	1	2	3	4
Kudarctűrő	1	2	3	4
Versengő	1	2	3	4
Rugalmas	1	2	3	4
Gyermekszerető	1	2	3	4
Tekintélytisztelő	1	2	3	4
Kreatív	1	2	3	4
Igazságos	1	2	3	4
Dekoncentrált	1	2	3	4
Zárkózott	1	2	3	4
Szuggesztív	1	2	3	4
Cinikus	1	2	3	4
Fegyelmezett	1	2	3	4
Őszinte	1	2	3	4
Félénk	1	2	3	4
Társaságkedvelő	1	2	3	4
Kitartó	1	2	3	4
Empatikus	1	2	3	4
Bizalmatlan	1	2	3	4
Szociálisan érzékeny	1	2	3	4

Válassza ki az alábbi állítások közül az Önre jellemzőket!

- Mindenképpen a választott pályámon maradok az elérhető jövedelemtől függetlenül.

1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Megpróbálok valamilyen szakirányú vállalkozásba fogni.

1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Csak akkor maradok a választott pályán, ha megtalálom számításaimat.

1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Akkor maradok a választott pályán, ha vezető beosztású lehetek.

1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Mindenképpen valamilyen vállalkozásba fogok kezdeni.

1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Családomnak nagy megterhelést jelent az én továbbtanulásom.

1 igen 2 nem

- A családban (szüleim/testvéreim) már van valakinek szociális szakirányú diplomája.

1 igen 2 nem

- A családban (szüleim/testvéreim) már van valakinek pedagógus diplomája.

1 igen 2 nem

- Még nincs határozott elképzelésem, mit fogok csinálni az életben.

1 igen 2 nem

- A végzés után már tudom, hová fogok menni dolgozni.

1 igen 2 nem

- Szüleim, rokonaim tudnak segíteni az álláskeresésben.

1 igen 2 nem

- Sokszor gondolkodom arra, hogy a főiskola befejezése után nem találok megfelelő állást.

1 igen 2 nem

- Mindenképpen lakóhelyemen vagy közvetlen közelében szeretnék elhelyezkedni.

1 igen 2 nem

- Érelődik bennem a gondolat, hogy pályát változtatok.

1 igen 2 nem

- Szeretnék a főiskola elvégzése után hamarosan gyesre menni.

1 igen 2 nem

- Szeretnék főhivatású anya lenni.

1 igen 2 nem

- Szeretnék még egy főiskolai szakot elvégezni.

1 igen 2 nem

- Szeretnék szakirányban egyetemen továbbtanulni.

1 igen 2 nem

- Szeretnék valamilyen egyetemi szakot elvégezni.

1 igen 2 nem

- Sok szenvedést mért rám igazságtalanul az élet.

1 igen 2 nem

-Az életemben eddig szinte minden simán ment.

1 igen 2 nem

- A családomban én vagyok az első, aki diplomát szerez.

1 igen 2 nem

Mi az Ön szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége?

apa		anya
1	8 általánosnál kevesebb	1
2	8 általános	2
3	szakmunkásképző	3
4	szakközépiskola	4
5	gimnázium	5
6	főiskola	6
7	egyetem	7

Mi (volt) az Ön szüleinek és nagyszüleinek a foglalkozása? (Ha már nyugdíjasok, akkor szülők esetén az utolsó, nagyszülők esetén azt a foglalkozást jelölje, amelyet életük folyamán a leghosszabb ideig űztek.)

anya: apa:
 anyai nagymama: apai nagymama:
 anyai nagypapa: apai nagypapa:
 Ha nem tudja jelölje x-szel !

Milyen szektorban dolgoznak az Ön szülei? 1 apa 2 anya

1 oktatásügy	11 pénzügy, adóügy
2 egészségügy	12 közigazgatás
3 szociális szolgáltatás	13 hírközlés, tömegkommunikáció
4 egyéb szolgáltatás	14 egyéni vállalkozás
5 ipar	15 társas vállalkozás
6 mezőgazdaság	16 egyéb
7 honvédelem	17 nyugdíjas
8 kultúra	
9 kereskedelem	
10 közlekedés, távközlés	

Együtt élnek-e az Ön szülei?

- 1 igen
- 2 nem, elváltak
- 3 nem, egyik szülő meghalt
- 4 nem, egyik szülő külföldön dolgozik
- 5 egyéb

Testvéreinek száma.....

Legmagasabb iskolai végzettségük/ vagy jelenlegi iskola típusuk?

1. testvér
2. testvér
3. testvér

Létezett-e, előfordult-e az Ön családjában (szülők, nagyszülők)

Állandó ápolásra szoruló személy	ligen	2 nem
Alkoholizmus	ligen	2 nem
Tragikus kimenetelű baleset	ligen	2 nem
Testi fogyatékos	ligen	2 nem
Szülő/k korai elhalálozása	ligen	2 nem
Rokkantté nyilvánítás	ligen	2 nem
Öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet	ligen	2 nem
Előnyugdíjazás	ligen	2 nem
Válás miatt testvérek szétválasztása	ligen	2 nem
Házastársi különélés	ligen	2 nem
Depresszió	ligen	2 nem
Testvér halála	ligen	2 nem
Hosszabb ideig fennálló anyagi problémák	ligen	2 nem

Milyen vallásúnak keresztelték meg Önt kiskorában?

- 1 római katolikus 2 evangélikus 3 református
 4 egyéb, 5 nem keresztelték meg

Megváltoztatta-e azóta a vallását? 1 igen 2 nem

Ha igen milyenre?

Az alábbi állítások közül melyik jellemző Önre?

- 1 határozottan ateista
- 2 nem istenhívő
- 3 bizonytalan vagy ellentmondásos az istenhit kérdésében
- 4 istenhívő noha néha kételkedik
- 5 meggyőződéses istenhívő

Szerepet játszott -e az Ön vallási meggyőződése abban, hogy ezt a pályát választotta ?

- 1 igen
- 2 nem

Kérdőív

Szociálpedagógia szakos hallgatók számára

Levelező tagozat

Neme: 1 férfi 2 nő

Kora: év

Évfolyam:

Állampolgársága: (ha kettős állampolgár, mindkettőt jelölje!)

Családi állapota:

- 1 férjzett/nős
- 2 hajadon/nőtlen
- 3 elvált
- 4 élettárssal él
- 5 özvegy

Gyermekeinek száma:

Mi az Ön legmagasabb

iskolai végzettsége

szakképzettsége

foglalkozása

Mi az ön házastársának/élettársának legmagasabb

iskolai végzettsége

szakképzettsége

foglalkozása

Ha ön diplomás, a diploma megszerzésének éve

Jelenleg folytat-e kereső tevékenységet?

1 igen 2 nem

Ha igen, milyen formában?

- 1 munkaviszonyban
- 2 vállalkozóként
- 3 alkalmazott családtagként

Ha nem, miért nem?

- 1 gyese van
- 2 munkanélküli
- 3 háztartásbeli
- 4 sorkatona
- 5 megtakarított pénzéből él
- 6 vagyonából él
- 7 valaki eltartja
- 8 egyéb

Ha ön dolgozik, hol található a munkahelye

megye

településtípus: főváros

megyeszékhely

egyéb város

község

külföld

Milyen területen dolgozik ön?

1 oktatásügy

11 pénzügy, adóügy

2 egészségügy

12 közigazgatás

3 szociális szolgáltatás

13 hírközlés, tömegkommunikáció

4 egyéb szolgáltatás

14 egyéb

5 ipar

6 mezőgazdaság

7 honvédelem

8 kultúra

9 kereskedelem

10 közlekedés, távközlés

Hányadik jelentkezése volt sikeres a főiskolára?

Tett-e felvételi vizsgát?

1 igen

2 nem

Milyen minősítésű volt az érettségi bizonyítványa?

2 elégséges

3 közepes

4 jó

5 jeles

Általában milyen tanuló volt középiskolai éve alatt?

jeles

jeles-jó

jó

jó-közepes

közepes

közepes-elégséges

Rendelkezik-e nyelvvizsgával?

1 igen

2 nem

Ha igen, milyennel?

..... nyelv fok

A

B

C

..... nyelv fok

A

B

C

Hol van az ön állandó lakóhelye? megye

a település típusa:

1 főváros

2 megyeszékhely

3 egyéb város

4 község 1.000 fő felett

5 község 1.000 fő alatt

6 külterület

7 külföld

Hol szerezte középiskolai végzettségét?

Az intézmény székhelye:

Iskolatípus:

1 gimnázium

2 szakközépiskola + gimnázium

3 szakközépiskola

4 szakmunkásképző + gimnázium

5 szakmunkásképző + szakközépiskola

6 egyéb (pl.: külföld)

Tagozat:

1 nappali 2 levelező

Miért döntött a továbbtanulás mellett? Több válasz esetén rangsoroljon!

- 1 szükséges a diploma munkahelye megtartásához
- 2 szükséges a diploma munkaköre megtartásához
- 3 foglalkozást akar változtatni
- 4 munkakört akar változtatni
- 5 be akarja bizonyítani környezetének, hogy képes a főiskola elvégzésére
- 6 önbecsülését akarja növelni
- 7 szakmai ismereteit akarja bővíteni
- 8 már éppen itt volt az ideje, hogy valamit kezdjen magával
- 9 el akarta terelni a figyelmét magánéleti problémáiról
- 10 egyéb.....

Honnan szerzett tudomást a választott képzésekről?

- 1 felvételi tájékoztatóból
- 2 középiskolától
- 3 sajtóból
- 4 barátoktól, ismerősöktől
- 5 munkatársaitól
- 6 egyéb:

Miért éppen a jelenlegi szakját választotta? (Ha többet választ rangsorolja!)

- 1 szakmai érdeklődésből
- 2 egyéb praktikus okokból
- 3 máshová nem vettek volna fel
- 4 mindenképpen diplomát akarok szerezni, a szak mindegy volt
- 5 egyéb

Miért éppen a soproni intézményt választotta? Több válasz esetén rangsoroljon!

- 1 közel volt
- 2 könnyű volt bejutni
- 4 csak ezt ismertem
- 5 ismerőseim közül valaki ide jár vagy ide járt
- 6 máshová nem vettek
- 8 azt hallottam, hogy ezt könnyű elvégezni
- 9 kedvező véleményeket hallottam az intézményről
- 10 ide volt protekcióm
- 11 egyéb

Az alábbi felsorolások közül Ön melyik típusba sorolja saját családját?

- 1 Nagyon jó anyagi körülmények között élünk.
- 2 Nem vagyunk gazdagok, de nem szenvedünk hiányt semmiben.
- 3 Nem vagyunk szegények, de vannak dolgok, amiről le kell mondanunk.
- 4 Egyik napról a másikra élünk.
- 5 Nem elég a havi jövedelem a megélhetéshez.

Mindhárom oszlopból válassza ki a családja/szülei lakására jellemzőket!

saját tulajdonú ház		panelház		belváros	
saját tulajdonú lakás		családi ház		falu központ	
önkormányzati bérlakás		társasházi lakás téglapépületben		ipari övezet	
szolgálati lakás		villa		zöldövezet	
bérelt lakás/ház		ikerház		külterületi	
átmeneti szállás		sorház		egyéb családi házas övezet	

albérlet		régi építésű bérház		lakótelep	
szükséglakás					

Hány szobás a lakás/ház?

Rendelkezik-e az Ön családja az alábbi javakkal?

számítógép	1 igen	2 nem	automata mosógép	1 igen	2 nem
videokamera	1 igen	2 nem	színes televízió	1 igen	2 nem
nyaraló	1 igen	2 nem	music center	1 igen	2 nem
utánfutó	1 igen	2 nem	keleti típusú autó	1 igen	2 nem
nyugati típusú autó	1 igen	2 nem	telefon	1 igen	2 nem
mosogatógép	1 igen	2 nem	mobiltelefon	1 igen	2 nem

Volt-e már valaki az Ön közvetlen környezetében munkanélküli?

1 igen 2 nem

Jelenleg van-e az Ön családjában munkanélküli?

1 igen 2 nem

Hányadik helyen jelölte meg azt az intézményt, ahova felvételt nyert? helyen

Ezenkívül még hová jelentkezett abban a tanévben, amikor felvételt nyert?

1.
2.
3.
4.

Mi a véleménye az Ön családjának választott szakjával kapcsolatban?

- 1 helyeslő
- 2 közömbös
- 3 elutasító
- 4 beletörődő
- 5 nincs véleményük
- 6 nem tudja

Ki finanszírozza a tandíját?

- 1 saját maga
- 2 munkahelye
- 3 részben a munkahelye
- 4 egyéb
- 5 nem fizet tandíjat

Ki finanszírozza a járulékos költségeit? (utazás, szállás)

- 1 saját maga
- 2 munkahelye
- 3 részben a munkahelye, részben saját maga

Hol és kivel él Ön jelenleg?

- 1 albérletben (főbérlettel)
- 2 bérelt lakásban egyedül
- 3 bérelt lakásban másokkal
- 4 szüleinél
- 5 rokonoknál
- 6 ismerősöknél, barátoknál
- 7 saját lakásban egyedül

8 saját lakásban házas társsal/élettárssal
 9 egyéb:

Rangsorolja ötfokú skálán, mennyire van megelégedve az alábbiakkal!

(5 - teljes mértékben elégedett ... 1 - teljes mértékben elégedetlen)

- a tanárok felkészültségével
- a könyvtár szolgáltatásaival
- a jegyzet-ellátottsággal
- a konzultációk szervezettségével
- a nyelvoktatással
- a gyakorló terepekkkel
- a tereptanárok/gyakorlatvezetők felkészültségével
- a számítógépes oktatással
- a Tanulmányi Osztály munkájával
- a tantárgyi kínálattal
- az órarenddel
- a vizsga időpontokkal

Vannak-e olyan tantárgyak,
 - amelyeket szívesen tanulna magasabb óraszámban?

- amelyeket szívesen tanulna alacsonyabb óraszámban?

Mennyire jellemzik önt az alábbi tulajdonságok? Jelölje be a skálán!

Határozott	1	2	3	4
Kudarctűrő	1	2	3	4
Versengő	1	2	3	4
Rugalmas	1	2	3	4
Gyermekszerető	1	2	3	4
Tekintélytisztelő	1	2	3	4
Kreatív	1	2	3	4
Igazságos	1	2	3	4
Dekonzcentrált	1	2	3	4
Zárkózott	1	2	3	4
Szuggesztív	1	2	3	4
Cinikus	1	2	3	4
Fegyelmezett	1	2	3	4
Őszinte	1	2	3	4
Félénk	1	2	3	4
Társaságkedvelő	1	2	3	4
Kitartó	1	2	3	4
Empatikus	1	2	3	4
Bizalmatlan	1	2	3	4
Szociálisan érzékeny	1	2	3	4

Hol van az Ön állandó lakóhelye? megye

- a település típusa:
- 1 főváros
 - 2 megyeszékhely
 - 3 egyéb város
 - 4 község 1.000 fő felett
 - 5 község 1.000 fő alatt
 - 6 külterület
 - 7 külföld

Hol szerezte középiskolai végzettségét?

Az intézmény székhelye:

- Iskolatípus:
- 1 gimnázium
 - 2 szakközépiskola + gimnázium
 - 3 szakközépiskola
 - 4 szakmunkásképző + gimnázium
 - 5 szakmunkásképző + szakközépiskola
 - 6 egyéb (pl.: külföld)

Tagozat:

- 1 nappali
- 2 levelező

Miért döntött a továbbtanulás mellett? Több válasz esetén rangsoroljon!

- 1 szükséges a diploma munkahelye megtartásához
- 2 szükséges a diploma munkaköre megtartásához
- 3 foglalkozást akar változtatni
- 4 munkakört akar változtatni
- 5 be akarja bizonyítani környezetének, hogy képes a főiskola elvégzésére
- 6 önbecsülését akarja növelni
- 7 szakmai ismereteit akarja bővíteni
- 8 már éppen itt volt az ideje, hogy valamit kezdjen magával
- 9 el akarta terelni a figyelmét magánéleti problémáiról
- 10 egyéb.....

Honnan szerzett tudomást a választott képzésekről?

- 1 felvételi tájékoztatóból
- 2 középiskolától
- 3 sajtóból
- 4 barátoktól, ismerősektől
- 5 munkatársaitól
- 6 egyéb:

Miért ezt a szakot választotta?

.....

.....

Miért éppen ezt az intézményt választotta? Több válasz esetén rangsoroljon!

- 1 közel volt
- 2 könnyű volt bejutni
- 4 csak ezt ismertem
- 5 ismerőseim közül valaki ide jár vagy ide járt
- 6 máshová nem vettek
- 8 azt hallottam, hogy ezt könnyű elvégezni
- 9 kedvező véleményeket hallottam az intézményről
- 10 ide volt protekció
- 11 egyéb

Az alábbi felsorolások közül Ön melyik típusba sorolja saját családját?

- 1 Nagyon jó anyagi körülmények között élünk.
- 2 Nem vagyunk gazdagok, de nem szenvedünk hiányt semmiben.
- 3 Nem vagyunk szegények, de vannak dolgok, amiről le kell mondanunk.
- 4 Egyik napról a másikra élünk
- 5 Nem elég a havi jövedelem a megélhetéshez.

Mindhárom oszlopból válassza ki a családja/szülei lakására jellemzőket!

saját tulajdonú ház		panelház		belváros	
saját tulajdonú lakás		családi ház		falu központ	
önkormányzati bérlet		társasházi lakás téglaépületben		ipari övezet	
szolgálati lakás		villa		zöldövezet	
bérelt lakás/ház		ikerház		külterületi	
átmeneti szállás		sorház		egyéb családi házas övezet	
albérlet		régi építésű bérház		lakótelep	
szükségletlakás					

Hány szobás a lakás/ház?.....

Rendelkezik-e az Ön családja az alábbi javakkal?

számítógép	1 igen 2 nem	automata mosógép	1 igen 2 nem
videokamera	1 igen 2 nem	színes televízió	1 igen 2 nem
nyaraló	1 igen 2 nem	music center	1 igen 2 nem
utánfutó	1 igen 2 nem	keleti típusú autó	1 igen 2 nem
nyugati típusú autó	1 igen 2 nem	telefon	1 igen 2 nem
mosogatógép	1 igen 2 nem	mobiltelefon	1 igen 2 nem
internet hozzáférés	1 igen 2 nem		

Volt-e már valaki az Ön közvetlen környezetében munkanélküli?

- 1 igen 2 nem

Jelenleg van-e az Ön családjában munkanélküli?

- 1 igen 2 nem

Hányadik helyen jelölte meg azt az intézményt, ahova felvételt nyert? helyen

Ezenkívül még hová jelentkezett abban a tanévben, amikor felvételt nyert?

1.
2.
3.
4.

Mi a véleménye az Ön családjának választott szakjával kapcsolatban?

- 1 helyeslő
- 2 közömbös
- 3 elutasító
- 4 beletörődő
- 5 nincs véleményük
- 6 nem tudja

Ki finanszírozza a tandíját?

- 1 saját maga
- 2 munkahelye
- 3 részben a munkahelye
- 4 egyéb
- 5 nem fizet tandíjat

Ki finanszírozza a járulékos költségeit? /utazás, szállás/

- 1 saját maga
- 2 munkahelye
- 3 részben a munkahelye, részben saját maga

Hol és kivel él Ön jelenleg?

- 1 albérletben (föbérlettel)
- 2 bérelt lakásban egyedül
- 3 bérelt lakásban másokkal
- 4 szüleinél
- 5 rokonoknál
- 6 ismerősöknél, barátoknál
- 7 saját lakásban egyedül
- 8 saját lakásban házastárssal/élettárssal
- 9 egyéb:

Rangsorolja ötfokú skálán, mennyire van megelégedve az alábbiakkal!

(5 - teljes mértékben elégedett ... 1 - teljes mértékben elégedetlen)

- a tanárok felkészültségével
- a könyvtár szolgáltatásaival
- a jegyzet-ellátottsággal
- a konzultációk szervezettségével
- az előadások színvonalával
- a szemináriumok hasznosságával
- a gyakorló terepekkel
- a tereptanárok/gyakorlatvezetők felkészültségével
- a számítógépes oktatással
- a Tanulmányi Osztály munkájával
- a tantárgyi kínálattal
- az órarenddel
- a vizsga időpontokkal
- a vizsgáztatás színvonalával
- a vizsgák légkörével

Vannak-e olyan tantárgyak,

amelyeket szívesen tanulna magasabb óraszámban?

amelyeket szívesen tanulna alacsonyabb óraszámban?

Vannak-e olyan ismeretek, amelyeket hiányol a képzésből?

Vannak-e olyan készségek, képességek, amelyek elsajátíttatását hiányolja a képzésből?

Mit tart a képzés pozitívumainak?

Mi tetszik a legkevésbé a képzésben?

Mennyire jellemzik önt az alábbi tulajdonságok? Jelölje be a skálán! Az 1. legyen a legnagyobb mértékben!

Határozott	1	2	3	4
Kudarctűrő	1	2	3	4
Versengő	1	2	3	4
Rugalmas	1	2	3	4
Gyermekszerető	1	2	3	4
Tekintélytisztelő	1	2	3	4
Igazságos	1	2	3	4
Dekonztrált	1	2	3	4
Zárkózott	1	2	3	4
Szuggesztív	1	2	3	4
Cinikus	1	2	3	4
Fegyelmezett	1	2	3	4
Őszinte	1	2	3	4
Félénk	1	2	3	4
Társaságkedvelő	1	2	3	4
Kitartó	1	2	3	4
Empatikus	1	2	3	4
Bizalmatlan	1	2	3	4
Szociálisan érzékeny	1	2	3	4

Válassza ki az alábbi állítások közül az Önre jellemzőket!

- Mindenképpen a választott pályámon maradok az elérhető jövedelemtől függetlenül.
1 igen 2 nem 3 még nem tudom
- Megpróbálok valamilyen szakirányú vállalkozásba fogni.
1 igen 2 nem 3 még nem tudom
- Csak akkor maradok a választott pályán, ha megtalálom számításaimat.
1 igen 2 nem 3 még nem tudom

- Akkor maradok a választott pályán, ha vezető beosztású lehetek.
1 igen 2 nem 3 még nem tudom
- Mindenképpen valamilyen vállalkozásba fogok kezdeni.
1 igen 2 nem 3 még nem tudom
- Családomnak nagy megterhelést jelent az én továbbtanulásom.
1 igen 2 nem
- A családban (szüleim/testvéreim) már van valakinek szociális szakirányúdiplomája.
1 igen 2 nem
- A családban (szüleim/testvéreim) már van valakinek pedagógusi diplomája.
1 igen 2 nem
- Még nincs határozott elképzelésem, mit fogok csinálni az életben.
1 igen 2 nem
- A végzés után már tudom, hová fogok menni dolgozni.
1 igen 2 nem
- Szüleim, rokonaim tudnak segíteni az álláskeresésben.
1 igen 2 nem
- Sokszor gondolok arra, hogy a főiskola befejezése után nem találok megfelelő állást.
1 igen 2 nem
- Mindenképpen lakóhelyemen vagy közvetlen közelében szeretnék elhelyezkedni.
1 igen 2 nem
- A továbbtanulásom miatt munkahelyi konfliktusaim vannak.
1 igen 2 nem
- Szeretnék a főiskola elvégzése után hamarosan gyesre menni.
1 igen 2 nem
- Szeretnék főhivatású anya lenni.
1 igen 2 nem
- A továbbtanulásom partnerkapcsolati problémákat váltott ki
1 igen 2 nem
- Gyakran érzem magam fáradtnak, kimerültnek.
1 igen 2 nem
- A tanulás nekem örömet, szellemi felfrissülést jelent.
1 igen 2 nem
- A tanulás miatt kevesebbet tudok törődni családi kötelezettségeimmel.
1 igen 2 nem
- Szeretnék még egy főiskolai szakot elvégezni.
1 igen 2 nem

- Szeretnék szakirányban egyetemen továbbtanulni.
(a Debreceni Egyetem tervezi egyetemi szintű szociálpedagógia szak indítását)
1 igen 2 nem
- Szeretnék valamilyen egyetemi szakot elvégezni.
1 igen 2 nem
- Sok szenvedést mért rám igazságtalanul az élet.
1 igen 2 nem
- Az életemben eddig szinte minden simán ment.
1 igen 2 nem
- A családban én vagyok az első, aki diplomát szerez.
1 igen 2 nem

Kinek a segítségére számíthat megnövekedett terhei megosztásában?

Mi az Ön szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége?

apa		anya
1	8 általánosnál kevesebb	1
2	8 általános	2
3	szakmunkásképző	3
4	szakközépiskola	4
5	gimnázium	5
6	főiskola	6
7	egyetem	7

Mi (volt) az Ön szüleinek és nagyszüleinek a foglalkozása?

anya:
 apa:
 anyai nagyanya:
 apai nagyanya:
 anyai nagyapa:
 apai nagyapa:

Ha nem tudja jelölje x-szel Ha már meghaltak jelölje +-tel

Milyen szektorban dolgoznak az Ön szülei? 1 apa 2 anya

1 oktatásügy	11 pénzügy, adóügy
2 egészségügy	12 közigazgatás
3 szociális szolgáltatás	13 hírközlés, tömegkommunikáció
4 egyéb szolgáltatás	14 egyéb
5 ipar	15 nyugdíjas
6 mezőgazdaság	
7 honvédelem	
8 kultúra	
9 kereskedelem	
10 közlekedés, távközlés	

Milyen formában?

- 1 munkaviszonyban
- 2 egyéni vállalkozásban

3 társas vállalkozásban
4 alkalmazott családtagként

Testvéreinek száma

Legmagasabb iskolai végzettségük?

1. testvér

2. testvér

3. testvér

Létezett-e, előfordult-e az ön családjában (szülők, nagyszülők)

Állandó ápolásra szoruló személy 1 igen 2 nem

Alkoholizmus 1 igen 2 nem

Tragikus kimenetelű baleset 1 igen 2 nem

Testi fogyatékoság 1 igen 2 nem

Szülő/k korai elhalálozása 1 igen 2 nem

Rokkantté nyilvánítás 1 igen 2 nem

Öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet 1 igen 2 nem

Előnyugdíjazás 1 igen 2 nem

Válás miatt testvérek szétválasztása 1 igen 2 nem

Házastársi különélés 1 igen 2 nem

Depresszió 1 igen 2 nem

Testvér halála 1 igen 2 nem

Hosszabb ideig fennálló anyagi problémák 1 igen 2 nem

Válás 1 igen 2 nem

Milyen vallásúnak keresztelték meg Önt kiskorában?

1 római katolikus 2 evangélikus 3 református 4 egyéb,

5 nem keresztelték meg

Megváltoztatta-e ön azóta a vallását? 1 igen 2 nem

Ha igen milyenre?

Az alábbi állítások közül melyek jellemzők Önre?

1 határozottan ateista

2 nem istenhívő

3 bizonytalan vagy ellentmondásos az istenhit kérdésében

4 istenhívő noha néha kételkedik

5 meggyőződéses istenhívő

Szerepet játszott-e az Ön vallási meggyőződése abban, hogy ezt a pályát választotta?

1 igen 2 nem

Kérdőív

Szociálpedagógia szakot végzettek számára

Neme: 1. Férfi 2. Nő

Hány éves Ön: év

Kivel él Ön:

- 1, egyedül
- 2, házastárssal
- 3, élettárssal
- 4, szüleivel
- 5, egyéb

Mi az Ön családi állapota: férjezett/nős
hajadon/nőtlen
elvált
özvegy

Gyermekeinek száma:

Végzettsége/i :

Első diploma:

Szak(ok):

Intézmény:

Tagozat:

A diploma megszerzésének éve:

Második diploma:

Szak:

Intézmény:

Tagozat:

A diploma megszerzésének éve:

További képesítések, tanfolyamok: (pl. nyelv, számítástechnika, stb.)

.....
.....

Utólag visszagondolva a főiskolán eltöltött évekre, mi jelentette a legmaradandóbb élményt?

.....
.....
.....

Milyen tényleges haszna volt az Ön életében a főiskolán eltöltött 4 évnek? Természetesen több választ is megjelölhet, azonban ez esetben rangsoroljon!

1. diplomát adott
2. jobban eligazodik ez által az életben
3. megfelelő munkahelyet talált
4. barátokra lelt
5. a későbbiekben kamatoztatható szakmai kapcsolatokat alakított ki
6. "ugródeszka" volt egy másik diploma megszerzéséhez
7. kellemesen eltöltött 4 évet
8. életminősége kedvezőbb, mint amilyen tanulás nélkül lett volna
9. időt nyert érdeklődése, szándékai tisztázásához
10. elősegítette párkapcsolata kedvező alakulását
11. egyéb

Mit tart utólag a képzés legnagyobb pozitívumának?

.....

Mi tetszett a legkevésbé a képzésben?

.....

Mely tanult ismereteknek, készségeknek, kompetenciáknak vette a legnagyobb hasznát a későbbiekben?

.....

Milyen ismeretek, készségek, kompetenciák elsajátítását, elmélyítését hiányolja a képzésből?

.....

Mely tanult ismereteket, készségeket vette legkevésbé hasznát a későbbiekben?

.....

Utólag, mit gondol a szakválasztásáról?

- 1, Helyes volt, ma is ezt tenném.
- 2, Az akkori szituációban ezt tűnt a legjobb megoldásnak, de ma nem választanám újra.
- 3, Az akkori szituációban ezt tűnt a legjobb megoldásnak, és ma is újraválasztanám
- 4, Csak kényszerűségből választottam.
- 5, Valamilyen diplomát akartam szerezni, a szak mindegy volt.
- 6, egyéb:

Ön szerint a szociálpedagógus képzést munkaerő - piaci szempontból mi jellemzi?

- 1, túlképzés van
- 2, éppen megfelelő számú szakembert képeznek
- 3, kevés szakembert képeznek
- 4, nem tudja megítélni

Jelenleg folytat-e Ön kereső tevékenységet:

1. igen
2. Nem

Ha igen, akkor milyen formában?

1. munkaviszonyban
2. vállalkozóként
3. alkalmazott családtagként
4. illegális formában

Ha nem folytat kereső tevékenységet, miért nem?

1. gyesen van
2. munkanélküli
3. háztartásbeli
4. sorkatona
5. nappali tagozaton tanul
6. megtakarított pénzéből él
7. vagyonából él
8. valaki eltartja
9. egyéb:

Ha Ön aktív kereső, melyik megyében és milyen településtípuson dolgozik?

megye:
 településtípus: főváros
 megyeszékhely
 egyéb város
 község 1000fő felett
 község 1000 fő alatt
 egyéb

Milyen területen dolgozik Ön?

1 oktatásügy	11 pénzügy, adóügy
2 egészségügy	12 közigazgatás
3 szociális szolgáltatás	13 hírközlés, tömegkommunikáció
4 egyéb szolgáltatás	14 egyéb
5 ipar	
6 mezőgazdaság	
7 honvédelem	
8 kultúra	
9 kereskedelem	
10 közlekedés, távközlés	

Jelenleg mi az Ön foglalkozása ?

Szociálpedagógusi diplomájához kapcsolódó szakirányú munkát végez-e?

1 igen 2 nem

Milyen szervezetnél ill. intézménynél dolgozik?

1 önkormányzat	2 családsegítő	3 gyermekjóléti szolgálat
4 fegyveres és rendvédelmi szervek		5 KHT
6 egyház	7 non-profit szervezet,	8 általános iskola
9 kollégium	10 vállalat	11 KFT
13 egyéb		12 BT

Amennyiben szakirányú tevékenységet folytat, milyen területen dolgozik konkrétan ?

.....
 munkaköre:

Ha Ön a képzettségének megfelelő szakirányú tevékenységet folytat, kik az Ön kliensei általában? (életkor, társadalmi státusz, etnikum, stb.)

.....

Milyen jellegű kérdésekkel, kérésekkel, problémákkal fordulnak Önhöz ?

.....

Lehetősége van-e részt venni szupervízióban?

1 igen 2 nem

Ha igen, él-e ezzel?

1 igen 2 nem

Ha igen, mily formában?

1, egyéni
 2, csoportos
 3, mindkettő

Segített-e Önnek valaki a munkakeresésben, a munkához jutásban?

1. igen 2. nem

Ha igen, akkor ki?

1. szülő	5. barát(ok)
2. házastárs	6. főiskola, egyetem
3. rokon(ok)	7. Munkaügyi Központ
4. testvér	8. egyéb:

Folytatott-e a jelenlegit megelőzően kereső tevékenységet?

1. igen 2. nem

Ha igen, akkor milyen jellegű tevékenységet?

1 a szociálpedagógusi végzettségének megfelelő szakmai tevékenységet

2 a szociálpedagógusi végzettségéhez nem kapcsolódó tevékenységet

3 szakmait és egyéb jellegűt is

Jelenleg hányadik munkahelyén dolgozik?

Mennyi idő telt el a diploma megszerzése után, amíg Ön munkát talált?

1, már hallgatói jogviszonya mellett is dolgozott

2, hét

3, hónap

4, év

5, még jelenleg sem talált munkát

Ez a munka végzettségének megfelelő munka volt –e?

1 igen 2 nem

Ha nem, mennyi idő után talált végzettségének megfelelő szakirányú munkát?

.....

Amennyiben Ön munkaviszonyban áll, osztályozza egy ötfokú skálán, hogy mennyire elégedett az alábbiakkal? (5-teljes mértékben elégedett,1 teljes mértékben elégedetlen)

munkatársakkal	5	4	3	2	1
munkaidő-beosztással	5	4	3	2	1
főnökével	5	4	3	2	1
munka szakmaiságával	5	4	3	2	1
előmeneteli lehetőségekkel	5	4	3	2	1
munkájának elismerésével	5	4	3	2	1
állásának biztonságával	5	4	3	2	1
leterheltséggel	5	4	3	2	1
jövedelmével	5	4	3	2	1
munkahelye tárgyi felszereltségével	5	4	3	2	1
munkahelye megközelíthetőségével	5	4	3	2	1
önmegvalósítással	5	4	3	2	1

Tervezi-e Ön a közeljövőben az alábbiakat?

foglalkozást változtat	1. Igen	2. Nem
munkahelyet változtat	1. Igen	2. Nem
vállalkozó lesz	1. Igen	2. Nem
továbbtanul szakirányban	1. Igen	2. Nem
továbbtanul nem szakirányban	1. Igen	2. Nem
külföldön munkát vállal (bármilyet)	1. Igen	2. Nem
külföldön munkát vállal szakirányban	1. Igen	2. Nem

Hol volt az Ön állandó lakóhelye az alábbi időpontokban ?

	14 éves korában	a diploma megszerzésekor	jelenleg
megye			
	főváros	főváros	főváros
	megyeszékhely	megyeszékhely	megyeszékhely
	egyéb város	egyéb város	egyéb város
	község 1000f fő felett	község 1000fő felett	község 1000 fő felett
	község 1000 fő alatt	község 1000 fő alatt	község 1000 fő alatt
	külterület	külterület	külterület
	külföld	külföld	külföld

Mi az Ön szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége?

apa		anya
1	8 általánosnál kevesebb	1
2	8 általános	2
3	szakmunkásképző	3
4	szakközépiskola	4
5	gimnázium	5
6	főiskola	6
7	egyetem	7

Mi (volt) az Ön szüleinek és nagyszüleinek a foglalkozása? (Ha nem tudja jelölje X-szel)

apa: anya:
 apai nagypapa: anyai nagypapa:
 apai nagyanya anyai nagyanya:

Mi az Ön házastársának/élettársának

legmagasabb iskolai végzettsége?.....
 foglalkozása

Milyen iskolatípusban szerezte Ön középiskolai iskolai végzettségét?

1. gimnázium
2. szakközépiskola

Milyen tagozaton?

- 1 nappali
- 2 esti
- 3 levelező

Befolyásolta-e a diploma minősítése az Ön elhelyezkedési lehetőségeit?

1. igen
2. nem

Mennyire fontosak önnek az alábbiak tényleges vagy leendő munkájával kapcsolatosan?

Rangsorolja 1-től 4-ig terjedő skálán! (1 – nagyon fontos4- legkevésbé fontos)

közel legyen az Ön/szülei lakóhelyéhez	1	2	3	4
részben kötetlen időbeosztásban dolgozhasson	1	2	3	4
egyedül dolgozhasson	1	2	3	4
teamben dolgozhasson	1	2	3	4
összeegyeztethető legyen családi szerepeivel	1	2	3	4
perspektívát nyújtson a szakmai előrelépéséhez	1	2	3	4
viszonylag jól jövedelmezzen	1	2	3	4
támogassa az esetleges továbbtanulási szándékait	1	2	3	4

közel legyen házastársa/leendő házastársa lakóhelyéhez	1	2	3	4
jó munkahelyi klíma legyen	1	2	3	4
társadalmilag hasznos munka legyen	1	2	3	4
biztonságos munkahelye legyen	1	2	3	4
érdekes munka legyen	1	2	3	4
munkájával másokon segíthessen	1	2	3	4
önálló szakmai döntéseket hozhasson	1	2	3	4

Minek tulajdonítja Ön, hogy talált munkahelyet? Rangsorolja 1-től 4-ig terjedő skálán)

a szociális szakemberek iránt nagy a kereslet
szerencséje volt
véletlenül köszönhetően
összeköttetése volt
sokat tett azért, hogy megszerezze
jó megjelenésének, kellemes külsejének köszönhetően
jó kommunikációs készségének köszönhetően
kiváló tanulmányi eredményének
a képzés során gyakorlóterepe volt a jelenlegi munkahelye
a diploma megszerzése előtt is itt dolgozott
az adott település kedvező munkaerőpiaci adottságainak
egyéb:.....

A következő kérdésre akkor válaszoljon, ha Ön munkanélküli!

Mi az oka a munkanélküliségének?

1. nem talált a képzettségi szintjének megfelelő munkát
2. nem talált semmilyen munkát
3. nem akart elhelyezkedni

Ha szándéka ellenére mégsem talált munkát, annak mi az oka?

1. nem tud megalkudni
2. nem tud kompromisszumot kötni
3. távolt volt a lakóhelyétől
4. nem volt megfelelő a munkaidő-beosztás a közlekedés szempontjából
5. nem volt megfelelő a munkaidő-beosztás a családon belüli feladatokhoz
6. nagyon igényes
7. kevesellte a fizetést
8. kedvezőtlen véleményeket hallott az intézmény vezetőjéről
9. kedvezőtlen véleményeket hallott az intézmény munkahelyi légköréről
10. valamilyen speciális ok miatt /pl. fogyaték, betegség, stb./
11. egyéb:

Az alábbi kijelentések közül melyekkel ért egyet?

A szakirányú munka gyakorlása olyan fontos dolog az életemben,
hogy ezért *bármilyen* áldozatot meghozok.

1 igen 2 nem

A szakirányú munka gyakorlása csak annyira fontos dolog az életemben,
hogy ezért *valamennyi* áldozatot hajlandó vagyok meghozni.

1 igen 2 nem

Majdnem mindegy, hogy milyen munkát végzek, csak legyen egyáltalán
valamilyen munkahelyem.

1 igen 2 nem

Munka nélkül nem bírnék huzamosabb ideig élni.

1 igen 2 nem

Házastársi/szülői szerepeimet sokkal fontosabbnak érzem foglalkozási szerepemnél.

1 igen 2 nem

Megpróbálom a különböző szerepeimet összeegyeztetni.

1 igen 2 nem

Az alábbiak közül mely javakkal, tárgyakkal rendelkezett, ill. rendelkezik Ön?

	Főiskolai tanulmányai alatt		Jelenleg	
	Igen	Nem	Igen	Nem
saját lakás	1	2	1	2
saját ház	1	2	1	2
számítógép	1	2	1	2
hifi-torony	1	2	1	2
kerékpár	1	2	1	2
motorkerékpár	1	2	1	2
gépkocsi	1	2	1	2
varrógép	1	2	1	2
telefon	1	2	1	2
mobiltelefon	1	2	1	2
saját bútor	1	2	1	2
készpénz (jelentősebb összeg)	1	2	1	2
cd-lejátszó	1	2	1	2
nyaraló, telek	1	2	1	2
értékes. műtárgy	1	2	1	2
automata mosógép	1	2	1	2
mikrohullámú sütő	1	2	1	2
földtulajdon	1	2	1	2
erdő	1	2	1	2
üzletrész	1	2	1	2